



UNIVERSITÄTS-  
BIBLIOTHEK  
PADERBORN

**HORATII TVRSELLINI || ROMANI || E SOCIETATE IESV ||  
LAVRETANAE HISTORIAE || LIBRI QVINQVE. ||**

**Torsellini, Orazio**

**Romae, 1597**

---

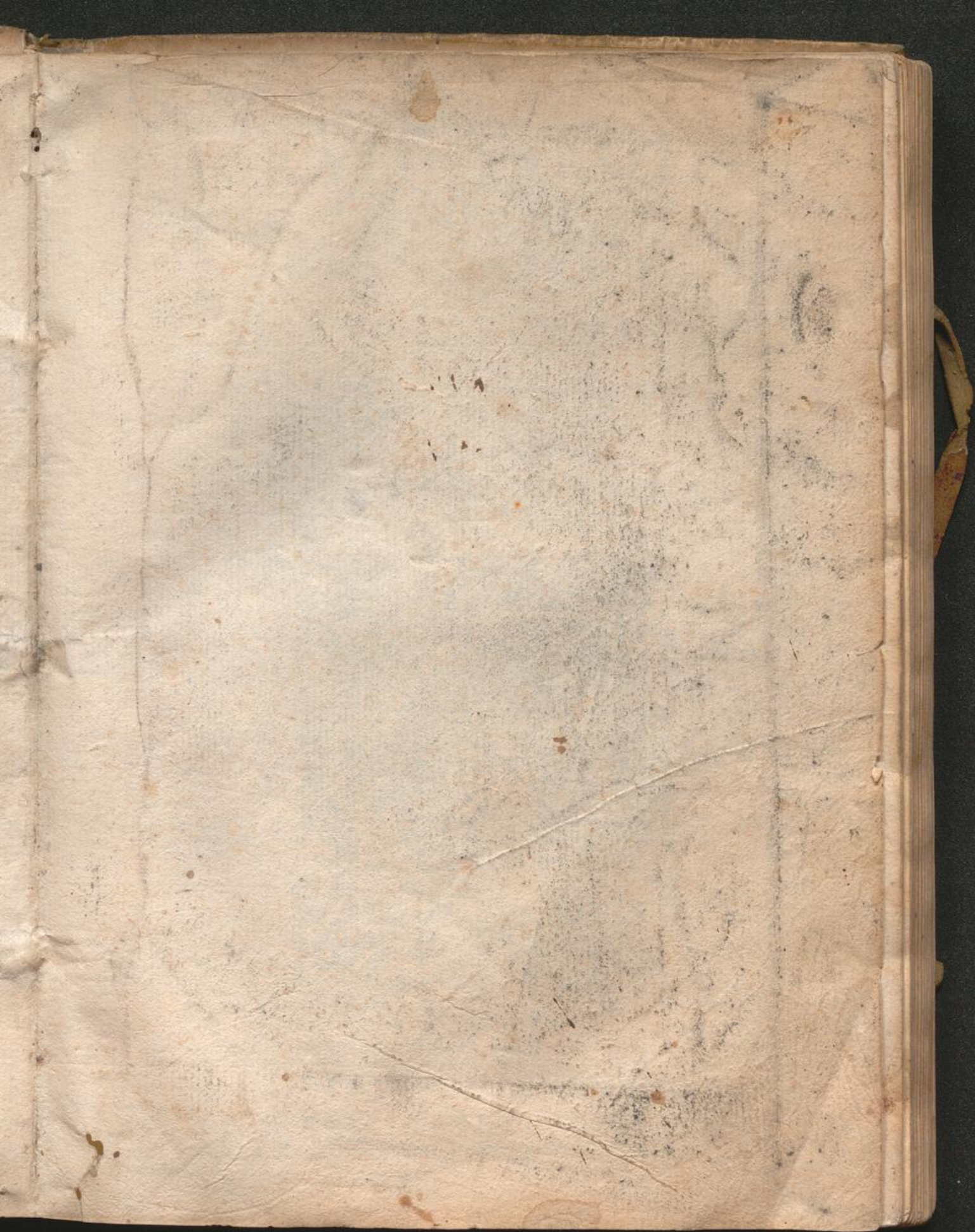
[urn:nbn:de:hbz:466:1-64112](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-64112)

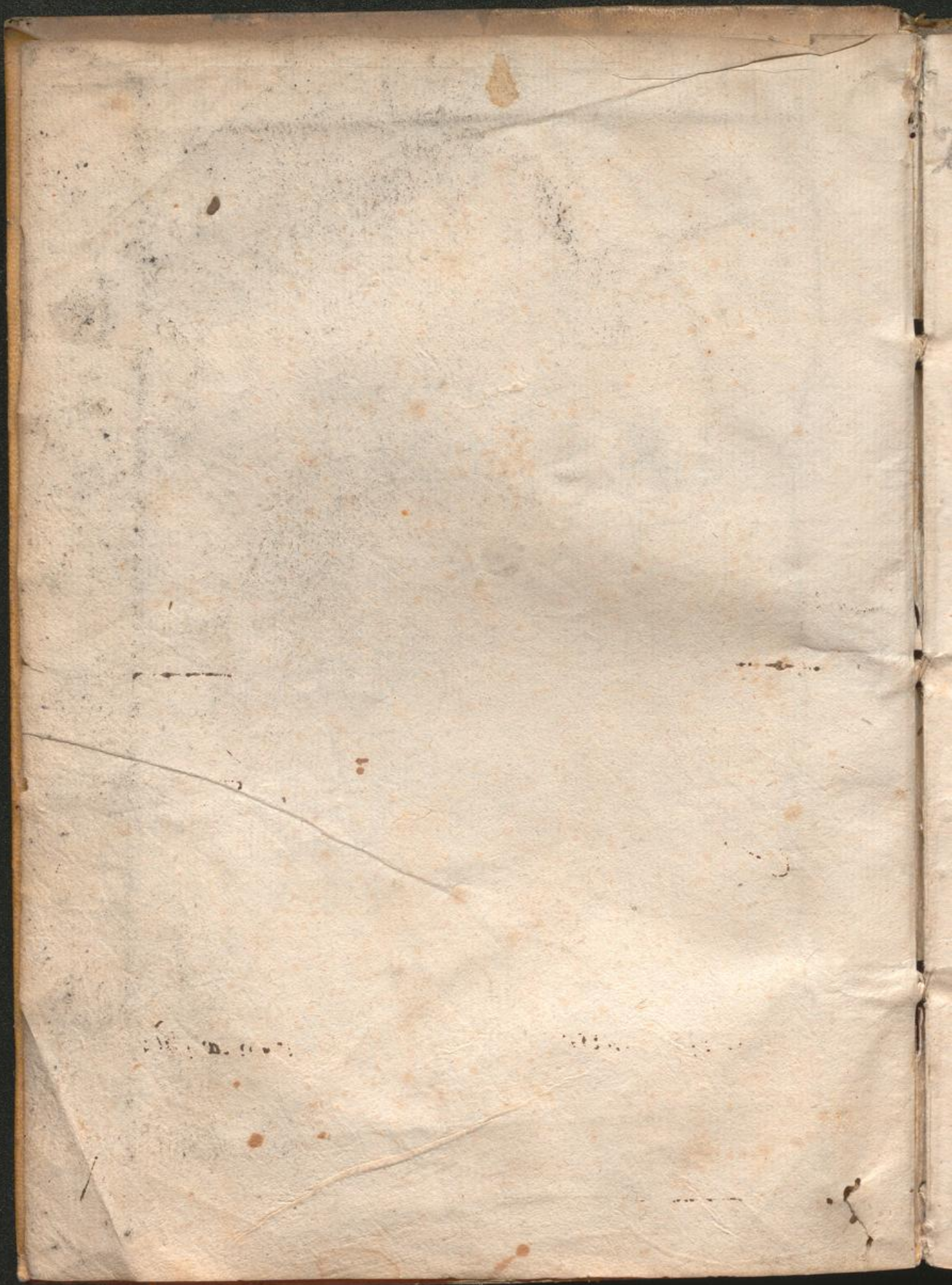


N III. 10

#4

Th. 48661





2332  
HORATII TURSELLINI  
ROMANI  
E SOCIETATE IESV  
LAVRETANAE HISTORIAE

LIBRI QVINQVE.

AD ILLUSTRIS. D.

PETRUM ALDOBRANDINUM  
S. R. E. CARD.



*Andreas*  
*Emilius Comiti*  
*Coll.*  
*Fomes*  
*10*  
*Sera*  
Collegij Soc. IESV ROMAE, Paderbornae 1669  
Apud Aloysium Zannettum. M D XCVII.  
SUPERIORVM PERMISSV.

CVM PRIVILEGIO SVMMI PONT.

*Nunc Jodoci Henckelen Fürstenbergensis ss Philo auditoris*  
*Paderborna a. 1658*

**N**OS Ant. Maria miseratione diuina tit. S. Agnetis in Agone S.R.E. Presb. Card. Gallus nuncupatus, Dei & Apostolicæ Sedis gratia Episcopus Auximanus, Almæ Domus & Ciuitatis Lauretanæ Protector & Guber. perpetuus. Vidimus & probauimus Historiam Lauretanam R. P. Horatij Tursellini è Societate Iesu, in quinque libros distinctam: consentit enim in omnibus cum antiquis traditionibus & scripturis Almæ Domus Lauretanæ. In cuius rei fidem hoc ei testimonium dedimus. Auximi in nostris ædibus Episcopalibus, Die xiiii. Maij M. D. XCVII.

*Ant. Mar. Card. Gallus Lauret. Prot. & Guber. perp.*

**E**GO Claudius Aquauina Societatis Iesu Præpositus Generalis, Lauretanæ historiæ libros quinque à P. Horatio Tursellino compositos, per tres alios Theologos nostræ Societatis, recognosci mandauit: quos cum illi approbauerint, probo etiam vt possint imprimi, si ita placuerit Reuerendis. D. Viceregenti, ac Reuerendissimo Patri Magistro Sacri Palatij. Dat. Romæ die viij. Octobris, Anno Domini M.D. XCVII.

*Claudius Aquauina.*

*Imprimatur.*

**Alex. Prouicesg.**

*Imprimatur.*

**F. Paulus Picus Reuerendis. Mag. Sac. Palatij socius.**



ILL.<sup>MO</sup> AC REVER.<sup>MO</sup> D.

PETRO ALDOBRANDINO  
S. R. E. CARD.

*Horatius Tursellinus felicitatem.*



VM plurimis maximisque in re-  
bus diuina prouidentia elucet,  
Card. Ampliff.; tum vero præcipue  
in eo, quod parentem suam Deus  
hominum patronam parentēq. cō-  
stituit. Nam cum humanam imbe-  
cillitatem innumerabilibus expositam casibus cer-  
neret; talem ei custodem ac præsidem iam inde ab  
initio destinauit; quæ salutem vndique cinctam peri-  
culis expedire, vitam veris salutaribusque bonis cu-  
mulare vna ex omnibus maxime & vellet, & posset.  
Matrem quippe suam præpotens ille Deus diuinæ  
maiestatis, potestatisque sociam, quatenus licuit,  
adsciuit. Huic olim cælestium, mortaliumque prin-  
cipatum detulit: ad huius arbitrium ( quoad homi-  
num tutela postulat ) terras, maria, cælum, natu-

† 2 ramque



ramque moderatur : hac annuente, & per hanc diui-  
nos thesauros mortalibus, & cælestia dona largitur.  
Ut omnes intelligant, quicquid ab æterno illo, au-  
gustoque bonorum fonte in terras profluat, fluere  
per MARIAM. Ergo quæ regio ? quæ gens ?  
quæ natio est ? vbi non illustratum miraculis, con-  
secratum ædibus, titulis insignitum B. MARIÆ  
patrocinium existat ? Verum inter omnes B. Virgini  
sacras ædes in omni genere vna eminent Lauretana :  
quæ & fama nominis sui orbem omnium terrarum  
impleuit; & per tot iam secula in dies magis omnium  
gentium ac nationum concursu, frequentiaque ce-  
lebratur. vt cætera B. MARIÆ templa singula-  
rum ferme ciuitatum ac regionum, hoc vero om-  
nium gentium ac populorum commune perfugium  
esse videatur. Huius igitur siue Ædis, siue Domus  
historiam tibi, PETRE ALDOBRANDINE  
potissimum dedico, tum communi Societatis nostræ,  
quam singulari beneuolentia complexus es, nomi-  
ne; tum meo, qui eandem ob causam, plus quam  
pro virili parte egregiæ humanitati tuæ debere me  
fateor. Nec vero quisquam mirari debet, hanc à  
nobis historiam Latinis litteris esse mandatam. Er-  
rant enim (nonnullorum pace dixerim) & rem patriæ  
linguæ studio magis, quam veritate ipsa metiuntur,  
si qui existimant, maiorem historiæ fructum ex  
nostratibus hisce litteris recentibus atque Etruscis  
percipi, quam ex veteribus illis ac Latinis. Etenim  
Etrusca lingua Italiæ fere terminis circumscri-  
bitur,

CLEMENS PAPA VI  
bitur, quibus ipsis deinde interpres huius historiae  
satisfaciet: at Latina per omnes propemodum gen-  
res ac nationes longe latequè vagatur: vt Romanus  
ille sermo etiam amplioribus, quam Romanum olim  
imperium, finibus terminetur. Quod si Lauretanæ  
Virginis tutela orbis terræ regionibus definitur; cer-  
te optare debemus, vt eius gloria ac fama perue-  
niat, quocumque Christiana religio cultusque pe-  
netrauit. Quare Card. Ampliff. eadem benignitate,  
qua nostros homines soles, hoc quaecumque nostri  
Ordinis munus accipies: & clarissimum PETRI  
ALDOBRANDINI nomen simul cum Lau-  
retana historia disiunctissimas quoque terras, ac re-  
giones peragrarè patieris. vt idem sit singularis tuæ  
erga Lauretanam Virginem religionis monumen-  
tum, & pignus nostræ erga tuum nomen gratæ ac  
propensæ voluntatis. Vale.



# CLEMENS PAPA VIII.

*Ad futuram rei memoriam.*



VM. sicut accepimus dilectus filius Horatius Turfelinus Religiosus Societatis Iesu Historiam sacrae Domus Lauretanæ, magno studio & diligentia conscripserit, & in lucem proferre ad piorum fidelium spiritualem consolationem intendat, dubitetque ne si omnibus huiusmodi Historiam imprimere liceat, illa mendis & erroribus repleatur. Propterea nobis humiliter supplicari fecit, ut in præmissis opportunè providere, de benignitate Apostolica dignaremur. Nos igitur eundem Horatium specialibus favoribus, & gratijs prosequi volentes, & à quibusvis excommunicationis, suspensionis, & interdicti, alijsq. Ecclesiasticis sententijs, censuris, & poenis à iure, vel ab homine quavis occasione vel causa latis, si quibus quomodolibet innodatus existit, ad effectum præsentium duntaxat consequendum, harum serie absolventes, & absolutum fore censentes, huiusmodi supplicationibus inclinati eidem Horatio, ut ad decennium proximum, à primæna dictæ Historiæ impressione computandum, nemo tam in Vrbe quam alibi, in toto statu nostro Ecclesiastico nobis, & S. R. E. mediatè, vel immediatè subiecto, Historiam prædictam, tam Latino, quam vulgari Italico idiomate, ac tam in paruo, quam in magno folio imprimere, aut impressam vendere, seu venalè habere, sine speciali dicti Horatii, aut ab eo causam habentium licentia, possit, auctoritate Apostolica tenore præsentium concedimus, & indulgemus. Ac propterea vniuersis, & singulis ytriusq. sexus Christifidelibus præsertim librorum Impressoribus, & Bibliopols, ne dicto decennio durante, in Vrbe, aut alibi, in dicto Ecclesiastico statu, mediatè, vel immediatè subiecto, Historiam prædictam in quocunque idiomate, sine speciali dicti Horatii, aut ab eo causam habentium licentia imprimere, aut impressa vendere, seu venalè habere, vel proponere audeant, seu præsumant, sub quingentorum ducatorum auri de Camera, pro vna Camera Apostolicæ, ac pro alia dicto Horatio, seu ab eo causam habentibus, ac pro reliqua tertijs partibus accusatori, & Iudici exsequenti; nec non amissionis, & librorum & Typorum omnium prædicto Horatio, seu suis præfatis pariter applicandorum poenis, eo ipso incurrendis inhibemus; ac dilectis filijs nostris S. R. E. Camerario, ac Sedis Apostolicæ Legatis, Vicelegatis, Gubernatoribus, & alijs Iustitiæ ministris, cæterisque ad quos spectat, ut eidem Horatio, & causam ab eo habentibus supra scriptis in præmissis efficacis defensionis præsidio assistendum, poenas prædictas contra quoscunque contradictores irremissibiliter exequantur mandamus. Non obstantibus quibusvis Constitutionibus, & ordinationibus Apostolicis, statutis quoque, & consuetudinibus, etiam iuramento, confirmatione Apostolica, vel quavis firmitate alia roboratis, ac priuilegijs, indulgijs, & litteris Apostolicis in contrarium præmissorum, quomodolibet concessis, confirmatis, & approbatis. Quibus omnibus & singulis eorum tenores præsentibus pro expressis habentes, hac vice duntaxat specialiter, & expresse derogamus; cæterisque contrarijs quibuscunque. Volumus autem ut præsentium transcriptis, etiam in ipsa Historia impressis, manu alicuius Notarii publici subscriptis, & sigillo alicuius personæ in dignitate Ecclesiastica constitutæ munitis, eadem fides, quæ præsentibus ipsis adhiberetur, adhiberi debeat. Dat. Romæ apud Sanctum Petrum sub annulo Piscatoris, die V. Ianuarij. M. D. XCVIII. Pontificatus Nostri Anno Sexto.

*M. Vestrius Barbianus.*

# INDEX CAPITVM

## HISTORIÆ LAVRETANÆ

### LIBRI PRIMII.



- A**ETAE Mariæ Domus ingenti honore in Galilæa colitur. Cap. 1.  
Amisso cultu, diuinitus asportatur in Dalmatiam. Cap. 2.  
Deiparæ monitu agnoscitur, & miraculo illustratur. Cap. 3.  
Certis hominibus in Galilæam missis miraculum exploratur. Cap. 4.  
Demigrat ex Illyrico ingenti cum luctu Dalmatarum. Cap. 5.  
In Picenum aduecta Recinetensem insidet syluam. Cap. 6.  
Esylua transfertur in collem duorum fratrum. Cap. 7.  
Ex fratrum colle ob eorum discordiam demigrat. Cap. 8.  
Vestigia locorum, quæ Sancta Domus occupauit. Cap. 9.  
Præcipuus locus, situsque admirabilis Aedis Lauretanæ. Cap. 10.  
Dalmatarum indicio Picentes eam agnoscunt. Cap. 11.  
Heremita Picentes ad rem explorandam impellit. Cap. 12.  
Sexdecim viris in Dalmatiam, & Galilæam missis, res exploratur. Cap. 13.  
B. Virgo Lauretana Patrona à Picentibus adoptatur. Cap. 14.  
S. Domus celestibus flammis celebrior redditur. Cap. 15.  
Parietes S. Domui pro fulcimento adiecti recedunt. Cap. 16.  
Celestia lumina natalem B. Virginis diem celebriorem in natali eius domo faciunt. Cap. 17.  
Recinetenses templum S. Domui circumdant. Cap. 18.  
S. Domus à Benedicto XII. Pont. Max. Indulgentijs ornatur. Cap. 19.  
Aedis Lauretanæ status Romanis Pontificibus Auenione sedentibus. Cap. 20.  
Schismatis diuturnitas S. Domui obsuit. Cap. 21.  
Martinus V. S. Domum Indulgentijs, & Nundinis ornat. Cap. 22.  
Lauretani templi opulentiâ Eugenio III. Pont. Max. Cap. 23.  
Lauretana Domus à Nicolao V. Indulgentijs augetur. Cap. 24.  
A Callisto III. aduersus Turcas communita S. Domus Barbaros alio vertit ingenti clade percussos. Cap. 25.  
Sanitate Pio II. reddita, lōge celebrior, clariorque esse cepit. Cap. 26.  
Ab Episcopo Recinetensi luculentis prædijs donatur. Cap. 27.  
Lauretanae historiæ summa à Præposito Teremano in æde proponitur. Cap. 28.

INDEX CAPITVM.  
LIBRI SECVNDI.

**P**AVLVS II. pestilentia exem-  
ptus Lauretanam Aedem decre-  
tis ornatam nouo templo decorare  
molitur. Cap. 1.  
Iacobus Fraciscanus ab insanabili mor-  
bo, & Dæmonum oppugnatione li-  
beratur. Cap. 2.  
A Xysto IIII. Pont. vetera decreta  
cumulantur nouis. Cap. 3.  
Ingens Turcarum manus Lauretanæ  
opulentia imminens diuinitus fuga-  
tur. Cap. 4.  
Ab Innocētio VIII. donis colitur. Car-  
melitanis committitur. Cap. 5.  
Baptistæ Mantuani de S. Domo testi-  
monium. Cap. 6.  
Nobilis mulier e Gallia à septem dia-  
bolis obsessa liberatur. Cap. 7.  
Recinetensis ciuitatis donum ob depul-  
sam pestilentiam. Cap. 8.  
Iulij II. decreta, nouique templi moli-  
tio, & nobilium dona. Cap. 9.  
Paraclytica mulier nobilis sanatur.  
Cap. 10.  
Iulius II. Lauretanum templum absol-  
uit, munitque. Cap. 11.  
Iulius à bombardæ ictu protectus S. Do-  
mum donis colit. Cap. 12.  
Septennis puella à B. Virgine ipsa Lau-  
reium adducitur. Cap. 13.  
Circa vestibulum templi Lauretani æ-  
des Pontificiæ à Iulio II. inchoan-  
tur. Cap. 14.  
Aedes Lauretana à Reginis Neapoli-  
tanis adiur. Cap. 15.  
A Leone X. amplissimis decretis orna-  
tur. Cap. 16.  
Egregijs ornamentis donisque decora-  
tur. Cap. 17.

Sacerdos Dalmata Lauretum venit sua  
exta preferens manu. Cap. 18.  
Turcarum incursiones diuinitus arcen-  
tur. Cap. 19.  
Christiani exercitus auaritia eludi-  
tur. Cap. 20.  
Lauretum à Leone X. mœnibus cingi-  
tur: eximium calaturæ opus vrge-  
tur. Cap. 21.  
Clemens VII. decretis, alijsque rebus S.  
Domum ornat. Cap. 22.  
Architectus sacros parietes persodere  
ausus exanimatur. Cap. 23.  
Clemens Lauretanæ Virg. ope adiuuus  
eam impensius exornat. Cap. 24.  
Lauretum excisis nemoribus, salubrius  
redditur. Cap. 25.  
Clemens tribus cubicularijs in Dalma-  
tiam, & Gallilæam missis, Laureta-  
næ Domus migrationem explorat.  
Cap. 26.  
Tres viri illustres ex mortis faucibus e-  
ripiuntur. Cap. 27.  
F. Leandri de Lauretana Aede testi-  
monium. Cap. 28.  
Lauretana Aedes plurimis colitur do-  
nis. Cap. 29.

LIBRI TERTII.

**A** Paulo III. beneficijs, decretisq.  
decoratur. Cap. 1.  
Lauretum Recinetensium fidei com-  
mittitur. Cap. 2.  
Contubernium puerorum instituitur,  
quibus Virgini laudes canant. Cap. 3.  
Nosocomium, & Xenodochium pere-  
grinis aperiuntur. Cap. 4.  
Reliquiæ Aedis Lauretanæ eius re-  
ligionem propagant. Cap. 5.  
Calati operis, quo sacra ædes conuesti-  
tur, descriptio. Cap. 6.

Tem-

## INDEX CAPITVM.

- Templi tholus ruinas agens firmatur.* Cap. 7.  
*Nouis Lauretana Aedes donis augetur.* Cap. 8.  
*Turma equitum Praefectus euidem fluminis periculo eripitur.* Cap. 9.  
*Paulus III. Lauratanam Aedem bis inuifit.* Cap. 10.  
*Aedes Lauretana facellis, & caelestibus prodigijs decoratur.* Cap. 11.  
*Iulius III. Collegium Societatis Iesu Laureti instituit.* Cap. 12.  
*Caelestes flamma in ipso templo Lauretano visa.* Cap. 14.  
*Duo Capucini fluctibus maris eximuntur.* Cap. 15.  
*Adolescens ex fluctibus vorticibus eripitur.* Cap. 16.  
*Puella Lauretana e puteo, cuius Caietanus e carcere liberatur.* Cap. 17.  
*Bassa Turcarum a Lauretana Virg. facta natus eam donis colit.* Cap. 18.  
*Aedes Lauretana Illustrium hominum muneribus augetur.* Cap. 19.  
*Marcellus Ceruinus Card. Lauretanae Virg. monitu, se Pontificem futurum cognoscit.* Cap. 20.  
*Aucto Iesuitarum Collegio, Lauretana celebritas adaugetur.* Cap. 21.  
*Lauretana Aedes donis cumulatur.* Cap. 22.  
*A Gallico exercitu cum multorum salute celebratur.* Cap. 23.  
*Vitinaensis ciuitas a pestilentia prohibetur.* Cap. 24.  
*Cecis duobus lumē restituitur.* Cap. 25.  
*Nauarchus Genuensis duplici naufragio eximitur.* Cap. 26.  
*Iuuenis innocens carcere, alter bis suspensus supplicio liberatur.* Cap. 27.  
*Sicula mulier iugulata sanatur.* Ca. 28.
- Genuensis de Lauretana aede dubitans malo doctus respiscit.* Cap. 29.  
*S. Domus violatores diuinitus puniuntur.* Cap. 30.  
*Expilatores diuinitus comprehensi afficiuntur supplicio.* Cap. 31.  
*Duo adolescentes Daemonum seruitio eximuntur.* Cap. 32.  
*Iuuenis in seruitutem assertus a Dæmone, liberatur.* Cap. 33.
- LIBRI QVARTI.
- P**II IV. & Card. Vrbinate studiū Lauret. Domus ornandæ. Cap. 1.  
*Picentium cura; & B. Virg. tutela Lauretanae Domus.* Cap. 2.  
*Conimbricensis Episcopus malo doctus S. Aedi lapidem restituit.* Cap. 3.  
*Relatus lapis magno apparatu, concursuq; celebratur.* Cap. 4.  
*Plures praecipitis ruinae periculo liberantur.* Cap. 5.  
*Nauta naui amissa, B. Virginis ope seruatur.* Cap. 6.  
*Duo viri fulminibus liberantur. Duæ feminae steriles fecundantur.* Cap. 7.  
*Multis desperata sanitas restituitur.* Cap. 8.  
*Duo energumeni a vexatoribus Diabolis liberantur.* Cap. 9.  
*Cecis duobus videndi facultas redditur.* Cap. 10.  
*Mutis duobus subuenitur, eorumq; alteri lingua restituitur.* Cap. 11.  
*Iudæus vinculis exemptus baptizatur.* Cap. 12.  
*Praecipua dona Pio III. Pont. Lauretum lata, missaue.* Cap. 13.  
*Pij V. de Aede Lauret. testimonium, & eius ornandæ cura.* Cap. 14.  
*Domus Lauretanae hospitalitas, elemosynæque.* Cap. 15.

## INDEX CAPITVM.

- Pij V. & aliorum Principum dona.* Cap. 16.  
*Alij ab inundatione fluminis, alij à tē-  
 pestate maris, ac prædonibus libe-  
 rantur.* Cap. 17.  
*Complures Turcarum seruitio eximū-  
 tur.* Cap. 18.  
*Laqueo suspensus morti eripitur.* C. 19.  
*Duo ab ultimo supplicio liberantur.* C. 20.  
*Lauretanae Virg. auxilium in nauali  
 de Turcis victoria.* Cap. 21.  
*A Gregorio XIII. Indulgentijs & vijs  
 adornatur.* Cap. 22.  
*Celebritas Lauretana sub annum Iu-  
 bilæi.* Cap. 13.  
*Ioannis Austriaci pietas in Lauret.  
 Aede visenda.* Cap. 24.  
*Pietas & munificentia Ioannæ Austr.  
 Mag. Duc. Hetruriæ.* Cap. 25.  
*Ducis Lotharingi vxor paralytica Lau-  
 reti sanatur.* Cap. 26.  
*Duo præcipitati ex equo à morte reuo-  
 cantur.* Cap. 27.  
*Quidam mortiferis plagis acceptis sa-  
 natur.* Cap. 28.  
*Mater & filia à morte, alij ab alijs mor-  
 bis liberantur.* Cap. 29.  
**LIBRI QVINTI.**  
**C***ARD. Vrbinatis, & aliorum  
 Principum dona.* Cap. 1.  
*Lauretani templi cultus augetur.* C. 2.  
*Collegium Illyricum Laureti institui-  
 tur.* Cap. 3.  
*Ducis Gioiose, & Regis Franciæ mu-  
 nificentia.* Cap. 4.  
*Alia Francorum Dynastarum dona.*  
 Cap. 5.  
*Marchio Badensis brachio captus ex  
 vulnere persanatur.* Cap. 6.  
*Bona Bauariæ Ducis, & aliorum Prin-  
 cipum Germaniæ.* Cap. 7.  
*Italiæ Principum dona.* Cap. 8.  
*S. Domus violatores diuinitus puniun-  
 tur.* Cap. 9.  
*Epidauria nauis e manibus piratarum  
 eripitur.* Cap. 10.  
*Lauretum ciuitatis iure, & Episcopali  
 Sede donatur.* Cap. 11.  
*Card. Gioiosa suum Franciæ patrociniū  
 B. Virgini commendat.* Cap. 12.  
*Card. Galli egregia studia erga B. Virg.  
 Cap. 13.*  
*Dona Xysto Pont. Lauretum lata, mis-  
 saue.* Cap. 14.  
*Episcopus Hybernus bis Hæreticorum  
 manus euadit.* Cap. 15.  
*Duo Sacerdotes Sacræ Domus calcem  
 restituunt.* Cap. 16.  
*Duobus B. Maria eadē specie, qua Lau-  
 reti colitur, apparet.* Cap. 17.  
*Eques Belga insigni miraculo ab hosti-  
 bus liberatur.* Cap. 18.  
*Surdus aurium vsus recuperat.* C. 19.  
*Munera Gregorio XIV. Pont. Virgini  
 missa, aut lata.* Cap. 20.  
*Clementis VIII. Pont. Max. Indulgen-  
 tiæ, & virorū illustrium dona.* C. 21.  
*Illustrium seminarum munera.* C. 22.  
*Dona Christiæ Mag. Duc. Hetruriæ.*  
 Cap. 23.  
*Sacerdotis Hispani donum miraculo in-  
 signe.* Cap. 24.  
*Armilla B. Virgini oblata sua sponte  
 Christi manibus inseruntur.* Cap. 25.  
*Duo ex mortis faucibus erepti.* Cap. 26.  
*Homo facinorosus S. Domus aditu diui-  
 nitus prohibetur.* Cap. 27.  
*Quidā à cædis consilio reuocatur.* C. 28.  
*Celebritas & maiestas Aedis Laure-  
 tanae.* Cap. 29.

FINIS INDICIS CAPITVM.



AVTHORES  
QVI IN HAC HISTORIA  
CITANTVR.

- F** *Albertus Leander.*  
*Ambrosius Nonidius.*  
*Annales Flumenses, apud Hieronymum Angelitā.*  
*Annales Recinetenses apud eundem.*  
*Annales Lauretani Raphaelis Riera.*  
*S. Antoninus Archiep. Flor.*  
*Baptista Mantuanus.*  
*Beda.*  
*S. Bernardus Abbas Clar.*  
*Bernardinus Cyrillus.*  
*Blondus.*  
*Benedicti XII.*  
*Bonifacij IX.*  
*Martini V.*  
*Nicolai V.*  
*Xysti IV.*  
*Pauli II.*  
*Bulla Iulij II.*  
*Leonis X.*  
*Clementis VII.*  
*Pauli III.*  
*Iulij III.*  
*Greg. XIII.*  
*Clementis VIII.*
- Codices Lauretani Donorū.*  
*Chronica S. Francisci.*  
*Diarium Iulij II.*  
*Franciscus Vicciardinus.*  
*Gulielmus Tyrinus.*  
*S. Hieronymus.*  
*Hieronymus Angelita.*  
*Iacobus Victriacus.*  
*Ioannes Villanus.*  
*Iodocus Clitonus.*  
*Nicephorus Callistus.*  
*Onuphrius Panwinus.*  
*Paulus Aemilius.*  
*Platina.*  
*Præpositus Teremanus.*  
*Sabellicus.*  
*Victorius Brigantius.*







ECCE TABERNACVLVM DEI,  
CVM HOMINIBVS.

*Apoc. xxi.*

HORATII TVRSELLINI  
E SOCIETATE IESV  
LAURETANAE HISTORIAE  
LIBER PRIMVS.



P R Æ F A T I O.



DIS Lauretanæ historiam, à multis inchoatam magis, quam perfectam, à plerisque avidè expetitam, iam diu molior ad nostram ætatem à primordio evolvere. Utinam, ut spissum opus, & operosum fuit, ita operæpretium fecerim. Quippe omnia ferme, quæ siue Laureti, siue Recineti, seu Romæ, alibive extat eius rei monumenta quam diligentissime conquisiui. Ex his quæcunque ad rem pertinere videbantur, ita decerpfi, digessique, vt iustum corpus efficerent. Et suscepti operis curam grauiorem fecit cura successus. Namque rem aggredienti nec parua, nec pauca dictu res occurrerant, quæ animum sollicitarent, & à proposito deterrerent meum. Primum augustissimi huius sacelli origines adeo mirabiles, inusitataeque sunt; vt penè incredibiles videri possint, si humanis rationibus consilia diuina pensentur. Deinde maiorum nostrorum in talibus rebus memoriæ prodendis, incuria bonam subtrahebat materiæ partem. Arrogantiæ porro esse videbatur, in re à pluribus non cõtemnendis scriptoribus parum feliciter tentata, euentum sperare meliorem. Postremo meæ tenuitatis conscius verebar, ne tanti operis molem maiore animo, quam consi-

A lio

P R A E F A T I O .

lio suscepisse existimarer . Præsertim cum ea narrare aggrederer , quæ quia fidem propemodum excederent , differendo fierent minora vero . Itaque timendum videbatur , ne summæ sanctissimi templi famæ detraherem aliquid potius , quam adderem , & superuacaneo labore nihil aliud , nisi reprehensionem prudentium quærerem . Cæterum , vt me collegi ; creuerunt animi , difficultatesque cesserunt . Res enim quamuis admirabilis , & antea inaudita ; vsque eo tamen certa iam , explorataque habetur ; vt de ea ambigere , ac dubitare sit nefas . Quippe summa cum fide à maioribus , velut per manus accepta deinceps traditur posteris . Nec Illyricis , Recinerensibusque monumentis solum ; sed historicorum quoque , Romanorumque Pontificum autoritate nixa est . Ad hæc vetustam fidem constans tot ætatum consensus , concursusque omnium gentium adfirmavit . Porrò loci religionem incredibilis tum votorum copia , tum donorum opulentia insignem facit . Nec vetera magis , quam noua quotidie illustant miracula . Vt de tam testata , explorataque re addubitare non possit , nisi qui , aut de diuina vi , ac providentia dubitare velit ; aut eximere ex hominum genere humanam fidem . Enimuero si templi Deiparæ incunabulis , Deique conceptu inclyti primordia longe augustiora cæteris enarremus ; haud minus propenso animo cunctæ gentes præcipuum eius decus probare debent , quam præcipuum auxilium probant . Etsi autem maiorum indigentia multarum nobis rerum adimit copiam ; non tamen summæ rerum adimit facultatem . Namque illi minorum incuriosi sedulos se in maioribus præbuere . Itaque si meum hoc quaecunque munus B. Mariæ cordi fuerit , vt spero ; haud sane diffido , cætera mihi in procliui , atque in expedito fore . Maria fauente nihil non prospere cedit . Quod si forte , aut rei magnitudini pene incredibile , aut expectationi doctorum hominum noster hic minus responderit labor ; me certè iuuabit memoriæ tam insignis  
mira-

miraculi, Deiparae Virginis gloriae, humani generis tutelae, denique accensis piorum studijs consultum pro mea virili parte voluisse. Ceterum nisi me suscepti operis amor fallit, non facile alia historia est, aut miraculis clarior, aut exemplis ditior, aut usu frequentior, aut iucundior fructu. Hic quippe varium, ac multiplex Virginis Lauretanæ praesidium: hic praesentem eius in periculis cuiusque generis opem: hic omnium ferme exemplorum documenta in illustri monumento proposita intueri licet. Vnde tibi, familiae, ciuitati tuae, pro varietate temporum, quod ex usu futurum sit, petas. Ac mihi quidem ingens diuinæ beneuolentiae pignus habere videtur Italia, cui tale, tantumque donum inde usque à Galilæa diuinitus est transmissum: vt dubijs in rebus confidat, nunquam sibi eius tutelam defuturam, cuius praedem, vademque à Deo habeat natalem domum. Super hæc tantam Deus mortalium animis inspirauit huius loci religionem; vt quicumque ad Lauretanam Aedem accedunt, non tam ad aedem Virginis, quam ad ipsam Virginem adire sibi videantur. Et sane hic Deus, Deique mater miro quodam modo praesentiam suam declarant. Hinc diuinus ille omnium pectoribus incutitur horror ad sacrosanctæ Domus ingressum: hinc illud abeuntibus iniicitur eius reuifendæ desiderium: hinc nobilis illa perditarum profligatarumque mentium in diuersa mutatio. Quæ quidem perpetua Aedis Lauretanæ miracula ita euidentia sunt; vt etiamsi deessent alia, quibus abundat, cuius facerent diuinæ praesentiae fidem. Adeo nemo est, quamuis sceleratus, ac perditus, qui si Lauretum adeat, non Deum cum matre in materno domicilio praesentem adesse sentiat. Est autem hoc praecipuum, ac proprium templi Lauretani, vt eius religio, ac sanctitas quotidie magis efflorescat. Id adeo vel ex celeberrimarum aedium B. Virginis, aliorumque Diuorum comparatione facile apparet. Namque illarum celebritatem, cultumque, cum aliquandiu vigerit, pau-

latim deflorescere videmus : huius vero maiestatem, quod altissimis sit defixa radicibus, cernimus per tot iam saecula, auctiorem in dies fieri, augustioremque. Sed iam aspirante Deo, Deiparaque, quorum totum hoc opus est, quorumque ope maxime nitimur, rem ipsam ordiamur. Quam quidem eisdem illis fauentibus, non tam scribenti grauem, quam salubrem legenti, ac frugiferam spero futuram. Verum, & si Lauretanae historiae origo haud ferme supra trecentimum annum repetatur; altius tamen arcessenda necessario est; quod tota res à capite, ac fonte liquidius fluat.

*B. Mariae Domus ingenti honore in Galilæa colitur,  
dum Christi fides in Palestina  
viget. Cap. I.*

B. Virginis  
Domus ab  
Apost. con-  
secrata.  
Anna. Flum.  
apud Angel.

**N**Atalem B. Virginis domum Galilæa Syriae regio olim habuit. Ibi in oppido Nazaretho illa genita, & educata est. Inibi ab ipsa æternus Deus Angelo prænunciante conceptus: & salutaria mortalibus Dei, ac Deiparae vestigia impressa. Nec loci sanctitas, aut ignota pijs hominibus, aut neglecta vnquam fuit. Omnium primum satis constat, eam magnum semper nomen, venerationeque apud Christianos habuisse: et eius venerationis aucthores ipsos fuisse Apostolos: ab his quippe Virginalem domum, seu prodendæ posteris memoriæ, seu Christianæ religionis augendæ studio, rite consecratam. Ex eo igitur tempore, & ipsi Apostoli ingenti eam honore coluerunt, & ab alijs pari religione cultam voluerunt. Apostolorum inde authoritas apud posteros valuit. Cæteræque deinceps ætates certatim cælestis reginæ incunabula, Deique concepti vestigia celebrarunt qua dignum erat religione cultuque. Itaque anno post Christum natum circiter CCC.

(quo

(quo tempore Christiana res, longa pace cuncta refouente, sub tutela Magni Constantini florere cœpit.) D. Helena Augusta domicilium Virginis pereleganti æde decorauit. Nam Palæstinam peragrans (vt Nicephorus tradit) cum loca diuinis rebus nobilitata sacris ædibus adorna-  
ret, *peruenit Nazareth, & salutationis Angelica domo reperta, peramanum inibi condidit templum.* Ex eo, non solum ab Asianis, Afrisque, sed etiam ab Europæis sacra illa loca solito magis celebrari cœpta: & natale B. Mariæ tectum cælesti nuncio, diuinæque sobolis conceptu inclytum à pijs hominibus impensius cultum. Argumento est, quod S. Hieronymus Romanæ Ecclesiæ columen, & B. Paula mulier e prima nobilitate Romana sanctam illam terram iustrantes *Nazareth nutriculam Domini* (vt Hieronymus appellat) adiere. Tenuit hæc religio multa sæcula. Namque etiam anno à Virginis partu circiter D. C. C. cum Hierosolyma Saracenis capta teneretur armis, sacra Syriæ loca, & templum vbi domus erat, in qua Angelus B. Virginem salutauit, à peregrinis Europæis visebatur. Huius rei author est Beda ab illa ætate recens. Neque enim adeo iniqua Hierosolymæ, & in Palæstina Christianorum conditio sub Saracenis erat, vt deinde sub Turcis fuit. Hi quippe anno circiter M. L. Syria, ac Hierosolymis potiti Christianum nomen indignis modis vexare cœperunt. Cuius rei fama Vrbanum II. Pont. Max. ad indicendum nouo instituto sacrum bellum accendit. Quo bello Europæorum, ac præcipue Francorum Principum arma Gothofredi Ducis Lotharingi ductu Hierosolymam, Palæstinamque recepere, anno ferme M. C. Inde quamdiu Hierosolymitanum stetit regnum, viguit, vt cum maxime Sanctorum religio locorum. Inter quæ non postremum locum obtinebant Deiparæ Virginis incunabula. Ergo Tancredus genere Normanus, is cuius egregia virtus sacro bello enituerat, Galilææ præpositus Nazarenam Ecclesiam ingentibus donis coluit. Et eam deinde non  
magis

A S. Helena  
templo de-  
coratur.

Niceph. lib.  
8. cap. 30.

A S. Hiero-  
nymo & B.  
Paula visi-  
tur.

Hier. epi. 27.  
ad Eustoch.  
Galil. Tyr.  
lib. 1. bel. sar.

Beda. de loc.  
Sanct.

Gal. Tyr.  
lib. 1.

Idem lib. 3.

Paul. Aem.  
lib. 4.

Hierosoly-  
ma recepta.

Nazarena  
Ecclesia Me-  
trop. facta.

*Gul. Tyr. li.  
9.*

*Iac. Vict.  
in descrip. ter  
re sanctae.*

*Gul. Tyr. li.  
12. & 13.  
P. Aem. l. 5.*

*Paulus Ae-  
mil. lib. 4.*

*Paulus Ae-  
mil. lib. 6.*

*Paulus Ae-  
mil. lib. 7.*

magis opulentia, quam loci sanctitas Metropolim fecit. Harum rerum authorem habeo Gulielmum Tyri Archiepiscopum, qui suppar fuit temporum illorum. Quin etiã huius fere æqualis Iacobus Victriacus Patriarcha Hierosolymitanus tradit, crebro se Nazarethum religionis ergò perrexisse, ac sæpe in aede, vbi ab Angelo salutata est B. Maria, rem diuinam fecisse, ipso anniuersario Angelicæ salutationis die. Per eadem tempora duo nobilissimi sacrorum militum ordines nati, Templariorum, & S. Ioannis, vterque destinatus excipiendis tutandisque præcipue peregrinis sacra illa loca visentibus. Tantumque valuit huius præsidij fama, vt etiam à transmarinis, trãsalpinisque gentibus perinde Natalis B. Mariæ domus celebraretur Nazarethi, vt Hierosolymæ sepulcrum, Bethlemi cunabula Saluatoris. Sed hæc quies parum diuturna. Saladinus Rex Aegypti Balduinum huius nominis Quintum Regem Hierosolymitanum acie victum cepit. Protinus bellum circumferens Hierosolymam, aliasque circa vrbes, & oppida in ditionem suam redegit, anno ferme XC. quam in Christianorum potestatem venerant. Transmiserunt exinde in Syriam, vel ad Hierosolymam recipiendam, vel ad Palæstinæ possessionem retinendam Conradus Cæsar, Philippus II. Franciæ, & Robertus Angliæ reges cum ingentibus copijs. Cæterum siue hostium insidijs, seu fraude locorum, siue ipsorum discordia circumuenti fractique, irritò incepto domos redierunt. Secutus deinde Federicus II. Cæsar, idemque Sicilia rex, & Hierosolymitani regni titulo nitens. Hic Gregorij viiiij. hortatu, impulsuque tandem in Syriam transmisit exercitum. Sed amicitia, ac societate cum Aegypti rege inita, Hierosolymam, aliaque finitima oppida auro, non armis recepit anno circiter M. CC. XXV. maiore vtique fama, quam gloria. Nec diuturna magis fuit, quam gloriosa possessio. Paucis interiectis annis Parthi ab Scythijs, seu Tartaris pulsi suis sedibus, inuaserunt Syriam,

Syriã. Hierosolymam nuper à Federico Cæsare resectã solo  
 æquarunt. Igitur Ludouicus viiij. Rex Franciã anno eius  
 sæculi XLV. copias in Syriam traicit Christianã rei iam  
 labenti opem laturus. Sed omnis conatus tandem ad ir-  
 ritum cecidit. Pius Rex potitus claustris Aegypti (Pelu-  
 sium olim, tunc Damiatam vocabant) primò multa se-  
 cunda prælia cum Aegyptio rege fecit: deinde premente  
 lue, cogitur, reddita Damiatam pacem redimere ab hoste.  
 Ad vltimum cum minus prospero euentu res gereretur in  
 Syria, deportat exercitum. Caterum ante discessum, ne  
 gratuita foret Syriaca expeditio; aliquem inde si non bel-  
 li, at pietatis fructum referre statuit. Ergo sacra illa Palæ-  
 stinã loca perlustrans (vt nonnulli authores sunt) ex Ta-  
 bore monte Nazarethum iter intendit. Vt primum B. Ma-  
 riã conspexit ædem, strenue equo defilit, procumbit in  
 genua: & venerabundus natalem Virginis domum, ip-  
 samque salutatur Virginem. Inde ad templum progressus  
 pedibus, Dei filium inibi pro hominibus hominem factũ,  
 & simul sanctissimam eius parentem enixius veneratur,  
 colitque. Et aderat Gabrielis Archangeli nuncio, Deo-  
 que à Virgine concepto sacer, ac solemnis dies. Itaque  
 pius Rex (vt eum loci sanctitas, ac sua pietas admonebat)  
 pridie pane dumtaxat, & frigida ieiunat, cilicio quidem  
 ad carnem indutus. Festo autem die rem diuinam solem-  
 ni carimonia, regioque apparatu celebrari iubet. Sub  
 sacrificium in augustissima Deiparæ cella sacrosanctam  
 Eucharistiam sumit, magna lacrymarum vi, ingentique  
 religione perfusus. Rarum vtique Christianã pietatis in  
 Rege præsertim, ad posteros documentum. Ex quo con-  
 iectari licet, quanto in honore, vel illa tempestate fuerit  
 sanctissima Virginis Domus. Nec vero discessu Ludouici  
 Regis extinctum est Christianum nomen, Sanctorumque  
 locorum cultus in Syria. Templarij enim adhuc in fide,  
 & officio manebant: & transmarinis subinde auxilijs ful-  
 ti summa ope tutabantur sacræ terræ reliquias. Verum  
 enim

Paul. Aem.  
lib. 7.

S. Ludouic.  
Domũ Vir-  
ginis vena-  
tur.

Iodoc. Clitov.  
Ser. de S. Lu-  
dou.

S. Antonin.  
par. 3.  
Paul. Aem.  
lib. 8.  
Io. Vill. li. 7.



enim vero simul gliscentibus in Italia civilibus bellis, ex funestis, Velforum Gibellinorumque factionibus; simul Angliæ, Franciæ, Aragoniæ regibus ad arma ruentibus, destituta ab Europæis, concussa à barbaris Christiana res in Syria ad vltimum concidit. Aegypti quippe Rex Christianorum Principum dissensionem, suam occasionem ratus Tripolim vi cepit, diruitque. Inde Ptolemaidem celeberrimam, frequentissimamque Phoenicis urbem, quæ sola iam in Palæstina pro Christianis stabat, obsedit: tandemque expugnatam ferro, flammaque deleuit. Et extitit in barbaris insigne Christiani nominis odium. Ciues ad vnum cæsi: muri, ac tecta solo æquata: ad hæc ipsa quoque moenium fundamenta eruta, vt ne vestigium quidem Christianæ rei extaret in Syria. Ita demum amissa Ptolemaide, pulsi in perpetuum ( vt videmur ) Palæstinæ possessione sumus, anno à Virginis partu M. CC. XCI. Ex quo indigenæ Christiani partim dilapsi è Syria, partim, vt fit, in dominorum mores prolapsi. Exteri porro, ac peregrini terrore Turcici furoris ( nisi auro via aperiatur ) exclusi. Ac suprema illa clades veterem sacrosancti sepulcri, quod primas religionis tenebat, cultum haud penitus aboleuit. Inuitat peregrinos opportunitas Hierosolymæ urbis olim regiæ, nunc præcipuæ. cuius propinquitas Christi cunabulorum quoque celebritati fauet. At natalem Deiparæ domum in Galilæa sitam interualla locorum, ac deuia itinera, telis barbarorum infesta haud quaquam aduenarum religioni opportunam faciebant. Quæ causa admirandi, & post hominum memoriam ad eum diem inauditi miraculi fuit.

*Amisso cultu in Galilæa, diuinitus asportatur  
in Dalmatiam. Cap. I I.*

**N**Am cum neque ab indigenis, neque ab exteris populis debitus sacrosanctæ cellæ honos haberetur, non

non diu passus est Deus sua, matrisque suæ vestigia neglecta inter barbaros iacere. Eodem quippe anno, qui fuit suprema Palæstinæ clade insignis, Deo dilecta domus e Syria pariter cum religione discessit. Author est Ioannes Villanus historicus eius ætatis sane nobilis, Aprili mense circiter medio anni M. CC. XCI. Prolémaidem captam. Mense igitur insequenti eiusdem anni, hoc est vij. Idus Maias, Nicolao IV. Pont. Max. (vt Illyrici annales perhibent) Deiparæ Domus asportatur in Europam, cladem orientis tanto occidentis bono compensans. Sunt qui facultates Ioachimi patris B. Mariæ spectantes, non tam domum eius, quam cubiculum putent à cætera seiunctum domo. Me quidem hæud ptenitet eorum sententiæ esse, quibus simul cubiculum fuisse, & domum Virginis, idest recti paterni partem præcipuam, placet. Argumento est (vt de fictiliam armario taceam, quod inibi visitur) ianua longe maior, quàm pro modo cubiculi à cæteris ædibus separati. Nec Ioachimi fortunæ mouere nos debent. Nicephorus quippe Callistus tradit, Deiparæ Virginis parentes, propter bellicos Iudææ tumultus, ex oppido Berthemo auita sede, in Galilæam commigrasse: & Nazarethi domicilium collocasse. Vt intelligamus hanc non auitam, sed paternam Virginis fuisse domum, parum fortasse dignam paternis opibus; cæterum, vt temporis causa paratam, hæud sane incommodam, nec ab antiquæ illius simplicitatis studio abhorrentem. Omnino talis est, vt eximium illum B. Mariæ amorem paupertatis spirare videatur. Sed siue illud cubiculum, siue domicilium Deiparæ fuit; certe ab Apostolis dedicatum (vt supra diximus) & in templi formam redactum Christiani deinceps excoluerant, ornauerantque. Hæc igitur ædes eius vi, ac potestate, qui ad preces D. Gregorij Taumathurgi, montem olim sede sua molitus alio transtulit, in gratiam cælitum Regina, à fundamentis auulsa est: atque hæud dubio Angelorum ministerio, inde vsque à Galilæa (mirum

Io. Vill. l. 7.

Ann. Flum.  
apud Hiero.  
Angel.

Niceph. l. 7.  
cap. 10. ubi  
ait aliud  
1123

autup

B

dictu,

dictu, audituque) per ingentes terrarum, marisque tra-  
ctus in Dalmatiam translata. Quippe id spatium patet  
amplius vices centena passuum millia. Terfactum inter,  
& Flumen, (oppida sunt Dalmatiæ) leniter acclivis mons  
eminet: quo in summo æquata agri planities sedem effi-  
cit peramanam, Adriatico imminentē mari. Quod olim  
crebris fædisque tempestatibus infame, ex eo tempore sa-  
tis mitigatum ferunt. credas Virginem insanos freti il-  
lius æstus cellæ suæ obiectu cohibere voluisse; vt vel hinc  
conijceremus, quid ipsa effectura esset in mortalium vita,  
quæ varijs quotidie casibus, & quasi procellis agitatur.  
Hic igitur Nazarena domus, velut præcipua tutela peri-  
clitantium à cælestibus ministris, Deiparæ iussu, sita est  
secunda circiter noctis vigilia. Vt primum diuinæ libera-  
litas donum accolis lux ostendit; enimvero animos rei  
nouitate attonitos non admiratio tantum, sed etiam re-  
ligio incessit. Ergo qui propius aberant, vt quisque pri-  
mus rem notauerat, certatim visendi studio accurrunt.  
Aediculam conspiciunt fastigiato tecto, & simul camini  
culmine, simul sublimes tintinnabulo insignem: at nulla  
re magis, quam vetustate visendam. Prætinus limen in-  
gressi prosterne huius corpora: Deum venerari sacro  
quodam honore pariter, gaudioque perfusi. Inde orato  
Christo, Christique parente, quorum simulacra cerne-  
bant, cuncta otiose contemplari, & perlustrare oculis cœ-  
perunt. Sacellum animaduertunt figure quadrangulæ  
oblongæ, e vulgari structum lapide. Tectum perbelle la-  
quearibus concameratum: quod modicis distinctum qua-  
dratis, cæruleoque colore obductum inauratæ stellæ, ve-  
lut in cælo quodam intermicantes honestabant. Sub te-  
cto laqueato eminebant vndique è parietibus modica spe-  
cie semicirculi se mutuo contingentes: quos medios pictæ  
adornabant capedines. Parietes cubitali ferme crassitu-  
dine, non ad perpendiculum, neque ad regulam exacti,  
loricati tamen opere tectorio. Huic superinducta anti-  
quitus

Descriptio  
ædis Laur.  
qualis tum  
erat.

quibus pictura ædis ipsius mysteria referebat; quæ superne multis locis hodie manet, inferne temporis vetustate defluxit. Aedis longitudo pedum amplius XL. latitudo minus XX. altitudo circiter XXV. In medio ferme pariete, qui olim, ut reor, faciem obtinebat domus, ianua satis ampla, sed à vulgari vsu haud sane abhorrens. Pro superliminari trabs rudis superiecta est. Ad læuam armariolum miræ simplicitatis asseruandis fictilibus aptum. Ad dexteram in proximo pariete fenestra non magna: e regione fenestræ caminus humilis, tenuisque opere, ut cætera, vulgari. Inibi sublime loculamentum columellis in orbè striatis latera cingentibus conspicuum: arcusque eiusdem operis, quinque iunctas pariter lunas imitante fastigiatum. In loculamento B. Mariæ stantis, ac puerum Iesum altera manu medium amplexantis, altera sustinentis effigies cedrina fere bicubitalis. Cuius facies electro argentum referente oblita, sed luminum infuscata fumo. Ceterum illa ipsa infuscatio antiquitatis, ac religionis index, impense auget Virginalis oris maiestatem. Gemmata corona sublimem distinguit verticem. Discriminati crines Nazarenorū ritu per nuda colli, & humeros fluunt. Simulacrum stola aurea tegit, latiore zona, gentis more succincta, demissaque ad pedes. Palla cærulea stolæ superinducta pendet ex humero: vtraque in eodem trunco cælata pictaque. Insistit maternæ dextræ puer Iesus mortali specie augustior, diuinæ cuiusdam maiestatis indolem vultu præferens. Priores dextræ digitos, bene precantis in morem tollit. Sinistra aureum tenet globum. Et ipse discriminato capillo, tunica talari, zonaque Nazarenorum habitum refert. Ante Deiparæ effigiem, aræ solido è saxo quadrato visitur spirans sanctitatem. Dalmatæ igitur cuncta per otium contemplati, & si quid tandem rei esset ignari; communi tamen consensu ita statuunt, quicquid sit, profecto donum id esse diuinum. Neque enim ædem illam repente humo excitatam, sed aliunde,

B 2 Dei

Simulacrū  
Virg Laur.

Dei nutu ac voluntate utique aduectam. Igitur inde digressi, ut quisque obuius fit, ab se visa commemorant. Nec mora. mortalium plerique, atque in his agrorum nonnulli ad nouum tantę rei spectaculum confluere: aliquid inde opis expectare. Nec sua eos spes fefellit. Loci religio sanis corporibus mentis ferę sanitatem, agris etiam morborum curationem impertiebat.

*Deipara admonitu, eius Domus agnoscitur, & euidenti miraculo illustratur. Cap. III.*

*Anna. Flum.  
Hier. Ang.*

*Alexander  
Terfactensis  
Antistes.*

*B. Maria  
Alexandro  
apparet.*

**C**eleriter Terfactum, ac Flumen prodigiosi sacelli fama perlata valentes ad visendi cupidinem, egros ad spem valetudinis accendit. Alexander erat sacrorum Antistes in æde S. Georgij Terfactensis, vir antiqua probitate, æquę Deo, & hominibus carus. Is longinquo, grauique implicitus morbo iacebat: iamque exigua in spe trahebat animam, cum peropportune à familiaribus de diuina illa eede fit certior. Extemplo ingens animum eius cupiditas cepit hauriendi oculis tanti miraculi voluptatem. Ceterum vrgente morbo, deferri eo sine certo vite periculo nequibat. Igitur hoc egrius febris æstum patiebatur, quod affecta membra impetum animi haud quam sequebantur. Nec tamen deseruit se. Deiparę effigiem simul cum diuina illa edicula delatam acceperat. Itaque B. Marię sacellum haud falso esse ratus, impense eius implorat opem: votum nuncupat non magis salutis recuperandę auidus, quam celestis illius doni diuinitus cognoscendi. Nec incassum missę preces. Intempesta nocte, somnum inter, & vigiliam, Dei parens repente cęlo delapsa, celestibus latera regentibus, se illi obtulit: cubiculumque omne clarissima luce compleuit. Mox benigno vultu, Bono animo, inquit, esto fili. En vocata adsum presentem tibi opem, optatęque rei notitiam ferens. Sic igitur habeto, sacram eadem vestris nuper illatam finibus, illam ipsam esse domum, vbi ego olim genita, vbi

ferme

ferme educatâ sim. Hic ego Archangeli Gabrielis nuncio, Spiritus sancti opera; diuinam concepi sobolem. Hic *Verbum caro factum est*. Ergo post nostrum excessum, domum talibus mysterijs insignem Apostoli consecrarunt, celebraruntque certatim rem diuinam inibi factitantes. Ara pariter cum eade allata ea ipsa est, quam Apostolus Petrus sacris initiauit. Christi crucifixi imago, quæ cernitur, olim ab Apostolis inibi posita. Simulacrum porro cedrinum effigies nostra est Lucæ Euangelistæ manu, qui pro familiaritate, quæ illi nobiscum intercesserat, nostram similitudinem coloribus, quantum mortali fas erat, expressit. Hæc igitur dilecta cælo domus per tot ætates in Galilæa maximis honoribus culta, nunc demum deficiente cum fide cultu, ex oppido Nazaretho ad vestras migravit oras. Nec dubia fides. Deus facti author, apud quem *impossibile non est omne verbum*. Cæterum vt horum tu ipse sis testis idem, præcoque; sanus esto. Tua ex longinquo morbo subita valetudo fidem miraculi faciet. Hæc effata sublimis abijt in cælum, cælesti quodam odore in tectis relicto. Id vero non ludibrium sopitæ, aut ægræ mentis, sed veram fuisse speciem, rei ostendit euentus. Protinus Antistes mista pauori lætitia euigilans, totus sudore fluere cœpit: depulsaque repente febri, valens, ac vegetus surgit è lectulo. Mox non magis valetudine, quam Nazarenæ domus indicio lætus submittit genua; & oculos pariter, manusque in cælum tollens Deo, ac Deiparæ Virgini pro duplici beneficio multiplices grates agit: tantum donum sibi, patriæ, gentique suæ gratulatur. Inde simul illuxit, præ gaudio gestiens in publicum prodit: & decori oblitus, homo id ætatis, authoritatisque lymphato similis per vicos, per plateas, per compita cursare cœpit, nocturnum visum (vt quisque obuius erat, seu notus, siue ignotus) exponere: Dei, ac Deiparæ donum, vel proprium, vel commune passim prædicare. Et erat ea vox, & vultus; is ardor animi ex oculis eminebat, qui facile

Alexander  
sanatur.

cile dictis faceret fidem. Accedebat haud dubium argumentum, subita corporis sanitas, roburque in eo, quem graui diutinaque conflictatum febrî hesternâ die vehementer laborasse constabat. Quæ posteaquam ad oppidanorum plerosque pertulit rumor; confestim magni ad Antistitem concursus fieri: & cæleste donum gratijs Deo, Deique parenti agendis, certatim vno omnium ore celebrari. Princeps inter gratulantes, lætantesque gaudio exultans ibat Antistes: & addebat ad gradum natalem Virginis domum videre festinans. Quo vt venit, venerabundus votum, cuius se damnatum profitebatur, enixius exsoluit. Maior secundum hæc religio mortalium incessit animis. Neque enim vanus author, aut dubia fides ferebatur. Itaque ædes miraculis inclyta maioribus in dies accolarum studijs celebrari, colique cœpta. Manare hæc primo ad finitimos fama; inde etiam ad remotos. Iamque omnibus circa populis templum illud sanctum erat: omnes ardebant cupiditate tam insolitæ tam celebratæ rei aliquando visendæ.

*Certis hominibus in Galilæam missis miraculum exploratur. Cap. IV.*

*Anna. Plum.  
apud Angel.*

**P**eroportune illa tempestate Nicolaus Frangipanius è prima nobilitate Romana, Croatia, Dalmatiæ, Istriæ Prætor (Magnus Ban ab incolis vocabatur) regionem illam administrabat, vir pietate iuxta, ac virtute inclytus. Idemque Dominus erat Fluminis, Tersactique. Is igitur simul rei miraculo, quod in suo fundo euenerat, simul Alexandri Antistitis sermone, ac repentina sanitate motus obstupuit primo: inde lætus cæleste munus in suo potissimum agro consedisse, & ipse strenuè in montem accurrit: sanctissimamque ædem haud secus quam dignum erat, donis colere, atque ornare instituit. Cæterum quia  
rei

rei nouitas hominum memoriam, magnitudo superabat fidem; tam insolitum, inauditumque miraculum diligentius explorandum existimauit. Verebatur quippe ne ipsorum credulitas suspecta cæteris foret: neue tanta res plus admirationis, quam fidei esset ad posteros habitura. Itaque re cum Antistite communicata, placuit certos homines in Galilæam mittere totam rem intentius inspecturos. Ex omni numero lecti quatuor expertæ fidei, ac probitatis viri, in quibus Alexander ipse Antistes fuit. Hi Nazarethum misit, omniaque explorata referre iussi. Igitur impigre conscensa nauis; transmissoque Adriatico, Ionio, Cretico, Cyprio mari, Palæstinam secundo cursu tenuere. Nec mora, barbarorū animis auro delinitis, Hierosolymæ sacrosanctum Christi sepulchrum venerantur. Inde fide publica, firmoque armatorum præsidio septi Nazarethum Galilææ urbem, quod nauigationis caput erat, protinus pergunt. Ibi impensius inquirentes comperiunt ex incolis non tam re, quam verbo Christianis, domum natalem B. Virginis inde pauloante sublatam. deducuntur ad templum ab Helena Augusta olim sacræ domui circumdatum, cernunt templi diuinitus perrupti ruinas: cernunt eisdem monstrantibus aream, vbi sacrosancta domus steterat: cernunt fundamenta, recentia sanctæ domus auulsæ vestigia. Dimensi longitudinem, ac latitudinem areæ, fundamentorumque crassitiem, reperiunt omnia cum translata in Dalmatiam ædis, parietumque mensuris, quas ad id secum attulerant, prorsus congruere: tempus quoque augusti sacelli illinc ablati, auectique in Illyricū conuenire. Ergo effusa cum lætitia, & gratulatione domum reuecti Frangipanio Prætori explorata renuntiant. Ille enim uero tali nuncio admodum lætus manantibus gaudio lacrymis, Deo, Deique parenti grates ingentes agit: quòd se non solum uiuente, sed propemodum uidente, tantum miraculum extitisset, tam euidētibus prodigijs, talium virorum autoritate firmatum. Exemplo



plo igitur ad ædem Virginis solemnibus, ac celebris indicta est supplicatio: maximoque peracta concursu virorum, mulierumque. Ibi Alexander Antistes pro concione ad populum rem ordine exponit: ac Deum, Deiparam, mortales omnes, immortalesque contestans propalam confirmat, nihil se compertis affingere. Si secus sit, non recusare quo minus cælestis ira meritis ex ipso expetat poenas. Nimirum hoc ipsos Dei matri gratiores esse oportere, quo res pene incredibilis exploratio afferatur. Quas velut missas è cælo voces cum circumfusa audiret concio, repente ingenti gaudio efferri, nec temperare, quin gratulationibus lacrymisque ipsum confunderent dicentem. Perorationem Antistitis exceperunt preces auditorum, Deo, Deique matri grates, quibus signis, quibus vocibus poterant, agentium. Mirum quanta illi viro hæc nunciandi, affirmantique fides fuerit, non apud incolas solum, sed etiam apud externos: quantumque talium virorum testimonio, frequentia religionisque sacrosanctæ accesserit cellæ. Nec deerant crebra, illustriaque miracula, cum undique ægri membris capti, energumeni adessent. Desuit tamen qui ea sigillatim rite consignata litteris prodideret. Crescebat cum populorum miraculorumque frequentia, religio loci, crescebat & cultus. Augustissimæ quippe Aedis infidens accolarum animis cura (cum interesse supplicantium precibus Virgo ipsa videretur) tanta religione omnium pectora imbuerat, ut eum locum à Deipara incolam, non solum diligere existimarent. Itaque natalem Virginis domum, ipsamque Virginem quibuscunque rebus sciebant, poterantque certatim colere, & ornare cœperunt. Cæterum benignæ voluntati facultatum tenuitas obstabat. Proinde ab eis pie magis, quam munifice est ornata. Mox etiam longinquorum populorum concursibus celebrari, honestarique cœpta. Gliscebant in dies rumor fortunatæ domus: natale B. Mariæ tectum diuinitus ad Tersactum è Galilæa deportatum: missos Nazarethum

thum

thum spectatæ fidei, virtutisque viros rem perspectam, ac testatam attulisse. Exciuit ea fama non Illyricos solum remotiores; sed Istros, Croatas, Bosnios, Seruios, Epidaurios, cæterosque eius tractus longe, ac late patentis populos, ad tantum miraculum, donumque visendum. Multis quoque eorum præsens Virginis auxilium in dubijs, aduersus rebus oblatum augebat in dies celebritatem loci. Enimuero Illyrici sacra Domus accolæ gaudere concursu populorum: gestire suam regionem apud exterarum gentes, ac nationes ingenti gloria esse: credere se diuino iudicio cæteris gentibus esse prælatos, humanæ arrogantia vitio, cælestia dona meritis hominum magis, quam Dei benignitate æstimantis.

*Demigrat ex Illyrico ingenti cum luctu Dalmatarum. Cap. V.*

**C**AETERUM haud quaquam diuturnum gaudium, ac donum Illyricis fuit. Quadriennio non toto (de-erant quippe menses quinque) interiecto, sacrosancta ædes ex ipsorum finibus cessit. causa in incerto est; alij aliam tradunt. Ergo siue quod ab accolis minus impense, quam dignum erat, coleretur; seu quod ab initio ad breue illius gentis solatium Beata Maria diuersorium ibi potius, quam domicilium collocasset; siue vt Italiam Christianæ religionis arcem bellis, cladibusque afflictam præsentem refoueret ope, repente Dalmatis nil tale opinantibus, cæleste munus aufertur: deferturque in Italiam, haud maiore Italicorum bono, gaudioque, quàm Dalmatarum damno, atque luctu. Namque vbi diuinum illud pignus augustissimamque Deiparæ cellam alio auctam fama vulgavit; enimuero Tersactenses, finitimosque circa populos tam inopinatæ rei admiratio ingenti stupore defixit. Inde sanctissimæ domus desiderio stimulante, lymphati discurrere: concessum ademptumque à

*Anna. Flure.  
Hier. Ang.*

**C** Deo

Deo mūnus, quacunq̄ue eorum patebat regio, oculis diu,  
 ac voce quæritare. Posteaquam id nusquam apparebat,  
 nec quo tandem migrasset, constare poterat; promiscua  
 virorum, mulierumque multitudo orbitatis dolore ista  
 mœstum paulisper silentium tenuit. Tum vero emerso ab  
 stupore animo, effusi simul omnes in lacrymas, querelas-  
 que ingens suæ gentis vulnus prodere infinita lamenta-  
 tione coeperunt. Nimirum illud cæleste donū ipsi ostē-  
 sum, alijs traditum. Illud Dalmatiæ perfugium, illud æ-  
 grorum auxilium, illud miserorum solatium, illud decus,  
 ac præsidium nationis sibi ereptum: talem patronam Dal-  
 matis, talem tutelam ademptam finitimis gentibus. Vti-  
 que ipsos indignos tali pignore fuisse; minore id ab se re-  
 ligione, minore studio quam par foret, cultum; sed quam  
 tandem ubiuis gentium religionem, quod studium, quem  
 cultum cælesti illi, præcellentissimoque dono parem esse  
 posse? hæc si causa mutandæ sedis fuerit, ubicunque con-  
 federit, subinde sedem mutandam fore. Hæc, & alia pro  
 se quisque memorant, quæ præsens damni sensus, dolor-  
 que subijcit haudquaquam relatu facilia scribenti. Ad  
 vltimum lamentandi defatigatione magis, quam satieta-  
 te victi, ad Frangipanium frequentes coeunt; integrato-  
 que fletu, auxilium ab eo, & consilium petunt. Ille, & si  
 communi vulnere ictus, mœstusque plusquam pro virili  
 parte, egebat ipse solatio; vicit tamen animum, & mœro-  
 re dissimulato, populi luctum sua autoritate, sapientia-  
 que absterfit. Graue utique damnum acceptum esse, &  
 quo vix maius vllum accipi potuerit ab irato Deo: ut nul-  
 læ lacrymæ, nulli gemitus, eiulatusue exhaurire animi  
 dolorem queant. Caterum immerito ipsos tantopere  
 queri. Cælestis doni vsuram à Deo datam nulla præsti-  
 tuta die. Proinde non esse cur quererentur repetitam,  
 cum voluisset is, qui dedisset. Quin potius grates age-  
 rent numini de concessō aliquot annis vsu tanti, ac tam  
 frugiferi pignoris; & præsens incommodum præteritorum

commo-

commodorum memoria compensarent. Porrò daturum se operam, vt ademptum diuini muneris fructum aliqua ratione reuocet, tantique boni desiderium leniat. Quippe in ipsis sanctissimi facelli vestigijs consimilem ædem B. Virgini excitaturum: quæ simul posteris tantæ rei monumentum foret, simul ipsis tam grauis damni solatium. Confidere vtique se, etsi absit natalis Domus B. Mariæ, eius opem non defuturam. Nec Prætoris dicta magnificentiora factis fuere. Paucis annis, ipsius ære, sumptuque noua ædes Deiparæ dicata in iisdem stetit vestigijs. Templum in super ædi circumdatum est opere, cultuque magnifico. Quod hodie exstat haud clarius Frangipaniorum munificentia, quam tanti miraculi monumentum. Nec vero conditoris vocem B. Virgo irritam esse passa. crebra inibi deinceps edita miracula, & illam sedem Deiparæ cordi esse; nec eius Illyricis deesse præsidium satis ostendunt. Id templum hodie Franciscanis, qui ab Obseruantia nomen accepere, commissum est, celebritate, ac fama illis locis clarum. Cæterum ea res Dalmatis Nazarenæ domus desiderium, non tam expleuit, quam accendit. Namque ab eius discessu annus iam agitur trecentissimus: Et tamen illi adhuc tanti erepti boni memoria, haud secus, ac recenti vulnere, ingemiscunt. Argumento est, quod cateruatim quotannis transmissio Adriatico mari, Lauretum ventitant, non magis B. Mariæ incunabula venerantes, quam orbitatem lamentantes suam. Quorum solemnæ illæ voces, REVERTERE AD NOS MARIA, REVERTERE, haud parum ostendunt, eorum desiderium æternum fore, cum trecentorum annorum spatio nulla sit lenitum ex parte. Eadem porro voces testes haud dubiæ sunt Nazarenæ domus ex Illyrico in Italiam asportatæ.

Dalmatarum  
desiderium  
Sacros. Do-  
mus.

*In Picenum aduecta Recinetensem insidet syluam.**Cap. V I.**Præp. Ter.  
Hier. Ang.*

**C**Aeleste autem hoc donum mira opportunitate trã-  
missum Italiae est, anno M. CC. XCIII I. qua  
tempestate funestis Velforum, Gibellinorumque factio-  
nibus diuisa, odijs, bellisque plusquam civilibus tota fla-  
grabat. Igitur ipso interregno, quo Bonifacius VIII.  
Pont. Max. creatus est, Quarto Id. Decembris, insigni ac  
sempiternae memoriae commendando die, Virgo Deipara  
pacem, salutemque Italiae ferens in Piceno suae domui se-  
dem optauit. Picenum regio Italiae est haud ignobilis, &  
satis opulenta, e regione Dalmatiae sita, interiecto Adria-  
tico mari, quod etiam superum appellatur. Ergo sacro-  
sancta domus e Dalmatia trans Adriaticum finum (qua  
traiectus patet millia passuum ferme C.) in Picenum de-  
lata, consedit in Recinetensis agri sylua, mille circiter  
passus a mari. Ea sylua matrone cuiusdam Recinetensis  
erat diuitis iuxta, piaque Lauretae nomen fuit. Cuius de-  
inde nomine Lauretana aedes appellata immortalem vi-  
cissim reddidit celebritatem ei, vnde nomen acceperat.  
Tenet fama (nec vana est fides) venienti Deiparae domi-  
cilio arbores obuias, velut venerabundas inclinasse se:  
ac deinde pronas perstitisse, quoad aëuo, ventis, ferro  
procumberent: Proinde dum staret nemus (quod hodie  
excisum est) inclinatas ad aedis aduentum, longo ordine  
arbores monstrari solitas peregrinis, tanti miraculi testes.  
Recens est adhuc memoria. Narrauit mihi haud dubia  
fide vir, abse complures illarum arborum non fere am-  
plius viginti ab hinc annis, nec semel, nec sine admira-  
tione conspectas: toto videlicet trunco pronas eas fuisse,  
ac proclinas versus mare, qua sacrosancta Domus in-  
destinatam syluae sedem sublimis inuecta transferat: Eas-  
dem

*Arbores ad  
S. aedis ad-  
uentum in-  
clinantur.*

dem porro arbores, exciso etiam saltu superstites diu fuisse, religione tutante. Demum annis ab hinc circiter xx. rusticorum accolarum inscitia cæfas, ne impedimento arationi forent. Intempesta nox erat, cum Virginis domus vacuum sylvæ spatium insedit. Custodiebant tum armenta Recinetensium in proximo saltu pastores, diuisis inter se de more vigilijs; cum subito lux sacræ circumfusa domui excubantium oculos eò repente conuertit. Mirum eis videri, nouum in solitudine illa tectum, & quidem luce conspicuum subito extitisse. Et fuit inter eos, qui eam cõspexisse se diceret, cum sublimis supra mare ferretur. Igitur socijs ad spectaculum excitatis, primò multa inter se (vt est admirantium mos) sciscitari: inde mutuis se vocibus ad rem explorandam accendere: omnesque pariter id quod erat, coniectare coeperunt, ibi aliquid esse diuini. Accedunt, tectum subeunt. Limen ingressi cohorrescere primum animos, mox inusitata quadam dulcedine perfundi sentiunt. Itaque venerabundi precibus reliquã exegere noctem, quæcumque sub tecto erant, intentius contemplantes. Prima inde luce, ex ijs nonnulli Recinetum (aberat ab eo loco millia passuum ferme quatuor) iter intendunt: quæ viderint dominis nunciant. Tota res primo ob authorum simplicitatem, cum ipsis authoribus spreta; vana scilicet ab eis afferri, & fortasse obiectam in somnis imaginem. Pastoribus deinde omni asseueratione affirmantibus, enimvero oculos facturos fidem, si velent; domini magis velle credere, quàm audere. Ad vltimum, ne aut creditum temere tam insolitum miraculũ rusticorum hominum testimonio, aut pro vano prætermisum, quod verum esset, ipsorum incuria videretur; illis comites addunt se, quid tandem rei foret exploraturi. Vbi ventum est in demonstratum nemoris locum, & pastorum fides extitit; vix fatis oculis, vix sibi quisque credebatur. Certe illam ædem ibi nunquam antea visam; nec recens conditam, quod eius vetustas satis ostendat. diu-

nitus

Recineten-  
sium cōcur-  
sus.

nitus utique aliunde aduectam, aut cælo delapsam. Talia admirabundi inter se mussitantes propius accedunt: tectum cernunt non tam specie, quã antiquitate insigne. mirantur adeo vetustum ædificium stare nullis innixum fundamentis, nullis suffultum adminiculis. Mox suspensis animis limen intrant. B. Virginem Iesum puerum manibus complexam supplices venerantur. Nec pietatis defuit fructus. tantus repente eos lætitiæ mistus horror incessit, nusquam ut in omni vita præsentius Dei numen, sensisse se dicerent. Confestim igitur in urbem citato recurrunt gradu, diuinum munus inter se sibi, & patriæ gratulantes. Præcipuum Lauretæ matronæ gaudium fuit, cuius saltum diuina illa ædes infederat. Ut primum urbē tanti miraculi fama peruasit; velut signo dato, mirus hominum cuiusque ordinis, ac generis insolito spectaculo oculos implere cupientium concursus fieri in syluam. Non pueri, non puellæ, non senes, non debiles domi continere se posse. Aegri quoque relictis grabatis, adreperere, visendi cupiditate, ut sit, vires subministrante. Plerique impetu quodam ardoris ruentes certatim ante alios prouolabant, ut tale spectaculum oculis capefferent primi. Quo propius perueniendi spes admouebatur, hoc magis concurrentium multitudo, visendique cupido crescebat. Vbi vero sacrosancta sedes, cuius conspectum rami arborum interseperant, in apertiolem saltum ingressis subito apparuit; confestim omnes in vnum conuolare coeperunt. tantique vndique ex syluæ semitis repente concursus facti, adire, contingere, osculari sanctos parietes cupientium, ut se mutuo prementes pene alij super alios corruerent. In augustæ sedis ingressu, dum venerabundi salutant Virginem, ingenti religione perfusi lacrymarum vim profundunt; consilia ineunt melioris vitæ: ab eo loco diuelli nequeunt. Inter hæc ingentes vndique agrorum præcipuè, ac debiliu clamores exaudiri, confusis vocibus patronam, matrem, cæli reginam, Dei parentem appellan-

pellantium : valetudinemque ac sanitatem crebris exposcentium precibus . Nec voces vanæ , nec preces irritæ cadebant . Protinus depulsis morbis , restitutisque viribus multorum , diuina vis exitit . Tum vero ingeminari clamor cœptus agentium Deo ac Virgini grates , & cœlestem vim , opemque prædicantium in se ipsis expertam . Ergo , vt Recinetensibus diuinæ lux liberalitatis affulsit ; certatim sanctissimæ Virginis cella coli ab eis , celebrarique cœpta est . Sed priuata inter publicos honores , Lauretæ studia eminebant : ex quo Aedi Lauretanæ deinde nomē factum . Fama interim ( qua nihil talibus in rebus est celerius ) ad finitimos populos discurret , Lauretanam ædem miraculis inclytam ferens . Extemplo igitur , prout suam quemque religio , aut necessitas stimulabat , ad nemus accurrere , adducere , aut deferre ægros necessitudine aliqua iunctos , opem poscere , vota facere cœperunt . Voti eos compotes fuisse , & ipsorum Deo , ac Deiparæ grates agentium voces , & votiuæ deinde tabellæ de parietibus vulgo suspensæ docebant . Facilis quippe , ac potens patrona Dei mater apud Deum erat : quæ , & viam impetraturis ostenderet , & vltro opem , salutemque supplicibus impetraret . Porrò confluentium populorum religionem commendabat loci solitudo . Nulla tum erat in sylua domus , nullum hospitium , nullum saltem receptaculum , præter arbores , quæ nudatæ per hyemem frondibus , tectum peregrinis parum hospitale præbebant . Videres homines , etiam opulentos domi suæ , ac delicatos pernoctare sub dio , quamuis infesta imbribus , frigoribus , niuibus , tempestate : populos per contubernia diuisos circa sanctissimam ædem super herbam inter arbores vesci : hūmque cubantes , quæ somnum , aut quietem capere , quæ psalmos , hymnosque modulari sine vlllo prorsus , aut ferarum , aut latronum metu . adeo incensa pietas omnia incommoda periculaque vincebat .

Laureta syl  
uz domina  
Lauretænæ  
ædi nomen  
dedit.

E syl-



*E sylua transfertur in Collem duorum fratrum.*

*Cap. VII.*

*Præp. Tere.  
Hier. Ang.*

**A**T sempiternus humani generis hostis tanto cælestis Reginae cultu, tantoque Christianorum bono, haud quaquam lætus effusam Picentium lætitiâ, religionemque omni ope disturbare decreuit. Igitur ne conualesceret pietas populorum, prius quàm tantum loco religionis esset, quantum futurum apparebat, occupat aduenis, ac peregrinis inferre bellum. Erat B. Mariæ facellum in loco deuio, ac mari proximo, & frequenti sylua, procerisque arboribus septo. Adibatur semitis densa inter virgulta, arboreque. Et plerique inermes ibant, satis sibi præfidij in Virgine loci præside reponentes. Ergo facinorosi quidam proiectæque audaciæ homines, non magis prædandi opportunitate illecti, quàm ab infernis, ut creditum est, furijs instincti, semitas quæ ad Aedem ferebant, obsidere, & circa densis obsita virgultis loca, in obscuris subsidere insidijs cœperunt. Inde subito exorti venientes peregrinos excipere, adoriri incautos; pecunia, vestibisque, & si armis obsisterent, vita quoque spoliare. Itaque breui totus ille saltus latrocinij, cædibusque infestus, atque infamis, absterritis aduenis, ad solitudinem est redactus. Iamque obsolescente in dies cultu, sacrosancta Aedes euanescebat; cum Deus indignum ratus paratum ab se mortalibus perfugium salutis, inferni hostis scelere in perniciem versum; tutiorem opportunioremque aduenis sedem suo matrisque suæ domicilio delegit. Collis erat leniter acclinis mille fere passus ab eo loco, propius Recinetum, non longe à via militari. Huc igitur sacra domus octauo circiter mense, quam lucum insederat, sublimis aufertur ab Angelis, & in collis sistitur vertice. Possidebant eum collem communiter fratres germani duo Recinetenses

netenses concordibus animis, qui caelesti dono mirè læti sanctissimam ædem coniunctis studijs colere cœperunt. Auxit loci mutatio, nouique miraculi fama, vt admirationem, sic religionem accolarum æque aduenarumque. Quippe, vt Lauretanam Aedem locum mutasse, & relicto obnoxio grassatoribus saltu, tutum à latronibus, opportunum peregrinis occupasse collem distulit rumor; exemplo finitimis populis eius reuisendæ cupidinem accendit. Proinde siue intermissam latrociniorum metu tanti boni vsuram sarcire, siue nouam migrationem, quam auribus acceperant, oculis subijcere cupientes, eo summis vndique studijs conuolant. Horum plerique eandem ædem nuper in sylua coluerant, quam nunc in collis vertice extra syluam colunt. Quo maior omnes admiratio, & stupor defixos tenebat. Ergo facellum, & veteribus prodigijs, & mutatæ denuo sedis miraculo venerabile, certatim accolæ votis, vocibusque celebrabant. Grates inde, & Deo, & Dei parenti pro se quisque agebant, quod religiosissimâ sedem latrocinij violatam non abstulissent alio, sed in tuto colle statuissent, opportuno aduenis loco. Porrò crescente in dies peregrinorum multitudine, cœpit augeri quotidie celebritas Aedis: parietes votiuis tabellis, cereis imaginibus, preciosis vestibus contegi: ara congestis vndique donis, pecuniaque compleri. Sed aucta facelli opulencia imminuit religionem eorum, quorum studia maxime augere debuerat. Itaque auaritia breuiorem etiam, quàm in sylua fecerat, augustissimi facelli stationem in colle fecit.

*Ex fratrum colle ob eorum auaritiam, discordiamque demigrat. Cap. VIII.*

**E**rat is collis (vt supra demonstrauius) communis duorum fratrum, qui primo sanctissimum domiciliũ,

*Præp. Terent.  
Hier. Ang.*

D

haud

haud secus quam par erat, sanctè, ac piè colebant. Felices si diuino munere ad cultum vti, quam abuti ad quæstû maluissent. Cæterum opulentioribus in dies donis religiosissimam ædem cumulari cum viderent; cupido angustos animos vicit: & religionem, pietatemque penitus extinxit. Namque hæreditatem sibi vterque venisse rati, sacro auro, argentoque inhiare primo: inde stimulante auaritia, odio plusquam fraterno inter se dissidere cœperunt. Ad vltimum, dum vterque ad se emolumentum trahit, cū altercatione congressi, ab irarum certamine ad arma venire. Iamque haud procul erat, quin germani fratres se, augustissimamque Deiparæ cellam (adeo nihil sanctum auaritiæ est) fraterno cruore respergerent; cum Deus tantum facinus, sublata facinoris causa, præuertit. Ergo non minus fraternæ discordiæ, quam syluestri latrocinio infensus, maternam domum ad iactum ferme sagittæ ab eo loco in proximum collem, versus mare submouit: atque in ipsa via militari, quæ ducit ad portum Recinetensem, locauit, à mari millia passuum circiter duo. Ita, & discordiarum, & latrociniorum materies adempta; ac stabilis aliquando, ac certa sedes capta. Sterit sacra Domus in colle fratrum paucos scilicet menses. constat quippe nondum vertente anno, post eius in Italiam aduentum, in eo colle, vbi nunc visitur, consedisse. Ita in agro Recinetensi ter intra anni vnus spatium, siue accolarum vitio, seu potius diuino consilio, sedem mutauit. Intra quinquennium vero post eius à Galilæa discessum, quatuor loca suis vestigijs nobilitauit. Nec tamen mutatis locis religionem mutauit, sed magis, magisque auxit.

*Ex fratrum colle ob certam auaritiam discordiarum*

*Vestigia locorum, quæ sancta Domus occupauit.*

*Cap. VIII.*

*Hier. Ang.*

**E**T extant his omnibus locis hodie haud dubia rei argumenta. Nicolaus quippe Frangipanius (vt supra

pra ostendimus) nouam ædem Nazarenæ parem; ac geminam in iisdem vestigijs, vbi illa steterat, ab se exstructam magnifico circumdedit templo. Id templum S. Mariæ à Terfacto vocatur, vel veteri sanctissimi sacelli memoria, vel nouis miraculis nobile. Et in eo templo ad ianuam asimulatæ Nazarenæ Domus egregium Nicolai Frangipanij monumentum hodie visitur; qui templi conditor pro sua erga natalem Virginis domum eximia religione, proximum illius vestigijs sepulcrum elegit sibi, posterisque. Quin etiam marmorea inibi tabula exstat perantiqua tanti miraculi ad posteros testis. In qua incisum: HIC EST LOCVS, IN QVO OLIM FVIT SANCTISSIMA DOMVS B. VIRGINIS DE LAVRETO, QVAE NVNC IN RECINETI PARTIBVS COLITVR. Harum ego rerum authores habeo haud dubiæ fidei viros complures, qui mihi se vidisse narrarunt. Eo autem loco, vbi primum in Picenum delata consedit, quamdiu sylua stetit (stetit autem vsque ad annum sæculi huius ferme LXXV.) haud obscura extiterunt ædis ablatae, miraculique indicia. Quippe area, quam sacra occupauerat Domus, nitebat semper vernantibus herbis floribusque, cum omnia circa densis obsita virgultis, ac sentibus horrerent. Nec dubia res. author est Hieronymus Angelita in Virginis Lauretanæ historia, quam Clementi VII. Pont. Max. dicauit eo ipso tempore, cum hoc visentibus miraculo erat. Visebantur pariter cum area sanctorum parietum solo impressa vestigia, sanctitatem & quasi diuinum quiddam spirantia. Id adeo ipsemet accepi à Raphaele Riera spectatissimæ fidei, ac religionis viro, qui Aedis vestigia, atque areae nitorem sæpius magna cum voluptate se spectasse memorabat. Cæterum exciso nuper nemore, ac solo arationi destinato, eximia illa amænitas ab imperito rerum agricola, & fossione, & fatu olerum violata defecit. Itaque ad retinendam loci religionem, ab eo-

dem illo Riera in ipsis vestigijs quoquo versus parietes paulum à terra sunt excitati, siue monumentum ad posteros, ibi olim Lauretanam stetit Domum; siue aduersus pecudum, & rusticorum iniurias munimentum. Vidi ego ipse, & inspexi locum cum hæc ipsa litteris proderem. animaduerti parietibus illis aream includi, & longitudine, & latitudine Aedi Lauretanæ vsquequaque parem. Areæ porro solum cætero circa solo simile, amissa insigni illa amantate, quam habuerat prius, quam sanctitatem loci rustica temeritas violaret. Verum enimvero ita amisit amantatem, vt retineat religionem. Hodie religionis ergo à multis visitur, à pluribus etiam viseretur, nisi vulgo ignotus esset locus. Olim quidem, cum esset siue ob insignem illam amantatem, siue ob commoditatem viarum notior, adeo coli à peregrinis solebat; vt nemo fere Lauretanæ Virginis cellam se adisse crederet, qui non illa quoque prima eiusdem cellæ vestigia coluisset. Deuius omnino est locus, atque auisus: neque enim certis semitis aditur, & perito itineris dūce opus est. Distat ab oppido Laureto mille ferme passus, tantundem etiam à mari, nō tam recta regione, quam per anfractus semitarum. Situs est inter Montem Vrsū, & Musionem fluuium, pari fere interuallo, atque inter Lauretum, & mare. Vulgo Banderola dicitur, fortassis ex vexillo, quod olim ex arbore quapiam eminebat pariter omnibus conspicuum, vt sacrosancti sacelli in nemore latentis sedem peregrinis venientibus; & nautis præter eam oram nāgantibus significaret. Certe paruum vexillum Itali Banderolam appellant. Propter sacram aream, quam dixi, puteus est ingens, qui perennes, & haurienti faciles subministrat aquas. Insolitam illam putei amplitudinem ad ingentis alicuius multitudinis, idest ad populorum illuc confluentium vsum conditam sentias. In colle porro duorum fratrum obscuriora argumenta cernuntur. Namque is collis ad ædificiorum commoditatem, oppletis conuallibus,

æqua-

æquatus, cœdificatusque est, cum Lauretum oppidum conderetur. Locus tamen, aut loci potius vestigium monstratur. Extra priuatarum ædium parietem extat rudis quædam, metæ instar, turbinata particula excisi collis, recto modico insignis. Id vnum superest captæ inibi, deferræque à B. Maria sedis indicium. Domus cui vestigium hoc adhæsit, non procul Pontificiarum ædium ianua, ad dexteram ingredienti sita, Laureti oppidi velut umbilicus est. Ac procedens inchoata Pontificiorum tectorum pars totam ferme illam regionem occupabit. Sed tum quoque (vt reor) aliquod relinquetur monumentum rei, locique: ne tam memorandæ rei vestigium intereat.

*Præcipuus locus, situsque admirabilis Aedis Lauretane. Cap. X.*

**C**AETERUM in illis locis sedem sibi Deipara Virgo delegerat ad diuersandum magis, quàm ad habitandum, minimè scilicet diuturnam. Quippe cum eo demum loco vbi nunc est, ab initio sedem animo destinasset stabilem, & (nisi incolarum, accolarumue aliquod delictum obftet) vt speramus æternam. Neque enim ambigi fas est, quin Dei mater, & Dalmatarum in Illyrico indigentiam, & immanitatem latronum in sylua, & in communi duorum fratrum colle fraterna odia, vt prouidere à principio, sic vitare potuerit. Nimirum illa istarum rerum satis gnara, ex quo primum tempore Nazaretho Domus excessit, relicto natali solo, hunc sibi locum elegit, vbi stabilem, ac perpetuam figeret sedem. Verum enimvero opus fuit ad fidem tam insolito, inauditoque antea miraculo affirmandam, eiusdem miraculi frequentatio: vt rem per se incredibilem crebra intra paucos annos loci mutatio credibilem faceret. Qui enim ambigerent deinde mortales, an domus illa e Galilæa esset aduecta, cum eadem illi ipsi audissent

Causa multiplicis migrationis.

Prep. Tere.  
Hier. Ang.

audissent suo ævo, ex Illyrico in Picenum migrasse, qui vidissent in ipso Piceno intra spatium vix mille passuum, anno nondum circumacto, ter mutasse sedem, locumque? Incidit quippe tertia hæc, & postrema migratio in annum à Christo nato M. CC. XCV. qui aduentum sacrae Domus in Italiam est consecutus. Operæ autem pretium est de admirabili eius situ cognoscere: Situs enim ipse sacrosanctam illam sedem non humana, sed diuina prorsus arte, manuque locatam facile declarat. Sita igitur est, si qua vsquam, ad quatuor cæli mundique regiones, ex Mathematicorum disciplina. Neque id solum, sed ex veteri etiam Sanctorum Patrum instituto, qui aras sacrarum ædium ad solis spectare ortum iuebant. Namque anterior paries, vbi fenestra visitur Angeli ingressu (vt ferunt) nobilis, ad occidentem solem vergit: posterior, vbi ara est ante B. Mariæ simulacrum posita, verum ferme orientem spectat, adeo quidem directo, vt per vtrumque æquinoctium, decem circiter dierum spatio, sol oriens posteriorem, occidens anteriorem aspiciat partem. Itaque sub occasum sol per eam, quam dixi fenestram ingressus ad B. Virginem velut vespertinus salutator accedit, quando matutinus esse nequit obiectu parietis exclusus. Id adeo etiam post sacram Domum templo inclusam obseruatum ferunt; priusquam obuersa templo facies Pontificiæ Domus obijceretur ab occasu. Cæterum non dubito quin eius ianua (perfecto deinde opere) patefacta, illud idem solis Deiparam à templi aditu, per sacelli fenestram quodam modo salutantis, sit præbitura spectaculum. Sinister porro sanctissimi sacelli paries ad septentriones vergit, dexter ad meridiem. Ac proinde Pontificalium tectorum porticus sane magna, ad meridiem versa (B. enim Virgo suæ cellæ situ situm Pontificiarum ædium velut præscripsit Architecto) quotidie cum aduersum recta excipit solem, meridiem haud dubium indicat. Hunc autem tam admirabilem sanctissimi sacelli situm non casu occupatum,

Sol per æquinoctium Lauretanâ Virg. quodâ modo salutatur.

Quædam  
quædam  
quædam

parum, sed diuino quæsitum consilio, vel illud argumen-  
to est, quod in ipsa quoque sylua, eundem plane situm à  
B. Virgine optatum ( vt egomet intentius obseruauit ) ve-  
stigia, quæ exstare diximus, satis ostendunt. Idem fortas-  
se in colle fratrum accidit: nam ex obscuris vestigijs iudi-  
cari non potest. Forassis idem quoque in Dalmatica se-  
de vsu venit: nihil enim comperti habemus. Sane res ip-  
sa consentanea est. Sacrosanctam quippe Domum duo  
præcipua mysteria, ortus B. Virginis, & æterni Verbi cõ-  
ceptus insignem fecere; quorum ille fere in autumnale,  
hic in vernum incidit æquinoctium. Igitur haud immeri-  
to eam sol per vtrumque æquinoctium lustrat, sic prorsus,  
vt velut illorum mysteriorum memor, & sub ortum, & an-  
te occasum Deiparam Virginem pene ambitiosè adire, &  
quodammodo salutare videatur.

*Dalmatarum indicio Picentes natalem B. Virg. Do-  
mum penes se esse cognoscunt. Cap. XI.*

**S**ed vt ad rerum ordinem, vnde egregij situs admira-  
bitio auertit cursum historiae, redeamus; mira primo  
Recinetensibus noua Aedis migratio videri; deinde etiã  
grata, iucundaque esse. Namque multiplicato trina mi-  
gratione miraculo, vt creuit fama; & admiratio loci; sic  
Deus parentis suæ venerationem apud accolae pariter, &  
exteros auxit. Vtique cum sub id tempus nunciata Naza-  
rena, Dalmaticaque eiusdem Domus migratio Picentium  
animis ingentem incussisset metum, ne sacra Aedes ipsos  
quoque; præsertim duobus iam locis violata, aliquando  
defereret. Iam dudum per mercatores, Aedis Lauretanæ  
rerumque admirabilium fama in Illyricum perlata, Dal-  
matas nonnihil suspicantes ad inclytam miraculis ædem  
visendam, Picentiumque pietatem æmulandam accende-  
rat. Dalmatarum ergo nonnulli Lauretanum contem-  
plati

*Prep. Tere.  
Hier. Ang.*



plati, sacellum (vt erat recens Illyricæ migrationis memoria) haud ægrè scilicet agnouerunt. Itaque obortis lacrymis, venerationis munere perfunguntur. mox velut refricato vulnere, ac desiderio ex amissi boni conspectu ingemiscetes, suum detrimentum effusè deplorare cœperunt. Aedem illam, quæ tum in Piceno tanto mortaliu concursu celebraretur, paribus ferme populorum studijs nuper in Dalmatia celebratam. Natale illud Virginis rectum Illyricis primum è Galilæa diuinitus missum, quo tum Picentes transmissio è Dalmatia fruenter. Id & cælesti indicio enunciatum Dalmatis, & destinatis in Galilæam certis hominibus exploratum. Agnoscerent proinde, & impensius colerent Picentes cæleste donum; ne quod alijs euenisse audiant, ipsis eueniat: & cuiusmodi tandem illud munus sit, carendo magis sentiant, quam fruendo. Se quidem nequaquam desperare (si optatis vota respondeant) illam ipsam Virginis Domum in Illyricum, vnde paucis ante annis abierit, redituram. Hæ & alia tales Illyricorum voces, quod nouæ ad Picentium aures acciderent, (nondum enim quicquam de Nazarena, & Dalmatica migratione fando audierant) à plerisque pro vanis habitæ, irritæque. Cæterum breui noua res diuinitus oblata eas esse veras ostendit.

*Heremita B. Mariae monitu Picentes ad rem explorandam impellit. Cap. XII.*

*Præp. Tere.  
Hier. Ang.*

**C**ollis est nemori, ac sedi, quam in Piceno primam Virgo Deipara elegerat, satis propinquus. Montè Vrsu incola appellat. Huc receperat se paucis ante ante annis homo solitarius egregia sanctitate, sacrosanctæ cellæ propinquitatem secutus. nomen non proditur. Illū ipsum fuisse Paulum à Sylua, cuius deinceps mentionem facturi sumus, vt credam, inclinat animus. Is igitur, vt  
erat

erat B. Mariæ vnice deditus: ad Lauretanam eius sedem ventitabat quotidie: pluresque inibi precibus extrahebat horas. Intererat auidè miraculis, quæ Virginis ope patrabantur, aut patrata narrabantur ab aduenis. Multa etiam subinde audiebat, quæ à Dalmatis ferrentur haud dubijs vulgata sermonibus: non nunquam ipsos audiebat Dalmatas suam vicem lamentantes, desentesque nationis suæ orbitatem, erepta natali B. Virginis domo, præsentique tantæ patronæ præsidio amisso. Pius heremita cæteris B. Mariæ laudibus lætus, vbi natalem illam Virginis domum esse accepit, obstupuit. Enimuero illi res penè incredibilis, sed tamen digna visa, quæ summa exploraretur ope: vtpote cum tanta res explorata, atque comperta Aedi Lauretanæ, cui ipse mire fauebat, ingens nomen, ac decus esset additura. Ergo hominem veri sciendi, religionisque erga B. Virginem augendæ auidum cupido ingens cepit, verum, vanum ne id esset diuinitus cognoscendi. Nec mora: inedia, cilicio, verberibus corpus afflictare, mentem in preces effundere, nihil eorum ommittere, quibus speraret Deum placari, conciliarique posse. Præcipuè orare, atque obtestari Deiparam Virginem, vt quid tandem facelli illud esset, aut vnde esset, certo aliquo indicio declararet. Nec incensæ eius pietati, votoque Virgo defuit. Alter agebatur annus à sacra Aede in Italiam aduecta, cum per somnium ei B. Mariæ species offertur, quæ bono illum animo esse iussum docet, se domicilio, quod in terris olim habuerit, in Italia sedem elegisse. Id quippe quòd negligentius coleretur, è Galilæa in Dalmatiam, inde in Picenum, Dei nutu, cælestium ministerio deportatum: ibi semet genitam, ibi diuinam concepisse prolem. Idcirco illam ædem Deo semper, ac sibi cordi fuisse, ac fore. Addit cætera, quæ Alexandro Tersactensi Antistiti (vt antea dictum est) exposuerat in quiete. Ad extremum adiungit id donum superum concessu, ac munere singulari, Picentibus atque Italis datum, vti-

S. Domus  
B. Mariæ in  
dicio agno-  
scitur.

E

que

que in tantis calamitatum procellis, malorum solatium, veniæ pignus, pacisque: in cæteris deinceps mortalium periculis, & ærumnis perfugium omnium gentium, præsidiumque certissimum. Proinde abiret, & hæc Recinetensibus finitimisque populis nunciaret. Ille somno exci- tus, & cælesti indicio mire lætus extemplo B. Mariæ man- data exsequitur. Ac primo Recinetum profectus primo- ribus civitatis visum enarrat, cætera exponit: Mariam ipsam sui sermonis authorem nominat. Recinetensibus stupore defixis, alios deinceps populos strenuè percurrit, eadem ingenti animi ardore denuncians. Id Picentibus vanum primo somniū visum: & author à multis pro som- niatore habitus. Deinde vero, quoniam de dato adem- ptoque diuinitus Dalmatiæ facello, Dalmatarumque Ae- dem Lauretanam agnoscentium testimonio, obscura que- dam per eos dies fama emanarat; collegere sese, ac tan- tam rem minimè negligendam existimarunt. Et recens eos admiratio stimulabat, quod eandem ædem ter vno anno sedem in agro Piceno mutasse meminerant. Ergo internuncij vtro, citroque missi: ac demum Recinetensi- bus authoribus, communi Picentium consilio decretum, vt ære contributo, certi homines in Illyricum, inde in Ga- lileam mitterentur rem oculis, certisque indicijs explo- raturi.

*Sexdecim viri in Dalmatiam, & Galileam  
missi adfirmant miraculi fidem.*

*Cap. X L I I.*

*Præp. Tere.  
Hier. Ang.*

**I**gitur sexdecim viri fide, religione, autoritate præ- stantes ex omni Piceno lecti. His datum negotium, vt Dalmatiam primum, inde Galileam explorantes, rem omnem intentius inuestigarent: & de natali B. Mariæ do- mo, quæ illis locis fuisse diceretur, comperta omnia do-  
mum

mum referrent. Confestim illi transmissis Adriatico sinu,  
 Terfactum delati accolis aduentus causam aperiunt sui.  
 Ardebant dolore ex recenti adhuc vulnere Dalmatæ om-  
 nes. Talis ergo boni amissi recordatione ingemiscen-  
 tum summum eius desiderium vocibus, ac lacrymis testaban-  
 tur. Legatis amice rogitantibus aream monstrant, quam  
 B. Virginis Domus infederat: atque inibi geminam illi,  
 ac similem ædem, rei monumentum, exstructam. Et simul  
 integrato fletu, queruntur, ea sola Illyricis cælestis doni  
 reliqua esse vestigia. Alijs tam diuini muneris concessam  
 gloriam, sibi tantum famam relictam. Itaque Picentium  
 legati Aedis Lauretanæ mensura, quam secum ad hunc  
 vltimum attulerant, quaqua versus ducta, quod vacui erat  
 spatij, id Lauretanæ Aedi prorsus congruere deprehen-  
 dunt. Scitati inde tempus amissi sacrosancti facelli com-  
 periunt, id eodem planè tempore Illyricis ereptum, & Pi-  
 centibus datum. Re satis explorata, cum vtrique com-  
 memorassent præcipua vtrouque patrata miracula, ma-  
 nantibus certatim lacrymis diuelluntur, alteri desiderio  
 mœsti, alteri lætitiâ gestientes. Legati igitur è vestigio  
 vela faciunt, & Corcyram, Cretam, Cyprum celeriter  
 præteruecti in Palestinam secunda tempestate perueniunt.  
 Cæterum cum iter tutum non esset, vagantibus passim  
 per totam Syriam Turcicis armis; pecunia præsidium e-  
 munt, quo in Galilæam perducantur, ac deinde reducan-  
 tur ad nauim. Ergo augustissimum Christi sepulcrum  
 Hierosolymæ venerati in Galilæam ire pergunt. Nazare-  
 thum vt venere, natalem B. Mariæ inquirunt domum. De  
 Christianis, qui qualescunque supererant in medio natio-  
 nis prauæ, sedulo sciscitantur. Ab his edocti, quæ vigen-  
 te adhuc Christiana re in Syria, partim ipsi à maioribus  
 acceperant, partim suis ipsimet oculis viderant, ad opta-  
 tum ducuntur locum. Reperiunt aream cum fundamen-  
 tis auulsæ domus in solo relictis, quæ intentiore cura di-  
 mensi, omnia omnino cum Illyricis vestigijs, Aedisque

Lauretanae forma, ac parietibus conuenire comperiunt. Re utrobique gesta ex sententia, admodum laeti conscendunt nauim: ac remenso mari, Anconam vnde soluerat, reuehuntur incolumes. Protinus domos repetunt, Magistratibusque, ac primoribus ciuitatum, vnde missi erant, comperta referentes, suam illis laetitiam impertiunt. Et Recinetenses successu laeti legationis, cuius auctores fuerant, monumentum exstare voluerunt. Rem omnem in publicas tabulas referre placuit, additis sexdecim legatorum nominibus, testimonijsque, quò res testator ad posteros foret. Earum litterarum exempla in priuatorum aedibus asseruata ad nostram vsque aetatem peruenerunt. Hæc autem per legatos cognita sunt anno à Virg. Partu M. CC. XCVI.

Hier. Ang.

Præp. Tere.

*B. Virgo Lauretana Patrona à Picentibus adoptatur. Cap. XIV.*

**E**Xtemplo fama, vt solet, strenuè finitimas vrbes pagosque discurret, sexdecim legatos ex Illyrico, & Galilæa reuectos renunciaffe, manifestis compertum indicijs, Lauretanam Aedem esse eam ipsam domum, vbi Dei parens genita sit, & ab Angelo salutata, nimirum eandem primum ex Galilæa in Illyricum, deinde ex Illyrico in Picenum diuinitus transportatam. Et per idem fermè tempus tertiam in agro Recinetensi migrationem eadem fama vulgauerat. Ergo plerosque mortales, velut nouo ex noua fama animorum ardore concepto, ingens cupido cepit caelestis doni ad se inde vsque ab oriente transmissi in noua sede visendi, colendique. Omnes quippe ita rem vulgo interpretabantur, Deiparam Picentibus suam ostentasse tutelam. Proinde reliquum esse, vt ipsi in eius clientelam, fidemque committerent se. Confestim igitur ex omnibus prope oppidis incolæ plenis effusi portis,

Picentium  
concurfus.

portis, vijsque ad Lauretanam Aedem contendere cœperunt. Nec firmi tantum, ac valentes procurrere, sed etiam ægri & imbecilli, neglecto medentium imperio, prorepere ipsi si possent, sin minus, ab alijs, vt cumque se iubere deferri. Cæterum ex plerisque Piceni vrbibus, oppidisque paulo opulentioribus, populi linteati pluribus agminibus, tanquam cohortes sub signis, incedebant insignibus, coloribusque distincti. Qui certatim Deo, Deique parenti carmina canentes, symphoniarum, tympanorum, tibiaram cuncta circum loca festo complebant sono. Hos deinceps misti mulieribus, pueri, puellæque vno velut agmine sequebantur. Ad sacellum Virginis, vt ventum est ( quoniam loci angustia tantam hominum multitudinem excludebant ) in ipso conspectu sanctissimæ Domus, submissis genibus tanti muneris largitorem vniuersi pariter adorant. Exinde ad agendas Deo Deiparæque grates versi, in tanta malorum, partim instantium, partim vrgentium mole, pacem ac veniam precibus exposcunt. Ipsamque Dei parentem enixius orant, vt quoniam Piceno cladibus afflicto voluntariam se Patronam obtulerit; Picentes in suam fidem, tutelamque recipiat: & volens, ac propitia suam semper sospitet gentem. Nec inane tutelæ, clientelæue nomen fuit. Ex eo tempore, & B. Maria certissimam se Picentibus Patronam, & illi vicissim se deuotos B. Mariæ clientes perpetuo præbuere, Lauretana eius Aede non solum ornanda, sed etiam tuenda.

*Sacra Domus caelestibus illustrata flammis in dies magis celebratur. Cap. XV.*

**N**Am quotidianis in salute humanis corporibus reddenda miraculis, interdum accedebant prodigia caelestia haud dubiè significantia B. Virginem Picentibus adesse. Visa non semel est per noctem subita de cœlo effundi

*Hier. Ang.*

fundi flamma, quæ primo velut pluribus sparsa locis coruscabat, deinde vno quasi facto agmine, ad Deiparæ cellam tendens omnia circum cælesti luce complebat. Visum etiam sæpe crebris luminibus collucere tectum summa cū admiratione, lætitiæque intuentium. Angelorum manum ad cælestis reginæ domum excubantium videre te crederes. Ergo Recinetensis Antistes, in cuius dioecesi is locus erat, ad religionem id pertinere ratus, pro officij sui ratione Bonifacium VIII. Pont. Max. tota de re certiolem facit. Impetrata ab eo Lauretani sacelli procuratione, optimum factu existimavit, laxare spatium aduenis. Extemplo igitur solum quod circa Aedem erat, Recinetensium dono consecrat Virgini. Cum aræ spatium etiam loci celebritas aucta. Excipiendis quippe hospitio peregrinis (qui ante id tempus conferti sub dio cubitabant in via) casæ primum, ac tuguria; inde tecta exstrui cœpta. Et quoniam dorsum inæquale vtriusque collis (interiacente præfertim conualle) haud sane commodam præbebat ædificijs sedem; duorum fratrum collis plus æquo eminens æquatus: conualle expleta: dorsum dilatatum, vt excitandis circa viam tectis æqui spatij satis foret. Ita breui haud infrequens qua syluestribus tectis, qua domibus extitit pagus in dorso collis vtriusque porrectus. Pago Lauretum nomen inditum: vt ab eadem illa Laureta, quæ B. Virgini vnicè dedita fuerat, appellaretur ædes, pagusque. Hospitiorum opportunitas loci religioni iuncta mire hospitium, aduenarumque frequentiam auxit. Cui quidem noua subinde res celebritatis adiecit vel plurimum. Per id tēpus Bonifacius VIII. Pont. Max. (cuius Pontificatum sacræ Domus in Italiam aduentus insignem fecerat) ingentibus terræ motibus, cladibusque partim illatis, partim impendentibus Italiæ commotus, ad auertendam cælestem iram curas omnes intendit. Salubri ergo consilio secularem annum (Iubilæum vocamus) vel instituit, vel instauravit, Apostolorum Petri & Pauli limina ritè aduentibus

Lauretum  
pagus con-  
ditur.

S. Anton. p. 3  
Plati. Bonif.

Io. Vill. li. 1.

tibus delictorum omnium indulgentiam largiens. Itaque ipso anno post Christum natum M. CCC. qui primus Iubilæi celebritate insignis fuit, noui Pontificalis beneficij fama in omnes orbis Christiani regiones perlata incredibilem omnium gentium, totiusque occidentis exciuit sedibus suis molem. Quippe tanti vndique cunctarum nationum concursus ad Urbem facti aduenarum, vt multitudinem Vrbs quamuis ampla vix caperet. Nullus pene dies abibat, quin Vrbs ducenta peregrinorum millia hospitio exciperet, præter innumerabilem multitudinem, quæ erat in via. Horum igitur plurimi præsertim, quibus Recinetum minimè deuium erat, miraculorum fama exciti ad Aedem Lauretanam utique diuerterunt, testes ac nuntij suis quisque popularibus futuri eorum, quæ de tam inusitato, inauditoque miraculo, non tam aliorum sermonibus accepissent, quam suis ipsimet oculis hausissent.

*Parietes sanctæ Domui pro fulcimento adiecti recedunt: his tamen amplæ porticus applicantur. Cap. XVI.*

**I**Nter hæc Recinetenses tantis populorum concursibus accensi sacrosanctum sacellum impensius colere, tutarique institerunt. Videbant parietes, & tenues, & perantiquos tot iam sæcula stare sine vlllo penitus fundamento. Ingens ergo eos incescit cura veritos, ne paulatim temporum iniuria, procumbentibus parietibus, augustissima orbis terræ sedes Virginis pessum iret, rueretque. Itaque optimum factu rati, adem specie ruinosam (quo ad humana arte atque industria valerent) vndique communire, iactis quantum res ferebat, fundamentis, lateritio eam pariete circumdant. Fama est haud dubijs vulgata auctoribus, nullo modo potuisse nouam substructionem cum sacris parietibus cohærere. diceres sacram Domum diuina  
vi sub-

*Hier. Ang.  
Bapt. Mant.*

*Tradit. Lan.  
Bapt. Mant.*



vi subnixam aspernari humanam opem. Quin etiam procedente tempore, noui illi parietes veteribus pro fulcimento adiecti paulatim recesserunt adeo, ut inter utrosque parietes, quoties opus foret, puer cum accensa face discurreret, quo disiunctorum parietum fidem explorantibus faceret. Nec vetus est eius rei memoria. Viuebant paucis abhinc annis viri probi, pijque complures, qui discurrentem inter parietes puerum saepius se vidisse narrauerunt Raphaeli Rieræ homini spectatæ virtutis, ac fidei (cuius supra fecimus mentionem, & deinceps facturi sumus) unde ipse cognoui. Huic eidem Rieræ Rainerius Nerucius Architectus egregius, ædificationi Lauretanæ præpositus pro familiaritate commemorauit, se Clementis VII. Pont. Max. iussu, demoliendis lateritijs illis parietibus præfuisse, cum marmoream crustam, quæ hodie cum omnium admiratione visitur, substituere moliretur: ac tunc admirandum reperisse parietes illos contra omnem Architecturæ rationem, à sacro cubiculo dimotos, neque tam vetustate, quam arcano quodam consilio ruinosos: ut factis appareret, Dei parentem ad sustentandam suam domum excludere hominum industriam voluisse, quò diuina vis insignior foret, si tectum longe antiquissimum sine fundamentis, vlloue humano auxilio per tot sæcula staret. Fama etiam tenet, antiquissimam Christi crucifixi imaginem simul cum domo aduectam, multiplici per eadem tempora miraculo insignem extitisse. Nam cum eam efferi, & in sacello ad id exornato, ut maiore honore coleretur, reponi Recinetensibus, & Episcopo placuisset; translata subinde in sacram remigrasse Domum, & in suam sedem recepisse se. Itaque illos, ne nequicquam sepe tentata, irrito demum incepto destitisse. Exin alio Recinetensium curæ versæ. Nondum excipiendæ aduenarum multitudini satis, siue tectorum, siue tuguriorum erat. Nec iam supererat in sacra æde locus votiuis simulacris, donisque. Itaque ne peregrini, quorum plerique tectis exclusi, qua-

*Tradit. Lan.*

Christi crucifixi effigies in S. Aedem remigrat.

si, quasi in statione pernoctabant, sub dio esse cogerentur: neque votiua dona iniurijs temporum exposita interirent: circa facellum satis amplas porticus exstruunt, vel aduenarum, vel donorum receptacula. Ara quoque facello extrinsecus adstructa: vt aduenæ facelli angustijs exclusi operantem inibi sacris sacerdotem prospectare possent. His adiecta ferunt tecta, vbi sacerdotes, custodes, ministri sacrosanctæ cellæ habitarent. In parietibus por-

Hier. Ang.

*Cælestia lumina natalem B. Virginis diem celebriorem in natali eius domo faciunt. Cap. XVII.*

**I**Nterim mira dictu, visuque res diuinitus oblata mortalibus ostendit, quo potissimum tempore cordi foret Deiparæ Virgini, natalem domum suam eximio cultu celebrari. Paulus erat quidam homo solitarius, abstinentiæ & sanctimoniæ miraculo venerabilis: cui à sylua vbi, inde vsque à primo sacre Domus in Italiam aduentu habitabat, cognomen fuit. Is igitur post sanctæ Domus à sylua migrationem, sibi quoque migrandum ratus, in proximo nemore, opportuno loco struxerat casam: vnde sacrosancta Aedes, & conspiceretur facile, & adiretur. Eâ quippe veteri instituto adibat quotidie adoraturus Deum cum eius matre, *in loco vbi steterant pedes eius*. Paulus ergo intra tugurium, in sacrosancti facelli, velut in B. Mariæ conspectu, precibus cælestiumque rerum meditationi demore insistens, notauit sapius, cælestem flammam longe, lateque diffusam, instar ingentis cometæ, quæ B. Virginis cellæ incumberet. Rem ac tempus intentius obseruans comperit, V. Idus Septembris, hoc est ipso natali B. Virginis die, quotannis quarta ferme vigilia, plurimum la-

Bapt. Mant.  
Hier. Ang.

Paulus à Sylua.

Flamma cælestis S. Domui incubat.

olqj

F bi de

bi de caelo ignem, & æquabili rectum ædis splendore opere  
 rire: nec ita multo post sublimem vnde venerat, recipere  
 sese. Stupere Paulus ad tam præclarum spectaculum in-  
 genti voluptate perfusus. Atque, vt erat homo antiqua  
 simplicitate, existimabat B. Virginem ipsam in suam na-  
 talem domum flammæ specie delabi caelo, ad sua incuna-  
 bula celebranda. Itaque tantæ rei propius spectandæ au-  
 dus cœpit opportunitatem temporis captare. Nihil illi  
 longius eo die videri. Demum vertente anno, simul ac  
 cœlestis flamma se ostendit; impigre accurrit, cœlestem  
 scilicet Reginam superum comitatu septam conspecturus  
 oculis, vt credebat, & impense salutaturus. Cæterû appro-  
 pinquâti, quo propius spes admouebatur, hoc magis res, ac  
 flâma primum extenuari, ad vltimum euanescere, elabi-  
 que ex oculis, credulo spectatore spei irrito relicto. Eius  
 itaque animus, quasi illum in se totum transfudisset igne,  
 ardentiore desiderio, curaque æstuabat, ignarus quid tâ-  
 dem cœlestis illa flamma portenderet. Et iam decennium  
 abierat, cum quotannis eodem semper die cœlestis ille  
 ignis sacro tecto incubans, visentisque spem fallens pium  
 accenderat pectus. Ad vltimum cœlesti numine precibus  
 exorato, fit compos voti. In quiete per noctem cœlesti in-  
 dicio discit, natali Deiparæ Virginis die, domum eius na-  
 talem anniuersaria insigniri flamma: propterea quod ei  
 cordi esset, eum inibi diem insigni cerimonia agitari co-  
 liquæ. Igitur Paulus, qui admirabile illud spectaculum  
 obfirmato ad eam diem silentio texerat, siue religione ta-  
 ctus, siue, vt creditum est, B. Virginis per quietem suba-  
 ctus imperio, Recinetum strenuè tendit: sacrorum Anti-  
 stiti primoribusque ciuitatis rem omnem enuntiat. Erat  
 Paulus ab opinione sanctitatis eximia, grauis quamuis  
 magnæ rei author. Antistes ergo simul autoritate viri,  
 simul rei ac temporis congruentia motus, cœlestia fi-  
 gna haud vana credidit. Extemplo res in vulgus edita,  
 Recinetenses perpulit, vt augustissimam Virginis cellam  
 ipso

208. 7011

208. 7011

208. 7011

208. 7011

ob id

ipso

ipso natali eius die præcipuo celebrarent cultu, rituque. Quo factum est, vt finitimi deinceps, ac longinqui etiam populi, siue Recinetensium exemplum, siue miraculi famam secuti, Septembri potissimum mense Lauretum accensis studijs confluant, ad agitandum natalem B. Mariæ diem. Et inslan mauit deinde studia populorum noua Pontifici largitas, qui illud maxime tempus (vt suo loco demonstraturi sumus) Indulgentijs amplissimis cumularunt. Talia porro cælestium ignium spectacula complures non annos modo, sed ætates tenuere. Vigésimus circiter annus est, cum Recinetensium plures non minus probitate, quàm ætate, conspicui Raphaëli Rieræ, vnde ipse accepi, ita narrarunt. Sub natalem Virginis Deiparæ diem, nocturnos ignes de cælo super Lauretanum tectum labi visos sua memoria, inspectante Recinetensi ciuitate vniuersa: nec semel ab ipsismet cum incredibili animi lætitia esse conspectos. Simul addebant, Pridie eius diei sub noctem intendentibus se tenebris, Recinetenses vulgo concurrere solitos ad tam gratum, iucundumque spectaculum; vt ex mœnibus tectisque, vnde modo Lauretana sedes conspicij posset, admirabili illa cælestis flammæ specie oculos, atque animos pascere. Tenet fama anniuersarium hoc spectaculum ad Pauli Tertij Pont. Max. tempora durasse. Nec fermè ex Lauretanis rebus res est alia nobilior, itaque id non tantum historici memoriæ prodidere, sed etiam Nouidius Poeta minimè obscurus in egregio carmine, quod dicauit Paulo Tertio Pont. Max. mandauit versibus, quos huic historiæ intexere pretium operæ duximus. Is igitur B. Virginem laudibus efferens ita canit:

*Euenere igitur, tot stant tibi templa, quot astra,*

*Quotque sibi gentes maximus orbis habet.*

*Stent licet, illa placent quibus est hæc orta, iuuatque*

*Dicere in hoc ingens est Dea nata loco.*

*Scilicet illius, visu mirabile, in auras*

*Parthum exosa domus vulsa recessit humo.*

F 2

Cum

Natali B.  
Virg. die S.  
Domus præ  
cipue cele-  
bratur.

Cælestis flæ  
mæ prodigi  
um recens.

Lauretana  
Paxos de-  
cur

Riera in An  
nal. Laur.  
Ambr. Nou.  
Fast. lib. 9.

*Carique locis diuersa foret, ritulosque referret,*

*Ultima Piceni nomina gentis habet.*

*Neue sequens aetas mendacia credat, Olympi*

*Hac in nocte illam lambit ab axe inbar.*

*Laureto pago legibus temperato, Recinetenses tem-  
plum sacrae Domui circundant. Cap. XVIII.*

*Bapt. Man.  
Hier. Ang.  
Bapt. Man.*

*Lauretanis  
Praeses da-  
tur.*

**C**Aelestibus hisce prodigijs acti Recinetenses ad Lau-  
retanam Aedem summa ope tuendam, ornandam-  
que omnes intendere curas. Iam Lauretanus pagus, mul-  
tis undique bo, seu Virginis, seu commercij studio com-  
migrantibus, magis ac magis frequentabatur in dies. Ig-  
tur commodissimum rati, incolas vnum in locum congre-  
gatos legum institutorumque societate adstringere, iura  
pariter eis, & Praesidem dant, qui praesit iuri dicundo. Re-  
bus intra pagum compositis, foras versa sunt cura. Egen-  
tes, ac facinorosi homines, siue praedandi occasione, seu  
praeda dulcedine illecti peregrinos in saltibus circumie-  
ctisque militari via nemoribus, palantes, ac vagos adori  
spoliabant. Ea res ad Recinetensium dignitatem, exi-  
stimationemque pertinere visa. Itaque Praetori ciuitatis  
negotium datum, ut aucto satellitum numero, itinera  
quae ad Lauretanam Aedem ferrent, a latrocinijs tuta  
praestaret. Consilium ut pius, ita felix fuit. Praetor ab-  
strusissimas sylvarum latebras solerrime rimatus, gras-  
fatoribus extremo supplicio affectis, breui summa cum lau-  
de omnem repurgauit regionem. Et Praetoris laus in ci-  
uitatem, a qua constitutus Praetor fuerat, redundauit. Ex  
eo Recinetensi ciuitati Iustissima cognomen inditum. No-  
ua subinde illorum temporum calamitas, sacrorumque in-  
curia pietatem Recinetensium fecit illustrem. Interim du  
haec in Piceno aguntur, Clemens V. Pont. Max. tertius a  
Bonifacio (Benedictus enim XI. Bonifacij successor pau-  
corum

corum mensium Pontifex fuit. Pontificiam sedem anno eius saculi quinto transtulerat in Galliam, ingenti cum detrimento Italiae, Christianaeque Reipublicae pene vniuersae. Id adeo fortuitum Lateranensis basilicae incendiū per id tempus portendere Vrbi visum. Nam Clemente Rom. Pont. Lugduni nouam statuente sedem, Romae Lateranensis basilica, antiqua sedes Romanorum Pontificum (incertum fraude hominum, an casu) deflagrauit. Nec multo melior Italiae conditio fuit, aut Ioanne XXII. qui Clementi subrogatus Pontificiam Auentone constituit sedem; aut Benedicto XII. ceterisque Romanis Pontificibus, qui Ioannis exemplo deinceps Auentone sederunt. At Recinerensium in nouo templo condendo religio enituit, iniquissimo vel Christianae Reipublicae, vel suo tempore. Nuper quippe, hoc est anno M. CCC. XXII. Recinetum iussu Ioannis XXII. quod à Pontifice desciuisset, excisum fuerat; ciuesque alio commigrare iussi. Rebus ergo cum Pontifice compositis, oppidoque in noua sede, ubi nunc est, condito, vel ob direptionem Urbis, vel ob nouarum aedium aedificationem, omnibus ferme erant rebus exhausti. Tamen B. Mariae Patronae suae religione stimulante, templum Lauretano sacello circundare moliebantur. Namque crescente in dies aduenarum, donorumque copia, cum peregrinos votiuasque eorum imagines, ac tabellas adiunctae porticus haud quaquam caperent; Episcopus Maceratenensis, in cuius dicecesi Recinetum erat, summa Recinerensium approbatione aedificando circa sacellum templo adiecerat animum. Igitur magnum circumiacentis agri spatium ad eam rem facile impetratum: disturbatisque porticibus, templum aere publico à fundamentis exstructum est, humile illud quidem pro magnitudine; sed tamen satis amplum, capaxque. Adiectae templo ampliores aedes Sacerdotum, ministrorumque habitationi, & nobilium aduenarum hospicio destinatae. Quibus deinde diuersorum pauperum peregrinorum accessit.

Pontificia  
sedes trans-  
fertur in  
Galliam.

S. Anon. de  
3. Platin.  
Clem. V.

Biblioth.  
Ludol. III.

Io. Vill. li. 9.

S. Domui  
temp. u. cir-  
cundatur.

NOVA

*Novā Aedes Lauretana à Benedicto XII. Indulgentijs ornata impensius celebratur. Cap. XIX.*

*Hier. Aug.*

*Benedicti XII. Indul.*

**C**ondito ornatoque templo ornamentum deinde maius adiectum. Postulatum est à Benedicto XII. Pont. Max. ut certam delictorum Indulgentiam Lauretanum templum rite visentibus largiretur. Haud ægre impetratum. Ex eo tempore tantus Recinetensium pectoribus ardor iniectus, ut plerique eorum nullis fere negotijs impedirentur, quominus Lauretanam Aedem a tertio milliaro (tantum quippe distat ab oppido) reuiserent quotidie. Quin etiam parui eorum filij a parentibus, ac nutricibus assuescendi coepti, ut quotidie mane cunabulis prodeuntes ad natalem ædem Virginis versi, Lauretanam matrem agnoscerent, salutarentque venerabundi. Cæterum senes, ac valetudinarij senio morboque tardante, cum de more ad Lauretanum templum itare non possent, B. Mariæ Lauretanæ effigiem coloribus exprimendam curarunt in foro. ibique sacello, araque excitata, ab eodem Benedicto Pontifice aureis exaratum litteris diploma impetrarunt, quo diplomate ad aram illam orantibus peccatorum venia impertiebatur. Id ipsum diploma carie, ac vetustate confectum Hieronymus Angelita, vnus è primoribus Recinetensis ciuitatis, qui circiter LXX. ab hinc annis floruit, abse visum esse confirmat. Maceratensis porro Episcopus (qui idem illa tēpestate & Recinetensis erat) prodendam posteris Aedis Lauretanæ memoriam ratus, libellum edendum curauit, qui admirabilem sacrosanctæ Domus in Italiam aduentum, triplicemque eius in Recinetensi agro migrationem; præcipua insuper B. Mariæ Lauretanæ prodigia, ac miracula contineret. Et quo altius in teneræ ætatis animos Virginis Lauretanæ religio descenderet, Recinetensis ciuitatis decreto sancitum est,

est, vt ludi magistri omnes in tradendis primis litterarum elementis, omnium primum talibus narrationibus imbuerent pueriles aures, animosque: libellique illius lectioni paulatim rudem assuefacerent ætatem. Hinc eximia illa Recinetensium animis insita religio, pietasque aduersus Lauretanæ Virginis Domum.

*Aedis Lauretanæ status, Romanis Pontificibus Auenione sedentibus. Cap. XX.*

**Q**uam porro altas in Picentium pectoribus radices egerit per id tempus Aedis Lauretanæ religio, vel illud indicio est, quod nullo fermè Romanorum Pontificum adminiculo erecta, suis ipsa propemodum viribus innixa stabat. Quippe per eadem tempora, vt diximus, transierat Romana sedes in Galliam. Et quia aberat ab Vrbe atque Italia Pontifex, multa ab Aede Lauretana, & decora & subsidia aberant, quæ nunc sunt, ac tum fuissent, nisi augustissima Aedes tot, tantisque miraculis, ac prodigijs clara, tam procul abfuisset à Pontificum oculis auribusque. Cæterum ne sic quidem Pontificijs ornamentis omnino caruit. Quanquam Pontificiæ sedis longinquitas fecit, vt à Romanis Pontificibus, quamdiu sederunt in Gallia, non tam ornata, quam non neglecta videretur. Erat iam Lauretana Aedes à Benedicto XII. Indulgentiæ munere insignita, cum Clemens VI. eius successor sæcularem Iubilæi celebriratem ad quinquagesimum annum reuocatam absens ab Vrbe (sedem quippe Auenione habebat) indixit, egitque. Et vndique concurrentium Romam populorum multitudo fuit pene incredibilis. Ex qua complures, Flaminia scilicet, Aemiliaque incolas ad Lauretanam Aedem fama iam celebrè, ex itinere deflexisse oportet. Atrox inde pestilentia ab ipsa Vrbe orbis terræ capite orsa totam fermè funeribus ex-

hausit

.s. q. ant. 2  
Plat. Clem.  
VI.

S. Anto. p. 3.  
Plat. Clem.  
VI.

.IV. in d. V  
Pentecost.

.XI. in d. XI



hausit Itallam. Triennium omnino tenuit: quò tempore  
Italiæ vrbes vix centesimo quoque superstitæ, pene ad so-  
litudinem ac vastitatem redactæ. Quæ prope infinita cla-  
des multos profecto perpulit Itatorum, vt implorata B.  
Mariæ Lauretanæ ope, in tam horribili tempestate, ac pro-  
cella, cælestis auxiliij vmbra tegerentur. Vigesimo fere  
anno interiecto, Clementi successit Urbanus V. qui Ro-  
mam aliquando reuisit, non quidem ea mente, vt Ponti-  
ficiam sedem eo reuocaret, sed vt res urbanas, & Italiæ  
turbas componeret. Cæterum sub reuersionem ab vrbe  
in Galliam, cessit è vita. Gregorius inde XI. Pontifica-  
tum incepit. Is simul Italiæ incommodis, simul Cathari-  
næ Senensis, Virginis mirificæ sanctitatis insignibus incly-  
tæ precibus motus, Pontificalem sedem aliquando retulit  
Romam, anno LXX. quam translata erat in Galliam,

*Schismatis diuturnitas Lauretanam Aedem multis  
Pontificum fraudat beneficijs. Cap. XXI.*

S. Anto. p. 3.  
Plain. Urb.  
VI.

Urbani VI.  
beneficia.

Ex Bull. Bo-  
nifacij IX.

**G**regorio breui rebus humanis exempto, Pontifex  
creatur Urbanus, huius nominis sextus. Huic à fa-  
ctione Gallicana Clemens VII. pseudopontifex obie-  
ctus, qui Romanæ Sedi sedem suam Auenionensem, quam  
Romanam dici volebat, opposuit. Ex quo turbata, diuisa  
sæpe duas in partes Ecclesia. Cæterum Romani Pontifi-  
cis absentia, quantum Aedis Lauretanæ ornamentis, cõ-  
modisque obstitisset, vel illa ipsa tempestate, ex eius præ-  
sentia intellectum est. Quippe Urbanus quamuis schisma-  
te, & schismaticorum Principum armis, atque insidijs e-  
xercitus agitatulque; tamen in tanta curarum & nego-  
ciorum mole, ad Lauretanam Virginem ornandam curæ  
aliquid deriuauit. Nam de cælestibus flammis V. Idus Se-  
ptembris supra Aedem Lauretanam spectari solitis certior  
factus, cælesti Reginae honestandæ animum adiecit. Nata-  
lemque

lemque Virginis lucem cœlestibus à Deo prodigijs decoratam Pontificijs à Dei Vicario muneribus decorandam existimauit. Lauretanam igitur Domum ipsometali Virginis die visentibus cumulatissimam delictorum omnium Indulgentiam impertiuit, anno eius sæculi XC. mira omnino opportunitate. Urbano enim subrogatus Bonifacius IX. non modo Urbani exemplo, nouis Indulgentijs Lauretanam cumulauit Aedem, sed Iubilei celebritatem egit, quæ Bonifacij VIII. instituto in annum M. CCCC. incidit. Itaque vt sedes Pontificalis Romam aliquando reuocata, cupidoque visendi Pontificis mortales innumera- biles vndique in Urbem ad Basilicas Apostolorum, exciuit; ita cœlestium ignium, Pontificiarumque Indulgentiarum fama complures eorum ad Lauretanam cellã Septembri potissimum mense visendam, natalemque Virginis diem inibi agitandum accendit. P. ea tempora Re-

Hier. Aug.

200. 703

S. Anto. p. 30

G

rum-

rumenimvero illa tam fæda discordiarum tempeſtas, ſicut Eccleſiam, ac Pontifices ingenti malorum mole oppreſſit, ita Lauretanam Aedem haud paruo fraudauit cumulo bonorum. Id adeo quæ conſecuta ſunt tempora declararunt.

*Martinus V. Indulgentijs, & Nundinis Lauretanam ornat celebritatem. Cap. XXXII.*

**Q**Væ ab translata Aede B. Mariæ ex Galilæa, ad eandem Laureti conſtitutam, celebrarique cœptam in multiplici Chriſtiane rei varietate, motuque geſta ſunt, adhuc expoſui, res cum vetuſtate, ac rerum perturbatio-  
 ne ſubobſcuras; tum raris per ea tempora litteris illuſtratas. Ad hæc, ſi quæ in Recinetenſium commentarijs, alijsque publicis, priuatisque erant monumentis, incenſo (vt ſupra diximus) cum vrbe tabulario, pleraque interiere. Cæterum ſubleuauit Recinetenſem cladem Dalmatarum industria. Flumeneſes Terſactenſibus finitimi, Leone X. Pontifice Maximo, Lauretanæ hitoriæ origines ac primordia haud mediocriter illuſtrarunt. Nam de prima ſanctiſſimæ huius domus in Dalmatiam migratione, exploratione, cultu, ac miraculis conſignata litteris Recinetenſi populo miſerunt ea, quæ in vetuſtis maiorum ſuorum annalibus repererant. Et Recinetenſes Leonem Pont. de hiſce rebus certioſorem fecerunt. Authorem habeo Hieronymum Angeliram, qui illo ipſo tempore Recinetenſi ciuitati erat à ſecretis: & ſubinde Lauretanam hitoriam, vbi hæc memoriæ prodidit, Clementi VII. Leonis patrueli, & participi ſecretorum dicauit. Nos igitur Angeliram haud dubiæ fidei authorem ſecuti ex Illyricorum annalibus primam huius hitoriæ partem texuimus, ijs quæ in proprijs Recinetenſium monumentis calamitas vrbis reliqua fecerat, adiectis. Clariora deinceps, & vberio-

*Hier. Ang.*

vberiora tradentur, quæ paulo diligentius, vel memoriae prodita, vel litteris custodita ad nostram ætatem, nostrasque manus peruenere. Martinus ergo pace, & otio Ecclesiæ parto, antiquissimum habuit Lauretanam Aedem miraculis, ac prodigijs nobilem suo aliquo munere insignem relinquere. Itaque multis magnisque Indulgentiarum propositis præmijs, mortales omnes ad Lauretanum sacellum Septembri potissimum mense visendum, colendumque inuitauit. Porrò anno eius sæculi ferme XX. hoc beneficium nouo beneficio cumulauit. Solemnes Recineti Nundinas *ad laudem, & gloriam, & honorem Lauretanæ Virginis* (vt ipse in litteris Apostolicis ait) instituit, ratus fore, id quod euenit, vt ob locorum propinquitatem, Recinetensis emporij celebritas celebritatem augetet Lauretanæ Domus: quippe cum finitimos populos mercium illecebra, mercatores Indulgentia delictorum ad Lauretanam Aedem celebrandam alliceret. Lauretanæ porrò Indulgentias trimestres esse voluit, & Recinetensi mercatui pares. nimirum, vt Septembri, Octobri, Nouembri mensibus, quibus Recinetensis mercatus celebraretur, indulgentiæ Laureti percipi ab adeuntibus rite B. Virginæ, possent. Martini exemplum plures deinceps Pontificum secuti, Iulius II. Xystus IV. & Leo X. (vt suis deinde locis dicturi sumus) Recinetensem mercatum sua auctoritate firmarunt: & Lauretanum templum Pontificalibus beneficijs adauxerunt. Cæterum Martino V. Pont. Lauretani templi non celebritas modo, sed etiam cultus maximè auctus. Affluentibus Sacerdotibus voluntarijs Aedis Lauretanæ ministris, ædes egregiæ (Canonicam vocant) ad meridiem excitatæ. Prætorium quoque exstructum, & hospitium quæ nobilibus, quæ pauperibus aduenis destinatum.

Martini V.  
beneficia.

Ex Bull.  
Iul. II.

Lauretani templi opulentia Eugenio Quarto Pont.

Cap. XXIII.

Fl. Blondi  
Stimulium.

**E**ugenius Quartus Martino subiectus simul urbanis  
urbis, simul nefarijs Basilæensis Concilij iam corru-  
pti decretis exagitatus, insuper Felicis V. Pseudopontifi-  
cis schismate, & Florentino Concilio ab se indicto impli-  
citus, spatium fere nullum habuit de Lauretanæ Domus  
ornamentis cogitandi. Verum Flavius Blondus qui Eu-  
genio ab epistolis fuit, historicus illis temporibus haud  
ignobilis, veluti Pontificis vicem implens Lauretanam  
Virginis cellam amplissimis verbis ornavit. *Recanetum in-  
ter, & Adriaticum mare* (inquit) *paululum a Mutione fluvio  
recedit celeberrimum totius Italia, ut in aperto, immunitoq;  
neco sacellum gloriose Virginis Mariae in Laureto appellatum;  
quo in loco preces supplicantium a Deo genitricis suae inter-  
cessione exaudiri, illud maximum certissimumque est argu-  
mentum, quod eorum, qui votis emissis exaudiri fuerunt, ex  
auro, argento, cera, pannis, ueste, linea, lanaeque appensa do-  
naria magno luenda precio, basilicamque omnem pene comple-  
tia, Episcopus in Dei Virginisque gloriam intacta conseruat.*  
Ex quo satis apparet, quæ fama, quæ religio, quæ cele-  
britas Lauretanæ Domus, quæ varietas, & copia dono-  
rum fuerit Eugenio Pontifice, hoc est anno post Christum  
natum circiter MCCCCL. Qui annus Iubileo celebri  
Lauretanam de more auxit celebritatem, opulentiamque.  
Sub id tempus Franciscus Sfortia, Philippi Vicecomitis  
Mediolanensium Ducis impulsu, bellum aduersus Ponti-  
ficem gessit. Et Piceno qua vi, qua dolo in suam ditio-  
nem redacto, victor B. Mariæ Lauretanæ templum fama  
celeberrimum visere statuit. Præerat Piceno cum summa  
potestate Ioannes Vitellescus Recinetensis Antistes, vir  
consilio, manuque promptus. Is ergo veritus nequid de-  
trimenti sacellum donis opulentum caperet ab insolenti

Blon. lib. 5.  
Dec. 3.  
Sabel. lib. 2.  
En. 10.

Io. Vitelle-  
scus Epi. Re-  
cine.

victoria

victoria milite; materiam auaritiæ subtrahere occupat: & præcipua Lauretani templi ornamenta clam in nauim ad id paratam imposita secum prope Venetias primum, inde Rauennam asportat. ita, & sacrilegij materies subducta, & sacra dona in tutum recepta; ac deinde sedata illa tempestate, reportata. Nec dubium Deiparæ præsidium per ea tempora in Aede Lauretana tuenda apparuit. Nā cum diuturno, grauique bello tot exercitus Sfortiæ, Pontificis, Alphonfi Regis Neapolitani toto Piceno impune volitarent, tot copiarum Ducēs Lauretum accederent; tamen in direptione tot oppidorum, atque urbium, vicus immunus, templi opulentiā, vt tum res erant, inclytus, semper intactus, inuiolatusque permansit: tanta seu loci sanctitas apud homines, seu Virginis tutela rerum suarum fuit,

*Lauretana Domus à Nicolao V. Indulgentijs  
augetur, contra vim Turcarum mu-  
nitur. Cap. XXIV.*

**N**icolaus inde Quintus Eugenio mortuo, Pontificatū excepit, qui ne à Martino in B. Mariæ cultu vinceretur, Lauretanam eius cellam Pontificijs muneribus auxit. Videbat diem B. Virgini ab Angelo salutatæ sacrum maximè insignem illi Domui, ac memorabilem esse; quippe cum Deus eo ipso die inibi naturam humanam induisset. Latissimam ergo illam lucem, qua iacta sunt fundamenta salutis humanæ, anniuersaria Indulgentia decorauit. Ex quo templum Lauretanum, vt tanti mysterij memoria dignum erat, quotannis illo die eximie celebrari est cœptum. Porrò Nicolaus Lauretana Aede Indulgentijs cohonestata, opulentiæ quoque ædis consulendum putauit. Igitur magnopere cauit, ne Lauretana dona auerterentur, neue diuenderentur, arcens ingressu Eccle-

fiæ

Nicolai V.  
Benef.

Hier. Aug.

sia Antistitem Recinetensem; si quid eorum in posterum  
 distrahere, aliosue in vsus conuertere ausus foret, sin au-  
 tem vendita iam, ac distracta intra viuis mensis spatium,  
 non recuperaret, Episcopatu deiciens. Ciuitati insuper  
 Recinetensi eodem diplomate negocium datum, vel re-  
 cuperandi Lauretana dona, vel tuendi. Nec pace solum,  
 sed bellico etiam tumultu, insignis Nicolai Pontificis pie-  
 tas in Lauretanam sedem enituit. Sub id tempus Maho-  
 metes Turcarum Rex Constantino Palæologo Orientis  
 Imperatore cæso, Constantinopoli vi capta, fædeque di-  
 repta, Turcici sedem imperij transtulit in Europam, anno  
 post Christum natum M. CCCC. LII. Ergo, vt Cō-  
 stantinopolim Christiani Imperij arcem à barbaris captā,  
 Imperatorem ipsum cum nobilitate cæsum, Turcarum Re-  
 gem tanta victoria inflatum ex propinquo insultare Græ-  
 ciæ, minitari exitium Italiæ fama tulit; enimvero tantus  
 Christianis viribus terror incessit, vt tota Italia trepida-  
 tum sit. Itaque Nicolaus satis memor Aedis Lauretanæ,  
 eam aduersum barbarorum excursionses satis firmo præsi-  
 dio munit: & simul in hostem omnibus viribus consurge-  
 re parat eius rabiem compressurus.

S. Anto. p. 3.

Constanti-  
nopolis à  
Turcis cap-  
ta.

*A Callisto III. aduersus Turcas comuunita Domus,  
barbaros alio vertit ingenti clade percussos.*

*Cap. XXV.*

S. Anto. p. 3  
Plat. Callist.  
III.

Callisti III  
beneficia.

**C**Aeterum Nicolao in ipso apparatu, ac meditatione  
 Turcici belli ex moerore, vt ferunt, extincto succes-  
 sit Callistus Tertius. Is, quia fama erat, Turcas victoria  
 vsos magna Peloponnesi, Epirique parte in suam ditionē  
 redacta, in Dalmatiam, atque in ipsam Italiam furore ac  
 rabie instinctos rapi; nihil habuit antiquius, quam vt Lau-  
 retanam Domum tutaretur, haud dubius quin illa salua,  
 Deiparæ præsidio cætera in Italia salua essent futura. Igi-  
 tur

tur Rodericum Borgiam fratris, & L. Ioannem Milianum fororis filios cum Legatorum Pōtificiorum munere, ac nomine, copijs præficit. Horum alterum in Picenum, Lauretana Domo præcipue eius curæ demandata, alterum Bononiam è vestigio destinat. Veniunt ambo Legati cum suo vterque exercitu Lauretum; ibi pacem, veniamque à Deo, Deique parente comprecati sacram Aedem à muris, & propugnaculis nudam tumultuario opere aggeribus cingunt. Cæterum B. Virgo, tametsi Pontificis, Pontificiorumque Ducum erga se voluntatem minimè aspernata; suam ipsamet cælesti ope protexit domum, Turcarum rabie alio auersa, domitaque. Quippe per id tempus Pontificia classis non magna, duce Patriarcha Aquileiensi, Asiæ oras felici ausu, euentuque populata, effusum Barbariæ impetum fregit. Turcica classis acie victa, pleræque triremium captæ. Vsumcassanus insuper Persarum Rex, Callisti instinctu, Turcarum fines infesto agmine ingressus, egregias reportauit de superbissimo hoste victorias, non tam humana vi (vt ipsemet litteris ad Pontificem datis professus est) quam ope diuina. Ioannes quoque Hunnates Præfectus Vngariæ per eadem ferme tempora Turcas Belgradum Vngariæ oppidum nobile, maximis copijs ac viribus obsidentes adortus, non magna militum manu ingentem eis intulit cladem. Haud humanæ opis res visa. Ioanne Capistrano viro sancto ex Franciscana familia Christi crucifixi signum inferente, barbari fusi, cæsi que. Mahometes ipse Turcarum Imper. vulneratus. Nec obscurum Dei auxilium fuit; tam insignem victoriam ipsi belli Duces diuino numini acceptam retulere. Itaque tot, tantæque de præpotenti hoste victoriæ omnium consensu diuinitus partæ, ad bene de Rep. sperandum Christianorum animos erexerunt. Haud parua deinde dictures, & spem piorum auxit, & S. Mariæ Lauretanæ nomen toto pene Christiano orbe propagauit.

S. Anto. p. 3.  
Sabel. Ann.  
10. lib. 6.

Sani-



Sanitate Pio II. reddita, longe celebrior, clariorque esse cepit. Cap. XXVI.

Plas. in Pio  
II.

**P**ius Secundus Pont. Max. Callisto sublectus est, vir ingenio & virtute clarus. Is Christianis Regibus, ac Principibus non modo per litteras, legatosque, sed etiam per se in Concilio Mantuano sua presentia, ac voce ad Turcicum bellum incitatis, ex itinerum laboribus in longinquum, periculosumque incidit morbum, alienissimo Christianæ Reipub. tempore. Quippe magna sacrorum militum pars, qui cruce insignes sacræ militiæ dederant nomen, Anconam Pij Pont. iussu conuenerant: iamque Pontificis ipsius ex composito præstolabantur aduentum. Cæterum senile, laboribusque fractum Pij corpus, alienissimo tempore ardens febris, molestissimaque tussis adeo affixerant, ut non dicam ire, sed aspirare Anconam, uti constituerat, haud quaquam valeret. Damnata igitur spe, atque opè medicorum, B. Mariæ Lauretanæ, cuius egregiam vim in morbis diuinitus curandis, fama acceperat, implorat opem, non tam vrgentis morbi, quam Anconitani itineris remedium quærens. Nec dubius auditas preces, extemplo calicem aureum opere, ac pondere insignem B. Virgini donat, dicatque. Addita votiuo calici ab ipso Pontifice in voto nuncupando dictata inscriptio, Pontificij voti donique monumentum.

Tradit. Lau  
ret. Bern.  
Cyril.

Pij II. Pöt.  
donum.

PIA DEI GENITRIX  
QVAMVIS TVA POTESTAS NVLLIS COAR-  
CTETVR FINIBVS, AC TOTVM IMPLEAT OR-  
BEM MIRACVLIS; QVIA TAMEN PRO VO-  
LVNTATE SÆPIVS VNO LOCO MAGIS, QVAM  
ALIO DELECTARIS: ET LAVRETI TIBI PLA-  
CITAM SEDEM PER SINGVLOS DIES INNV-  
MERIS SIGNIS ET MIRACVLIS EXORNAS; EGO  
INFE-

FELIX PECCATOR, MENTE, ET ANIMO, AD  
TE RECVRRO SVPPLEX ORANS, VT MIHI AR-  
DENTEM FEBRIM, MOLESTISSIMAMQVE TVS-  
SIM AVFERAS : LAESISQVE MEMBRIS SANI-  
TATEM RESTITVAS. REIP. VT CREDIMVS  
SALVTAREM.

INTERIM HOC MVNVS ACCIPITO MEAE  
SERVITVTIS SIGNVM.

PIVS PAPA II. ANN. HVM. SAL. LXIII.  
M. CCCC. LXIII.

Et donum Virgini cordi fuit, nec sua spes pium Ponti-  
ficem vlla sefellit ex parte. Mirum dictu. voto nuncupa-  
to, extemplo febris ardor refrigescere coepit, tussis re-  
mittere, redire vires affectis ac pene consumptis, morbo  
pariter & ætate, membris. Pius ergo moræ impatiens, nō-  
dum satis confirmata valetudine, committit se viæ, An-  
conam iturus, & Lauretanæ Virgini ex itinere votum ex-  
soluturus. Lectica delatum complures Cardinalium Ro-  
manorumque procerum profecuti, quos partim Pontificis  
caritas, ac reuerentia, partim miraculi fama, partim e-  
tiam sacri exercitus visendi cupido ab Vrbe exciuerat. In  
itinere Pontifex quo propius Lauretanam Aedem acce-  
debat, hoc melius habebat: vt facile appareret inde vires  
augeri. Itaque ad B. Mariæ patronæ suæ conspectum va-  
lens, ac vegetus peruenit: & præsentis opis in Vrbe, at-  
que in via expertæ memor vota persoluit. Nunquam aliàs  
ante maior Lauretanæ maiestatis species visa. Vno tem-  
pore Cardinalium, primorumque Romanæ ciuitatis plu-  
rimos Pium profecutos, satis etiam multos egregios bello  
Duces ex Ancona Pontifici obuiam progressos, ipsumque  
Pontificem Max. ante Lauretanam Virginem supplices,  
ac venerabundos videres. Pius ergo voti religione exso-  
lutus, ijsdem comitantibus pergit Anconam. Caterum  
quo minus voti, cuius compos a Lauretana Virgine

Pius II.  
Lauret. Virg.  
adit.

H factus

factus erat, fructum perciperet, impedimento fuit sociorum sacri belli mora. Nam dum grauior iam ætate, ac viribus Pontifex per æstiuos calores Anconæ sedet, Venetæ classis Ducem, aliosque belli socios expectans, siue moræ radio, siue senio affectum corpusculum vrgente, languere cæpit. Inde in lentã, ac pertinacem incidit febrim, cuius demum tabe consumptus ad suorum laborum, egregijque illius conatus præmia migravit in cælum, anno eius seculi LXVI. Pontifex omnino cum cæteris egregijs animi dotibus; tum vero pietate, ac religione memorabilis. Nec in postremis Pij laudibus illa est numeranda, quod reddita tali viro, Lauretanæ Virginis ope salus, ac tot Principum, gentiũque sermonibus celebrata, Aedi Lauretanæ plurimum nominis ac religionis adiecit. Quippe ad id vsque temporis (per annos fere centum sexaginta, ex quo demigrarat in Italiam) Lauretanæ Domus fama Piceni finibus se ferme tenuerat: in finitimas ac longinquas regiones vix tenuis quidam, & obscurus manuerat rumor, vt mirum cuiquam esse non debeat, sacrosanctæ Domus inde vsque à Galilæa in Italiam translatae famam, neque ad S. Vincentium Ferrerium in Hispaniam Auenionensi schismate implicatam, occupatamque insuper religione Montis Serrati, neque ad S. Antoninum, aliosque Etruscos superiorum temporum scriptores, in Etruriam ciuilibus ardentem bellis, inter strepitum fragoremque armorum penetrasse. Quæ profecto causa fuit, cur S. Vincentius veterem famam secutus in quodam sermone, B. Virginis Domum in Galilæa tum esse dixerit: D. vero Antoninus, & cæteri illo antiquiores historici Etrusci nullam omnino de Lauretana Domo fecerint mentionem: memorandæ videlicet eius in Italiam translationis ignari. At Blondus illorum fere æqualis historicus, vt assecla Pontificis, qui rei esset satis gnarus, illustre (vt supra demonstrauius) Lauretano templo testimonium dedit. De transportata autem diuinitus Lauretana Domo, idcirco fortasse nullũ

verbum

verbum paulo antiquiores historici fecere, ne vana & incredibilia afferre viderentur. Quippe cum tam inusitatum & à condito æuo inauditum miraculum non dum Pontificia auctoritate firmatum esse constaret. At valetudo Pio Pontifici Romano pene moribundo in Urbis, ac prope dicam orbis totius Christiani oculis, euidenti miraculo restituta. Lauretanæ Virginis ope, immensum illi addidit nomen. Ex eo namque Aedes Lauretana omnes etiã remotissimas terras impleuit fama nominis sui: & vel ex vltimis orbis terræ angulis Lauretum peregrinos exciuit, quibus per opportunum paucis ante annis Laureti subsidium diuina prouidentia præpararat.

*Ab Episcopo Recinetensi luculentis prædijs donatur subsidio pauperum peregrinorum.*

## CAP. XXVII.

**N**icolaus Astius Episcopus Recinetensis vir sanctimonia pariter, ac doctrina inclytus fuit. hic, vt erat Lauretanæ Virginis eximia deditus, eius cultum omni ope fouere, atque augere statuit. Ingens quotidie peregrinorum pauperum multitudo, seu vota reddendi gratia, siue Indulgentias consequendi studio, confluebant Lauretum: quibus arca Lauretana benigne satis pro facultatibus subueniebat, largam singulis stipem impertiens. Hunc igitur benignitatis fontem, ne quando deficeret, certis prædiorum fructibus Recinetensis Antistes augendum existimauit. Complura is habebat luculenta sane, ac frugifera prædia ædi Lauretanæ propinqua. Ea Deiparæ Virginis donauit, dicauitque anno eius sæculi LVIII. Cuius donationis caput visum est hoc loco interponere, vt appareat simul quam eximia Nicolai Episcopi erga Lauretanam Virginem pietas extiterit; simul quantum pecuniæ, vel illis temporibus, cum nihil omnino possideret

Hier. Ang.

Ex Bull. In  
lij II. Pör.Liberalitas  
S. Domus  
in pauperes.

Lauretana Domus pauperibus aduenis erogavit. Id est eius modi: Cū Nicolaus Episcopus Recinetensis, & Maceratensis, qui Ecclesiam B. Mariae de Laureto Recinetensis Diocesis ex dispensatione sedis Apostolica obtinebat, considerans deuotionem continuam, & dilectionem sinceram, quam sedulo habebat ad praedictam Ecclesiam B. Mariae, ac peregrinorum, & aliarum personarum, quae tam ex votis, quam propter Indulgentiam consequendam, & aliorum debilibus, ac pauperum hominum numerum copiosum in dies ad ipsam Ecclesiam B. Mariae, ultra diem festum dictae gloriosissimae Virginis Mariae, confluentium, & ELEMOSYNAS IMMENSAS, QVAS CHRISTI PAUPERES EX DOMIBVS PRAEFATAE ECCLESIAE RECIPIEBANT, ET NECESSARIO RECIPIERE HABEBANT, & quae sequuntur. Quae res hoc exploratior esse debet, quod memoriae prodita est ab eo, cui pro suo officio, ac munere Lauretanus res exploratissimas esse oportuit.

His igitur facultatibus aucta domus Lauretana benignitate in aduenas auxit sua. Et huius largitatis fama religioni iuncta longe, lateque iucundissimum Aedis Lauretanae nomen diulgauit, omnes Lauretum inuitans. Quippe remotissimarum nationum egentes peregrini, qui opportuni illius subsidij participes fuerant, domos suos regressi, non magis religionem, quam benignitatem praedicabant Lauretanae Virginis. Ea res alios deinceps ad experienda quae audierant, accendit. Mira verò opportunitate huius famae per Vrbes, atque exteris etiam nationes strenue discurrenti parua dictu res magnas per idem tempus addidit vires.

*Lauretana historia summa à Praeposito Teremano in*  
*ade proponitur. Cap. XXVIII.*  
**P**etrus Georgius Praepositus Teremanus eximia integritate, ac prudentia vir complures iam annos Lauretanae

retanæ Domus Gubernator erat: Nicolao autem Astio vi-  
 ta functo, etiam Administrator Recinetensis est factus.  
 Hic igitur Pio Secundo Pontifice, anno eius seculi circi-  
 ter LX. Lauretanæ historiæ summam (depromptam sci-  
 licet ex ea, quæ olim, vt supra ostendimus, Recineti edi-  
 ta fuerat) in Lauretana Aede proposuit in gratiam pere-  
 grinorum: vt eius cognoscendæ potestas omnibus foret.  
 Et scripta est stylo rudi, ac simplici, atque ad vulgi intel-  
 ligentiam accommodatò: gratum aduenis non illiteratis  
 pabulum, nec leue Lauretanæ Domus monumentum.  
 Porro hoc Teremani institutum adeo probatum est poste-  
 ris, vt scriptum illud quoties vetustate obsoletum vide-  
 retur, toties deinceps instaurari placuerit. Sane & histo-  
 ria ipsa à prima Recinetensium memoria repetita est; &  
 eius authoritati religio, ac diligentia Teremani, vel plu-  
 rimum adiecit. Is quippe inrerrogatis, qui adhuc supe-  
 rerant testibus, tantam rem quoad eius fieri posset, voluit  
 esse testatam. Testes igitur satis locupletes ab illo citan-  
 tur duo, Paulus Rinalducus, & Franciscus cognomento  
 Prior, ambo ciues Recinetenses, viri boni, spectatæque  
 fidei. Rinalducus quippe sæpe Præposito Teremano (vt  
 ipsemet refert) testificatus est, ab se auum suum sæpenu-  
 mero auditum esse narrantem, se met B. Virginis Domū  
 conspexisse, cum sublimis ab Angelis supra mare ferre-  
 tur, & in Recinetensi sylua collocaretur. Quin etiam se  
 sacrosanctam Aedem in nemore sitam cum ciuibus alijs  
 compluribus sæpius accessisse. Franciscus autem Prior,  
 auum suum, CXX. annos natum, integrisque adhuc vten-  
 tem sensibus non semel audierat (vt ipse pro testimonio  
 dixit) cum referret, ab se frequenter ad sacram Aedem in  
 syluam cum alijs itum: eamque sua memoria in Collem  
 duorum fratrum esse translata. Porrò Hieronymus An-  
 gelita perpetuus Recinetensis ciuitatis Secretarius, in Hi-  
 storia Virginis Lauretanæ author est, Paulum Rinaldiciū,  
 & Franciscum Priorem à Lauretanæ Ecclesiæ Rectore, eo-  
 demque

Hier. Ang.

Præp. Tere.

demque Antistite Recinetensi, Præposito Teremano, etiã sacramento adactos illa quæ Teremanus ipse commemorat, pro testimonio dixisse. Ex quo satis apparet Præpositum Teremanum, cum testes huiusce tanti miraculi, rite deinde interrogaret, Administratorem Recinetensem, nõ solum Governatorem Domus Lauretanæ fuisse. Ac ne cuiquam Præpositi Teremani fides in dubium venire posset, Nicolaus Astius Recinetensis Episcopus in tabulis donationis (cuius ante meminimus) haud obscurum egregiæ eius fidei, ac religioni testimonium tribuit his verbis: *Considerans grata deuotionis, sinceræque fidelitatis obsequia, & diligentiam valde grandem, qua viri venerabiles, & circumspetti D. Petrus Georgy Præpositus Ecclesia S. Sinidei de Teramo gubernator alma domus, nec non D. Antonius &c. Presbyteri residentes in alma Domo tam longo tempore ipsi Ecclesia in spiritualibus, & in rebus, ac negocijs ipsius Ecclesia, & alma Domus temporalibus impenderunt, & adhuc cura vigili, & diligenti, ac solertibus studijs, & sollicitudinibus impendere, & impertire non desinunt, & quæ sequuntur. Igitur talis viri spectata religio & authoritas magnam adiecit historiæ fidei. Ex eo autem tempore, siue reddita Pontifici sanitas, siue fama benignitatis in pauperes aduenis, siue etiã Lauretanæ historiæ promulgatio B. Mariam Lauretanam apud omnes gentes claram, ac nobilem fecit.*

FINIS LIBRI PRIMI.



HORA-

63  
HORATII TVRSELLINI

E SOCIETATE IESV  
LAURETANAE HISTORIAE  
LIBER SECVNDVS.

PAVLVS II. PESTILENTIÆ EXEM-  
*ptus Lauretanam Aedem decretis ornatam  
novo templo decorare molitur.*

Cap. I.



ELEBRIS, inclytæque iam hinc  
toto fermè orbe Christiano Aedis  
Lauretanæ miracula, atque orna-  
menta exsequar, quorum fama om-  
nium iam aures, animosque comple-  
uit. Post Pij Pontificis decessum.  
Cardinales Pium Anconam profecu-  
ti, Romam ad comitia Pontificia iter intendunt. Atrox  
per id tempus ex tanta hominum colluione, vt fieri so-  
let, Anconæ orta pestilentia erat, quæ intolerabili æstu  
per autumnum humana corpora mouente, per vulgaria  
primum capita vagari cœpit. Inde nobilitatem quoque  
primoresque corripuit. Ergo præsentis periculi terror pro-  
fectionem Patrum, aut fugam potius maturauit, & si quen-  
dam eorum ne fuga quidem eripuit morbo, Lauretanæ  
gloriæ materiam futurum. Petrus erat Barbus Cardina-  
lis S. Marci, ætate, prudentia, ac rerum vsu inter cæteros  
eminens. hic pestilentia tactus, æstuarè animo cœpit, cū  
foeda impendentis mortis facies oculis obuersaretur. Sed

Pius

Hier. Ang.



Card. s. Mar  
ci pestilen-  
tia liberatur  
in Aede Lau-  
ret.

Pius II. Pontifex Lauretanæ opis recens erat documen-  
tum. Itaque valetudinis Pio diuinitus reedita memor de-  
ferri se confestim ad templum Lauretanum iubet. Quò vt  
ventum est, eiectis arbitris, in Deiparæ cellam infertur,  
ibi venerabundus procumbere humi, omnem in B. Virgi-  
ne secundum Deum suæ curationis spem reponere: vrgen-  
tis morbi, mortisque impendentis remedium exposcere:  
Rempublicam Pontifice orbam Deo, ac B. Virgini impen-  
sius commendare. Nec frustra, precibus insistenti lenis  
quidam, ac dulcis somnus obrepfit. Fama est illi in quiete  
Deiparam Virginem cælesti quadam specie oblatam, quæ  
bonum habere animum iusso, auditas eius preces nuncia-  
ret: mox discussum iri morbum: insuper ipsum propediem  
Dei nutu Pontificem Maximum futurum. Haud vanum  
fuisse vilius docuit euentus. Extemplo cum somno mor-  
bus abiit: ipse voti compos, animi, corporisque vigorem  
omnium spe maturius recuperavit. Igitur admodum lætus  
multiplex Dei, Deiparæque beneficium agnoscit: & gra-  
tius vtrique impense actis, sospes ac vegetus exit è sacro-  
sancto sacello, cunctis qui eius morbi conscij erant, atto-  
nitis, & ingenti admiratione defixis. At ille B. Mariæ pro-  
missio ad summi sacerdotij spem erectus, & simul accepti  
beneficij satis memor, Lauretanæ Aedis Præsidem protin-  
us accersi iubet. Huic propalam enunciat, sibi esse in a-  
nimo magnificentissimum S. Mariæ Lauretanæ templum  
condere. Proinde primo quoque tempore calcis, cæ-  
mentorum, materiæ, quod satis sit, comparet suo nomine,  
sumptuque. Inde Romam ad comitia profectus, Pontifex  
creatur, Pauli Secundi inditum nomen. Vix dum Ponti-  
ficatu inito, haud immemor cuius ope, & valetudinem, &  
summum illud fastigium adeptus esset, Lauretanum tem-  
plum moliri instituit. Ac præfagiente iam animo futurâ  
olim amplitudinem eius loci, veteri templo disturbato,  
ingentem circa aream insanis occupat fundamentis. In-  
de opus cœptum strenue ædificare pergit. Bonam templi  
Lau-

Paul. II. tē-  
plum Aedi  
Laur circū-  
dat.

Lauretani partem à Paulo II. exstructam esse, fidem facit Baptista Mantuanus. Apud quem in Agelariorum carmine, Antonium Principem virum præter Piceni orā nauigantem, sic gubernator nauis affatur:

Bapt. Mant.  
lib. 6.

*Quod cernis Picentia iuxta*

*Littora, delubrum est illud venerabile Magnæ*

*Matris, ab Assyrijs, quod Dij super aquora quondam*

*Huc manibus vexere suis.*

Et paulopost:

*Laureta delubra vocant; neu crede superbam*

*Hanc, adem venisse fretis; superaddidit ista*

*Templa sacerdotum Princeps ingentia Paulus.*

Ex quo profectò coniectari licet, Lauretanum templum ab eo pene ad fastigium esse perductum. Inter hæc, dum templum summa ope exstruitur, Pontifex non ædificijs solum, sed litteris quoque, ac muneribus Pontificijs Deiparæ Domum adornauit. Nam visentibus Aedem Lauretanam diebus omnibus B. Mariæ sacris, ac præterea Dominicis diebus, peccatorum omnium veniam indulgit. Pretium operæ visum est caput litterarum inferere, vt extet egregium summi Pontificis de eximia Lauretanæ Domus sanctitate testimonium, idemque recuperatæ ab eo diuinitus valetudinis monumentum. Pauca igitur, veteri Rom. Pontificum more præfatus, ita scribit. *Quamuis pro magnitudine gratiarum, quas diuina Maiestas ad intercessionem gloriosa Virginis Mariæ filij eius genitricis, fidelibus ad eam pia vota dirigentibus quotidie facit: sanctæque Ecclesiæ in honorem nominis sui dedicata sint summa deuotione venerande; id tamen erga illas propensius est agendum, in quibus Altissimus ad intercessionem eiusdem Virginis, maiora, & evidentiora miracula frequentius operatur. Manifestat autem rei experientia ad Ecclesiam S. Mariæ de Laureto Recanatenfis Diocesis, vbi est imago B. Virginis Mariæ, ob magna, stupenda, & infinita miracula, qua ibidem eiusdem Alme Virginis opera apparent,* ET NOS IN PERSONA NO-

Pauli II. Indulg.

Pauli II. testimonium.

Pauli II. be-  
neficia.

Aedes Lau-  
ret. exépra.

Pauli II. te-  
stimon. al-  
terum.

*STRA EXPERTI SVMVS*, ex diuersis mundi partibus confluere, & quæ sequuntur. Indulgentijs porrò singulares immunitates adiecit. Quippe Lauretanam Aedem vna cum ministris, cæterisque rebus ad eam pertinentibus ab Recinetensis Episcopi iurisdictione exemptam in suam, sedisque Apostolicæ, & Apostolorum Petri & Pauli tutelam recepit: Sacerdotibus Lauretanis absoluedi peregrinos à sceleribus ac flagitijs Episcopo, Sedique Apostolicæ referuatis satis amplam dedit facultatem. Posterioris quoque huius decreti procemium, in quo perhonorifica fit mentio Lauretanæ Domus, libet apponere, id est tale: *Cum ad Ecclesiam B. Mariae de Laureto extra muros Recanatenfis ciuitatis fundatam, in qua sicut fide dignorum habet asertio, ipsius Virginis gloriosæ Domus, & Imago Angelico comitatu, & catu mira Dei clementia collocata existit, & ad quam propter crebra, ac stupenda miracula, quæ eiusdem gloriosæ Virginis meritis, & intercessione pro singulis ad eam recurrentibus, & eius auxilium implorantibus cum humilitate, Altissimus operatur, in dies, & in diuersis mundi partibus etiam remotissimis eiusdem Virginis gloriosæ liberati præsidijs populi consuât multitudo: & cætera quæ sequuntur.*

*Iacobus Franciscanus ab insanabili morbo, & Daemonum oppugnatione liberatur.*

*Cap. II.*

Chro. Franc.  
lib. 6. c. 3. &  
4.

**P** Roduntur autem quædam huius temporis non omit- tenda miracula. Iacobus Picens vir sanctus è Franciscana disciplina, pariter pietate, ac doctrina clarus Euãgelii præco fuit anno eius seculi circiter LXX. Hunc insanabilis morbus inuaserat, & animum ægritudo corporis vrgebat: quippe ea mali vis erat, vt omnem iuuandi sacris concionibus homines spem præcideret. Ergo humani remedii inops ad Deum Deiparamque animum, ac

vota

vota vertit. Mox quamuis afflicta valetudine, Lauretum peregrinatorum ritu venit. Virginis cellam ingressus inter sacrificandum, cœli Reginam enixe obortis lacrymis orat, vt Iesu filio propitiato, impetret sibi corporis sanitatem; quæ sanctum eius Euangelium prædicando, multis fortasse populis saluti foret. Nec mora. oblata illi protinus est Deiparæ species iubentis eum alia ab se petere: Nam quod peteret, esse iam datum. & Iacobus illico salutem sibi redditâ sentit. Itaque gratiis B. Virgini actis, non tam suam, quam eorum, quorum saluti studebat vicem lætus, remeat domum. Nec vna hac in re B. Mariæ Lauretanæ is expertus est opem. Interiectis aliquot annis, ab importunis diabolis diu, multûque vexatus Lauretum certissimum malorum leuamentum, accurrit. Ante aram Virginis non sine animi angore, sacris operatus, expertum eius auxilium exposcit: finemque tandem oratam molesto periculoque certamini. Auditæ preces. Impensius oranti B. Maria se rursus ostendit. Et bono animo esto fili, inquit, ac lummo rerum parenti grates agito. Adest pugnae finis, & te cœlestis corona victorem manet. Prædictionem comprobauit euentus. Haud ita multo post fractæ infestorum hostium vires: Læta repente secuta pax: ipse deinde cœlesti præmio donandus euocatus in cælum.

*A Xysto Quarto Pont. vetera decreta cumulantur  
nouis. Cap. III.*

**N**Ec Paulo Secundo Xystus Quartus Pauli successor Hier. Ang. Bern. Cyril. studio ornandæ Lauretanæ Virginis cessit. Nam & veteribus Indulgentiis addidit nouas, & Pauli immunitates sua autoritate firmatas, adiecta immunitate decumarum, auctisque Lauretanis sacerdotibus facultate dispensandi vota, cumulauit. Donationem insuper Nico-

lai Astii Episcopi Recinetensis (de qua ante diximus) auctoritate Apostolica lanxit anno eius seculi circiter lxxv. qui iubilaei celebritate insignis fuit. Egregium porro suū erga B. Virginem Lauretanam studium, pietatemque in cuiusdam diplomatis sui proœmio testatum reliquit his verbis: *Cupientes, ut ipsa Ecclesia Lauretana, ad quam specialem gerimus deuotionis affectum, congruis honoribus frequenterur: & ut fideles populi libentius, eo deuotionis causa confluant, confirmamus: & quæ sequuntur.* Nec nihil vel ad Xysti laudem, vel ad Lauretanæ Domus auctoritatem, facit, quod idem Pontifex, cum Carmelitani certissimis argumentis fidem ei fecissent, sacra omnia Palestinæ loca (atque in his ipsum domicilium Virginis) priusquam Saracænorum armis occuparentur, Carmelitanae familiaræ credita & commissa fuisse; hoc ipsum litteris Apostolicis in eorum gratiam scriptis testatus est. Quæ causa fuit cur deinde Carmelitanis sacrosanctæ Domus sit procuratio reddita, ut dicturi sumus in loco. Ad hæc Xystus Hieronymo Robureo sororis filio Cardinali cum Episcopatu Recinetensi tutelam permisit Aedis Lauretanæ, haud paruo ipsius Aedis bono. Quippe & auunculi instinctu, & sua voluntate templum à Paulo inchoatum exædificauit: eiusque cultum sacra suppellectili, lectissimis Sacerdotibus, Cantoribusque adauxit.

Hiero. Robur. Card. patronus Lau. Aedis.

*Ingens Turcarum manus Lauretanæ opulentiae imminens diuinitus fugatur.*

*Cap. I V.*

**S**Vb idē tempus ingens procella exorta, & opulentiam & religionem Lauretanæ Aedis ostendit. Mahometes Turcarum Imperator Rhodo Insula nequicquam oppugnata, vnum ē suis Ducibus cum classe in Italiam destinavit. Is igitur anno eius seculi circiter LXX. ex improviso

Hier. Ang.

prouiso Hydruntum oppidum nobile in Salentinis, velut  
 claustra Italiae occupauit. Exin finitima circum loca po-  
 pulatus, ceterae orae maritimae Adriatici sinus imminebat.  
 Ergo Recinerenses, & si impendentis periculi fama con-  
 territi; tamen immemores patriae Lauretanam Domum  
 summis opibus propugnare statuerunt. Valido igitur praes-  
 idio imposito, excubias agitabant dies noctesque. Ac ne  
 barbaros opulentae praedae spes ad Lauretanam Aedem  
 oppugnandam alliceret; Lauretana dona praecipua in tu-  
 tum recipi placuit. Mox deprompta, ac de more relata,  
 in tabulas, à certis hominibus Recinetum deferuntur, &  
 in arce conduntur. Satis constat ea dona tum sex ferme  
 aureorum millibus aestimata. Inter caetera Laurentij Me-  
 dicei (is Petri filius, Magni Cosmi nepos fuit) statua ar-  
 gentea, quae nixa genibus altitudinem excedebat cubita-  
 lem. Compendiaria fortasse simulacri eius inscriptio (in  
 qua erat Laurentius P. F. Medices) Angelitam decepit,  
 ut Laurentium per Franciscum interpretaretur, quod si-  
 gnificabat Petri filium. Credo equidem Laurentium cum  
 Xysti Pontificis, sociorumque armis premeretur adeo, ut  
 ad ipsum Ferdinandum Neapolitanum Regem, acerbissi-  
 mum hostem suum confugere cogeretur, donum eiusmodi  
 vouisse: bello deinde periculoque defunctum Laure-  
 tanæ Virgini, vel tulisse, vel misisse. Caeterum sapiens  
 Recinetensium consilium, subductumque periculo sacrum  
 aurum, argentumque haud quaquam barbaros à conando  
 scelere auertit. Turcae populabundi ad Castrum Portus  
 Recinetensis classe delati, ommissa minorum praedarum cu-  
 ra, ad Lauretanam praedam, quam opulentissimam scie-  
 bant esse, asportatam alio nesciebant, iter intendunt. Tue-  
 bantur Lauretanam Aedem, ut diximus, Recinerenses, le-  
 ue aduersus Barbarorum exercitum insolentem victoria  
 praesidium, nisi ipsa loci Praeses suae domui praesidio foret.  
 Itaque ad sacrae Domus conspectum, ingens repente terror  
 totam Turcarum peruasit aciem cunctosque è vestigio

inuitissimis animis referre coegit pedem, stupore attonitos, & Deum profecto pro illa Aede stare memorantes. Nec tamen illis sacrilegus conatus impune fuit. Superbissimus Tyrannus haud ita multo post, subita morte extinctus: Hydruntum à Christianis receptum: Turcæ Italia pulsi. Cæterum id ipsum periculum Cardinalem Robureum Laureti Patronum admonuit, vt Lauretanum templum destinatis propugnaculis primo quoque tempore communiret. Ex eo templum ipsum in arcis modum impense muniri cœptum aduersus repentinos hostium incurfus.

*Ab Innocentio VIII. donis colitur. Carmelitanorum curæ committitur.*

*Cap. V.*

*Cod. Laur.*

*Cap. Mant.*

**X**ysto sublectus Innocentius Octauus, cuius Pontificatus quæ urbanis, ac domesticis turbis exercitus, quæ Neapolitano implicitus bello, nullam pene facultatem, opportunitatemue habuit bene de Lauretano templo merendi. Attamen huius laudis non penitus expertus fuit. Innocentius quippe eximia pulchritudine auream bullam cum gentilitijs insignibus donum misit Lauretanæ Virgini suspendendam è collo, velut suæ erga illam religionis indicium. Pontificale insuper amiculum (pluuiiale appellant) ex holoferico villoso, auroque magnificis sane ac præclaris floribus pictum, & opere Phrygio prætexto, margaritisque conspicuum. Ad hæc peripetasmata intexta ex auro, sericoque. Eodem Pontifice Card. Robureus, Lauretanæ Domus pariter, & Carmelitanæ familiæ Patronus, haud parum memor Carmelitanos patres nuper certis argumentis probasse Xysto Quarto auunculo suo, sacram Domum priusquam è Galilæa discederet, Carmelitanorum commissam fuisse curæ; eosdem ex autoritate Ponti-

Pontificis Lauretano præposuit templo. Hi iam pridem à Barbaris ex Asia pulsi Europam non magis cœnobijs, quam optimis exemplis impleuerant, cæterum laxatam paulatim disciplinam nuper in Italia nouis adstrinxerant legibus. Lecti xxx. ex eorum numero maximè ad eam rē idonei. Horum ex numero Baptista Mantuanus fuit Congregationis Mantuanæ Vicarius Generalis, qui Lauretanae Domus scripsit historiam, & Robureo Cardinali dicauit eo ipso anno, quo Lauretū venit, hoc est M. CCCC. vnde nonagesimo.

*Baptista Mantuani testimonium.*

*Cap. V I.*

**B**aptista igitur Mantuanus Theologus idem, ac Poeta egregius initio suæ historiæ, egregium Aedi Lauretanae tribuit testimonium, quod ab re non erit nostræ historiæ intexere. *Cum nuper, inquit, venissem ad sacratissimam Virginis Mariae sanctum domicilium, vidiſsemque qualia, & quanta Deus ostendit in eo loco miracula, & suæ virtutis, atque clementiæ signa manifestissima; me subito horror inuasit, & visus sum audire vocem Domini loquentis ad Moſen: Non appropinques huc, solue calciamentum de pedibus tuis, locus enim in quo stas, terra sancta est.* Inde præfatus legisse se in templo Lauretano tabulam parieti affixam, situ & carie corrosam, in qua vnde, & quonam pacto locus ille tantam sibi vendicasset authoritatem, conscripta erat historia, hæc inquam præfatus adiecit. *Historia igitur in tabella continebatur eiusmodi, Templum B. Dei Genitricis Lauretanae quondam ipsius Virginis cubiculum fuit, in quo nata, nutrita, ab Angelo Gabriele salutata, & Spiritu sancto fuit obumbrata. Cætera inde persequitur, quæ à Præposito Teremano memoriæ prodita, & in Lauretana Aede proposita diximus: vt ex Teremani tabula esse deprompta satis appareat.*

Bapt. Mant.  
testimoniū.



pareat. Ad extremum augustissimæ huius Domus laudationem ingressus, eam non modo terrestri paradiso, ubi Eua ex Adæ latere efficta est: Monti Sinæo, ubi lex data: templo Salomonis præcipua numinis præsentia inclyto; Bethleemio antro, quæ cunabula fuerunt Saluatoris: Tabori Monti, ubi Christus clarissima luce circumfusus apparuit cum Mose, & Helia colloquens: Monti Oliuarum, unde Christus triumphans ascendit in cælum; verum etiam augustissimo Christi sepulchro, quo nihil in terris sanctius habetur, longe multumque anteponit. præcipuè quod hic Deus humanitate indutus fundamenta iecerit salutis humanæ. Cuius laudationis illa est insignis sane, ac frugifera clausula. *Sed quid plura de Domus huius ineffabili dignitate commemorare pergo? libet mihi Jacob Patriarchæ sermone concludere. Terribilis est locus iste, non est hic aliud, nisi domus Dei, & porta cæli.* Ergo à Mantuano viro celeberrimo prodita litteris est Lauretana historia, quæ ad eum diem sermonibus tantum vsurpabatur. Ex eo tempore vulgari cœpta, magno, vel Lauretanæ religionis incremento, vel mortalium bono. Namque ea, quam dico, historia breui volumine circumlata, cum auidè ac passim lætitaretur; plurimorum animos ad Lauretanam Aedem visendam colendamque pellexit. Cæterum annus ille non magis Mantuani historia, quam egregio nobilissimi Principis dono insignis fuit. Quippe eodem ipso anno M. CCCC. LXXXIX. Stephanus Bathorius Transylvaniae Princeps (Vaiuodam ipsi appellant) argenteum B. Mariæ simulacrum ferè sesquicubitale, egregiè factū, pulchrèque auro interlitum Lauretanæ Virgini donum misit. Ad Virginis pedes Vaiuodæ ipsius armati effigies, item ex argento supplex visitur. Votiuum esse donum causa basi inscripta declarat.

Vaiuodæ  
Transyl. D.

MAGNIF.

MAGNIF. D. COMES STEPHANVS DE BATHOR  
VAIVODA TRANSILVANVS. ET SICVLORVM COMES  
NECNON IVDEX CVRIÆ SERENISSIMI PRINCIPIS  
D. MATTHIÆ DEI GRATIA REGIS VNGAR. BOEM. &c.

IN HONOREM DEI  
ET EIVS GENITRICIS MARIÆ  
OBEAM CAVSAM. QVOD IPSE PER INTERCESSIONEM  
EIVSDEM VIRG. GLORIOSÆ A QVODAM MAXIMO  
PERICVLO LIBERATVS FVIT.

AN. M. CCCC. LXXXVIII.

DICAVIT.

*Nobilis mulier è Gallia à septem diabolis obsessa  
liberatur. Cap. VII.*

**I**dem porrò annus insigni miraculo memorabilis per-  
hibetur. Petrus cognomento Orgentorix cuius Gra-  
tionopolitanus fuit genere, atque opibus clarus. Huius  
vxoꝝ Antonia nomine pari nobilitate mulier à septem te-  
rerrimis diabolis obsessa tenebatur. Petrus igitur libe-  
randæ coniugi intentus, cum nihil in Gallia inexpertum  
reliquisset, eam adduxit in Italiam. Ac primo Mediola-  
ni ad S. Iulij, inde Mutinæ ad S. Geminiani, denique Ro-  
mæ ad sacram columnam solemnes exorcismi, nequicquã  
adhibiti, Deo liberatæ mulieris decus Lauretanæ Virgini  
referuante. Iamque Orgentorix consilij auxiliique inops  
in patriam desperata re, cogitabat; cum in Rhodium,  
equitem incidit sibi notum, & Lauretanæ Virginis satis  
gnarum. Huius suasu, fiducia plenus venit cum vxore  
Lauretum anno eius sæculi LXXXIX. Quo vt ventum  
est, mulier summa vi obluctans à decem robustis viris al-  
leuatur, & in sanctissimam cellam delata ante B. Mariæ  
effigiem sistitur. Stephanus Francigena Canonicus Au-  
K ximanus,

*Bapt. Mant.  
Hier. Ang.*

Energume-  
na liberatur

ximanus erat tum custos sacrosancti sacelli, vir probita-  
tis ac virtutis experta, qui vexatores diabolos exorcismis  
de more vrgere coepit. Illi iubente Stephano nomina sua  
professi, exire obstinate recusabant. Sed vicit daemorum  
obstinationem constantia sacerdotis, & scilicet diuina vis.  
Itaque eorum quatuor Dei numine, & Deiparae nomine,  
alius post alium exacti, ingentibus aedem clamoribus im-  
pleuere. Tres erant reliqui pertinaciores caeteris. Hos  
igitur Stephanus maiore vi adortus, & Mariae nomen in-  
clamans premere institit. Haud ita multo post quintus  
(Heroth nomen erat) malis fessus excessit signo dato.  
Stephanumque compellans ait: Maria nos eicit, non tu.  
Inde sextus (cui nomen Horribilis) erumpens vocifera-  
tur queribundus. Maria, Maria nimium in nos sauis. Ce-  
teris eiectis, postremus nomine Arcto ante omnes alios  
pertinax lamentari magno gemitu, eiulatuque coepit.  
Nimis potens es Maria, utique in hoc loco, vbi nos  
ex nostra possessione exigis inuitissimos. Illata cum  
honore eius loci mentio sciscitandi cupidinem Stephano  
iniecit. Ergo mendaci ad verum extorquendum, sedulo  
instandum ratus, percontari, quis tandem ille esset locus:  
in eoque perstans Dei, ac Deiparae nomine imperare, vt  
verum eloqueretur. Nec frustra. Arctus exorcismorum  
vi subactus tandem profiteretur, illud esse Deiparae cubicu-  
lum, vbi Deum Gabrielis nuncio conceperit: & simul a-  
diungit, se diuinitus subigi, verum in praesentia edicere.  
Tum vero Stephanum cupido incessit cognoscendi, vbi  
Angelus stetit salutans Virginem; vbi Virgo cum salu-  
taretur, oraret. Igitur, vt ex mendacij patre verum ex-  
sculperet, solemnibus exorcismis subigere institit, vtrum-  
que vt locum demonstraret sedulo. Ille demum diuina vi  
coactus enunciauit, Virginem quidem in cellae angulo vl-  
tra cornu Euangelij ad dextram sacrosancti camini (vbi  
nunc est scabellum aptum genibus flectendis) Deo suppli-  
cantem a Gabriele salutatam: ipsum vero Angelum ex-  
diame.

diametro in aduerso angulo ad fenestræ dextram substi-  
 risse; vt facile appareat ab Angelo, Virginis reuerentiã,  
 quam remotissimum locum intra cellæ parietes esse quæ-  
 situm. Arctus ergo hisce rebus enunciatis, tandem ex cor-  
 pore obsessæ mulieris excussus, eam reliquit exanimem.  
 At illa haud multo post ex pauimento, vbi prostrata ia-  
 cuerat, redeunte animo surgit: simul cum viro ingentes  
 Lauretanæ Virgini grates agit, vota persoluit. Haud fa-  
 cile res alia huius generis nobilior, testatiorque. Inter-  
 fuerunt plerique primorum Recinetensis ciuitatis, in qui-  
 bus Ioannes Franciscus Angelita pater eius, qui Laureta-  
 næ Virginis historiam texuit. Interfuit Antonius Bonfi-  
 nis Asculanus, is qui Vngarici Regni Decadas scripsit.  
 Itemque Io. Baptista Mantuanus, vt ipsemet in Laureta-  
 na historia profitetur. Qui ad ea quæ diximus hoc addit:  
 Arctum illum rite exorcismis subactum, hoc quoque inter  
 cætera indicasse, sacram Virginis cellam, antequam Na-  
 zaretho excederet, Carmelitanorum curæ commissam  
 fuisse. Quæ quamuis mendacis Diaboli indicio enuncia-  
 ta, tamen quia veracis, ac præpotentis Dei vi, ac nomine  
 sunt extorta; haud pro vanis habenda: præsertim cum  
 veri similia sint, & Christianæ religionis augeant cultum.

*Recinetensis ciuitatis donum ob depulsam pestilen-  
 tiam. Carmelitanorumque discessus.*

*Cap. VII I.*

**A**lexander inde VI. Innocentio VIII. successit, cuius  
 Pontificatus flagrante intestinis, exterisque bellis  
 Italia, haud pacatior quàm Innocentij, quanquam Iubi-  
 lei celebritate, quæ in annum millesimum quingentesi-  
 mum incidit, insignior fuit. Ea tempestate atrox Reci-  
 neti grassabatur lues, quæ contagione vulgata ciuium  
 pluribus absumptis, grauiorem in dies minitabatur ciui-

*Hier. Ang.*

01011

K 2

tati

Ciuitatis  
Recinet. do  
num.

rati cladem. Igitur à Magistratibus de primorum confilio, indicitur ad Lauretanam Aedem supplicatio: votum publicè nuncupatur. Nec spes precesue in irritum cecidere. Extemplo votiua supplicatione, veluti diuina manu pestilentia absterfa: Ciuitas periculo exempta. Ergo Recinetenses voti rei pro domesticis quisque copijs, magnam pecuniæ vim in votium conferunt munus. Decretaque supplicatione, coronam auream gemmis distinctam clarissimis Lauretanæ Virgini donum ferunt, anno eius seculi XCVI. Corona B. Virgini imposita, & simul à Robureo Cardinale impetratum est, vt ea nunquam remoueretur: Cardinalisque beneficium Iulij Secundi, & aliorum deinde Pontificum authoritatè firmatum. Et valuit apud finitimos populos gratæ pietatis exemplum. Hinc ille mos increbuit, qui hodieque viger, vt Piceni vrbes, & oppida quotannis insigni supplicatione ac pompa coronam Lauretanæ afferant Virgini. Hand ita multo post Hieronymus Robureus Cardinalis sanctissimæ cellæ pavementum, qua supplicantium genibus attritum, quæ auellentium manibus effosum (quippe auulsa inde saxa, sericoque inuoluta pro reliquijs auferebantur) quadrato marmore discolori pulcherrimè strauit. Opus scutulatum est egregium, & vel in tanta, quanta nunc Lauretanum sacellum est, magnificentia visendum. Porrò circa vestibulum templi magnificentissimas ædes à Bramante architecto illa tempestate in clyto descriptas Robureus moliri cœpit, annuente Pontifice. Cisternam quoque ingenti amplitudine in medio templi atrio exstruxit ornauitque, ne quando oppidanis aduenisue deesset aqua. Cæterum incolarum, & peregrinorum commodis consulenti veteres Lauretani templi curatores instaurandi fuerunt. Cœli grauitas, quæ tum erat Laureti ex circumiectis nemoribus lacunisque, Carmelitanorum Patrum complures absumperat. Itaque Petri Taruisini Vicarij Generalis iussu, relicta Lauretanæ basilicæ procuratione,

nono

nono anno, quam venerant, ad salubriora migrarunt loca. Horum in locum pij aliquot Sacerdotes, sed mercenarij à Cardinali Patrono substituti, qui ad Leonis Decimi Pontificatam durarunt, qua tempestate res tandem ad Canonicos venit.

*Iulij II. decreta, nouique templi molitio, & nobilium hominum dona. Cap. 1X.*

**E**Xempto rebus humanis Alexandro Sexto, Pius Tertius sublectus Pontifex bonus, sed breuis adeo, vt vix tertiam hebdomadam excesserit. Pio Iulius Secundus subrogatus, religione erga Lauretanam Virginem nulli Pontificum secundus. Is quippe anno quarto Pontificatus sui, siue Xysti Quarti patruj exemplo, siue quod in Pontificia ditone armis recipienda, imploratam Lauretanæ Virginis sensisset opem, Lauretanam Aedem summa ope ornare coepit. Omnium primum, rem ad augendam loci religionem efficacissimam, veterem Aedis famam Pontificia authoritate altius in mortalium pectoribus defigendum ratus est. Itaque in primi diplomatis sui proœmio, Urbani VI. Bonifacij IX. Martini V. Maximorum Pontificum decreta Aedi Lauretanæ perhonorifica perstringit. Hinc Lauretanæ Domus primordia exsequens cubiculum esse ait (vt piè creditur, & fama est) B. Mariæ, vbi illa concepta, vbi educata, vbi ab Angelo salutata Christum conceperit alueritque. Hanc deinde ædem ab Apostolis consecratam, ac diuinitus primum è Nazaretho, exinde è sylua latrocinijs infesta in collem duorum fratrum; hinc ob fraternas rixas in eum, vbi nunc sita est, collem demigrasse. Deinceps præfatus, se non minore studio teneri Lauretanæ Domus ornandæ, quam Paulum Secundum, aut Xystum Quartum, quorum præclara in eam extarent beneficia; confirmat illorum munera, immunita.

Iulij II.  
Bulla, & testimonium.

Tulij II.  
beneficia.

munitatesque . Lauretanam insuper Aedem, denuo in tutelam Pontificis receptam Pontificium sacellum appellat, sacra inibi officia solemniter ritu similiter, vt Romæ in sacello Pontificis, peragi iubens . Porrò Lauretani templi ministris omnibus indulfit, vt Pontificij familiares, & cōuictores essent eo iure, quo qui optimo . Ad hæc Prætorem Laureto præsidere iussit à Pontifice diligendum, cui etiam mistum dedit imperium. Ex quo tempore oppidum Lauretum Recinetensium ditioni exemptum sui iuris esse cœpit . Annonam quoque & alia venalia Lauretum deferentes omni portorio, ac vectigali immunes esse voluit . Interdixit etiam ne quisquam dona, seu pecunias B. Mariæ Lauretanæ oblatas auerteret, cum excommunicationis latæ sententiæ minis . Per id quippe tempus plurimis non pecunijs solum, sed etiam muneribus sacram Aedem auctam reperio . Georgius Monachus Patavinus B. Virginis Lauretanæ effigiẽ ex argento expressam, pondo librarum quinque, donum attulit . Cardinalis Tranensis alteram eiusdem formæ ac materiæ effigiem, sed ponderis duplo maioris. alij alia, quæ exsequi operæ non est.

Georgij  
Monachi  
D.  
Card. Tra-  
nensis D.

*Paralytica nobilis mulier sanatur.*

*Cap. X.*

Bern. Cyril.

**F**uit hoc ipsum tempus etiam miraculis insigne . illud autem præcipuum, quod incidit in annũ M. D. VIII. Longus quidam Neapoli fuit vnus è Consiliariis Regiis, clarus in paucis . Huius coniux femina primaria (ex viri cognomine Longa dicebatur) omnibus capta membris, acerbissimis insuper discruciatâ doloribus miserrimã trahabat vitam, morti quam vitæ similiorem. Itaque ad vltimum damnata ope medicorum, exorat virum, vt Lauretum deferri ipsam iubeat . Quò vt peruentum est, generũ suum itineris comitem rogat, certum vt sacrum in augustissima

stiffima Virginis cella faciendum curet suis rationibus accommodatum: nimirum cuius initium est: *Repleatur os meum laude*, in quo sanati à Christo Paralytici Euangeliū recitatur. Id sacrum sextæ feriæ à Pentecoste assignatum, utique alienum ab eo tempore erat, cum iam pridem is abiisset dies; sed Longa votiuum id sacrum expetebat. Vix hoc planè genero mandauerat, cum ipsa eodem genere prosequente, in sacrosanctam defertur Aedem, ac B. Virgini sistitur, haud dubia spe Deiparæ preces salubres sibi futuras. Ecce tibi prius quam gener socrus suæ mandata exsequi posset, ad aram accedit sacerdos ignotus: qui rem diuinam ab illo ipso introitu: *Repleatur os meum laude*, orsus, Longam ingenti admiratione percussit. Igitur stupore attonita paulisper hæsit. Inde versa ad generum, qui non dum ab ea, sacri curandi causa, discesserat, sed iam discedere parabat, Mane, inquit, nihil attinet te ire: hoc ipsum est sacrum, quod requirebam. Porro vt ad illum Euangelii locum ventum est, ait *Paralytico: Tibi dico surge*. mira res dictu, visuque. paralytica mulier repente diuina quadam vi, simul membra consolidari, simul mentem insolita dulcedine perfundi sentit. Extemplo igitur gratulabunda exsurgit è sella, cæteris rei nouitate, ac stupore attonitis: manantibusque gaudio lacrymis, nullum facit agendi grates B. Virgini modum. Ad vltimum re diuina peracta, suis ipsa pedibus ad hospitium tendit, cunctis utique eius familiaribus tantæ rei miraculo stupentibus. Aderat tum forte Laureti Dux Termalensis cum delecta equitum manu, qui a Iulio II. in Galliam Cisalpinam ad bellum euocabatur. Hic igitur (vt qui Longam, eiusque insanabilem morbum familiariter norat) vbi suis ingredientem pedibus eam vidit; hæsit scilicet rei nouitate obstupefactus. euidenti deinde miraculo motus, diuinas cum illa laudes miscuit. Noua exinde res auxit miraculi fidem. Sacerdos ille, qui Longæ rem diuinam fecerat, diu multumque requisitus nusquam comparuit;



paruit; diuinitus missum crederes, vt diuini operis minister foret. At Longa voti compos Neapolim regressa, valetudinem diuinitus receptam Deo consecrandam existimauit. Proinde sacrarum Virginum cœnobium Neapoli instituit: ipsa ægrorum insanabilium ministerio se se deuouit, Raimundo Cardona Prorege Neapolitano.

*Julius II. Lauretanum templum absoluit, munitque.*

*Cap. X I.*

**I**ulius porrò alia multa beneficia, quæ longo explicata diplomate opere pretium non est referre, superioribus adiecit. Aucta hisce immunitatibus Aede Lauretana, ad eius munimentum cura Pontificis versa. Igitur haud minore animo pacis opera aggressus, quam quanta mole gerebat bella, Lauretanum templum à Paulo Secundo inchoatum, cuius absolutio varijs casibus turbata fuerat, nō exstruere solum, sed etiā permunitē parat. Videbat quippe ædem non minus sanctimonix, quam opulentix fama inclytam in vico immunito expositam, seu militum, seu barbarorum auaritiæ fore. Bramantis ergo nobilis architecti consilio atque opera vsus, per Hieronymum Robureum Laureti Patronum rem vrgere cœpit. Et Hieronymus Lauretanam Aedem omni ope ornare, munus ac decus Roburæ familiæ ratus, basilicam in arcis modum exfluxit muniuitque. Quippe sacella ipsa propugnaculorum instar assurgunt. additæ vndique in summis muris pinnae, aditusque sub tecto, vt ad propugnandum quoquo versus tuto discurrere miles possit. Omnino eminus intuēti arcis potius, quam ædis speciem præbet. Et adiuuat tēpli munitionem collis, cuius in vertice sita eminet, præsertim quā vergit ad mare. Basilicæ corpus ex pilis ingentibus columnarum instar duodecim constat, quarū vtrisque senæ concameratum tectum sustinent. Huic corpori duæ

ri duæ velut alæ, hinc atque hinc adiectæ, cum senis facellis minoribus, quæ intercolumnijs vtrinque respondent. Alia porrò maiora circa templi caput facella disposita numero septem: his interiecta sacraria quatuor, quibus fere Lauretana conduntur dona. Sub tholo, quod est velut basilicæ caput, sacrosancta B. Virginis cella, præcipuam obtinet sedem, & vndequaque aspectabilem; multis circa, vt diximus, facellis maioribus, admirabili artificio excitatis.

*Iulius II. à bombardæ ictu protectus Lauretanam Aedem donis colit. Cap. XII.*

**I**Nter hæc euidenti miraculo nouus Pontifici iniectus est ardor Lauretanæ Virginis honestandæ. Bononiam pergens ad comprimendos Bentiuolorum motus, Laurentum venit: & iplo natali B. Virginis die in natali eius cella sacrum fecit. sub sacrum solemni pompa in suggestum ad id fabricatum ascendit. Hinc populo, qui ad Pontificis aduentum maior solito confluerat, bene precatus, amplissimam delictorum Indulgentiã largitur omnibus Lauretanam Aedem eo die ritè visitantibus. Sunt qui scribant, Iulium eo tempore vota B. Virgini nuncupasse, pio iustoque bello Tyrannos persequi molientem. Certe id, & belli euentus, & Pontificis ob partam victoriam dona testantur. Iulius igitur Bononiam profectus, expulsis Bentiuolis, urbem pacauit. Inde Fauentia, Foroliuio, Rauenna, aliisque Pontificiæ ditionis vrbibus, oppidisque vi receptis, cum Mirandulæ obsidio Ducum incuria traheretur; ipsemet Pontifex nouo exemplo pergit in castra, Duces militesque sua præsentia excitaturus. Ibi dum belli consilia cum Cardinalibus agitabat sub tentorio; manifestum periculum diuina vtique euasit ope. Quippe globus ferreus instar humani capitis, repente ab hostibus aneo tormento

Diarium  
Iul. II.

Vicciar. l. 9.  
Onufr. 63  
Iul. II.

Vicciar. l. 9.  
Tradit. Lau.

L præ-

prægrandi excussus, deiecto Prætorio, nihil omnino Pontificem ipsum, aut quemquam eorum, qui Pontifici in consilio aderant, læsit. Id enim uero Pontifex B. Mariæ Lauretanæ debere se professus est; siue quod ad bellum iturus, ei vota fecerat, seu quod ad primum bombardæ fragorem Lauretanam Virginem inclamarat. Ergo Mirandulæ expugnatione, alijsque victorijs clarus Lauretum pergit ad vota reddenda. Gratijs Deo Deiparæque impense actis, globum illum in sacrosancto sacello suspendi iubet, monumentum posteris, quanta pestis esset ab suo capite, Lauretanæ Virginis præsidio depulsa. Suspensus est globus è pariete ab latere sinistro aræ, quod vulgo cornu epistolæ vocatur: ubi nunc quoque monstratur visiturque. Inde Pōtifex, vt gratus non tantum pius in Virginem foret, Lauretanam basilicam decorare impensius cœpit. Namque aram maximam sacra supellectili augendam ratus, egregium aræ amiculum ex veste Attalica crispante, argenteâ crucem pondo librarum quadraginta illusam auro, & antiquo opere cælatam: Bina item sesquicubitalia candelabra eiusdem materiæ atque operis, pondo xxvj. ab vrbe misit. Et exstat in turbinata crucis basi titulus, haud obscurum indicium partæ à Pontifice, Deiparæ Virginis ope, victoriæ:

Iulij II. D.

Hier. Ang.  
Bern. Cyril.  
Cod. Lau.

IVLIUS II. PONT. MAX.  
DEIP. VIRGINI LAURETANÆ DICAVIT  
ANNO M. D. X.  
IN HOC SIGNO VINCES.

Neque his contentus Iulius binos insuper aræ ornatus, (frontalia vocamus) ex holoserico villoso cæruleo, insignes auro, margaritis, & opere Phrygio addidit. Altarium ornatui ornatum ministrorum adiecit, mitram egregio opere, aliaque Pontificalia ornamenta, quibus videlicet, vel Pontifices, vel Episcopi sacris operantes vterentur. Super hæc conchyliata peristromata exornandis  
templi

templi parietibus, aliaque compiura dona Lauretanæ Virgini dedit dicauitque.

*Septennis puella à B. Virgine ipsa Lauretum adducitur. Cap. XIII.*

**E**odem fere tempore B. Virgo Lauretana, & Pontificem in bello textit, & inopé puellam in pace inusitato miraculo sibi adiunxit. Sabino cuidã, ex pago haud ignobili agri Piceni (Rocham Contradam vocant) filia erat septennis nomine Alexandra, quæ haud longe à pago paternum pascebat gregem. hæc dum oues pascerentur, sub arboribus venerabunda cœlesti numini supplicare consueverat. itaque diuinitus nondum septennium egressa dicauit se Deo. Quo magistro dum precibus institit, Deiparam enixè colens; repente obtulit se illi cœlesti specie Virgo (haud dubiè Dei mater fuit) quæ puellam manu præhensam se sequi iubet. Mira res dictu. triginta millia passuum ab eo loco, ipsamet cœlitum Regina paruam puellam ad Lauretanam deducit Aedem: & ingenti perfusam gaudio ex suæ imaginis ac domus aspectu, reducit ad pasqua. Ibi Alexandram, etiam si quæ tandè illa ædes, quæ Virgo esset ignoraret; tamen ingens eius loci, & spectaculi desiderium tenebat. Ergo, vt gustata semel Lauretanæ Domus dulcedo subibat animum, fens precibus vrgere, ac fatigare Sabinum patrem non desinebat, vt ad ædem illam tot liminibus illustrem (neque enim aliter designare nouerat locum) se duceret, vbi pulcherrima illa Virgo habitaret. Eludebat filiæ postulatum pater, siue pueriliter delirare eam ratus, siue quem tandem locum illa describeret, ignarus. Cæterum haud multo intermisso tempore, euenit vt Sabinus cum vniuersa familia Lauretum pergeret. Tum vero Alexandra locum agnoscens, gestire, & exultare gaudio: ac versa ad parentem, En pa-

*Ann. Laur.  
Raph. Rier.*

ter, inquit, hæc, hæc illa est Domus, quo me pulcherrima illa Virgo candida veste amicta deduxerat. huc ego redire, hoc spectaculo iterum frui expetebam. Obstupuit ad hæc pater, & eximiam puellæ erga Deiparam religionem animo reputans, sensit eam B. Virgini esse cordi, utique cum Dei mater illam ad se à primis annis inusitata quadam ratione pelliceret. Igitur pietatem filix fouere non destitit. Remque omnem, nec ipse tacuit, & Alexandra ubi adoleuit, pijs hominibus sæpe narrauit, qui deinde alijs, ac mihi ipsi retulerunt. Incidit hoc miraculum in annum seculi huius VII. Nec frustra hæc fuerunt. Alexandra deinde hoc Tyrocinio imbuta virginitatem perpetuo coluit: vitamque sanctissimè egit ad annum nonagesimū, Lauretanam Virginem quotannis reuifens. Tanta porro fuit sanctimonix fama, vt in oppido Montalbodo Virginū cœnobio Antistita data sit, vbi miraculis etiam, non tantum virtutibus floruit.

*Circa vestibulum Templi Lauretani ædes Pontificiæ à Iulio II. inchoantur, & sacrosancti sacelli celatura destinatur.*

*Cap. XIV.*

**C**Aeterum intentus perficiundo, exornandoque templo Lauretano, augebatur ad impensas Pontificis animus. Itaque sacrosancto sacello muris basilicæ communito, munimentum Lauretano vico aduersus hostium impetus, incurfionesque addendum ratus est. Dudum Hieronymus Robureus Laureti Patronus, vel maxime memorabilis, qui id operis susceperat, excesserat vita, vix apertis primis ædificij fundamentis. Proinde Iulius Pontifex præclara coepta exsequens, eodem Bramante (cuius ante mentionem fecimus) authore, Pontificias circa templum ædes sanè ingentes, ac magnificas inchoauit, Principum

cipum hospitio præcipuè destinatas. Quarum forma talis: Aedium sinus (vbi est aditus impluij) basilicæ obuersus eam duobus lateribus quasi brachijs cingit. In quatuor angulis totidem prominent propugnacula. Tota moles quadrati castelli speciem refert, templum habet pro arce. Eius hodie pars vix dimidia assiduo multorum annorum labore sumptuque absoluta. Nec vero dum Pontificias ædes exstrueret Iulius, templum adornare destitit. Ad eius cul-  
tum cantorum chorus institutus: organa musica egregia, magnifico opere, auroque conspicua: campanæ duæ eximiam magnitudine, ac specie fusæ: turris campanariæ fundamenta iacta Iulij Secundi opera sunt. Ita ornato templo, augustissimæ Virginis cellæ extrinsecus ornandæ, satis pretiosi marmoris comparat. Quod utique opus fuisset operum eius maximum, nisi iam matura æuo mors coeptis eius interuenisset. Deo tam insignem laudem alteri referuante. Illud autem non postremo habendū loco, quod huius generis vltimum mortaliū eius operum fuit. Petrus Antonius Perottus Syluestrinorum Præpositus Generalis, D. Mariæ Lauretanæ studio accensus Abbatiam S. Laurentij Laureto proximam (ea est in agro Castri Ficardi) cum vniuersis villis, ædibus, pratis, agris, oliuetis, syluis ad eam pertinentibus, Pontifice approbante, Lauretano concesserat templo, anno huius seculi XII. Iulius ergo paucis ante mortem diebus, Abbatiam illam Pontificali diplomate Lauretanæ attribuit Domui. Perottum ipsum Laureti Governatorem constituit, ratus (id quod erat) cui cordi fuisset Lauretanas fortunas augere, eidem conseruare ac tueri auctas, cordi futurum.

Hier. Ang.  
Bern. Cyril

Antonij Pe  
rotti D.

*Aedes Lauretana à Reginis Neapolitanis aditur.*

*Cap. XV.*

**L**eo Decimus haud Pontificatu magis, quam instituto successor Iulij, nihil potius habuit, quàm vt in Lau-  
retana

Riera in Ap  
nal. Laur.

retana Aede amplificanda nemini cederet. Et huiusce studij sui declarandi præclaram illi Deus materiam, inter primum Pontificatus rudimentum dedit. Per ea quippe tempora Lauretanæ Religionis, ac celebritatis fama Neapolim perlata duas Ioannas Aragonias, seniorē, & iuniorē (Reginas Neapolitanas, quia regia stirpe genitæ erant, vulgus appellabat) ad templum miraculis maximè inclytum visendum accendit. Itaque magnifico sane comitatu Neapolitani Regni interiora penetrâtes, per Samnites in Picenum transeunt, ingenti populorum, quacumque transibant, gratulatione cultuque exceptæ. Quo tempore Leonis præcipuè magnificentia enituit. In omnibus Pontificiæ ditionis oppidis, quæ erant in via, Reginas regio apparatu excipi iussit, non tam illarum cultui, quam Lauretanæ Virginis celebritati fauens. Cumulatissimam insuper delictorum veniam, & ipsis Reginis, & cæteris Lauretum ad illarum aduentum occurrentibus, eodemque die Lauretanam Aedem rite venerantibus imperitiuit. Annus huius seculi quartus decimus Reginarum aduentu insignis perhibetur. Et exstat in Piceno celebre eius rei monumentum. Fama est per eam occasionem in agro Montis Sancti (oppidum id est Lauretum inter, & Firmum) viam illam pulcherrimam esse stratam, quæ hodieque via Reginarum vocatur, ab his videlicet Reginis olim appellata, in quarum gratiam sterneretur.

*A Leone X. amplissimis decretis ornatur.*

*Cap. XV I.*

Leonis X.  
beneficia.

**E**X in Leo cunctas Iulij Secundi, superiorumque Pontificum Indulgentias, immunitates, beneficia Lauretanæ Domui tributa luculento diplomate rata esse iussit: ac deinceps alijs super alia diplomatis impense cumulavit. Lauretanam quippe Ecclesiam Collegiatam instituit:

tuit: figillo cæterisque collegialibus insignibus ei attributis. Duodenos inibi Canonicos (ex quorum numero Archipresbyter, & almæ Domus Custos forent) totidemque Sacerdotes assiduos, quos Mansionarios vocant. Senos præterea Clericos chori adiutores esse voluit. Sui, cuique annui reditus pro rata portione assignati. Omnes porrò Indulgentias, quibus in templorum stationibus Roma perfruitur, Lauretanæ concessit Aedi, vt iisdem temporibus Laureti percipere aduenæ possent in vna æde, quæ Romæ perciperentur in pluribus. Pretium operæ visum est, honorarium diplomatis procœmium inserere. *Cum nos memoria repetimus grandia, ac ferè innumerabilia continua miracula, quæ apud Ecclesiam de Laureto multis Christi fidelibus pro varijs infortunijs, & necessitatibus ubicunque oppressis, qui ad Ecclesiam ipsam de Laureto sola animi moderatione confugiunt, intercessione dictæ gloriosissimæ Virginis, illius vnguentus operatur Altissimus; dignum ducimus, atque debitum, eandem Ecclesiam de Laureto non solum in antiquis concessionum gratijs fouere, & conseruare illasam; verum nouis in dies prærogatiuarum muneribus, largitionibus, compendijsque decorare.* Inde Anconitano, Pisarenfi, alijsque autumnalibus finitimorum oppidorum mercatibus abrogatis, Recineti dumtaxat Septembri menſe (ornando scilicet diei natali B. Mariæ) celebrari emporium iussit. Ad hæc Recinetensis emporij, immunitatumque nuntiis ad barbaras quoque nationes, non tantum ad Christianos populos circummissis, euocauit vndique mercium institores. Ergo gentium, generumque omnium mercatores hac fama exciti, Recinetum ad indictum mercatum confluunt, Itali, Dalmatæ, Germani, Flandri, Græci, Armenij, Iudæi denique Hispania nuper expulsi, Turcæque. Institorum ergo complures cuiusque generis, seu religione, seu miraculo loci (& vicinitas inuitabat) ad Lauretanam Aedem venisse constat: nec quenquam aditu prohibitum, præter obstinatos in auita superstitione, Turcas, Iudæosque,

Leonis X.  
testimoniū.



que, ne videlicet *projcerentur margarita ante porcos*. Græcos vero, & Armenios (tametsi plerique eorū schismatici essent) religione erga B. Virginem cum Latinis certasse accepimus: plures eorum detractis in ipso rēpli aditu sibi calceis, manibus & oculis sublatis in cœlum, ad sacrosanctam accessisse Domum: quo vbi ventum esset; ad limen procubuisse venerabundos: ibique prostratis humi corporibus, Deum Deique parentem adorasse, demum ad conspectum Virginis, aramque adrepisse genibus, Iesu Mariæque nomina enixe inuocantes. Hæc porro Recinētēsis mercatus à Leone instituta celebritas plurimos deinceps duravit annos, ingenti cum Lauretanae celebrifatis incremento. At Leo ne quam Lauretani cultus amplificandi omitteret viam, ad vltimum sanxit, ne vota adeundæ S. Mariæ Lauretanae vlllo modo possent cum alijs pietatis operibus commutari. Proinde votum hoc quinque illis vulgo excipi solitis aggregavit. Et est diploma honorario proœmio insigniter ornatum: quod quia est ad Lauretanae Virginis laudem insigne, attexere placuit. *Gloriosissima Virginitatis Matris Dei Maria, à cuius laudibus sicut neminē cessare fas est, ita ad illas explendas neminem sufficere arbitramur. Cum si quidem nullum promptius miseris, aut efficacius peccatoribus refugium apud Deum inueniatur, merito totius animi, mentisque affectibus recolentes illam in cœlis primum adorandam, deinde vbiq̃ue in terris venerandam, & loca eius nomini dicata omni studio ornanda esse censemus, & illa maxime, quæ ipsa B. Virgo sibi angelicis comitata cœtibus elegit, & assidue in eis ad Christi fidelium auxilium, & subleuationem miracula fere innumera operatur. Inter quæ omnium consensu testimonio, ac deuotione locus ille Lauretanus fama celebris, ac deuotorum frequentia cultissimus meritò habetur primus. Cum enim Beatissima Virgo (vt fide dignorum comprobatum est testimonio) è Nazaret imaginē, & cubiculū suum diuino nutu trāsferens, postquam apud Flumen Dalmatiæ oppidum primo, & deinde in agro Recanatensi in loco nemoroso, ac rursus quodam in colle eius-*

Leonis x. testimonium alterum.

le eiusdem agri particularibus personis addicto posuit. Demum in via publica ubi modo consistit illud angelicis manibus collocando sibi delegit, & in eo assidue miracula innumera illius meritis operatur Altissimus. Ob quod complures Romani Pontifices prædecessores nostri, & præcipue fel. Recor. Paul. II. Syxtus IV. & Iulius II. Sacratissima Virginis merito deuotissimi, quo populum Christianum omnipotenti Deo, & Virgini Matri redderent acceptabilem, Ecclesiam Lauretanam, quæ tanto miraculo creuerat, & augetur in dies varijs, ac præcipue spiritualibus decorarunt muneribus. Et cætera, quæ sequuntur.

*Egregijs ornamentis, donisque decoratur.*

*Cap. XVII.*

**N**EC Apostolicis litteris magis Lauretanam Aedem Leo Pontifex, quam Pontificijs opibus auctam voluit. Interim ab eo templi, Domusque Lauretanæ ædificia strenue adiuta. Bina templi sacraria circundatis segmentato opere armarijs adornata. Inde ad ipsam sacrosanctam cellam honestandâ conuertit animum. Ac sacros quidem parietes intrinsecus ornandos ratus non est, ne quid in eis ornati esset præter ipsos, quos Christi ac B. Virginis habitatio, contactusque satis superque adornarent. Cæterum intentus facello extrinsecus magnifice exornando (& materies ad id nuper ab Iulio præparata stimulabat) eam ornatus amplitudinem concepit animo, quæ digna Deipara Virgine, digna Romano Pontifice Christi Vicario, digna ipsius loci maiestate religioneque, quoad paterentur humanæ opes, foret. Ergo Sansouino Architecto simul ac statuario illis temporibus nobilissimo, formæ describendæ negotium dat monito quid sui consilij sit. Sibi utique esse in animo tale moliri opus, quod in parua mole, omnem illius seculi magnificentiam vinceret. Nec defuit regio Pontificis animo sapientissimi

Leonis x. ornamenta.

M mi ar-

mi architecti solertia. Formam quippe talem descripsit, quæ Leonis responderet optatis. Nec Pontifici minus animi in opere perficiendo fuit, quam studij in forma optanda probandaque fuerat. Preciosi marmoris haud quamquam satis erat: & descripta forma requirebat ingentes marmoris glebas. Igitur eas inde vsque à Carraria (quæ candidi marmoris lapidicina in Liguribus est in primis nobilis) peti iussit. Nullaque habita sumptus ratione Ligustica marmora nauigijs imposita longissimo circuitu (quippe infero superoque mari, Italiae oram pene quam longa est, circumuehi necesse erat) subuehenda curauit. Quæ ad Anconam, siue ad Recinetensem portum demum exposita Lauretum aduehebantur plaustris: ibi ab eximijs fabris illius ætatis maxima mercede conductis, antiqua illa Græcorum, Romanorumque arte perpoliebantur. Inter hæc auxit loci maiestatem, religionemque haud exiguum Lauretanæ Basilicæ additum decus. Leo, vt augustiorem sedis Lauretanæ speciem faceret, Petrum Antonium Perottum Præsidentem sacris operantem cum cætero habitu, tum verò Episcopalis insignibus venerabilem fecit: eidemq. concessit, vt sacris operatus populo bene precaretur Episcopali ritu. Nec Leonis cura Lauretanum Antistitem magis, quam aram Pontificijs muneribus honestauit. Cædelabra argentea quatuor sesquicubitalia auro interlita, & præclaro opere cælata pondere fere quinquaginta: umbella insuper quadrata egregia Leonis dona sunt. Per eadem tempora Lauretana Aedes alijs quoque nobilissimorum hominum muneribus culta. Antonius Leiuua Dux Hispaniensis exercitus sacerdotale ornatum dono misit ex veste Damascena, auro crispo magnifice intertexta. Regina Vngariæ effigiem suam ex argento supplicem pondere xxx. Marchionissa Mantuana sacerdotis, ac ministrorum solemnem ceremoniam sacrificantium vestimenta, argento auroque contexta. Alij porro alia, qui etsi nobiles ipsi erant; tamen sua nomina

in

Leonis x.  
Dona.

Cod. Laur.

Antonij Leiuua D.

Reginæ Vngariæ D.  
Marchion. Mantuanæ D.

in suis donis ignota esse voluerunt. Quibus ex donis illa eminent maxime. Statua argentea B. Virginis cum effigie pueri Iesu globosum orbem tenentis manu, pondo librarum octo. Huic altera adiecta argentea item statua, & pōdere par, & specie similis: hoc vno differt quod Christus puer matris gremio insidet, dextra prætendens pyrū. Alia rursus ex argento expressa B. Mariæ effigies librarū xī. Itemque alia, pari fere pondere, cum Cæsareæ Aquilæ insignibus, vt vnde ea sit, haud ægre appareat.

Dona ab  
Ignotis.

*Sacerdos Dalmata Lauretum venit, exempta sibi exta  
præferens manu. Cap. XVIII.*

**E**odem fere tempore permira res, & magis propter infinitam Dei vim, quam propter facti nouitatem, credibilis, Lauretanam Aedem longe insigniorem fecit toto orbe terrarum. Sacerdos erat Dalmata vir antiqua simplicitate, idemque Lauretanæ Virgini vnice deditus. Hic forte captus à Turcis, cum ad deserendam religionem omni artificio pelliceretur; nefarias voces non dicam animo, sed auribus admittere nullo modo sustinebat. Itaque importunos illos hortatores auersatus, vt eis ægre faceret, vltro Christum, ac Mariam identidem inuocabat. Stomachantibus illis, sciscitantibusque cur tandem illa nomina vsurparet, quia hærent mihi (inquit) in præcordijs. Ibi Turcæ minitari, se præcordia ipsa extracturos, nisi exemplo Christum Mariamque exsecretur. Erratis (inquit ille) præcordia mihi auferre potestis, Christum & Mariam non potestis. Tum verò illi furentes ira sacerdotem ferro pariter inuadunt. Hic Dalmata Lauretanam inclamās Virginem vouet, si vita suppetat, primo quoque tempore se ad eam iturum. Ea vox iratos magis accendit. Igitur hominem circumfistunt, & discisso apertoque pectore, intestina à summo recisa extrahunt: eaque semineci, iam

Tradit Lau.  
Ann. Laur.  
Rieræ.

M 2 iamque

iamque ut rebantur, casuro tradunt, simul per ludibrium increpantes. Abi iam propera, & praecordia in quibus haerere ait Mariam Lauretanam, ad eam perfer, uti vouisti. Excedit fidem, non tamen diuinam vim, quod deinde memoratur. Moribundus sacerdos, Deo mortem morante, viresque suggerente, porro ire pergit: multorumque dierum itinere celeriter emenso, Lauretum peruenit sua exta praefereus manu. Quacumque incedit; concursus ad eum fieri, seu visendi studio, seu rei cognoscendae. Et ille Lauretani praecipue templi ministris apertum, vacuumque petus, & praetenta manu viscera ostentans, totam rem breuiter enarrat, cunctis stupore atque admiratione attonitis. Ad vltimum gratijs Virgini enixe actis, & solemnibus Confessionis, Eucharistiaeque praesidijs communitus, in Deiparae conspectu, complexuque (ut credere par est) efflauit animam. Exta ipsa e regione sacrosanctae cellae suspensa diu aduenis spectaculo fuerunt. Quibus tabe absumptis, exta e ligno assimulata, atque ibidem affixa multos annos monumentum ei fuere miraculo. Caterum quia rusticani homines Lauretanum templum ingressi, animis tali spectaculo occupatis, Deiparam seigniore colebant cura; tandem ea tolli placuit. Itaque Paulo III. Pont. per occasionem firmandi pilas, quibus tholus incumbit, tigillum vnde illa pendebant, deiectum est. ad conseruandam tanti miraculi memoriam, sacerdos praecordia praetendens in tabella depictus, addita breui totius rei narratione, & in publico propositus, qui hodieque visitur. Miraculum quidem ipsum adeo testatum est, ut nefas sit de eo dubitare. Multi adhuc viuunt, qui testantur exta e ligno expressa ab se visa, pluresque accolarum auditos, cum dicerent, exta ipsa adhuc recentia ab se conspecta esse Dalmatae sacerdotis.

*Turcarum incursiones ab Aede Lauretana diuinitus  
arcentur. Cap. XIX.*

**P**ER idem tempus B. Virgo, quam sibi Lauretana Do-  
mus cordi esset, haud dubijs argumentis ostendit.  
Selimus Turcarum Imper. Mahometis nepos, intactis æuo  
Lauretanae cellæ thesauris imminens, nihilo feliciore exitu  
tantum facinus tentauit, quam Mahometes eius auus  
tanto ante tentauerat. Iam Selimus suis, maiorumque  
suorum victorijs erectus, omnia pene maria classibus ha-  
bebat infesta, totam subinde Europam, vltimique occi-  
dentis oras imperio suo destinans. Igitur illo authore, in-  
gens piratarum manus in Italiam appulit: & Dalmatarū,  
Appulorumque littoribus depopulatis, Lauretanae prædæ  
spe inuitante, in Picenum vela fecerunt. Descensione inde  
facta, Castro Portus Recineterensis potiuntur: tecta cædi-  
bus & incendio foedant. Iam nemine contra arma feren-  
te, Lauretum inflammatis studiis contendebant; cum de-  
sertam à mortalibus propugnatoribus ædem à coelestibus  
defendi, propugnarique senserunt. Quippe ipsemet Lau-  
retanae Aedis conspectus tantum eis terrorem incussit; vt  
è vestigio trepidi re infecta, repeterent classem, haud du-  
bii, quin dilecta illa cælo domus cœlesti præsidio tegere-  
tur. Selimus porro conandi sceleris author paulo post  
haud dubia diuini numinis ira periit cancro, foedissimo  
iuxta, atrocissimoque morbo misere absumptus. Nectam-  
en exitialis Selimi exitus aliorum compressit audaciam.  
Cognitum est deinde ex Turcarum captiuis, qui fuga ela-  
psi, Lauretum ad vota B. Virgini reddenda venerunt, Ar-  
chipiratas, in quorum ipsi fuerant potestate, sapius Lau-  
retani templi prædandi, spoliandique studio Lauretum  
instructa classe petiisse. Cæterum vt in sacrosanctæ con-  
spectum Aedis ventum esset, repente pauore ingenti di-  
uinitus

*Ann. Eaur.  
Rier.*

uinitus iniecto, regredi coactos, latens utique numen inibi esse confitentes. Ita audacia in venerationem vertit. Nam cum hæc fama inter barbaros increbuisse, ex eo tempore piratici myoparones oram Piceni legentes in conspectu Aedis Lauretanæ vix ausi sunt quicquam hostile conari, ne dum ad Aedem ipsam diripiendam accedere. Semel dumtaxat biremes Turcicæ duæ ex agro Lauretano prædas agere ausæ: quæ mox Deiparam Virginem expertæ sunt vindicem rerum suarum. Eodem ipso die à Canaletto Venetæ classis Duce captæ: prædatores suspensi: præda omnis recepta. Lauretana res barbarorum clade sancita.

*Christiani exercitus avaritiam eludit.*

*Cap. XX.*

**N**Ec à Barbarorum vi magis, quam ab avaritia Christianorum militum Lauretana Domus per idem tempus cælesti utique præsidio intacta mansit. Franciscus Maria Urbini Dux ditio à Leone Decimo exutus fuerat. Qua deinde armis recepta, ultro ipse Picenum agrum infesta populatione percurrit, Pontificis, ut ipse dictitabat, iniuriam ulturus. Exercitum habebat ex multarum gentium colluione mistum, quibus nec mos, nec lingua communis, & præda potior religione erat. Proinde neque Ducis imperio satis regi poterat, neque vlla ratione à rapina prohiberi. Et Præfectorum, Centurionumque plerique iam pridem Lauretanis thesauris inhiabant. Iamque per internuncios de his diripiendis clandestina inter se consilia agitarant. Ergo ex composito ad Montem Filatranum non procul Laureto sub vesperam subsistunt ea mente, ut postero die illucescente, Lauretanam Aedem defensore vacuum directum eant. Haud fefellit pium iuxta prudentemque Ducem impius conatus exercitus sui,

Itaque

*Ann. Laur.  
Riere.*

Itaque per interpretes deterrere ab impio consilio perditos barbarorum Duces, per Italicas copias nefarium facinus impedire institit: omnia agere, omnia moliri, vt quolibet potius auerteretur incensa prædæ cupido. Cæterum surdæ erant omnium aures obstrepente auaritia. Ita maior pars, vt plerumque fit, vicit meliorem. Luce nondum certa, præmissis exploratoribus, agi coeptum est agmen. Dissuadere iterum Dux ac minas precibus miscens deprecari sacrilegam profectionem. Posteaquã nihil proficiebat, orat, si stetisset animo Lauretum pergere, vt mutata in diuersum voluntate, pietatis ergo, vt ceteri mortales, ad sacrosanctam Deiparæ Virginis cellam accederent: si secus fecerint, non suam modo, sed coelestem quoque intentat iram, recentia Turcarum exempla proponens. At illi animis vãsania auaritiaque occupatis, nullius salubris consilij patientes ad deuoratam spe, & opinatione prædam incensis studiis tendunt. Sequitur exercitum Dux, quem regere nequibat, sacrilegium, quod impedire non poterat, temperaturus. Sed non defuit sacrosanctæ cellæ præsidium Virginis. Præmissi exploratores haud procul Laureto aberant: omniaque tuta esse cernentes lætitia gestiebant; cum subito acrium grex luporum (vt ferinam hominum rabiem feræ comprimerent) è saltu proximo erumpunt. ac velut facto agmine in præcursores impetum faciunt: illorum plerosque repentino terrore amentes iugulant laniantque: cæteros in fugam vertunt, salutis iam magis quam prædæ memores. Qui vt ad primum agmen metu, cursu, lassitudine exanimati peruenerent; receptis demum à pauore tanto animis, effusæ fugæ, terrorisque causam socijs tanti sceleris aperiunt. movent etiam atque etiam, viderent quid agerent: Aedi Lauretanæ Deum custodem, ac vindicem adesse. tantã vim luporum, tam immania corpora belluarum non è nemore illo egressam, sed diuinitus in prædatores emissam: nec ipsis tam cum belluarum exercitu, quam cum Deo, celestibusque



Iestibusque esse pugnandum. At vāsani exercitus Duces exploratorum terrorem tanquam vanum, militari deridiculo eludentes, nihilo minus properabant ad prædam. Verum enimvero, vt sacra Aedes in conspectum se dedit; repente ingens exercitum pauor inuasit: cunctique lymphatis similes trepidare coeperunt, diuinitus incussa formidine omnium pectora percurrente. Tum vero excussa vāsania, ad se redunt sceleris Duces: & siue diuini ira numinis, siue templi religione conterriti, cuncti pariter præmeditato latrocinio desistunt. Cæterum ne subinde militares animi ad ingenium redirent, consternatis nouum miraculum additur. Iam multum diei processerat, cum repente nebulam de coelo lapsam ferunt, quæ paulatim circa templum densata eius conspectum ademit, cum tamen cætera circum loca sole essent illustria. Ea species oculis obiecta militum animos quoque immobiles tenuit. Ex inde ingenti horrore perfusi procumbunt ingenua, versaque in religionem audacia, ad placandam Dei ac Deiparæ iram, Lauretum ire pergunt. Quo vt ventum est, cuncti, ac præcipue cohortium Duces, Lauretanam Aedem intrant venerabundi: ac positis humi genibus cogitati sceleris veniam exposcunt. Vltro etiam Virginem, quam diripere destinauerant, muneribus colunt, ita susceptum ab infano principio iter exitu saniore conclusum. Vrbinatium Dux insperato exitu facinoris mire lætus, Deo ac B. Virgini auersum sacrilegium gratulatur: mox detracta sibi arma in primo augustissimæ cellæ aditu suspendit tanti miraculi monumentum: sim ul se ex agro Piceno exercitum abducturum vouet. Nec votum fefellit. Extemplo formidabiles copiæ abductæ, eademque opera, & Lauretana Aedes, & Picena regio direptionis metu diuinitus liberata.

Laure-

*Lauretum à Leone Decimo mœnibus cingitur. eximium calaturæ opus urgetur.*

*Cap. XXI.*

**M**ultiplicis periculi Lauretani, diuinique præsidij rumor Leonem Pontificem perpulit, vt humana etiam ope talia pericula arceret in posterum. Apparebat Pontificiarum ædium molem Aedis munimento destinatam esse tantam, quantam vix assiduus plurimorum annorum absoluere posset labor. Ergo tam sera spe damnata, aduersus subitas hostium populationes, Lauretum fossis, aggeribus, mœnibus, propugnaculis cingit, huius seculi anno ferme XX. Satis etiam tormentorum æneorum adijcit ad propugnandum, & procul arcendum hostem. Ex quo Lauretum templi oppidique munitionibus septum, adiuuante collis situ, muniti castelli etiam eminus haud vanam speciem gerit. Huius rei fama finitimos ad incolendum, non tantum peregrinos ad visendum exciuit. Barbaros vero, ac cæteros à conando in posterum scelere retardauit. Inter quæ Cardinali Robureo Laureti Patrono vita functo Bernardus Card. Bibiennensis, huic Iulianus Rodolphus Prior Capuanus à Pontifice suffectus est: qui Leonis iussu, quoniam iam paratum erat Dynastis hospitium; domum hospitem pauperibus peregrinis denuo extruxit. At Pontifex perfectis Laureti munimentis, campanam raræ magnitudinis fundendâ curauit xx. millium pondo, eamque Lauretam oppidi nomine appellauit. Exinde haud parum memor egregij monumenti, quod circa sacrosanctum sacellum relinquere moliebatur, Sansouinû cæterosque artifices litteris, præmijs, promissis impensius urgere institit, vt se viuo, tam eximium opus absoluerent. Exstant Leonis super ea re ad Sansouinum litteræ, quarum initium, quia plurimum valet ad Lauretanæ Domus com-

Card. Bibi-  
en. Patron.  
Laur.

Leonis X.  
Testimoniû  
tertium.

N menda-

mendationem, visum est hoc loco referre. Id tale est: *Cum pro immensis, & infinitis in humanum genus, ac praecipue in nos ipsos ab immaculata summi Dei Redemptoris nostri genitrice collatis beneficijs, sacrosanctā, totoque terrarum orbe venerandam Lauretanam Ecclesiam, quam eiusdem Virginis carnis sarcinam ferentis cellulam extitisse, & Angelica salutationis, atque diuini partus, quem ediura esset, nunciij fuisse deuotè, ac piè credimus, & in qua se Virgo ipsa vberiore in dies singulos exhibet gratiarum largitricem fidelium cunctorum votis praesto succurrens, & caetera quae sequuntur, quorum summa est, Sacrosanctam Virginis cellam dignam utique esse, cui praecipuus quidam honos habeatur. Proinde ei summa, ope, omnibusque viribus connitendum, vt quam maturimè ornamentum eius absoluat. Veruntamen haud potuit Leone viuo, suprema illi operi imponi manus. Et sanè genus caelaturæ, ac pulcherrimarum statuarum multitudo non vnum requirebant Pontificatum. Leoni sublectus Adrianus VI. vir alioqui pius doctusque; verum seu perturbatio temporum, seu Pontificatus breuitas (quippe vix annuus fuit) fecit, vt nullum pene relinqueret suæ erga Lauretanā Aedē religionis indicium, utique cum Flādris, ex qua gente ipse erat, tēplum elegans Romæ summa ope ædificaret S. Mariæ sacrum, cui ab Anima cognomen est factum. Caeterum quàm propensa eius voluntas erga Lauretanam Aedem futura esset, si vita ei suppedicaret, facile ostendunt litteræ ab eo ad Lauretanum Præsidentem datæ, & superiorum Pontificum beneficia, immunitates, indulgentiæ confirmatæ. Pauca quoque huius temporis Lauretana dona reperio, propterea quod ea tempestate notabantur negligentius. Certum habeo non defuisse. Exstat donorum memoria tacitis nominibus donantiū. Credo quod ipsi taceri vellent, quò dona forent Deo ac Deiparæ gratiora. Vnum reperio Ioannis Baptistæ Carafæ monumentum, qui imaginem suam supplicem ex argento caelatam B. Virgini consecrauit.*

Io. Baptistæ  
Carafæ D.

Cle-

*Clemens VII. Lauretano templo decretis or-  
nato, sacrosanctam cellam exornare  
pergit. Cap. XXII.*

**C**Reatus inde Pontifex Leonis X. patruelis Cle-  
mens Septimus, cuius Pontificatum domesticis iux-  
ta, externisque bellis exercitum non magis vr̄bis Romæ  
direptio, quam religio Lauretanæ Domus insignem fecit.  
Is quippe Pontificatu inito, nihil fermè prius habuit, quã  
vt Lauretanam Aedẽ Pontificijs diplomatis honestaret,  
quibus & vetera firmaret beneficia, & adijceret noua. O-  
mittere hoc loco nõ possũ caput cuiusdã eius diplomatis,  
Lauretanae Virgini perhonorificũ. Id est eiusmodi: *Cũ non-  
nulli Romani Pontifices, præsertim fel. rec. Leo Papa X. præde-  
cessor, & secundum carnem frater patruelis noster, respicientes  
multa & magna miracula, quæ in Ecclesia nostra S. Mariae de  
Laureto quotidie operatur Altissimus, ac moniti singulari deuo-  
tione & religione, Ecclesia ipsi, & illius Domus Capitulo, Ca-  
nonicis, & alijs personis quam plurima priuilegia, immunita-  
tes, gratias, diuersis temporibus concesserint, Nos qui erga B.  
Virginem, sub cuius inuocatione dicta Ecclesia constructa est,  
singularem deuotionem semper habuimus, volentes quacunque  
sunt in fauorem dicta Ecclesia conseruari, & quæ sequuntur.  
Inter beneficia Clementis fuit, quod Recinetensibus ius  
omne, si quod reliquum esset in Lauretum, ademit. Nec  
paruum eiusdem beneficium, quod Ioannem Matthæum  
Gibertum Veronæ Antistitem Laureto præposuit, virum  
doctrina pariter, & virtute clarum. Ab eo Lauretana Ae-  
des supellectili sacra, optimis Canonicis, solemnibus cæ-  
remonijs instructa cultaque. Pontificiarum ædium por-  
ticus fornicatæ: cisterna, quam à Card. Robureo ædifica-  
tam diximus, tectorio inducto concinnata, magno, vel  
peregrinorum, vel incolarum bono. Cæterum illa maxi-  
mè cura intentum Clementis habebat animum, vt nobi-  
le illud à Leone inchoatum augustissimi sacelli ornamen-*

tum pari magnificentia absolueret. Accendebatur domestica vel pietate, vel gloria, ut cuius familiae decus inchoata Aedis Lauretanæ cælatura esset, eiusdem absoluta foret. Itaque Antonium Sangallum, Raphaelem Bacium, Nicolaum Tribulum, aliosque statuarios illa tempestate celeberrimos ingenti precio conducit. Rayneriū Nerucium Pisanum Lauretanæ ædificationi, præcipuè vero egregio illi operi pro dignitate perficiundo præesse iubet. Iam preciosa marmora erant maxima ex parte cælata ac perpolita. Nerucius ergo, dum cætera elaborantur, disturbat lateritios muros, qui sacrae cellæ pro fulcramento adstructi, ab eademque diuinitus repulsi, submotique (ut antea diximus) spectaculo erant. Inde, pari interiecto spatio, quod veteris miraculi monumentum foret, novos circundari parietes placuit, qui cælato marmore conuestiti extrinsecus adornarent sacellum: superstruendumque fornicem nouum, deiecto lacunari tectoque veteri, sustinerent. Aedem quippe lapide concamerari Pontifici placuerat, verito ne peruetustum tectum laqueatum, tot luminibus perpetuo ardentibus obnoxium, igne concepto, exitium sanctissimæ cellæ pareret. Proinde ars postulabat, ut altiora fundamenta iacerentur, quæ fatis firmis substructionibus tam insigni, preciosumque opus à terræ motibus tutum vsquequaque præstarent. Igitur aperiendis nouorum parietum fundamentis, sacra Domus, (ne subducto solo, quid detrimenti caperet) stragulis, ut fit, funibusque constricta, ac validis suspensa rudentibus tamdiu sublimis pependit è machinis, quoad expletis fossis, noua fundamenta exstare cœperunt. Quo tempore satis constat (plurimorum enim oculis res comperta est) sub imis parietibus, dum circa eos ad fundamenta humus effoderetur, puluerulentum tritumque solum, & proximi ruris sepem oppressam, aliaque militaris viæ, quam sacra Aedes occuparat, indicia inuenta esse, noua veteris miraculi monumenta. Hæc autem à plurimis

*Hier. Ang.  
Tradi. Lan.*

rimis tum notata, atque animaduersa ipsemet Hieronymus Angelita sub idem tempus memoriae prodidit in historia Virginis Lauretanæ.

*Architectus sacros parietes perfodere ausus, diuinitus exanimatur. Cap. XXIII.*

**C**Aeterum aucta per idem tempus loci celebritate, sanctissimam Aedem ianuis augeri oportuit. Vna tum erat ianua (vt supra demonstraui) in medio fere pariete, qui vergit ad septentriones. hac ingredientibus omnibus & egredientibus aditus erat pariter, exitusque. Itaque in tanta aduenarum multitudine concursuque, alijs vt fit, alios prementibus, nonnulli (quia recessum primis vltimi non dabant) coarctati, oppressique exanimabantur. Proinde (quod iam pridem, & à multis optatum, & à Leone Decimo in forma exterioris ornamenti destinatum fuerat) peruiam fieri cellam placuit, binis ad angulos duorum parietum ianuis patefactis. Vt primum Architecti consilium distulit rumor; enimvero nefas videri, non magis accolis, quam peregrinis, eos parietes ferro temerari, quos per tot ætates diuina prouidentia saluos, intactosque seruasset. Multi palam fremere, quisquis id auderet, haud impune scilicet ausurum. Igitur cœlestis iræ metus fabros à conando absterruit. Haud vanum fuisse metum docuit euentus. Quippe Nerucio ipsi Architecto rem aggredienti quiddam accidit visu diuque mirabile. Fabris tale ministerium detrectantibus, ipsemet sacrum parietem perfodere aggressus est, maiore artis fiducia, quam reuerentia loci. Ergo vt malleum in sacrum parietem adegit, repente manu obtorpescente, insolitus horror reliquum corpus inuasit. pallor deinde suffusus ori ingentis mali nuntius: mox linquente animo, qui circa erant, collabentem excipiunt, domumque inter manus defe-

*Trad. Laur.  
Ann. Laur.  
Rer.*

deferunt expiranti similem, & sensus omnis experte. Exam-  
 nimatus iacuit horas ferme octo, quoad scilicet eius con-  
 iux mulier pia, & B. Mariæ Lauretanæ dedita in paucis  
 Deum Deiparamque precibus, votisque placavit viro.  
 Tandem igitur vitalis calor, qui totum propemodum cor-  
 pus reliquerat, artibus reddi, & spiritus liberius meare  
 coepit. Iamque alleuans Nerucius oculos, redeunte sen-  
 sim animo, circumstantes noscitare. Demum iam com-  
 pos mentis audaciam incusare suam: veniam opemque à  
 B. Maria exoptare. Nec frustra. Animus religione exsolu-  
 tus pariter corpus ægritudine leuauit, vt morbi causã ipsa  
 met curatio aperiret. Postquã conualuit, Pontificẽ tota de  
 re admonitum quid factõ opus sit consulit. Ille haud igna-  
 rus id nimia Architecti confidentia magis, quam indigna-  
 tione B. Virginis euenisse; miscens monitis imperia vrget  
 Nerucium, vt Dei Vicario authore non dubitanter exse-  
 quatur inceptum: & simul impense monet, vt sacros pa-  
 rietes perfodiat non tam malleo & audacia, quam ieiunio  
 & veneratione Virginis armatus: sic demum rem ex-  
 sententia successuram. Neque enim timendum esse, ne  
 Deipara Virgo suam domum peruiam fieri nollet, quẽ eã  
 peregrinis vellet cum salute, non modo sine pernicie pa-  
 tere. At Nerucium recenti malo ex audacia timidiorẽ  
 iam factum, ne Pontificis quidem authoritas percellere  
 potuit, vt iterum ipsemet experiretur quod tãto suo peri-  
 culo paulo ante tentarat. Ad vltimum quia Pontificis im-  
 perium vrgebat, & mora patefaciendi ianuas ædificatiõẽ  
 morabatur operis; inuentus est adolescens minime timi-  
 dus, qui authoritate Pontificis fretus, & plenus amico-  
 rum vocibus rem auderet. Clericus is erat Basilicæ Lau-  
 retanæ. Venturam Perinum vocabant. hic triduo muni-  
 tus ieiunio ad sacrum parietem cum malleo venerabun-  
 dus accedit. Circa Perinum erat & aduenarum turba, &  
 Clericorum, hæc sollicita ex adolescentis fiducia, illa rei  
 expectatione suspensa. At Perinus supplex ita præfatus  
 dicitur,

dicitur. Sacra Virginis Domus, ignosce innocentiae: non ego te hoc malleo, sed Clemens Dei Vicarius ornamenti tui avidus fodit: ille te ornatam, ille te peruiam cupit. Placeat Dei parenti, quod Dei Vicario placet. Talia precatus designatum parietis locum percussit impune. Eum deinde ictus tuto iterantem fabri pari ieiunio, ac reuerentia secuti, ianuas aperunt tres, quarum duæ liberum populo ingressum, egressumque præberent, tertia sacerdotibus aditum daret ad sanctiorem sacelli partem, ubi est Virginis simulacrum. Eodem tempore parua fenestra, quæ vna in anteriore pariete erat ferme e regione simulacri, amplior ad accipiendum lumen facta, & clathris æreis inauratis pulcherrime communita. Cæmentis inde erutis, vetus ianua, quæ satis ampla in medio pariete patebat, obstructa. Exin nouus paries duci, & insigni cælati operis crusta operiri, conuestirique cœptus.

*Clemens Lauretanae Virginis ope adiutus eam impensius exornat. Cap. XXIV.*

**S**VB id tempus Clemens Aedi Lauretanae adornandæ intentus, ingens periculum Deiparae Virginis præsidio euasit. Fraude, doloque hostium capta vrbe Roma, ipse in arcem molis Adrianae receperat se. Ibi à Cæsarianis obsessus, posteaquam hostium vim sustinere non poterat, non votis modo, sed etiam litteris Lauretanae Virginis implorat auxilium. Nec missæ in cassum preces. Pontifex haud ita multo post inter hostium tela elapsus in tutum est. Ad hoc ex auro argentoque Lauretano tria circiter aureorum millia coacta: & Pontifici inopia laboranti peropportunum subsidium missa. Ita Clemens gemino B. Mariæ Lauretanae beneficio, præsens periculum inopiæque vitauit: ac demum discussa ingruente belli procella, pacem populis suis, atque otium peperit. Discrimine capitis,

*Bern. Cyril.*



tis belloque perfunctus, Lauretanæ Virgini gratiam non solum habendam, sed etiam quantum mortali fas esset, referendam existimavit. Igitur post Carolum Quintum insignibus Imperij ab se decoratum Bononiæ, Romam inde remigrans ad Lauretanam diuertit Aedem, Patronam Liberatricemque suam salutaturus. Gratijs rite actis, votisque Deo ac Virgini persolutis, ut tantorum erga se meritorum exstaret gratia, inchoata Lauretanæ ædificationis opera summa vi urgere statuit. Architecto igitur, fabricisque instare cœpit, templum præcipue ad culmen perducere aliquando festinans. His operibus perficiendis pecuniam, quam mutuam à Virgine acceperat, reddidit. Itaque illo Pontifice, & Pontificia tecta Laureti strenue ædificata, & templo fastigium impositum, cum egregio tholo, qui tantum se à fastigio attollit, quantum fastigiū à terra. Inter hæc haud vltima Clementis cura erat de absolueda præclara illa cælari operis crusta, quam ut principia se dabant, haud falso augurabatur maxime inclytam toto orbe terrarum futuram.

*Lauretum excisis nemoribus, lacunisque siccatis salubrius redditur. Cap. XXV.*

*Bern. Cyril.*

**D**VM Lauretana Domus egregijs operibus ornatio-  
 in dies existit, etiam Lauretum oppidum excisis cir-  
 ca syluis, exsiccatisque paludibus existere cœpit salubri-  
 us. Infame incolarum morbis mortibusque erat illa tem-  
 pestate Lauretanum cœlum: quippe magna ex parte pa-  
 lustre ac noxium, multarum offensarum causas corpori-  
 bus afferebat, ut incolæ bonam anni partem pituitosi es-  
 sent omnes ac redundantes: plerique tenui, imbecilla-  
 que vterentur valetudine: pueri vero maxime immatura  
 morte extinguerentur, ut pote qui propter corporum im-  
 becillitatem, proximi stagni halitum, locique ipsius gra-  
 uita-

uitatem ægerime ferrent. Et sane Lauretum situm est in  
 tumulo vergente ad meridiem, orientemque solem; cate-  
 rum ab occidente ac septentrionibus, quæ sylvarum palu-  
 strium, quæ collum obiectu clausum excludebat ventos  
 salubres: contraque ab altera parte apertum noxios exci-  
 piebat grauesque. Nec procul planities erat caliginosa  
 paludibus, quas restagnans amnis ( Musioni nomen est )  
 faciebat, & limosa insuper hyemalibus aquis, quæ paula-  
 tim collectæ nullo motu agitante torpebant. Crederes  
 insalubrem sedem Deiparæ cordi fuisse, vt eius præsidij sa-  
 lubritas in loco insalubri magis emeretur. Pertulit igitur  
 fama ad Pontificem, in oppido Laureto ab coeli inclemen-  
 tiam, plerosque infantium ac puerorum, priusquam ætas  
 adolesceret, interire: ita paulatim incolis metu orbitatis  
 alio demigrantibus, in oppido solitudinem fieri. Itaque  
 ille Lauretanæ Virgini pulchrum ratus, & oppidum quam  
 frequentissimum, & locum quam saluberrimum esse; de  
 architectorum sententia commodissimum existimauit, vi-  
 cinas lacunas siccare, nemora excindere, imminentes tem-  
 plo colles ( Montem Regalem, & Montinorum, incolæ ap-  
 pellant ) æquare, vt nebulæ origine sublata, celo-  
 que patefacto, aer ventorum salubrium flatibus apertus  
 salubriorem faceret locum. Igitur Ioanni Antonio à Sta-  
 tis Lauretano Governatori, & Antonio Sansouino archi-  
 tecto scribit his verbis. *Accepimus aerem istic præsertim æsti-  
 uo tempore reddi insalubrem, partim ex eo, quod quidam col-  
 lis dictæ Capellæ, & Ecclesiæ supereminens ventos montanos  
 loco salubres excludit, partim quod in planitie dictæ Ecclesiæ  
 circumuicina etiam ad quinque millia passuum plures plaudes,  
 & syluæ fere semper limosæ insalubritatem faciunt. Quam-  
 obrem nos illâ Ecclesiâ toto orbe Christiano ob gloriosissimæ  
 Virginis Mariæ merita, & confluentium illuc populorum mul-  
 titudinem celebrem, his causis sublatis, salubrem reddere cupi-  
 tes, iam ordinauimus, vt dictus collis supereminens compla-  
 netur, paludes factis fossis exsicceniur, syluæ excidantur. Lau-  
 retanus*

multibet  
 vna. I. arch.  
 1715



retanus

retanus ergo Præses impèsius etiam quam iubebatur, tam salubre opus aggressus est anno huius sæculi XXXIII. ac strenue per architectum, ingenti operarū vi conducta, pauperibus etiam peregrinis cotrogatis, syluam vico proximam deicere, lacunas ductis fossis in præterfluentem amnem, aut in mare proximum deriuare: imminentem oppido collem cædere institit. Longum erat, ac pene infinitum opus. Proinde tum inchoatum magis quam perfectum. Cæterum illa ipsa inchoatio, & salubritatis aliquid in præsentia, & spei plurimum in posterum procedente opere incolis fecit.

*Clemens tribus cubicularijs in Dalmatiam,  
& Galileã missis, Lauretanæ Domus migrationem explorat. Cap. XXVI.*

*Tradit Lan.  
Ann. Laur.  
Hier.*

**S**alubrior iam facta erat Laureti habitatio, cum Lauretanæ Domus historia facta est exploratio. Hieronimus Angelita ciuis Recinetensis domi suæ, vel generis nobilitate, vel integritate vitæ clarus in paucis fuit. Is Virginis Lauretanæ historiam ab se conscriptam Clementi Pontifici per id tempus dicauit. Scribendæ dicandæque Pontifici historiæ causa fuit, quod per eadem ferme tempora, vt ante dictum est, sacrosanctæ Domus è Galilæa in Dalmatiam, inde in Picenum asportatæ narrationem ex Flumensibus Annalibus Dalmatæ quidam ad Recinetensem pertulerant ciuitatem. Itaque siue Angelitanæ historiæ admonitu, seu familiarium rogatu, seu potius cœlestis numinis instinctu, Clementem cupido cœpit, migrationem Sanctæ Domus è Galileã intentius explorandi. Haud erat ignarus id ipsū olim, & à Dalmatis authore Frangipanio, & à communi Picentium, ciuitatis Recinetensis hortatu, satis esse perspectum. Cæterum præcipuas Pontificis partes esse ducebat, rem tam inuisitatam, ac pene incredibilem

lem denuo per certos homines explorare, vt aliorum iudicijs accederet Pontificalis authoritas, quæ ex mortaliu pectoribus dubitationem omnem, si qua forte resideret, funditus tolleret. Proinde ex omnium familiarium numero tres cubicularios suos delegit expertæ in primis religionis, ac fidei. Hos quid facto opus esset monitos, rebusque necessarijs abunde instructos dimittit, faustum eis iter precatus. Ergo illi Lauretum profecti, sacramque Domum intentiore cura contemplati dimensique, conscendunt nauim Illyricum petituri. Quo vt ventum est, ædiculam Lauretanæ instar satis vetustam, & miraculorum monumentis insignem inueniunt. Porro parieti eius ædiculæ inscriptum, Lauretauam ibi Domum olim fuisse. Hac accolæ ipsi monstrabant: haud vana ab illis afferri veræ lachrymæ vbertim manantes ex desiderio testabantur. Cōfestim igitur legati mensuris admotis, deprehendunt profusus omnia conuenire. Protinus repetito cursu pergunt in Galilæam, Nazarethum veniunt. Sacræ Domus fundamenta monstrata ab incolis cernunt: quoquo versus metiuntur: congruere cuncta comperiunt. Ex Legatorum numero Ioannes. N. erat Senensis, qui nouo aliquo iudicio veteris miraculi fidem adfirmendam ratus, duos inde attulit lapides ex ijs, quibus vulgo strui ædes Nazarethi solent. Lapis quidem laterem naturali forma imitatur (cuiusmodi ex scetilibus lapidicinis erui alicubi solet) cæterum flauentibus intermicat venis. Reuersus igitur Ioannes cum Collegis ad Aedem Lauretanam, cum eius lapidibus Nazarenos illos lapides confert: reperit geminos eorum, ac simillimos esse. Ea quoque res auxit miraculi fidem, cum talem lapidicinam in Piceno nullam esse constaret: et omnia quamuis vetusta ædificia, ob cæmentorum, taliumque lapidium inopiam, laterculo structa cernerentur. Illi igitur successu admodum læti peruolant Romam. Pontificem expectati adeunt, comperta renuntiant. Ioannes insuper Nazarenos lapides Lauretanis simillimos

profert tanti miraculi testes. res summa & Pontificis laetitia, & aedicularum praecipue sermone celebratur.

*Tres viri illustres e mortis faucibus eripiuntur.*

*Cap. XXVII.*

*Tradit Lau.  
Ann. Laur.  
Riere.  
Julian. Ca  
farinus a le  
tali morbo  
ereptus.  
Vaino. Tran  
siluan. a pre  
senti mortis  
periculo li  
beratus.*

*Ferdinandi  
Gonzagae  
casus, & D.*

**E**odem fere tempore Aedes Lauretana nobilissimis est illustrata miraculis. Iulianus Caesarinus vnus e proceribus Romanae ciuitatis anno huius seculi XXX. Bononiae graui implicitus morbo ad vltimum periculi venerat. Iamque a medicis destitutus adesse sibi sentiebat supremum diem, cum implorato Lauretanae Virginis praesidio, repente conualuit. Eodem anno Valuoda Transilvaniae ab Abrahamo Praetore Regis Turcarum (Bassam ipsi appellant) praelio victus, captusque victoris irati iussu ex altissima rupe agendus erat praecipus. Caterum ille B. Mariae Lauretanae inuocata, seruitium quoque, non tantum, praesens supplicium euasit. Nam forte sermonem de religione cum Bassa ingressus, ad eum offeratum eius animum diuina ope mitigauit, vt Barbarus odio in amorem verso, ipsum cum caeteris Transiluanis captiuis dimitteret gratis. Exstat hodie Laureti tabula ingens egregie picta, aureoque exornata, vbi tota res non solum coloribus, sed etiam litteris expressa videtur. Iisdem fere temporibus Ferdinandus Gonzaga adolescens nobilissimus Mantuae praeferoce cursu exercebat equum. Quo vehementius concitato effusus in clathros ferreos vicini templi, B. Mariae Lauretanae opem implorat. mira dictu res. Ex tam graui, periculosoque casu, extemplo sanus vegetusque surrexit. Nec voti parum memor, equestrem statuam argenteam Lauretanae Virgini donum tulit. Ipse autem eiusdem effigiem Virginis ex argento expressam deinceps in omni vita perpetuo suspensam gestauit e collo, siue miraculi monumentum, seu vitae praesidium. nec frustra. in maximis

praelio-

præliorum discriminibus vir bellicosus præsentem semper  
 Dei paræ Virginis expertus est opem. Horum igitur mi-  
 raculorum fama, & simul explorata Lauretanæ Domus ex  
 Galilæa, & Dalmatia translatione mire lætus Pontifex  
 enixe instare Nerucio coepit, vt præcipuum sacrosanctæ  
 cellæ ornamentum quamprimum absolueret. Sed Deo  
 aliter visum, qui affecti tam eximij operis nomen Clemen-  
 ti dedit, absoluti decus alteri referuauit. Enimuero in il-  
 lo tam insigni opere exstruendo, & ad culmen ( quantum  
 in ipso fuit ) perducendo, adeo præclare Clementis non  
 sedulitas modo, sed etiam magnificentia exstitit; vt haud  
 immerito eum authorem fama ferat: etiamsi Leonis Pon-  
 tificis symbola, insigniaque voluntaria multis locis ope-  
 ri inserta cernantur. Clemens quippe nullum omnino  
 inseruit sui monumentum, rarum vtrique exemplū, Deoq.  
 acceptum adeo, vt eius haud dubie nutu, tam excellen-  
 tis operis gloria sequentem fugeret, fugientem sequere-  
 tur. Clementem porro ferunt, cum ad tergum operis,  
 quod vergit ad ortum solis peruentum esset, consultum à  
 Recinensibus, vtrum in ea parte Lauretanam historiam  
 inscribi vellet, respondisse, satius videri eam historiam in  
 marmore similiter, vt cætera B. Virginis facta calari,  
 siue quod historia ipsa per se satis nora ac testata foret, si-  
 ue quod calata historia satisfactura esset litteratis pa-  
 riter, & idiotisque. Attamen Clementi VIII. Ponti-  
 fici Maximo, & Cardinali Gallo Laureti Patrono sum-  
 mam Lauretanæ historiæ in marmorea tabula, quæ ca-  
 laturæ subiecta erat, inscribi placuit: quo illustrius, cu-  
 mulatius esset tantæ, ac tam insolitæ rei ad posteros mo-  
 numentum.

F. Lean-

*F. Leandri Alberti de Lauretana Aede testimonium.  
Cap. XXVIII.*

*Leandri testi-  
mon.*

**N**Ouum per eadem tempora haud ignobilis historici testimonium Lauretanis rebus accessit. Leander Albertus homo ex Domiciana familia doctus æque, ac pius in libro, quem edidit de Descriptione Italiae, Picenum describens perhonorificam facit Aedis Lauretanæ mentionem. Quem nos locum ex Etrusco sermone in Latinum totidem fere verbis conuertimus. Sic igitur scribit. Recanatum inter, & mare Adriaticum, non longe à Musone fluuio cernitur in colle templum S. Mariæ Lauretanæ toto terrarum orbe celeberrimum, quod simul cum oppidò validis est munitum moenibus. Hic multi sunt incolæ excipientes hospitaliter peregrinos, qui ex omnibus Europæ partibus eo votorum persoluendorum gratia confluunt, cum omnibus anni temporibus; tum maxime vere, & autumno. Equidem de tanto templo dicturus vnde ordiar nescio. Obuersatur quippe animo hinc summa loci religio, illinc eximia templi opulentia. Enimvero me vires deficiunt conantem dicere de sanctissimo illo, religiosissimoque cubiculo, vbi nata, vbi educata est cœli Regina semper Virgo, ac Dei parens Maria, eademque miserorum mortalium apud filium suum patrona. Vbi Archangeli Gabrielis nuncio Dei mater effecta, appellataque est, vbi humanam Deus naturam induit, vt nos ex faucibus inferni Draconis eriperet, cœlestisque regni aditum per tot sæcula, Parentum humani generis vitio, clausum aperiret. Itaque vt dixi, vnde talis loci descriptionem ordiar ignoro. Cæterum vt pijs pariter, curiosisque lectoribus satisfaciam pauca dicam. Principio igitur dubitandum non est, quin hoc illud ipsum sit cubiculum, vbi cœli regina edita in lucem est. Nam præter certissima litterarum

monu-

monumenta, quæ Deiparæ Virginis cubiculum ab Angelis huc translatum esse fidem faciunt, nemo est tam ferus ac ferreus, nemo tot, tantisque flagitijs, ac sceleribus coopertus, qui non in ipso sacræ Domus ingressu, præsentis numinis cœlestis religione perfusus molliri suum sentiat peccatus adeo, ut venerabundus B. Mariæ impleret auxilium, ac per eam à Christo suppliciter oret suorum veniam delictorum. Et sane ad id ipsum humanos animos diuina vis videtur impellere. Ad hæc accedunt prodigia, ac miracula ibi diuinitus edita, beneficiaque tributa ijs, qui ad Dei parentem supplices confugerunt. Id adeo non solum litterarum monumenta testantur; sed etiam aurea, argentea, cerea simulacra, votiua quoque tabellæ, quæ per multas ætates, ac secula congesta visuntur. Longus si velim numerando percensere diuina prodigia, ac dona inibi impertita mortalibus. Quæ quidem tot tantaque sunt, ut incredibilia videri possint ijs, qui non facile adducuntur, ut credant, maternas à Deo preces audiri. Nec vero hæc magnificentius à Leandro dicta, quam verius.

*Lauretana Aedes plurimis, nec vulgaribus colitur donis. Cap. XXIX.*

**N**ON alias magis ante, pluribus Aedes Lauretana votiuis floruit donis. In Lauretana Domus codicibus reperio, per hæc tempora omnes ferme Piceni populos quotannis solitos in supplicationibus argenteas Beatæ Virgini coronas ferre singulas, binas, ternas, vsque ad septenas, voti aut religionis ergo. Et quia iam satis, superque erat coronarum (coronæ quippe tum censebantur ad septuaginta) commodatas coronas accipiebant à sacræ Domus Custodibus, pro his precium ferebant. A plerisque etiam Piceni castellis oppidis



Argentea  
simulacra  
Vrbium, &  
oppidorum  
XVIII.  
Firmi argēt.  
simulacr.

Pisauri arg.  
simulacr.

Ascan. Co  
lumn. D.

Cardin. SS.  
Quatt. D.  
Comitis Rā  
goni D.  
Io: Francif.  
Bossij D.  
Pyrrhi Gon  
zaga D.  
Pardi Pap  
pacoda D.  
Alex. Cal  
cagnini D.  
March. Tri  
paldæ D.  
Magni Ma  
gistri Melit.  
D.  
Vincētij. Al  
fani D.

Ludou. Gi  
sildi D.  
Card. Mon  
tini D.

oppidis, vrbibusque argentea ipsorum simulacra in supplicationibus præferbantur. Erant illis temporibus partim vrbium, partim oppidorum, & castellorum ex argento expressa simulacra numero duodeuiginti. inter quæ Firmum pondo librarum pene viginti & specie, & precio eminebat. Cæterum hæc quoque alijs populis, quibus deerat aurificis copia, commodata à custodibus in supplicationis pompa ferebantur, argento pro his reposito. Et vterque mos, vel coronarum, vel illius modi simulacrorum vsque adeo increbuit, vt nunc, vel maxime vigeat. Nec se Piceni finibus ea tenuit consuetudo. Iisdem temporibus Pisauenses argenteam Pisauri imaginem miserunt aefabre factam. Nec ea tempestate ciuitatum, ac populorum magis, quam ciuium ac nobilium virorum pietas extitit. Ascanius Columna inter Romanos proceres genere, atque opibus clarus argenteam B. Rochi effigiem libralem, & sacerdotis solemnia sacra celebrantis amiculum ex textili argenteo, donum Virgini attulit. Cardinalis sanctorum Quatuor Coronatorum caput argenteum pondo ferme quatuor. Comes Rangonus Mutinensis, & Io: Franciscus Bossius Mediolanensis, singuli crus argenteum libræ. Pyrrhus Gonzaga eiusdem materie ac ponderis pedem. Pardus Pappacoda Neapolitanus effigiem suam argenteam ponderis duplo maioris. Alexander Calcagninus imaginem suam ex argento cælatam trilibrem. Marchio Tripaldæ, lychnum argenteum pari ferme pondere. Magnus Rhodiorum Equitum Magister alterum lychnum eadem materia, sed pondere aliquanto maiore. Vincentius Alfanus Perusinus simulacrum suum ex argento expressum librarum xv. Alia porro ab alijs (quorum nomina prodita non sunt) sigilla sexdecim argentea, pondo librarum septem, & septuaginta. Sed longe ante alia omnia huius temporis dona excelsit Ludouici Gisildi ciuis Bononiensis effigies argentea pondo amplius quinquaginta. Sacra etiam subinde supellex aucta. Cardinalis Montinus (qui postea Pontifex factus

Cuius Iulius Tertius est appellatus) sacerdotalem vestem  
 egregiam ex auro texrili crispante donum tulit. Cardina-  
 lis Palmerius aræ ac sacerdotis ornatum ex veste Attali-  
 ca. Dux Traiectensis sacerdotis, ac ministrorum solemnibus  
 sacris operantium vestes ex holoserico villoso violaceo  
 distinctas auro. Oliuerius Fagnanus Mediolanensis ex eadem  
 materia, aræ & sacerdotis ornatum. Marchio item Bitontinus  
 ex veste Damascena aureis operibus insignita. Alij quoque  
 alias altarium, ac sacerdotum vestes, coronas argenteas,  
 calices, aliaque eiusmodi, quæ perfecti longum foret,  
 dona Deiparæ Virgini seu portarunt, siue miserunt. Nec  
 ea propria virorum laus. Isabellæ Cardonæ Proreginæ  
 Neapolitanæ corona aurea libralis, & ipsius effigies  
 B. Virgini supplicantis argentea, pondo sesquilibræ,  
 & pes libralis item argenteus: ad hæc arcula scite facta  
 eiusdem materiæ ponderisque: bini vrceoli aurei vnciarum  
 xiv. armillæ itidē aureæ benefactæ donū fuit. Marchionissæ  
 Vasti effigies B. Virginis puerum Iesum gremio gestantis  
 argentea pondo fere quatuor. Quin etiam à Turcis dona  
 missa. Constat anno huius sæculi XXVIII.

Card. Palmerij D.  
 Duc. Traiectensis.  
 Oliuer. Fagnani D.

March. Bitontini D.

Proreginæ Neapol. D.

March. Vasti D.  
 Bassæ Turcarum D.  
 Cod. Laur.

Bassam Turcarum (nomen, & causa non proditur) argenteam aræ vestem, margaritis insuper adornatam Lauretanæ Virgini donum misisse

Clemente Septimo Pontifice Ma-

ximo: vt intelligeremus Lau-

retanam Virginem com-

munem omnium

gentium esse

Patro-

nam, quicumque

eius patrocínio

vti velit.

FINIS LIBRI SECVNDI.

P HORA-

HORATII TURSELLINI  
 E SOCIETATE IESV  
 LAVRETANAE HISTORIAE  
 LIBER TERTIVS.



*A Paulo Tertio beneficijs, decretisque decoratur.*

*Cap. I.*



Pauli III.  
beneficia.

ONTIFICIAM inde sedem Paulus Tertius excepit, qui Aede Lauretana ornanda, augendaque etiam cum ipso Clemente certavit. Namque initio fermè Pontificatus sui, & Indulgentiis eam, & beneficiis cumulavit. Quippe indignum ratus, sacrae Domus ministros ad usum dome-

sticum vix pecunia emptum salem habere posse; vicenos eis quotannis salis saccos ex Ceruiæ salinis assignavit gratuitos, non contemnendum beneficium, siue muneris perpetuitatem, seu necessitatem accipientium, siue dantis animum spectes. Eminent Pontificis animus in diplomat-

Pauli III.  
testimoniū.

is procemio, quod libet attexere: *Postquam fel. rec. Xystus Papa Quartus prædecessor noster inter alia motu proprio Ecclesiam B. Mariae de Laureto, olim in honorem ipsius Virginis miraculosè fundata: in qua (prout fide dignorum habet assertio) ipsius etiam Virginis gloriosa imago Angelico comitata cætu, mira Dei clementia collocata existerat, & ad quam propter crebra, & stupenda miracula, quæ eiusdem Virginis gloriosa meritis, & intercessione ibi Altissimus operabatur, in dies ex di-*

*uersis*

uersis mundi partibus etiam remotissimis, Virginis gloriose liberati praesidijs populi confluebat multitudo, & paulo post. Recolenda memoria Iulius Papa Secundus praedecessor noster attendens, quod non solum erat in dicta Ecclesia de Laureto imago ipsius B. Virginis Mariae, sed, (ut pie creditur, & fama est) camera, siue thalamus, ubi ipsa Beatissima Maria concepta, & educata, ubi ab Angelo salutata Saluatorem seculorum concepit. Caetera item persequitur, quae in suo diplomate Iulius Secundus posuerat.

*Lauretum Recinetensium fidei committitur.*

Cap. II.

**P**Aulus porro haud ignarus, quantum boni sit in bono Praeside, id semper egit, ut optimos Laureto Praesides daret, donum omnium fortasse maximum. Alexander igitur Argolus Tarracinensis Episcopus à Pontifice Lauretano Patronus constitutus, rem Lauretanam praclare constituit, auxitque. Doctorum, grauiumque hominum complures in Canonicorum Lauretanorum Collegium cooptauit. sacrorum caeremonias solemniter, ac plane Pontificali peregit ritu, summa denique religionis, ac benignitatis laude, diuina, humanaque omnia per quadrienniū administravit. Huic Gaspar Contarenus Cardinalis, vel ingenij dotibus, vel artibus animi clarus successit, Laureti Patronus omnino bonus, sed mortis interuentu breuis. Nam cum per Galeatium Floremontium (qui postea Aquini Antistes fuit) rem Lauretanam optimè gereret, ingenti sui expectatione concitata, cessit è vita. Eius in locum successit à Pontifice Rodolphus Pius Cardinalis Carpenensis Patronus iuxta bonus, ac diuturnus. Qui sane Pij cognomen, etiam si à maioribus non accepisset, insigni sua pietate fuisset sibi pariturus. Non alius ante impensius Lauretanam Aedem ornare institit. Itaque eius in-

Alex. Argolus Laur. Patron.

Card. Contar. Laur. Patr.

Card. Carpen. Laur. Patr.

Recineten-  
sū legatio  
ad Paulum  
III. Pont.

Lauretano templo, adiectisque ædibus hodie monumenta  
exstant & multa, & illustria. Inter hæc gliscebatur Turci-  
cum bellum, quod Solimanus Turcarum Imperator Tu-  
netano regno per Ariadenum Aenobarbum subacto, Ita-  
liæ moliebatur. Paulus ergo Pontifex Carolo Cæsare, ac  
Venetis in societatem adscitis, in Turcicum bellum om-  
nes intenderat curas viresque. Cæterum illa tempesta-  
te Lauretano templo vel in primis consultum voluit. Et  
quoniam exhausto in apparatus bellicum ærario, pecu-  
niæ inopia pijs eius consilijs obstabat; occasionem forte  
oblatam sibi è manibus elabi passus non est. Per idem  
tempus Recinetensium legati Romam ad Pontificem ve-  
nerant expostulantes, quod Lauretum, auita ipsorū pos-  
sessio, à Iulio Pontifice ereptum eis esset ingenti cum dā-  
no, maiore cum dedecore ciuitatis suæ. Quem enim exi-  
stimaturum à sacrorum Principe, Christique Vicario, sine  
gravi aliqua causa, antiquissimam Laureti possessionem  
Recinensibus inuitis ademptam? Quo autem suo meri-  
to, tam insignem optimæ meritæ ciuitati iniustam infamię  
notam? An quia Lauretanæ Virginis sedem impense ab  
initio fouerit, donis coluerit, templo ornauerit, frequen-  
tauerit tectis, per CCL. prope modum annos iustè, san-  
ctèque rexerit? Quando à Recinetensium Magistratibus  
auarè, aut superbè esse imperatum? quando incolarum,  
peregrinorum templi tutelam neglectam? Iam quoties  
latronum vias, obsidentium audaciam repressam? quo-  
ties Aedem ipsam magnis armatorum præfidiis ab hostiū  
incuria defensam? En cur Recinetenses libenter memo-  
rarent, Deipara Virgo natalem domum suam in Italiam  
transferens in nostra potissimum sylua sedem elegit: ter  
intra paucos menses locum mutans nostris finibus non  
excessit: tres in nostro agro locos suis vestigijs insignes fe-  
cit: nos illi satis spatii ad templum concessimus: nos tem-  
plum, nos vicum circa eam condidimus: nos incolis Ma-  
gistratus & iura dedimus. Multum vero ista eis profuisse,  
vt eum

vt eum locum optimo iure possidere viderentur : si quidē  
 indicta causa, sint de antiquissima possessione deiecti.  
 Quod si æquum videatur, munus à Deo, Deiparæque Re-  
 cinetensibus datum à Dei Vicario reddi; profecto ipsos da-  
 tuos operam, vt neque Pontificem, neque Lauretanos  
 Recinetensis tutelæ ac regiminis pœniteret. Recineten-  
 ses porro, vt vtrisque cautum foret, nullam conditionem,  
 quam æquissimus Pontifex imponeret, recusaturos. Ergo  
 Paulus Legatis benignè auditis, medium quiddam secu-  
 tus est, vt & Recinetensibus suum redderet, & tamen Ae-

Lauretū Re-  
 cinetē sibus  
 redditur.

di Lauretanæ superiorum Pontificum beneficia conserua-  
 ret. Igitur oppidum Lauretum ( templo excepto, & salua  
 Præsidis iurisdictione inter oppidanos peregrinosque) Re-  
 cinetensi ciuitati restituit, his conditionibus, vt Laureta-  
 nam domum aduersus Turcam valido præsidio tueri, mu-  
 ros, ac munimenta sicubi opus foret, reficere: peregrinis  
 vltro citroque commeantibus itinera à latronibus tuta  
 præstare deberent. Ad hæc octo aureorum millia à Leo-  
 ne X. in Laureti munitiones insumpta Pontificali Fisco,  
 vnde erant deprompta, remunerarent ad vsum Turcici  
 belli. Ita Lauretum ad Recinetensium ditionem redijt se-  
 culi huius anno xxxv. post annum circiter xxx, quam à  
 Iulio II. sui iuris factum erat. Cæterum exinde Paulus  
 bello perfunctus Lauretanam Aedem præsidijs munitam  
 prædijs locupletauit. Namque eius iussu ex Duumuiris  
 Castri Ficardi vicina Laureto nemora cum adiacen-  
 tibus vineis, pratis, oliuetis coempta sunt. In  
 eam rem sex aureorum millia ex ærario  
 Pontificis erogata. Alia porrò præ-  
 dia circa Musionem annem  
 à Pontifice empta, &  
 Lauretanæ Virgi-  
 ni donata.

Con-

*Contubernium puerorum instituitur, qui Lauretanae Virgini laudes canant.*

*Cap. III.*

**N**Ec fortunis tantum Lauretana Aedes, sed etiam ministris per id tempus aucta. Pontifex satis gnarus integræ pueritiæ preces Deo Deiparæque acceptissimas esse, Collegium duodecim alumnorum instituit. Ibi lectissimos ex omni Piceno pueros ingenuos impuberes institui iussit, ad laudes B. Virgini decantandas. In his porro legendis, corporum animorumque integritatem spectari, in instituendis optimorum magistrorum rationem haberi voluit. Præcipua erat cura, vt non minus castitate morum, quam suauitate vocum sanctissimam Virginem delinirent. Ergo hi ex præscripto Pontificis in opportuno loco (Canonicam vocabant) intentiore cura educati, institutique B. Mariæ carmina in eius sacello, statis quotidie canebant horis, pacem ac veniam à Deo Deiparæque orantes, & opem Italiæ contra Turcarum rabiem exposcentes. Nec puerilis pietas Pontificis spem, nec B. Virgo pueriles preces sefellit. Et si enim foederatorum Principum classem Ducum discordia inutilem fecit; tamen Deipara Virgo & otium Italiæ peperit, & Turcarum audaciam fregit. Quippe haud ita multo post compositis inter Cæsarem, Galliæque regem controuersijs, ex tristi bello læta repente Italiæ pax reddita. Maxima instructissimaque Turcarum classis Ariadeni Aenobarbi ductu exitium Italiæ ferens, ipso mense Augusto Acroceraunijs illisa scopulis in conspectu propemodum Aedis Lauretanæ fecit naufragium. Quo naufragio satis constat maximam classis partem amissam: viginti barbarorum millia hausta fluctibus: totumque ferme Adriaticum sinum hostium cadaueribus, armis, tabulis, armamentis alijsque naufragij

*Paul. Iou.  
lib. 41.  
Ann. Laur.  
Rietæ.*

gii indicijs stratum. Quorum arma ad Lauretum fluitantia cognita in littore, prius fere quam nunciari posset, insignem fecerunt hostium cladem. Ibi enim vero exultare Lauretani, aduenæque: auditas profecto à Deo Deique parente preces puerorum piorumque. aperuisse aliquando oculos ultorem Turcicæ superbiæ Deum: alius alium hortatione firmare, talem vt Præsidem præcipuo colerent honore, cuius præsidio totam illam Italiæ oram cernerent præfenti Turcarum formidine liberatam.

*Nosocomium, & Xenodochium excipiendis peregrinis aperiuntur. sacra Aedes ædificijs ornatur.*

*Cap. I V.*

**A**T Pontifex tali nuncio admodum lætus, ne benignior in indigenas, quam in peregrinos foret; Nosocomium Laureti eadem fere tempestate absolutum aperuit, ægris aduenis præcipue curandis. Alius porro locus scabiosis, leprosisque extra moenia, ne quid cæteros eorum contagio læderet, assignatus. Ab ægris inde ad sanos cura conuersa, Xenodochium pauperibus peregrinis excipiendis institutum, vbi benigne alebantur per triduum: & discedentes pane, vino, calceis, pecunia iuuebantur. Hæc hospitalitatis, & Christianæ charitatis fama, mirum quantum vel aduenis religionis, vel Lauretano templo opum adiecerit; cunctis ferme exteris gentibus expertam in suis peregrinis Lauretanam benignitatem remunerantibus. Adeo vera in pauperes liberalitas auget magis opes, quam minuit. Deus quippe benignitatis fontem, ne exhauriatur, bonis identidem auget; ac benignis largitoribus benigne suppeditat, quod deinceps egentibus largiantur. Nec vero dum exardescunt hæc Christianæ caritatis officia, Lauretana opera à Clemente inchoata interim refrixere. Nihilominus Pauli iussu syluæ  
noxia

Nosocomiū  
& Xenodoc.

Hospitalitas  
Lauretana.



noxiae caedebantur: nebulosae siccabantur lacunae: colles Lauretanae sedi officientes ad solum diruebantur. Surgebant eodem tempore aedes Pontificiae: exstruebatur porticus: templi tholus plumbeis integebatur laminis: magna illa sacrosanctae Domus caelata crusta (quae haud procul fastigio aberat) praecipue vrgebatur. Iam peruetustum, ac fumosum lacunar tectumque architectus ex Pontificis autoritate deiecerat. Et quia concamerandi sacelli ratio exigebat, summos etiam parietes semicirculis, & pictis fictilibus insignes pariter cum tintinnabuli, camini que culminibus, demolitus erat. Igitur solidus fornix nouis magis, quam veteribus parietibus incumbens, imponitur: nitidus tum quidem, & concinnus erat; sed hodie propter copiam luminum horridus fumosusque. Porro ne ea, quae ex augustissima Virginis cella necessitas detraxerat, hominum incuria perderet, sacras trabes, asseres, tegulas, tabulasque, & quaecunque ad tectum sanctissimae Aedis pertinebant, sub eiusdem pavimento defodi placuit. Itaque haec cum fide inibi sunt defossa: ut loco mota, quam minimum locum mutarent.

*Reliquiae sacelli Lauretani miraculis fulgent, & Aedis Lauretanae religionem propagant.*

*Cap. V.*

**C**Aeterum fictilia, & quaedam laqueati tecti tabulae, pro sacris reliquijs, ut erant, asseruatae, partim miraculorum materiam praebuerunt, partim etiam Aedis Lauretanae religionem longe, ac late propagarunt. Vetus opinio erat, vasa illa fictilia in armario B. Virginis ab Apostolis olim reperta, atque idcirco cum Natalis eius domus consecraretur, ab iisdem in summis sacelli parietibus collocari iussa non ornandae magis aedis gratia, quam illorum religionis tuendae. Adiuuabant hanc opinionem quaedam

non

non leues coniecturæ, quæ multis fidem facere videbantur, fictilia illa in supellectili Deiparæ fuisse. Namque ea vascula (quod ex ijs ipsis, quæ hodie exstant coniectari licet) haud sane à vilioribus, vulgatisque vsu abhorrent: & magnitudine sunt inter se longe imparia, cum tamen cultus ædis, & semicircularum ratio paria vtique postularet: vt appareat non tam illa ad sacelli ornatum esse quaesita, quam ad ipsa ornatum sacelli accommodatum. Verum siue illæ patinæ è B. Mariæ supellectili, siue ex medio sumptæ ad cellæ ornatum, haud immerito cum ipsa Virginis cella dedicatę religionem habuerunt. Plærāsque tamen earum intercidisse reperio, ad propagandam Lauretanæ Virginis religionem, vt reor interuersas. Nonnullæ in Lauretani Templi pariete ad ianuam, quæ est ab latere, insertę hodieque visuntur. Pauca afferuantur haud quaquam miraculorum expertes. Compertum habeo Laureti sacerdotem mihi notum grauius ex capite laborantem, sacra capedine capiti admota, subito conualuisse. Alterum item sacerdotem graui febris afflicto, hausta indidem frigida, extemplo morbum depulisse. Porro sacrarum tabularum reliquię religionem Lauretanæ Domus toto propemodum orbe protulerunt. Quippe vt semel dispersi sunt coeptæ, alijs ab alijs diuisæ ad omnes propemodum nationes peruenere: ac pro sacris reliquijs, vt par erat habitæ, mirandum in modum Lauretanæ Virginis auxere cultum, cuius religione imbutas quodammodo illas esse constaret. Ac verisimile est per hanc occasionem plurimis locis Lauretanæ Virginis ædes excitatas, siue tanti præsidij ad populos monumenta, siue solatia eorum, quos aduersa valetudo, aut occupationes, aliaue impedimenta Lauretum ire prohiberent. Satis constat per id maxime tempus, non in Piceno solum & Italia, sed etiam in transalpinis, disiunctissimisque regionibus esse sacella Lauretanæ Virgini exstructa. Quorum conditoribus quid optatius esse potuit ad illarum ædium religionem, quam

Q

aliquid

aliquid ex Lauretana Domo reliquiarum habere? quid consultius, quam cum sacros inde lapides auferri religio vetaret, tecti particulam, quam custodum liberalitas haud ægre largiretur, impetrare? Certe per ea ferme tempora plurimas vbiq̃ue terrarum Deiparæ Lauretanæ sacras ædes dicatas reperio: quod sane haud in minimis Lauretanæ Virginis laudibus pono, tam gratam iucundamque fuisse apud aduenas eius memoriam, vt perpetuum eiusdē monumentum, ac simulacrum domi habere voluerint. Atque vt de Piceno taceam, cuius nulla vrbs, nullum ferme oppidum est, vbi non ædes aliqua exstet sacra Virgini Lauretanæ. Nobilissimæ quæque Italiæ vrbes eidem non vulgaria templa consecrarunt. Romæ quidem templum visitur B. Mariæ Lauretanæ sane magnificum, & Romana munificentia dignum; cuius formam: fama est à Michaele Archangelo Bonaroto Architecto nobilissimo esse descriptā. Neapoli quoque haud inconcinna ædes Lauretanæ Virginis visitur, & quidem orphanotrophio insignis. Iam in duabus nobilissimis Siciliae vrbibus, Panormi inquam, & Messanæ, exploratum habeo sanctissimam esse memoriam Virginis Lauretanæ, eiusque nomini ædem à Panormitanis intra urbem, à Mamertinis in suburbio dedicatam. Nec vero Italiæ finibus se tenuit hæc Lauretanæ Domus religio, sed strenue transgressa est Alpes. F. Vincentius quidam sacerdos ex Franciscana disciplina probus, ac pius fuit. Is Laureto regressus in Franciam, in suburbio Lauelis (quod oppidum est Diocesi Cenomanum) ædiculam exstruxit ad exemplum sacelli Lauretani, eamque Lauretanæ Virginis nomine appellauit. Hæc hodie quoque, vel ab accolis, vel à peregrinis impense colitur. Et Lusitania quamuis celeberrimis, ac religiosissimis Deiparæ Virginis ædibus prædita, Lauretanæ quoque ædis religionem secuta est. Itaque haud procul Conimbrica in suburbano, amænissimo loco templum Lauretanæ dicauit Virgini, quod quidem maxima etiam finitimarum po-

Aedes Lau-  
retanæ pas-  
sim extruct.

Aedes Lau-  
ret. Romæ.

Aedes Lau-  
ret. Neap.

Aedes Lau-  
re. Panormi  
& Messan.

Aedes Lau-  
rei. in Fran.

Aedes Lau-  
in Lusitania

pu-

pulorum frequentia celebratur. Brigantiæ item alterum, tertium Olyssipone lóge augustissimum, quod etsi ab Italis conditum, excultumque magnifice; tamen etiam ab indigenis religiose frequentatur. Ad hæc optimis autoribus comperi, in Scotia duo B. Mariæ Lauretanæ facella exstructa olim fuisse, alterum in oppido Pertho, quod etiam S. Ioannis nomine appellatur, alterum propter viam qua itur Mussilburgum haud procul Edimburgo vrbe regia Scotiæ. Vtrobique porro Lauretanam Virginem religiosissime cultam: in Mussilburgensi autem suburbano etiam maximis peregrinorum concursibus, ac B. Mariæ miraculis celeberrimam extitisse, quandiu orthodoxa religio in Scotia steterit. Postea vero quam in illo religiosissimo quondam Regno Calviniana pestis furere, debaccharique cœperit, sacram illam ædem ab illis furijs ita dirutam, vt tamen ruinæ exstarent, vel illorum vœcordiæ, vel auitæ Scotorum religionis indicia. Ac Mussilburgensis quidem sacelli hanc originem accepimus. Scotum heremitam olim peregrini habitu Lauretum ad salutandam Virginem accessisse: inde reducem sacri tecti particulam secum in patriam tulisse: ibi corrogata à pijs hominibus pecunia, ad Mussilburgum Lauretanæ Domus excitasse simulacrum, eique B. Mariæ Lauretanæ nomen fecisse: id templum, & sacrarum reliquiarum, quas diximus inibi depositarum cultu, & Lauretanæ Virginis (cuius celebre erat illis quoque gentibus nomen) religione inclytum extitisse, quoad vt ante diximus, vœfana Hæreticorum rabies fuerit.

Aedes Lau.  
in Scotia.

*Cælati operis, quo sacrosancta Ædes vndique vestitur, descriptio.*

*Cap. VI.*

**E**odem tempore Lauretanae Domus cultus, & propagatus foris, & amplificatus domi. Paulus Pont. celeberrimum illud Pontificalis magnificentiae monumentum ab Iulio destinatum, inchoatum à Leone, effectum à Clemente, ipse non quidem omni ex parte perfectum (de erant quippe statuarum pleraque, & aeneae valuae omnes) sed tamen eo perductum, ut absolutum videri posset, aperuit anno huius seculi XXXVIII. opus enimvero egregium ac mirabile, cui noua hæc operum magnificentia quicquam adhuc in pari mole adæquare non potuit. Satis constat ex rationum libris, in id opus XXII. aureorum millia infumpta, exceptis viginti statuis egregie factis, & valuis aeneis quatuor pulcherrime cælatis, quæ pene tantidem steterunt. Quadratum est ornamentum sacram vndique Virginis cellam amplectens: totum ferme e candido marmore solido, ac mira arte cælato. Patet in longitudinem pedes ferme quinquaginta, in latitudinem circiter triginta: altitudo latitudini ferme par. Vniuersum opus è Carrariensi marmore candoris eximij constat, striatis opere Corinthio distinctum columnis, quarum senæ longiora latera adornant, quaternæ breuiora. Imam partem fascia pedalis e marmore Luculleo cingit, stereobatae locum obtinens. Surgunt inde stylobatae coronati, qui apte spatia distinguunt. In spatijs stylobatisque, vel gentilia, adscitave Leonis Pontificis insignia, vel virtutum argumenta cælata visuntur, figillis, qua pedalibus, qua cubitalibus mire scite, venusteque factis. Supra stylobatas columnæ dispositæ binæ ad singulos angulos: in longioribus autem lateribus etiam binæ

binæ in medio, binis videlicet ianuis æquo spatio interie-  
ctæ. In ipsis porro intercolumnijs bini item signorum suis  
loculamenti in clusorum ordines deinde adiecti: vnus in  
ferne ad bases, sacrorum Vatum: alter superne ad epistylia  
Sibyllarum Christi, aut Deiparæ Virginis ortum vaticini-  
antium. Ipsa loculamenta porphyreticis tabulis incru-  
stata, opere magnifico. In maioribus spatijs inter colum-  
narum scapos, tabulæ ingentes è candido marmore solido  
integroque vbi nobilium B. Mariæ factorum argumenta,  
simulacris naturalis fere staturæ eminentibus, pulcherri-  
me cælata miraculo sunt. Epistylia porro columnarum  
egregie facta opere Corinthio multiplex corona cingit,  
cui subiecta spatia binæ aquilæ tenentes mordicus encar-  
pos restesque pomorum, ac fructuum egregie cælata, inter-  
iectis leonum rostris, adornant. In summo denique pul-  
cherrimus columellarum ordo coronatus, angelorumque  
eminentium figuris concinne venusteque distinctus, qui  
vniuersum opus circumiens pro coronide est: ambulatio-  
nemque vndique peruiam præbet, ad suspendenda voti-  
ua vexilla, quæ subinde B. Virgini afferri solent. Pluri-  
bus describere pretium operæ nõ duco, cū spectare liceat.  
Opus omnino visendum, cuius eximiam pulchritudinem  
nemo concipere animo potest, qui non oculis ante subie-  
cerit. Ergo vt apertum sacrosanctæ cellæ ornamentum  
longe pulcherrimum fama vulgavit, confestim maximi  
Lauretum fieri accolarum, peregrinorumque conuersus.  
Quippe artifices de industria illius ædificij fabricam,   
quoad perfectum esset opus, velis obductis quam maxi-  
me occultauerant, vt magnificentius deinde spectaretur,  
cum absoluti operis pulchritudo recens, atque integra ad  
mortalium oculos perueniret. Itaque infatiabili illa spe-  
cie, & ad rationem, solertiamque præstantissima, cun-  
cti auide oculos, animosque pascebant suos.

Tem-

*Templi tholus rimas agens firmatur.**Cap. VII.*

**L**Aetos tali spectaculo indigenas, aduenasque ingens repente incescit metus subito amittendi, quod summa cum admiratione, ac voluptate spectabant, & (quod caput est) etiam illud ipsum, cuius id erat ornamentum. Basilicæ testudo (cui subiectam in medio spatio sacram Virginis cellam diximus) stabat octo lateritijs innixa pilis. Attamen siue superstructorum parietum altitudine, siue nimio impositi plumbi pondere degraunte, succumbere oneri, & rimas agere repente coepit, nouo cellæ ornamento, cellæque ipsi cui imminebat, foedam ruinam minitans. Tam trepido nuncio excitus Pontifex extemplo Antonium Sangallum architectum suum maturare Lauretum iubet, & summa ope tanto illi incommodo obuiam ire: ne tot annorum, tot Pontificum labor momento temporis ad nihilum recideret: & duo præcipua orbis terræ, alterum diuinæ potestatis, alterum humanæ artis miracula, subita templi ruina opprimeret. His plenus uocibus Sangallus Lauretum aduolat, & re cum Nerucio architecto communicata, confestim de communi sententia pilas tanto oneri impares intentiore cura munire, ac firmare aggreditur. Igitur validis trabibus testudinem protinus fulcit: & circum effossis strenue fundamentis, pilas impigre conuestit quadrato lapide, firmatque quatuor inter alternas pilas arcibus minoribus exstructis, qui super imposito oneri ferendo forent. Ac ne quid munimenti non necessarij tantum, sed etiam opportuni præmitteretur, pilæ quoque ac parietes inter se ingentibus uectibus ferreis colligati, sed ita, ut uectes ipsi aut nusquam, aut non indecore appareant: cætera quoque ita perfecta,

cta,

ta, vt non magis firmitas, quam species quaesita videatur. Et ad celeritatem operis haud parum fabrorum, architectorumque solertiam iuuat sedulitas aduenarum. Quippe ingens eorum multitudo auertendi periculi, quod Lauretanæ Domui imminere credebant, certatim conuolare lapides, ferre onera, machinis operam dare, læti se operam suam nauare Virgini Lauretanæ, sanctissimæ orbis terrarum cellæ, perfugio omnium gentium, nationumque. ita tota res omnium opinione celerius perfecta, & imminens sanctæ Domui periculum non magis consilio, quam celeritate discussum.

*Novis Lauretana Ædes donis augetur.*

*Cap. VIII.*

**P**ER id tempus magna à nobilibus viris, ac feminis donorum vis fuit. A Francisco Sfortia Mediolanensi Duce postremo, sacerdotis ac ministrorum solemnî cærimonia sacris operantium amictus egregij ex veste Attalica, magnificis operibus picta, Lauretanæ Virgini dono missa. A Sigismundo Estensi Ferrariæ Duce Herculis filij effigies argentea pondo fere quatuor: sua quoque effigies ex argento librarum nouem. A Bassano Mantuano suum simulacrum ex argento expressum, pondo amplius octo. Ab Honorio Sabello corona argentea ferme trilibris. Ab Octauio Farnesio crux aurea ex aureo torque pendula. A Bonifacio Caetano Duce Sermonetæ argentea effigies Lauretanæ Virginis, atque altera filij sui pondere non contemnendo. Ab Hercule Maria Sfortia duæ ex argento expressæ imagines, singulæ octo librarum. A Bernardino Sanquinio Neapolitano simulacra bina ex argento cælata, pondo ferme quatuor. A Leonardo Bonafide Episcopo Cortonensi ipsius imago argentea quatuor

*Cod. Lan.*

Ducis Mediol. D.

Ferrariensis Ducis D.

Bassani Mantuan. D.

Honorij Sabelli D.

Octauij Farnesij D.

Ducis Sermonetæ D.

Her. Mariæ Sfortiæ D.

Bernardini Sanquinij D.

Cortonensis Episc. D.

libra-



Julij Monaldi D.

Pompilij Bonon. D. egregium.

Antonij Pignatelli D. Lud. Comit. Fulg. D. Leonar. Venerij D.

Margar. Austr. D. Duc. Amalphetanæ D. Proreginæ Samnit. D. Princip. Bisinian. D. Comit. Populi D. Marchionif. Vasti D.

librarum. A Julio Monaldo Mantuano confimilis imago pondere ac materia par. Cæterum inter omnia huius temporis simulacra eminent Pompilij cuiusdam Bononienfis, viri Deo magis, quam hominibus noti (neque enim editur cognomen) effigies Ducis armati solido ex argento egregiè facta, pondo librarum quadraginta. Porro ab Antonio Pignatello Neapolitano torques aureus; alter ab Ludouico Comite Fulginate. A Leonardo Venerio Senatore Veneto calix argenteus pondere atque opere egregius. Nec contemnenda illustrium mulierum dona. Margaritæ Austriacæ Cæsaris filia cor argenteum bilibre. Constantia Ducis Amalphetanæ ipsiusmet effigies argentea librarum pondo fere quinque. Proreginæ Samnitium armillæ aureæ pulcherrimè factæ. Principis Bisinianensis caput aureum libræ. Alterum eadem materia, ac pondere caput Portiæ Comit. Populi. Mariæ Aragoniæ Marchionissæ Vasti argentea adolescentis effigies librarum trium. & dono causa inscripta his litteris:

MARIA ARAGON. MARCH. VASTI.  
OB RESTITVTAM SANITATEM  
ANTONIO ADOLESCENTI FRATRIS F.  
VOT. POS.

Duc. Urbinatium. Vici Varronis simulac. Sarnani simulac. Maceret. D.

B. Rochi statua sex arg. Coronæ arg. XL.

Julia Veranæ Urbinatium Ducis cor aureum ponderis haud pœnitendi. Nec ciuitatum, oppidorumque dona desiderata. Allatum Vici Varronis oppidi simulacrum argenteum librarum trium: Sarnani item simulacrum eiusdem materia, ponderis triplo maioris. Macereti corona ex argento inaurato præclarè facta bilibris. Alia porro dona ab ignotis authoribus haud tamen ignobilia. B. Rochi statua argentea sex ponderis non contemnendi. Coronæ argenteæ circiter quadraginta, ex quibus pleræque librales, multæ bilibres, nonnullæ etiam trilibres, ab urbibus, oppidisque magna ex parte donatæ. Votiuæ item imagi-

imagines argenteæ ( quarum plurimæ singularum, multæ binarum, ternarumque librarum ) supra sexaginta. Calices argentei haud multo pauciores. Quin etiam altariū, sacerdotumque sacrificantium vestes complures, non fericæ tantum, sed argenteæ, aureæque. Mira quippe elucet in donantium plerisque simplicitas. Donorum plurima ( vt ex codicibus donorum apparet ) clam super aram posita sunt: aut tacitis donantium nominibus tradita. Multa suppressis ipsorum cognominibus, & pro ijs, patriæ cuiusque nominibus editis, quæ simplicitas etiam in plurimis donorum titulis cernitur; vt satis appareat noluisse illos ( quod Christus vetat ) ante se tuba canere; vt præconium ac præmium pietatis suæ non ab hominibus acciperent, sed à Deo, qui videt in abscondito, expectarent.

Votivæ imagines LX.

Calices argentei LX.

Donantiū simplicitas.

*Turma equitum Præfectus abreptus impetu fluminis  
evidenti periculo eripitur.*

*Cap. VIII.*

**E**st in agro Reatino ( Italiæ umbilicum vocant ) lacus haud ignobilis, quem Velinus amnis efficit, à quo nomen trahit. Hinc Velinus emerfus aliquanto spatio lenis, ac placidus fluit. inde ex altissima rupe per scopulos & saxa præcipitans in subiectâ petram ingenti fragore, ac strepitu aquarum cadit. vulgo Pediluci ruinas appellant. Haud procul rupe, quam dixi, turma equitum Petri Aloisij Farnesij ( is tum Castri Dux erat ) forte ducebatur. Turma Præfectus ( Marescallum appellant ) Petrus Terrenaticus Senensis erat. Hunc cupido incessit spectandi propius amnem ex alto cadentem. Igitur duobus equitibus assumptis, ad locum, vnde Velinus præcipitat, visendi studio diuertit. Iamque potaturus equus flumen intrarat, cum procedens paulatim in profundum gurgitem

Tradit. Lau.  
Bern. Cyril.  
Riera in An-  
nal. Lau.

R pro-

prouexit incautum. Nec mora. sensit se à profuente ab-  
 ripi in præcipitem locum, quem spectaturus aduenerat.  
 Iamque aquarum impetu ex equo turbatus haud procul  
 aberat interitu; cum Lauretanam Virginem lacrymaban-  
 dus implorat. Nec surdis auribus preces adhibitæ. Ex-  
 templo in ipsa fluminis ruina B. Virgo adest periclitanti:  
 porrectaque dextra præcipitem inter undas, ac scopulos  
 sustinet, tueturque donec ad ima perueniat. mira dictu-  
 res. ex altissima rupe deuolutum scopulus excepit, red-  
 diditque innoxium. Igitur confestim Lauretum ad vota  
 Deiparæ exsoluenda venit: votiuamque tabellam, in qua  
 tota res ordine perscripta est, tanti miraculi testem exsta-  
 re voluit: quæ hodie ad dextram sacrosancti sacelli in pi-  
 la suspensa visitur. In tabella inscriptum. *Ego Petrus Te-  
 rennaticus eques, & Marecallus equitatus Ducis Castrorum, &  
 ceteri equites ex Piceno ad Vicum Varronis proficiscentes, cum  
 Nonis Martij M. D. XLIII. ad Velinum lacum perue-  
 nissemus; ego, & duo alij milites, Tiberius ex Grauisca, &  
 Antonius Cortonensis à ceteris equitibus discessimus, ut illum  
 viseremus locum, quo se Velinus in Nar præcipitat. Ac non  
 procul inde, cum equum adaquarem, ego una cum equo in quas-  
 dam fluminis angustias insidi, ex quibus præcipitem altissimo  
 casu, circiter videlicet centum cubitos altum, & Deiparæ  
 Virginis Lauretane opem implorantem, quidam me scopulus  
 excepit, incolumem, & rei miraculo admirandum, atque at-  
 tonitum. Quapropter illico votum persolui Beatissime Virgini,  
 quam tunc presentem, propitiâque suam expertus, testibus ocu-  
 latis duobus Centurionibus Chiancio Vrbenetano, & Raimundo  
 cum vniuersa equitum ala. Hanc nos inscriptionem ad ver-  
 bum inferuimus, ut quam testatum certumque sit hoc mi-  
 raculum, magis appareat.*

Paulus

*Paulus Tertius Lauretanam Aedem bis inuifit,  
Pontificiarum ædium opus orget.*

*Cap. X.*

**I**Nter hæc Paulus Põc Aedis Lauretanæ celebritatē præclaris ab se operibus adornatam sua præsentia cohonestauit, ratus ab se Principibus uiris prædendum exemplum non solum ornandi cunabula Virginis, sed etiam celebrandi. Itaque intra triennium ipse bis Lauretanam Virginē inuifit: semel anno eius seculi XLI, cum dissuasor Algerianæ expeditionis ab vrbe Luca, & à congressu Cæsaris per Aemiliam ac Flaminiam ad Urbem rediret; iterum triennio ferme post, cum Cæsari post Algerianum incommodum, ad Belgicum bellum properanti occurreret Bononiam. Tum enim Pontifex maturata, ut in tempore occurreret, profectio, Pontificiam ditionem obiens uenit Lauretum. Vtroque autem tempore, & immortalē hausit ex Lauretana Aede lætitiā, & præclara B. Virgini dona attulit. Pontificales altarium & sacerdotales vestes aureas, argumenta religionis, ac munificentiae suæ. Cæterum haud mediocre suæ magnificentiae fructum cepit, cum ex cæterorum operum suorum aspectu, tum uero ex magnificentissimi operis, quo sanctissimum sacellum extrinsecus conuestitur, insatiabili specie. Exinde obstantis Fauonio collis æquandi difficultatem cõtēmplatus, ratusque id esse non sumptus tantum, sed etiam laboris infiniti, commodi autem labori minime paris, dixisse fertur, & parcendum esse inani labori; insistendumque utilioribus, uerioribusque sedis Lauretanæ commodis, quæ expectationi hominum responderent. Proinde ab æquando colle ad extruendas Pontificias ædes Principum uirorum hospitiis destinatas, curam operamque conuertit. Ergo breui maxima eius ædificij pars absoluta, expolita, q

*Ann. Laur.  
Raph. Rier.*

*Pauli III.  
Dona.*

*Biblioth.  
facellum  
A. g. q. d. i. h. e. s.  
C. d. i. h. e. s.  
C. d. i. h. e. s.  
C. d. i. h. e. s.  
C. d. i. h. e. s.  
C. d. i. h. e. s.  
C. d. i. h. e. s.*

instructaque adeo magnifice, vt in ea etiam Reges, ac Pontifices Maximi laute diuersari queant. Ex tribus aediū partibus vna tum perfecta est, quæ ad dextram templi sita ab ortu solis in occasum porrigitur. Eius longitudo centum cubitorum, latitudo viginti quatuor spatium æquat: ad XXV. cubitos summum fastigium peruenit, præter ingentes substructiones æquando ædificio à Septentrione additas. Huic parti adiecta duplex porticus sane regia, quæ arcibus quindecim totidemque ferè ingentibus pilis interiectis longissime exspatiantur superne, inferneque opus iuxta ad aspectum, & ad vsum insigne, atque præclarum.

*Aedes Lauretana sacellis pariter, & cœlestibus prodigijs decoratur.*

*Cap. XI.*

Car. Carp.  
facellum.

Bisnina. Pri.  
facellum.  
Archiep. Al  
toui facel.  
Card. Trid.  
facellum.  
Card. Aug.  
facellum.  
Ducis Urb.  
facel. exim.

**N**ondum hæc Lauretani ædificij pars à Pontifice ab-  
soluta erat, cum Basilicæ sacella exornari à Principi-  
bus viris coepta sunt. Huius rei princeps Rodolphus Pius  
Cardinalis Carpenfis fuit, qui vt ante diximus, in Laure-  
tanæ Domus tutela Cardinali Contabeno successerat. Is  
igitur vere pius Sacellum asseruando, ministrandoque  
sanctissimo Christi corpori destinatum egregijs picturis  
opere marmorato, inauratoque adornauit. Huius exem-  
plum alios deinceps Proceres ad æmulandum pietatis de-  
cus accendit. Bisniani Princeps S. Annæ, Archiepiscopus  
Altouitus B. Virginis Elisabetam visentis, Cardinalis Tri-  
dentinus Rosarij, Card. Augustanus S. Ioannis Baptistæ  
facella exornarunt, laudatissimorum quæ pictorum, quæ  
platarum operibus. Eminent tamen longe inter hos Vr-  
binatum Ducis magnificentia, qui sacellum suum non so-  
lum candido marmore mira arte cælato decorauit, sed  
pulcherrimis picturis Barocij, & Zuchari nobilissimorum

picto-

pictorum manu. Dum templum certatim à mortalibus ornatur, immortalium ornamentis omnino non caruit. *Ann. Laur. Riere.*  
 Sub id tempus reperio vetus Lauretanæ flammæ prodigium nouo modo instauratum. Ignea per noctem velut columna visa ingenti splendore collucens Lauretano incubare templo: inde Macereturum versus ( oppidum est Piceni nobile in primis à Laureto millia passuum quatuordecim ) paulatim progredi: demum super templum S. Mariæ cognomento Virginum in suburbano Maceretensi consistere. Id prodigium à Franciscanis Capucinis suburbani coenobij inrentius, sæpiusque obseruatū, cum à matutinis diuinarum laudum officijs ante lucem de more ad orandum Deum recepissent se in proximam syluam. Ab iisdem deinde vulgatum ratis B. Mariam coelestis flammæ specie lapsam è coelo in suam natalem domum: deinde ad alteram suo nomini dicatam ædem processisse, vt eo argumento fidem faceret mortalibus, illam quoque ædem sibi esse cordi. Et insolita miraculorum in illa æde subinde patratum copia haud dubiam coelesti prodigio addidit fidē. Hoc prodigium illum ipsum annum nobilitauit, qui Pauli Tertij Pontificis decessu insignis fuit. Is quippe indicta in annum quinquagesimum Iubilei celebritate, ipse mortalitate exutus ad vitam transijt immortalē, Iubilei cura, ac laude successoris relicta.

*Iulius Tertius Collegium Societatis Iesu Laureti instituit. Cap. XII.*

**I**ulius inde Tertius superiorum Pontificum ritu, Lauretanæ Domus Indulgētijs, immunitates, beneficia, sua firmavit auctoritate. Ac memor diuinæ illius vocis *Dominū tuū decet sanctitudo Dōmine.* Cleri, populi que Lauretani mores legibus per Cardinalem Carpensē latis composuit ad sanctitatem. Exinde ab incolarum disciplina ad ornatum *Ann. Laur. Riere. Iul. III. Pō. benef.*

ornatum loci cura Pontificis versa: sacra ab eo supellex satis aucta: marmorei gradus in templi vestibulo excitati: atrium ad loci munditiam laterculo stratum: nonnullae etiam priuatae aedes, vel ad plateae speciem, vel ad incolarum commoditatem è regione porticus, de qua diximus, exstructae. Ad vltimum summa, rectoque proxima Pontificiae domus contignatio, rudis antea ac deserta, ad habitandum satis exulta, eaque Societati Iesu attributa. Pontifex quippe probe gnarus prauorum morum emendationem ex bene instituta confessione, fructum piæ peregrinationis esse vel maximum. Lauretano templo cunctarum gentium peregrinationibus celeberrimo, idoneos prouidere Poenitentiarios statuit. Etsi enim non deerant sacerdotes pij doctique tamen eorū siue paucitas, siue peregrinarū inscitia linguarū minus vtique proficiebat, quam opus erat. Itaque Pontifex omnia circumspectans demū Cardinalis Carpēsis admonitu, optimū factū existimauit, Patres Societatis Iesu Lauretanis sacerdotibus adiungere: vt essent qui linguæ cōmercio peregrinos allicerēt ad expiationem animorum, & simul aduenarum confessionibus assiduam, sedulamque operam darent. Duodecim socij ad eam rem lecti. His alendis quod satis esset ex Lauretanae Domus facultatibus assignatum: sedes in suprema ædium parte, quæ tum vacabat, vt diximus, attributa anno huius seculi LIII. Hęc initia Collegij Lauretani Societatis IESV parua quidem, sed haud paruo incolarum, & peregrinorum bono. Præcipua Patrum cura erat, peregrinorū, ac transalpinorum animos confessione expiare: agrestes homines Christianorum mysteriorum rudes informare: omnes ad piæ, Christianæque vitæ studium accendere. Quam porro eorum opera, vel indigenis, vel aduenis frugifera ac salubris extiterit, satius est alijs cogitandum relinquere, quam me litteris prodere. Cæterum hoc Patrum Collegium non mortalibus solū, sed etiā B. Mariæ cordi fuisse incrementum eius, maiorque in dies progressus ostendit.

*Cælestia*

*Cœlestia flammæ prodigia Laureti renovata.*

*Cap. XIII.*

**H**Aud ita multo post cœlestia prodigia longe maiorem solito mortaliū multitudinem conciuere Lauretum, & expiandam Patribus, excolendamque præbuerunt. Non dum vertente anno, nocturni ignes tanquam stellæ, visi erumpere è Lauretanæ Basilicæ tholo; ac versus Montem Filatranum ( pagus est Laureto proximus ) sensim velut agmine quodam procedere. Ibi supra vetustam B. Mariæ ædiculam, quasi choreas in orbem agitare aliquandiu, denique ad Lauretanam Aedem vnde discesserant, recipere se. Id primo à pastoribus eius pagi accolis, inde horum indicio etiam ab incolis notatum populoque vniuerso, tanta quidem omnium admiratione, vt stupor quidam cunctorum animos occuparet. Nec breue, aut fugax spectaculum erat, sed diuturnum, ac prope ipsi æquale nocti. A secunda enim ferme noctis hora, vsque ad primam auroram tenebat. Itaque complures rei propius visendæ auidi ad eum accurrebant locum, qui cœlestibus ignibus collucere videbatur. At vbi eo ventum erat, repente mirabilis illa species eminus conspecta subducebatur oculis cominus intuentium, cum tamen eodem ipso tempore prospectantibus appareret. Quæ cœlestium luminum fama celeriter, vt fit, toto Piceno vulgata, ad tam iucundum spectaculum finitimos exciuit populos. Per noctantes igitur sub dio opportunis ad spectandum locis, cœlestes flammæ ex Aede Lauretana emicare, supraque ipsorum capita ferri videbant, haud minore admiratione, quam gaudio. Nec vana illa fuisse spectacula, mox miraculorum ostendit euentus. Constans fama est, mortaliū complures ædiculam illam ingressos, Dei Deiparæque Virginis dono, varijs depulsis morbis, domos suas reuer-

*Trad. Laur.  
Ann. Laur.  
Rer.*



reuertisse incolumes: Ex quo numero claudos, surdos, herniosos, & energumenos fuisse. Sentires illas Lauretanorum luminum in alia B. Mariae templa excursions hoc significare mortalibus, Lauretanam Aedem longe, & fastigio, & dignatione inter alias eminere: quod in illis B. Maria diuersari, hic quodammodo habitare videretur.

*Flammae caelestes in ipso etiam templo Lauretano visa.*

*Cap. XIIII.*

*Tradit Lau.  
Ann. Laur.  
Riera.*

**N**ec foris modo, sed etiam intra ipsum templum caelestes flammæ quandoque visæ. Anno insequenti, qui fuit M. D. LV. cum vnus è Patribus Societatis Iesu in Lauretana Aede concionem de more haberet ad populum, luce palam, plurimis inspectantibus, ignes quidam haud obscuri coelo delapsi sacrosanctum sacellum insedere: mox inde diffusi circumire concionem: denique cunctis rei miraculo stupentibus, recipere se se in coelum. Ea res, vix credibile est, quantum intuentium animis mixta gaudio religionis incusserit. Aderat forte in turba, Raphael Riera Sacerdos è Societate Iesu doctus iuxta, ac pius, qui hoc ipsum, & alia deinceps plurima ad Lauretanam historiam pertinentia memoriae prodidit. Is tum rei miraculo, ac nouitate attonitus, repente humi procubuit venerabundus. Cumque Deo, ac Deiparæ grates ageret, à quibus tali dignatus esset spectaculo; tantâ caelestis gaudij copiam in præsentia hausisse se tradit, vt complures deinceps durauerit dies, pectore Dei caritate, & B. Mariae religione semel accenso. Neque vero id vni sibi contigisse ait, sed alijs compluribus, qui à concione idem sibi quoque accidisse, & sermonibus, & gestibus, & scilicet lacrymis testarétur. adeo insolita lætitia sacro horrore mixta ex vultu, oculis, gestibus corporis eminebat. Haud vanam

nam

nam fuisse speciem iteratio miraculi fidem facit. Biennio post vnus item è Patribus sermonem de more ad Canonicos, & circumfusam multitudinem habebat: plerique Patrum confessiones excipiebant aduenarum: nonnulli in augustissima Virginis cella Deo supplicabant; cum repente è summo tholo coelestis flamma, cometæ instar, emicare visa dicitur; atque inde supra sacellum lapsa, parumper ibi stetit: hinc ad concionem progressa, cunctis miraculo ac stupore torpentibus gratum præbuisse spectaculum: Demum flexo in diuersum cursu, ad destinatum confessionibus locum ( Poenitentiarium appellant ) supra sacerdotum, confitentiumque capita discurrisse: ad vltimum supra Christi crucifixi imaginem, quæ in sanctissimo sacello religiosè colitur, paulisper morata sublimis abiisse, omnium qui oculis coelestem illam flammam hauserant, pectoribus inflammatis.

*Duo Capucini fluctibus maris eximuntur.*

*Cap. XV.*

**N**Ec alia per id tempus defuere miracula, ex quibus nos ( quod nostrum institutum fert ) maxime illustraria referemus. Anno circiter M. D. LIII. Franciscani Capucini duo, Lauretana Virgine salutata, ex Ancona soluerant in Dalmatiam traiecturi. In medio cursu atrox coorta tempestas præsens omnibus intentabat exitium. Igitur Nauarchus ad leuandam onere nauim versus iacturam vasorum, ac mercium facere. Franciscani in nauis angulo diuinam iram precibus placare coeperunt. At institores, siue damni dolore amentes, seu diabolicis instincti furijs, in Franciscanos illos periculi, vt videbantur, securos rabiem vertunt. Enimvero illorum vitio procellam exortam, eorundem exitio sedandam. Hæc vociferantes cooriuntur; in insontes impetum faciunt; comprehensos

Trad. Lau.  
Ann. Lau.  
Rier.

S in

in mare deturbant. At illi Lauretanam Virginem, quam  
 ingruente periculo inuocauerant, inter fluctus inclamare  
 pergebant. mira dictu, visuque res. Ex templo diuina  
 quãdam vi eos subleuatos cerneres toto exstare pectore  
 supinisque manibus Dei Deiparæque laudes cernatim ca-  
 nentes in ipso exasperati maris impetu placide ferri. Ita-  
 que breui ducente, ac vehente Deo, Anconæ portum pa-  
 riter tenuerunt. E vestigio in madidis vestibis, vt erant,  
 Lauretum ad agendas B. Mariæ grates regressi proster-  
 nunt corpora ante eius effigiem: obortisque lacrymis e-  
 nixe Deo ac Deiparæ grates agunt. Ex Lauretanorum  
 custodum numero Bernardinus Galiardus erat, vir haud  
 vana fide, idemque antiquus Capucinorum hospes: apud  
 quem illi, & priusquam Anconam peterent, & inde Lau-  
 retum reuersi diuerterant. Hic igitur Franciscanos, quos  
 dixi, salo perfusos hospitio recepit: & illi causam sciscitan-  
 ti hospiti tandem rem omnem, vti gesta erat, exposuerunt  
 hac lege, vt ipsorum nomina silentio premerentur, Galiar-  
 dus itaque suppressis illorum nominibus, rem deinceps a-  
 liis, vti ipse acceperat, enarrauit.

*Ad* *adolescens ex fluminis vorticibus eripitur.*

*Cap. X V I.*

Trad. Laur.  
 Ann. Laur.  
 Rier.

**H**Aud leuius periculum in flumine alius vitauit, quã  
 Franciscani in mari vitauerunt præsidio Virginis  
 Lauretanæ. Angelus Autanus ex agro Salernitano egre-  
 gia indole, ac pietate adolescens in Vulturum amnem,  
 qui Capuam præterfluit, abluendi corporis gratia, cum  
 æquali, gregalique suo descenderat. Cæterum eius socius  
 dum incaute progreditur, cæcos delatus in gurgites haud  
 procul aberat exitio. Accurrit impigre Autanus opem pe-  
 riclitanti laturus: sed ipse quoque idem periculum incur-  
 rit, quo frustra iam eximere alterum conabatur. Tamque

VOR-

vorticibus prærapidi fluminis hæustus è fundo semel emer-  
ferat, cum B. Mariam Lauretanam, utcumque potest, se-  
miuius in clamat. Nec irritæ ceciderunt præces. Repen-  
te B. Virgo vocata, adfuit: & iuuenem gurgiti ereptum,  
iamque prope exanimatum gremio excipit, ac supra flu-  
men ad mille passus delatum in opportuna statuit ripa. Il-  
le diu hæsit periculi pariter, miraculique stupore attoni-  
tus. Inde ut primum ex pauore animum recepit; coeleste  
agnoscens beneficium procumbit in genua: & B. Mariam  
liberatricem suam impense salutans grates laudibus mi-  
scet. Protinus Lauretum petit, Deiparam colit, miracu-  
lum prædicat.

*Puella Lauretana è puteo: cuius Caietanus è carcere  
liberatur. Cap. XVII.*

**N**EC Lauretum ipsum Patronæ suæ opem non sensit in  
parisutorum discrimine. Parua puella ad puteum,  
qui in ædibus Lauretani Præsidis erat, de more accesserat  
aquam haustura. Iam situlam fune religatam demiserat,  
& aquæ plenam incauta festinatione reuocabat; cum vase  
degrauante, ipsa ultro in puteum deuoluitur. B. Mariam in-  
clamans. Vidit forte de fenestra vnus è præcipuis S. Do-  
mus ministris cadentem puellam: eique B. Virginis im-  
plorauit opem. Protinus ipse cum domesticorum manu  
decurrit ad puteum. Mirum dictu. illam conspiciunt in-  
columem, lætamque summæ incubantem aquæ. Igitur  
properè maiorem situlam cū valido fune demittunt: puel-  
lamque quid facto opus sit monitam extrahere connitun-  
tur. Iamque illa situlæ insistens, & funem manibus ten-  
ens ad os putei attracta peruenerat: multorumque eam  
manus petebant opem laturæ. at illa inter tot manus an-  
ceps consilii, dimisso perperam fune, nullaque compre-  
hensa manu, eodem recidit. Cæterum omnibus qui ade-

*Trad. Laur.  
Ann. Laur.  
Rier.*

rant Deiparam inuocantibus, ad aquam peruenit innoxia: & si multa suberant fragmenta testarum. Itaque illi ad vltimum scalis demissis, segniori, sed tutiore via eam educunt. Narravit deinde puella, labenti sibi in puteum Virginem eximia specie praesto fuisse, cuius manibus exceptam semet innasse aquae, sine vlllo profus incommodo. Idem quoque sibi denuo cadenti vsu venisse. Quippe ipsam B. Mariae exceptam manibus super aquas in gremio Diuae sedisse; quoad scalae conquisitae, colligataeque demitterentur. ita duplici miraculo seruata, haud leue praesidii Lauretanæ Virginis documentum extitit. Nec leuius eiusdem praesidii argumentum Romæ vir fuit, quam Laureti puella fuerat. Caietanus quidam honesto loco natus, sed animo parum forti, ac virili fuit. Is cum falso homicidij crimine coargueretur à testibus, (vt erat natura, vsuque delicatus) insolito tormentorum aspectu conterritus, maluerat, vt saepe fit, falsum confitendo, supplicium subire, quam inficiando inrer tormenta, vitare. Igitur morti addictus sacra confessione animi labes abstergit. Ibi Sacerdotis hortatu causam suam coelesti committit Iudici: Lauretanæ Virginis opem exposcit. Auditæ preces. Haud ita multo post dulci oppressus sopore visus est sibi videre Virginem Lauretanam, quæ bonum animum habere iusso certam spem salutis, ac libertatis ostenderet. Nec mora: innocentia hominis diuinitus patefacta: auctores sceleris, falsique criminis artifices conuicti: in ipsos poena versa, quam parauerant innocenti.

*Bassa Turcarum à Lauretana Virgine curatus, eam muneribus colit.*

*Cap. XV III.*

*Tradit Lan.  
Ann. Laur.  
Riera.*

**N**Ec barbari Lauretanæ opis expertes fuere. Corcutus Turcarum Prætor (Bassam ipsi vocant) anno M. D. LII.

M. D. LII. Constantinopoli cum esset, ex graui, occul-  
 troque pectoris apostemate ad extremum venerat vitæ di-  
 serimen. Apud eum seruitutem seruiebat Christianus vir  
 bonus, ac pius. Qui Domini periculum suæ libertatis oc-  
 casionem ratus Prætozem adit moribundum, & de B. Ma-  
 riæ Lauretanæ admirabili vi, in morbis cuiusque generis  
 depellendis edoctum, bonæ implet spei. Igitur haud ægre  
 eum perpulit, vt secum Lauretanam Virginem inuocaret  
 vouens si morbum depulisset, se in eius gratiam illi seruo li-  
 bertatem daturum. Nec seruus Dominum, nec Maria piū  
 seruum fefellit. Protinus dirupto apostemate Prætor sana-  
 tur, & extitit ab eo quoque fides. Extemplo seruum illū  
 libertate donatum cum litteris, ac muneribus Lauretum  
 ad Virginem destinat. Munera fuerunt, mantile egregio  
 opere, ingentes cerei, argenti vis non parua, arcus, &  
 pharetra præclara cum sagittis, non tam precio, quam do-  
 norum nouitate, donantisque admiratione grata, & acce-  
 pta. Erat illa tempestate Laureti præses Gaspar Doctus  
 Venetus. Is cæteris donis super aram positis, arcum, pha-  
 retramque suspendi in sacrosanctæ cellæ vestibulo iussit,  
 rei ad posteros monumentum. Attulerat is, quem dixi,  
 Bassæ Libertus miraculi testimonium, chirographum pa-  
 troni sui. Quod Gaspar ex Arabico in vernaculam linguā  
 conuersum ad posteritatis memoriam asseruari voluit. Id  
 autem latine versum erat eiusmodi. Quod bonum, fortu-  
 natumque nobis esse velit; magnus, ac misericors mun-  
 di Dominus. Cum mihi ipsi diuinitus quidā euenerit, ego  
 Corcut Bassa (ne meo desim officio tantæq. rei monumē-  
 tum aliquod posteris exstet) rem omnem ordine exponā.  
 Ortum erat atrox apostema nobis in pectore, iamq. haud  
 dubium imminebat exitium; cum desperata à medicis  
 salute, meus me seruus adiit, & sane fidenter; si mihi liber-  
 tatem polliceris (inquit) Dei mei matrem exorabo, vt  
 pristinam tibi restituat valetudinem. Itaq. ego confestim  
 accersito tabellione, libertatem ei repromisi, si ipse pro-  
 missa

missa præstaret. Extemplo seruus positus humi genibus, & quædã super se signa ducēs manu, rogitat, vt semet verbo præeuntem sequar. Inde ipse præire his verbis cœpit. Ego B. Mariæ Lauretanæ opem imploro. Monenti obsecutus, triduo post, Deo fauente conualui, Ergo seruo in libertatem vindicato hoc chirographum dedi cum votiuis donis, quæ meæ obseruantia, gratique animi monumenta sint, B. Mariæ parenti præpotentis Dei, qui nos saluos velit.

*Ædes Lauretana Illustrium virorum donis augetur.*

*Cap. XVIII.*

**N**EC miraculis magis, quam muneribus Lauretana Domus Iulio III. Pont. Max. illustrata. Cardinalis

Card. Augustani D.

Augustanus vestem aureã opere præclaro: monile ex vniobus centum quinquaginta, certa per intervalla aureis distinctum globis. ad hæc aureũ numisma pendulum gemmis, ac margaritis insigne Lauretanæ Virgini donum tulit. Cardinalis Cæsius aræ ornatum argenteum. Carpensis Cardinalis eximium Episcopi. solemnī ritu. diuina officia celebrantis amiculum ex veste Attalica. Item alterum ex veste argentea auro crispante discretum. Cardinalis Medices ( qui postea Pius Quartus Pontifex fuit ) aræ vestem ex textili aureo. Bernardinus Sanseuerinus Princeps Bisiniani effigiem suam à pectore expressam ex argento, ingentis ponderis: aræ insuper, & sacerdotis ornatum ex holoserico viluto coccineo. Hercules Dux Ferrariensis aræ, sacerdotis, ministrorumque solemnī pompa rem diuinam celebrantium præclaros ornatus ex veste Damascena ingentibus aureis floribus intertexta. Vidobaldus Urbini Dux aræ pariter, ac sacerdotis amiculum ex Attalica veste. Dux Grauinæ ex eadem materia sacerdotis ornatum. Prorex Neapolitanus, & sacerdotis, & ministrorum solemnī more sacrificantium vestes aureas

Card. Cæsi D.

Card. Carpensis D.

Card. Medices D.  
Princip. Bisiniani D.

Ducis Ferrariensis D.

Ducis Urbini D.  
Ducis Grauinæ D.

opere

opere Phrygio conspicuas. Mantuanus Marchio eorum  
dem ad eundem usum vestes argenteas. Portia Cælia plu-  
niæ aureum. Vxor Comitum Palenæ in Samnitibus mo-  
nile ex auro, margaritisque. Constantia Leiuæ Hispana  
coronam auream libralem. Insigne etiam donum è Ger-  
mania missum à Ferdinando Rege Romanorum, argentea  
B. Virginis effigies sesquipedalis pondo XXXI. cuius geni-  
bus aduoluta est Anna Boemiæ regina ex argento. In basi  
titulus duplex, alter à fronte.

Proreg. Na-  
polit. D.  
March. Mā-  
tuani D.  
Portiæ Cæ-  
liæ. D.  
Comit. Pa-  
lenæ D.  
Constantiæ  
Leiuæ D.  
Ferdini Cæ-  
saris D.

SERENISS. AC POTENTISS. ROMANORVM VNGAR.  
BOEMIÆ REX, ARCHIDVX AVSTRIÆ ET CET.  
FERDINANDVS  
HANC ARGENTEAM EFFIGIEM D. VIRGINI OFFE-  
RENDAM TRANSMISIT AN. M. D. LII. MENSE MAIO

Alter porrò titulus à tergo:

FERDINANDVS ROMANOR. VNGAR. BOEMIÆ REX  
ARCHIDVX AVSTRIÆ ETC.  
EX VOTO SALVTIS IN MEMORIAM DVLCISSIMÆ  
CONIVGIS ANNÆ, HANC IPSIVS ARG. EFFIGIEM  
MARIE VIRG. DEDICAVIT. CONSECRAVITQ.

*Marcellus Ceruinus Card. in sacro sacello Pontificem  
se futurum diuinitus cognoscit.*

Cap. XX.

**H**Acc inter Marcellus Ceruinus Cardinalis vir do-  
ctrina pariter, & sanctitate clarus in oppido Lau-  
retanæ Domui satis vicino ( Montem Fanum appellant )  
domicilium statuerat. Suum id natale solum ferebat, re-  
uera locum interuifendæ natali B. Virginis cellæ perop-  
portunum elegerat. Inde Lauretum incenso studio ven-  
titabat, in augustissimo orbis terræ sacello sacris ope-  
raturus

Ann. Laur.  
Rier.

Card. Cer-  
uini pietas.



raturus. Itaque sub Iulij Tertij Pontificis decessum Marcello rem diuinam inibi de morè facienti res euenit visu, euentuque mirabilis. Eximio candore, ac specie columba, multis inspectantibus, supra eius caput placide cum volitasset, nunc in sacrificantis manibus, nunc in ipso missali libro quiescebat. Ea res obiecta oculis adstantium plerosque animis immobiles stupore defixit. Sacerdos qui de more Cardinali sacrificanti præsto erat, vulgarem aliquam columbam eo forte delapsam ratus abigere eam conabatur. At Cardinalis haud parum memor candidæ columbæ inditio diuinitus olim designatos nonnunquam esse Pontifices; inhihet abigentem: ipse cœlestem columbam quiescere finit, quoad sacrificio peracto, sua sponte auolaret. Exinde cœleste visum homini affirmat fidem. Nuncio de morte Pontificis Marcellus Romam reuocatus non sustinuit viæ prius, & Pontificijs comitijs committere se, quam veteri suo instituto Lauretanam Virginem salutasset. Et aderat dies Annunciatae Virgini sacer, qui cæteroqui pium eius animum inuitabat. Venit ergo pridie Lauretum. Festo ipso die, exclusa incondita turba, sacrum in augustissima cella facere attentissime coepit. Inter sacrificandum post initium Canonis, Ecclesiam Pontificem orbam memorans, Deo ac B. Virgini enixius commendabat. Effuse præcanti B. Maria cœlesti specie, coelitem septa comitatu se offert: animoque eius diuina luce, ac dulcedine delibuto, ipsum fore Pontificem indicat: exemplo attonitæ mentis oculis subducit se. Marcello tam nouæ rei, ac subitæ admiratio tantum repente animi; corporisque totius incussit horrorem; vt ad aram trepidans pedibus ægre subsisteret. Sensit Sacerdos eius administer aliquid profecto Cardinali obiectum diuinitus, vtique cum eius conspiceret faciem insolito quodam splendore fulgentem: mox etiam notaret totum eius corpus noua circumdatum luce. Ergo quod ipsemet viderat, deinde cum alijs multis tum Raphaeli Rieræ, qui rem litteris prodidit, profamilia-

Card. Cer-  
wini promi.

familiaritate narrauit. Quin etiam Cardinalis ipse neces-  
 sariorum, qui spectaculo adfuerant, precibus fatigatus,  
 enunciauit denique totam rem, uti gesta erat: ac si-  
 mul adiecit tantum utique Pontificis munus longe altius  
 esse fastigio suo: ac propterea Deum fortasse alium sibi  
 Vicarium quaesitum. Ceterum si Deo cordi esset talem  
 in terris habere Vicarium; enimvero sibi antiquissimum  
 fore, Christianam Rempublicam conseruare factam, rectam-  
 que, atque Aedis Lauretanæ cultum longe, ac late propa-  
 gare. Itaque Montem Fanum regressus accersito tabel-  
 lione, publicis consignari litteris iussit, quæ in B. Mariæ  
 Lauretanæ gratiam destinaret animo: nimirum ut publi-  
 cæ tabulæ suam Deiparæ obstringerent fidem, eademq.  
 si forte, quod accidit, mors interueniret; testes forent suæ  
 erga illam egregiæ voluntatis. Exstant hodie in eo, quod  
 dixi, oppido tabulæ Marcelli Cardinalis, ex qui-  
 bus satis apparet, ei in animo fuisse Canonorum, Can-  
 torum, Ministrorum, Sacerdotum etiam Societatis Iesu  
 augere numerum; ut sancta Domus aduenarum frequen-  
 tia, pietateque auctior foret. Ad hæc Laureti pomærio  
 longe, lateque prolato; muris propugnaculisque circa  
 excitatis, nouam urbem, nouam condere ciuitatem, Epi-  
 scopalis sede, mero, mistoque imperio, & octo finitimis  
 oppidis attributis insignem. Condendæ porro ciuitatis fa-  
 cilem hanc expeditamque excogitauerat viam, ut paupe-  
 res familias ex omni Pontificali ditione, partim spe præ-  
 miorum, partim etiam B. Mariæ Lauretanæ religione ad  
 nouam frequentandam ciuitatem pelliceret: nouis colo-  
 nis proximam syluam publico ære coemptam viritum diui-  
 deret, ut excisa sylua; repurgatisque saltibus, agros co-  
 lerent suos: ita breui, & satis frugum vini, olei nouæ ciui-  
 tati fore, nec mercatores spe lucri ob loci celebritatem il-  
 lectos defuturos. Hac demum ratione Lauretanæ Virgi-  
 ni, & dignationis, & cultus accessurum esse vel plurimum.  
 Ceterum Deo cuius *inscrutabilia iudicia* sunt, aliter vi-

somol

T sum

sum. Quippe illum præclara sua de Lauretana Aede consilia mandare litteris, quam factis exsequi maluit. Ut Marcellus Romam attigit, facile quidem euenit, quod Deo cordi erat, ut fieret Pontifex: & extitit B. Virginis fides; Pontificis tamen exstare non potuit. Is namque intra XXII. diem, vix dum inito Pontificatu excessit è vita. Pontifex egregijs consilijs magis, quam operibus memorandus. Salubria quippe eius consilia plures deinde Pontificum secuti, multis ac magnis simul Ecclesiam, simul Lauretanam Aedem præfidijs, ac muneribus adornarunt.

*Aucto Iesuitarum Collegio à Paulo Quarto, Lauretana celebritas, & opulentia adaugetur.*

*Cap. XVI.*

**Q**Vorum ex numero Paulus Quartus fuit, qui Marcello subrogatus, eiusque salubribus usus consilijs non modo lapsam Ecclesiae disciplinam, moresque restituere coepit; sed Lauretanæ Domus etiam cultum amplificare institit. Pontificatus initio vetera aliorum Pontificum beneficia nouo sanxit diplomate: ædificationem sedulo iuuuit: auxit numerum Ministrorum: nihil denique prætermisit, quod ad amplificandam loci Religionem pertinere existimaret. Cæterum illud præcipuum eius munus ex Marcelli utriusque consilijs ortum, quod Societatis Iesu Collegium auctius reddidit. Nam etiam si Patres illi, qui tum erant, maiorem quam pro numero peregrinis nauarent operam; tamen sacerdotum paucitas crescenti in dies aduenarum multitudini satisfacere haud quaquam poterat: præsertim cum ex remotissimis quoque regionibus peregrini homines sermone dissoni quotidie plures confluerent, quorum plerique confessione expiari nequibant linguæ commercii expertes. Hos irritos spei, votique  
domos

domos redire, haud ægrius ipsimet, quam Patres patiebantur. Igitur ea res Cardinalem Carpensẽm perpulit, vt de adaugendo Patrum numero cogitaret. Is quippe admodum lætus Collegium ab se in solo Lauretano satum, quãuis adhuc tenue ac tenerum, satis vberes pietatis, qua ferre, qua ostentare fructus, de eo impense amplificando cū Pontifice agitauit, ratus fore; id quod euenit, vt vberri-  
mã frugem, auctis maturisque iam fructibus ferret. Itaq. anno huius sæculi LIII. approbante Pontifice perfecit, vt sociis duo de triginta superiori numero adiectis, XL. e Societate Laureti alerentur. Nec Cardinalis, aut Pontificis spes Societas est frustrata. Auctum per eam occasionem sacerdotibus exterarum linguarum peritis Collegium, magno & religioni peregrinorum incremento, & Lauretanae Domui emolumento fuit. Ex eo tempore omnium ferme nationum peregrini suę quisque gentis sacerdotes nacti, quibus cum libere agerent sine interprete, eorum opera Christianis etiam institutis, præceptisque imbuti, non tantum peccatis expiati domos repetebant. Lauretanae porro Aedis religio, ac res tantis subinde auctibus creuit; vt satis constet, vel aduenarum frequentiam, vel donorũ copiam solito longe fuisse maiorem. Nimirum aduenarum multitudo infinite crescebat in dies, ac multis passim agminibus per omnes vias, semitasque Lauretum vndique concurrebant. Sæpe dena nonnunquam vicena, interdum etiam tricena, eoque plura peregrinorum millia versabantur ad Lauretum, circiter natalẽ Virginis diem. Plerique autem templo, oppidoque exclusi circumiectos agros syluasque complebant.

*Lauretana Aedis donis cumulatur.*

*Cap. XXII.*

**E**T cum aduenarum multitudine Lauretanae Aedis opulentia crescebat. Satis constat ex eo tempore dena, duodena, quaterdena, senadena, usque ad vice-na aureorum millia in arcam quotannis ingesta. Nec vero vnquam vllus Pontificum quicquam ex arca Lauretana in suum usum vertit. Sed omnibus aequae sancta ea pecunia fuit. Duo omnino tempora inciderunt, cum aliquid inde pecuniae ad Pontifices ita peruenit, ut paulo post ab iisdem eodem rediret. Leonis X. Pontificis Duces ad reprimendas Francisci Mariae Urbinatium Ducis populationes, sex aureorum millia ex sacra arca in stipendium militare deprompserant. Id ubi cognouit Pontifex, ex templo per Piceni Quastorem B. Virgini eam summam renumerandam curauit. Clemens inde VII. sub direptionem Urbis, cum in summa difficultate esset nummaria (ut supra demonstrauimus) tria aureorum millia mutua ab Lauretana Virgine accepit: quae deinde periculo defunctus cum fide persoluit. Itaque omnis illa pecunia, quae in sacram arcam ingerebatur, in Lauretanam fabricam, aliosque S. Aedis usus erogabatur. Paulo autem Quarto Pont. ad eam pecuniam accesserunt alia dona, quae ad sacram suppellectilem pertinebant. Christi crucifixi effigies argentea iustae magnitudinis cum Caluario monte, ac simulacris B. Virginis, & S. Ioannis ex argento expressis, bina itidem argentea candelabra cubitalia, & patera argentea bilibris pulcherrime facta. Ad haec amiculum eximium Episcopale ex veste Attalica, cuius praecipuum ornamentum erat aurea ingenti specie fibula tribus cumulis margaritarum insignis, quali Cardinales Episcopi uti solent. Textilis insuper pictura Christi ortum referens ex serico, auroque mira arte perfecta, Cardinalis Carpenfis dona sunt. Ducis Urbinis vestes sacerdotis ac ministro-

Bern. Cyril.

Card. Carpenfis D.

Ducis Urbinis  
natus D.

ministrorum aureæ. Par donum Ducis Epirotarum. Ducis  
 item Mantuani, nisi quod hæ sunt ex auro argentoque con-  
 textæ. Ducis Bouini præclarum sanctissimæ Eucharistiæ  
 ferculum ex argento, pedibus angelorum simulachris  
 innixum. Honorati Caetani Ducis Sermonetæ sacerdo-  
 talis vestis aurea, aræque ornatus ex veste Attalica. Au-  
 gustini Auricæ caput argenteum, binique sacerdotales or-  
 natus ex auro textili. Margaritæ Austriacæ Caroli V. Cæ-  
 saris filia egregia vestis, aræ pariter, & sacerdotis ex argē-  
 teo textili crispo. Marchionissæ Vasti ciborium aureum  
 bilibre, opere præclaro. Alterum ciborium egregium, sed  
 distinctum columnis ex argento inaurato vxoris Ducis  
 Ariani. Sacerdotis, ac ministrorū solemniter sacrifican-  
 tium ornatus argenteus Ducis Mantuanæ. Denique Sa-  
 cerdotalis vestis aurea insignis à tergo ingenti effigie B.  
 Virginis sole amictæ, eademque auro, margaritisque distin-  
 ctæ, Regina Vngariæ donum.

Duc. Epit.  
Donum.Duc. Mant.  
Donum.Duc. Bouin.  
Donum.Duc. Sermon.  
Donum.Aug. Auricæ  
Donum.Marg. Aust.  
Donum.March. Vasti  
D.Duc. Ariani  
D.Duc. Mantuanæ  
D.Reg. Vngariæ  
Donum.

*A Gallico exercitu Lauretana Aedes cum multorum  
militum salute celebratur.*

*Cap. XXIII.*

**C**Aeterum exorto sub id tempus inter Hispaniæ regē  
 ac Pontificem bello, nouorum armorum tempestas  
 quæ turbauit Italiam, Lauretanam illustrauit Aedem.  
 Dux Guisus à Pontifice euocatus annuente Franco Rege,  
 instructissimas Gallorum copias in Italiam traduxerat ea  
 mente, vt simul præsidio esset Pontifici, simul Neapolita-  
 num reciperet regnum. Qua tēpestare religio Aedis Lau-  
 retanæ, diuinaque erga eam prouidentia maxime enituit.  
 Ingentes militum copiae ex varijs gentibus collectæ Pice-  
 num inundarant: nec tamen Aedes diuitijs inclyta cuius-  
 quam animum ad opulentæ prædæ cupidinem illexit. tan-  
 ta etiam in bellico tumultu militares animos religio Lau-  
 retanæ

Tradi. Laur.  
Ann. Laur.  
Rier.

retanae Virginis, coeperat. Quamdiu autem Guisius in Piceno statura habuit, tanti exercitus manus spectaculo potius Lauretans, quam damno fuere, Deipara clientes, non modo res suas tutante. Erant in eo exercitu permulti Calviniana peste contacti, nulla tamen cohortium, nulla turmarum omnino exstitit, quin ad primum Lauretanae Basilicae conspectum, religione tacta ad eam visendam, colendamque accesserit, vota fecerit, dona tulerit. Itaque pergebant eo pacatissimis agminibus, alij post alios turmarum, & cohortium Duces: pacatiores abibant, quam venerant, nuncupatis, aut exsolutis ante Virginis aram votis. Quin etiam in eiusdem gratiam, ante Aedem militari more ludicra inter se simulacra belli ciebant armis sagisque conspicui. Gracius deinde militaris pietas Deiparae, Deoque spectaculum praebuit. Militum plerique sacra confessione abluti, sacrosancto Eucharistiae epulo accubuerunt. Nonnulli etiam haereticorum in rectam veritatis viam reducti, eiuratisque erroribus reconciliati Ecclesiae: & confessionis, atque Eucharistiae sacramentis expiati, Deipara etiam impiorum perfidiam, in Dei cultum pietatemque vertente.

*Vtinensis ciuitas voto B. Mariae Lauretanae nuncupato  
à circumserpente pestilentia prohibetur.*

*Cap. XXXIII.*

*Trad. Laur.  
Ann. Laur.  
Kier.*

**P**ER idem tempus multis sane, ac varijs Lauretana Aedes est nobilitata miraculis. Vtina vrbs est Carnorum, magnitudine ac nobilitate vni Aquileiae secunda. haec maximum salutis discrimen Virginis ope discussit. Anno M. D. LV. atrox pestilentia Venetiae fines, Carnosque peruagata, magnas edebat vbique strages incolarum. Ergo primores ciuitatis Vtinensis cum serpere quotidie malum, & iam aduentare cernerent; consilium à necessitate

cessitate petunt: votoque publice nuncupato, Lauretanā Virginem inuocant, & suam ciuitatem eius committunt fidei, tutelæque. Nec illa clientium suorum vota, ac preces fefellit. Biennio quo grassata est lues, cunctis circa oppidis morbo exhaustis, (adeo præsens B. Mariæ tutela fuit) sola Vtina communis mali perseuerauit immunis. Vtinensis ergo ciuitas non in faciendis, quam in exsequendis votis religiosior, solemnī supplicatione indicta, Lauretum venit. Trecenti erant viri nobiles, quibus pulcherrima Christi Crucifixi effigies præferebatur: omnes linteati, omnes iisdem insignibus conspicui, cum donis vel publicis, vel priuatis, ad Lauretanam Aedem pariter procedebant. Limen ingressi prosternere corpora certatim humi, & collacrymantes ciuitatis suæ, ac suo quisque priuatim nomine ingentes Deo, Deiparæque grates agere cœperunt. Inde confurgentes fraternè se inuicem complexari: fletuque integrato mutuis se perfundere lacrymis. Et insignem à pietate ortam complorationem par eorum, qui aderant comploratio excepit, nullo fere spectatorum in tam pio talium virorum fletu lacrymas tenente. Ad vltimum intrant sanctissimam cellam: Deiparaque Virgine enixe consalutata, apud eam munera deponunt. In his votiuæ erat tabula egregiè picta cum titulo:

GLORIOSISSIMÆ VIRG. LAURETANÆ  
OB SERVATAM A PESTILENTIA  
VTINENSEM CIVITATEM, ET AGRVM.  
SACRATISSIMI CRUCIFIXI SOCIETAS  
POSUIT DICAVITQVE  
AN. SAL. M. D. LVI.

*Cæcis duobus lumen oculorum restituitur.*

*Cap. X X V.*

**T**riennio post admirabilius etiam spectaculum Lauretana Virgo, & incolis, & aduenis præbuit. Senen  
sis

*Trad. Laur.  
Ann. Laur.  
Rier.*



sis puella erat Venetae matronae haud sane vilis, quae in  
 obsequio Dominae luminibus capta, nihil penitus cerne-  
 bat. Et apparebant in oculis signa, quae facerent caecita-  
 tis fidem. Itaque medicorum remedijs frustra tentatis,  
 Dominae iussu à mulieribus duabus Lauretum adducitur,  
 haud dubia spe lumen illi redditum iri, ope ac deprecā-  
 tione B. Mariae. Puella igitur inter illas duas feminas au-  
 gustissimam Virginis cellam ingressa, submissis genibus,  
 obortisque lacrymis Deiparam enixe implorare coepit.  
 Refertum erat sacellum accolis & peregrinis, qui pariter  
 Virginem orabant, seu puellae misericordia capti, seu rei  
 expectatione suspensi. Ecce tibi illa dum precibus lacry-  
 mabunda insistit, repente hylarior facta, lucis se aliquid  
 dispicere clamat; & simul eos, qui aderant, ut se precibus  
 iuuarent, impense rogat. Caeteris ad comprecandū Deū  
 accensis, paulo post lata successu puella succlamat, iam  
 cerni ab se ardentem ante Virginem faces, lychnosque.  
 Enimvero ea vox accensa supplicantium studia vehemē-  
 tius inflammavit: cunctorumque ex oculis lacrymas gau-  
 dio mistas exciuit. Tandem puella gratulabunda exclam-  
 at. iam B. Mariae effigiem, iam quae circa illam sunt do-  
 na cerno. O Dei, O Deiparae clementiam: ò diuinum, &  
 commemorandum utriusque beneficium. Talia inter gra-  
 tulandum illa mistis gaudio lacrymis iterante, ingens or-  
 ta est omnium comploratio Deo, ac B. Virgini grates agē-  
 tium, quae semihoram tenuit: & plerosque etiam sacellum  
 egressos secuta, superuenientium pectora pari sensu, atque  
 admiratione compleuit: utique cum iidem qui modo cæ-  
 cam puellam conspexerant, nunc integris oculis, ac probe  
 videntem cernerent. Vix alia res eiusmodi in maiore po-  
 puli frequentia gesta. Quippe secundum ferias Paschatis  
 id miraculum patratum est: qua tempestate, maximo so-  
 let mortalium concursu Aedes Lauretana celebrari. Ra-  
 phael Riera, qui rem litteris consignauit, miraculo inter-  
 fuisse se tradit, & egomet ab alijs accepti haud dubiae fidei  
 homi-

hominibus, qui se tum adfuisse dicebant. Gesta res est anno huius seculi LIX. Gasparo Docto Prætoro Lauretano, qui tam evidens miraculum in tabulas publicas referri iussit. Sed antiqua simplicitate transacta res est. Nomina puellæ & dominæ (perinde ac si ad fidem miraculo conciliandam nihil admodum pertinerent) omissa; credo quod ab Evangelistis quoque in evidentibus miraculis id factitatum viderent. Minus celebre, sed nihilo minus admirabile est, quod de Thoma Parmensi perhibetur. Is ex gravi oculorum morbo haud dubie cæcus, nocte quadam acerbissimo oculorum dolore cruciabatur. Igitur alleuat se super lectum ubi iacebat: positisque genibus, multis cum lacrymis Lauretanæ Virginis implorat auxilium. Precibus adijcit votum, si lumen oculorum recipiat, se Lauretanâ Domum aditurum. Exinde recubuit, ingentē in B. Virgine spem reponens. Nec sua illum frustrata spes. Mane exprorectus somno, matutinam lucem sanis oculis hausit. Extemplo igitur Deiparæ gratias agit, Lauretum proficiscitur, vota persolvit.

*Nauarchus Genuensis duplici periculo eximitur.*

*Cap. XXXVI.*

**E**odem ferme tempore Lauretum alius venit duplici voti damnatus, duplicique miraculo insignis. Paulus Genuensis Nauarchus nobilis fuit. Is è Gallia Narbonensi Genuam repetebat, cum subito fæda exorta tempestas naufragio intentato, iacturâ omnium mercium facere eum subegit. Cæterum procella nauim pertinacius urgente, ingens omnium animis terror incessit. Itaque vectoribus nautisque dilabentibus, ut salutem natatu peterent, solus ipse mansit in nauî, quam æquè ac se ipsum saluam vellet, fortunarum scilicet suarum caput. Onerariam ergo illam suam plenam fluctibus cernens, effusus in

Ann. Laur.  
Rietæ.

V                      vota,

vota, & sibi, & naui Lauretanam inuocat Virginem. haud frustra. ea inuocatio, & vires illi, & animos addidit. incredibile dictu. ingenti vi moliens velum solus ipse sustollit: ac veluti suas preces auditas esse sentiret, nauigiū vndis exhaurire conatur. Inter hæc, tempestate sedata, nauis vento ac B. Maria obsecundante Genuensem tenuit portum, haud minore ipsius admiratione, quam aliorum, qui onerariam ingenrem semiplenam fluctibus vno Nauarcho nautarum omnium munera exsequente, ad portū appulsam videbant. Attamen Paulus voti compos segnior, quam par erat, in voto reddendo fuit, siue aptius subinde tempus expectans, siue alia huic negotio præuertenda ratus. Nec mora diu impunita. Vertente anno, eo ipso die (vt tempus beneficij pariter, ac delicti eum admoneret) eadem vectus naui cum paruo filio fecit naufragium. Perculit repente ægrum animum memoriæ vitati nuper B. Virginis ope periculi, & votiæ peregrinationis omissæ. Igitur effuse lacrymans à Deo veniam exorat: expertamque Lauretanae Virginis sibi, ac filio exposcit opẽ, veteris voti religionem voto fanciẽs nouo. Nec frustratæ sunt eum preces. Filiolum inter vndas quæritans saluum reperit: sublatumque in humeros per ingentem agitatis maris tractum natans ad terram transuexit incolumem, cæteris vectoribus, nautisque inter fluctus hæsitantibus, obrutisque: vt aliorum clades coeleste donum illustrius faceret. Ille igitur, vt attigit littus, non magis sua quam filiolis ex præfenti exitio recepti salute lætus procumbit in genua: idemque paruum filium facere iubet: & manantibus gaudio lacrymis, tendens supinas in cœlum manus, B. Mariæ secundum Deum gratias agit, quæ votum frustrata non sit ingrati hominis vota frustrantis. Et quoniam haud dubie iniecta exsoluendæ religioni mora nouū sibi periculum crearit; nequaquam se commissurum profiteretur, vt noua mora obesse in posterum possit. Ergo veritus ne si reuertisset domum, cura aliqua domestica Lau-

retanam

retanam moraretur peregrinationem; & simul priorem in reddendo voto negligentiam compensaturus, è vestigio contendit Lauretum, omiffa domus, patriæque reuifendæ cura. Ita precario, mendicatioque cibo se paruumque filium sustentans ad Lauretanam peruenit Aedem, insignis non magis recuperata prius nauis, quam deinde amiffo nauigio, filioque feruato: nec minus exfoluta pofttea voti religione memorabilis, quam antea neglecta.

*Iuuenis innocens carcere, alter bis fufpenfus exitio, ac fupplicio liberatur.*

*Cap. XV XII.*

**H**Aud minus in fupplicijs, quam in fluctibus propulſandis Lauretana Virgo admirabilis per idem tempus fuit. Auguſtinus à Rocca Valdonia ( oppidum eſt ditionis Senenſis ) falſo crimine poſtulatus vinculis tenebatur. Ibi cum innocens multos iam dies torqueretur, Lauretanâ Virginē, cui mirifice addictus erat, implorat. Nec irritæ preces. nocte intē peſta excitus fomno manicas ferræas, quibus vinctus erat, ſua ſpōte elapſas videt è manibus. Protinus B. Maria conſiliū, viresq. ad fugâ ſuppeditate, carceris parietē ſubruere aggreſſus cæmenta quædâ reuellit manu, ita patefacta fenestra, quæ illi effugium dedit. Cæterū duo reſtabant oſtia. quæ obſtarēt fugæ: hæc ſorte quadâ diuinitus aperta, & incuſtodita reperit. Ergo euadit in tutum, B. Mariæ munere non effugium ſolum nactus, ſed etiam perfugium. Hic imminenti, alter iam vrgenti ſupplicio exemptus. Franciſcus erat quidam Ferrarienſis, homo ruſticanus, ſed pius. Is anno ſeculi huius LVI. Picenum peragrans in Ducis Guiſij, qui pro Paulo Quarto aduerſus Philippum Regem Hiſpaniæ bellum gerebat, copias incidit, a quibus de ratione itineris ſui interrogatus, ac liberaliter habitus cum litteris Galli Ducis, ad Pontificij exercitus Præfectum in thoracem inſutis, certisque notis de

*Trad. Laur.  
Ann. Laur.  
Rjere.*

quibus inter eos conuenerat, dimittitur rei totius ignarus. Igitur ad Anagniam Campaniæ Urbem ab excubijs hostilis exercitus interceptus, excussusque ad M. Antonium Columnam adducitur. Qui ex repertis in thorace hostium litteris, nutisque exploratorem haud dubie ratus, continuo suspendi miserum rusticum iussit. Confestim igitur ad supplicium rapitur, prosequente ingenti militum, ciuiumque Anagninorum manu. Nec tamen ille defuit sibi. Facta orandi diuini numinis potestate, submittit genua, à Deo veniam orat. Protinus Mariam Lauretanam inclamans, Non te fugit B. Virgo Dei mater (inquit) me innoxium mori, neque vlllo modo conscium istiusmodi litterarum. Proinde te oro quæsoque, tuum mihi propities filium, vt alias meas noxas, quibus grauiora commeruisse me fateor, oblitus pro sua singulari clementia, innocentiam indicio aliquo declaret meam. Hæc magna voce elocutus, fidenti animo graditur ad mortem. Eum carnifex ad furcam religatū, è scalis deijcit, ceruicibusque pede oppressis, relinquit pro mortuo. Mira dictu, visuque res. Parumper miser ille pependerit, cum fracta reste, subito corruit; apparuitque incolumis, sanusque. Sed miraculū pro fortuito casu habitum, quo deinde foret illustrius. Extemplo carnifex solidiore laqueo ceruicibus inserto, miserum illum reducit ad patibulum, obtortoque strenue collo, deturbat è scalis. Ecce tibi rursus Dei vtique ac Deiparæ nutu funis rumpitur; & Franciscus præceps ruens fracto capite iacuit semiuiuus. Tum enim uero mouit circumfusam multitudinem miseranda rustici species, admiratio nemque auxit funis præualidus sua sponte ruptus. Et simul subibant animos videntis ad supplicium preces, ac Lauretanæ Virginis imploratio. Itaque plærisque ueniam insonti, ac B. Mariæ caro iuueni deprecantibus, cœlestiū munere bis seruatum à mortalibus perdi religio fuit. Ergo M. Antonius ab insita humanitate, eximiaque in Lauretanam Virginem religione, impensius etiam quam rogabatur

batur, condonat illi supplicium. Et ciuitas Anagnina rei gestæ testimonium rite obsignatum eidem tradit. Quod ille Lauretum ad agendas Virgini grates profectus apud eam deposuit, illustre apud posteros miraculi monumentum.

*Sicula mulier iugulata sanatur.*

*Cap. XXVIII.*

**N**ihilominus, ac fortasse etiam magis admirabile est, quod deinceps de muliere traditur. Sicula puella (cuius nomini parcitur) meliore forma, quam fama, Venetias perducta multos ibi annos vulgato corpore quaestum fecerat, iam satis rem auxerat familiarem, cum iacta patriæ desiderio, domum aliquando redire decreuit. Ergo bonis omnibus in pecuniam redactis, familiari quodam suo comite Lauretum petit ea mente, ut deterfis inibi confessione superioris vitæ sordibus, ac Lauretana Virgine salutata, inde lætior in Siciliam pergeret. Ventum erat ad Rauennatem syluam, cum bonus ille familiaris posteaquam omnia circa tuta videbantur, prædæ spe stimulante, stricto ferro inuadit incautam. Nec tamen eam penitus fefellit. Mulier infesto mucrone se peti cernens, Virginem Lauretanam inuocat. At latro (differente B. Maria auxilium, quo esset illustrius) puellam gladio transuerberatam è iumento, quo veheretur deiecit: deiectam insequitur, conciditque plagis B. Mariæ subinde præsidium implorantem. Ad vltimum ne qua sit reliqua vitæ spes, seminecem iugulat foedum in modum: auroque, ac gemmis ablatis, muliere insuper vulneribus confossa, recedit. Illa in suo natans cruore iam moribunda luctantem animam B. Virgiui commendabat; cum in ipso articulo haud dubiam patronæ suæ experta est opem. Repente ei B. Ma-

*Anna Laur.  
Rier.*

ria

ria in veste candida se offert cœlesti emicans luce: & bono animo esse iussam benigne complectitur: moribundamque gremio fouens, simul vulnera corporis tactu sanat, simul ægrum animum cœlesti perfundit gaudio. Dein castæ vitæ admonitam relinquens, ex eius oculis elabitur. Ibitum mulier velut ex profundo excita somno, corpus suum perlustrans oculis, recentium vulnere cicatrices iam obductas videt: mortiferam iuguli plagam persanata sentit explorans manu. Itaque tam insigni Dei, ac Deiparæ beneficio admodum læta, submissis genibus maximas secundum Deum certissimæ patronæ suæ grates agit. Vnū erat quod liquidam turbabat lætitiā: in subucula cruenta, ac lacera à latrone illa relicta erat in sylua. Cæterum haud segnius nudæ mulieris pudori Deipara Virgo consuluit, quam cæsa consuluerat saluti. Ecce tibi illa mistas laudibus grates B. Mariæ impensius agente, præsto fuere miliones, qui illac forte transibant. Hi cruentæ puellæ, peregrinæque Lauretum (id ex ipsa cognorant) petentis speciem, nuditatemque miserati, illico seminudam centone contegunt: muloque impositam deuehunt Anconam Lauretanæ Virginis religioni fauentes. Ibi illa viliori vestitu emendicato, protinus Lauretum lætabunda contendit. Post absterlas confessione vniuersas vitæ labes, Virgini vota persoluit: passimque expertam prædicat eius opẽ, cuius haud dubio post Deum, beneficio vivebat, ex media morte ad vitam vtique reuocata. Ad faciendam rei fidem, recentem mortiferæ plagæ cicatricem ostentabat in iugulo. Et accesserat diuinitus tanti miraculi haud obscurum indicium. Circa collum cicatrix aurea monilis in modum fulgebat: vt facile diuina B. Mariæ manu plagam illam tactam, sanataque seniores. Id vero cunctis qui aspexerunt (ex quorum numero fuit Raphael Riera, qui rem memoriæ tradidit) ingens non modo miraculi monumentum, sed etiam miraculi fuit. Porro mulier, siue Lauretanæ Domus dulcedine capta, siue Deiparæ optimè de  
se

se merite gratiam relatura, Lauretum prætulit patriæ. Quippe annos complures ita inibi vixit, vt diuinis identidem expiata mysterijs Lauretanam inuiferet Virginem, plures incolarum ad Dei, Deiparæque obsequium excitans singulari innocentia, ac pietatis exemplo.

*Genuensis quidam de Lauretana Domo dubitans male multatus respiscit.*

Cap. XXVIII.

**S**VB id tempus Lauretanæ Cellæ religionem Deus in signi miraculo sanxit, ne quis ea de re posthac ambigeret. Anno M.D.LVII. Genuensis quidam (cuius nomini parcitur, vt famæ parcat.) haud obscuro quidem loco natus, sed curiosus magis, quam pius, Genua Lauretum petebat eques. Is in itinere Diaboli vtique instinctu, suspicari primo, deinde etiam credere coepit, Lauretanam Aedem non vetus esse monumentum B. Mariæ, sed nouum commentum superstitionis, auaritiæque. Cæterum impia hominis cogitatio impunita diu non fuit. Illo ipso die equus, quo vehebatur, corruens equitantem totius mole corporis oppressit adeo, vt miser ille fractus, ac semianimis sub equo iaceret in via, nullo mortalium, quia nemo aderat, opem ferente. *Dedit vexatio intellectum.* Itaque temeritate in religionem versa, B. Mariam Lauretanam inclamat. Nec frustra. Protinus expeditus equo surgit in columis. Sed prompta Dei clementia non discussit semel conceptam hominis vecordis insaniam. Breui ad ingenium rediens miraculum illustrius fecit. Paulum inde progressus, acrius instigante Diabolo, quæ de Lauretana Aede mirabilia ferrentur, vana esse omnia omnino in animû induxit suum. haud impune. Iam Lauretana Aedes in conspectu erat, cum animi cæcitas redundauit in corpus, offusa ocu-

*Anna. Laur.  
Rier.*



sa oculis caligine: ac repete eum vires deslituunt haud satis compotem mentis. Ergo trepidus, & attonito similis cum regere nequiret equum, ab equo ipso prouectus Lauretum ad proximum hospitium sistitur. Ibi linquente; pene animo, defluens ab hospite excipitur: atque inter manus in cubiculum delatus collocatur in lectulo. Tum vero manifestam iram Dei bis in eodem itinere expertam intentius animo reputare, & ex praesenti luminum orbitate grauiorem insuper cladem extimescens, vbertim flere coepit. Is metus saluti fuit. Diuino subinde tactus numine respiscit: & receptum poenitenti ad expertam Virginis clementiam tutum fore sperans, veniam a Deo Deiparaque exposcit: proficitur ac vouet, in posterum semet haud secus de Lauretana cella, quam Christianus orbis crederet, crediturum. mirabile dictu. mentis lumen oculorum lux cosecuta est. Igitur ad Lauretanam pergunt Aede: & vitae maculis sacra confessione absterfis, augustissimam intrat cellam: B. Virginem enixe veneratur, laetus illam ab se cerni ijs oculis, quos nuper eadem irata amiserat, placata receperat.

*Sacrosancti Sacelli violatores diuinitus*

*suae audacia poenas luunt.*

*Cap. XXX.*

*Anna. Laur.  
Rict.*

**S**Vbinde etiam in sacrosancti sacelli violatoribus evidens Dei numen apparuit. Anno huius seculi circiter LVIII. vir quidam ex praecipua Italiae ciuitate nobilis in primis, & copiosus (nomen & hominis, & patriae silentio suppressitur, quia ipse suppressum voluit) Lauretum venit, documentum haud inultam temeritatem talia audentium esse. Hic multis ante annis exiguum lapidem ex sanctissima Virginis cella subtractum domi suae asseruabat omni honore, cultuque. Haud tamen ille cultus coelestem

Iestem leniuit iram. Sed Deo matris suæ iniuriam vindicante, miser ille sacrilegam religionem orbitate filiorum, & amissione fortunatum omnium luit. Ad hæc pertinaci magis, quam pernicioso morbo vrgeri, vexarique cœpit. Itaque vt erat vir cæteroqui prudens, ac sapiens, aperuit aliquando oculos: & Deum profecto alicuius sui sceleris ultorem adesse sensit. Cæterum & si omnia sibi accidere videbat apte ad repræsentandam iram diuini numinis, tamen quo tandem suo merito illa accideret, non videbat. Ergo ab ægritudine simul corporis, animique anxius, omni ope placare nitebatur iratum Deum. Sed iræ materia apud eum quamuis ignarum residens, irrita omnia faciebat. Alia deinde spes, postquam hæc vana euaserat, ei affulsit. Lauretanæ Virginis, cui mire adductus erat, memor, eius auxilium pariter, & consilium implorat. Nec mora B. Mariæ monitu discit, lapidem ex Lauretana domo sublatum causam esse coelestis iræ: eamque non nisi sacro lapide restituto posse placari. Tum ille ob ortis lacrymis, religiosæ, vt crediderat, audaciæ veniam à Deo Deiparaque exposcens, desiderauit ipsemet referre Lauretum quod abstulerat. Nec in irritum preces cedere: hoc quoque culpam agnoscenti suam Deipara indulgit. Ex templo igitur depulso morbo alacer pergit Lauretum, saxum restituit, vota persoluit. Aliud quoque per id tempus huic haud absimile accidit. Femina ex agro Piceno post diuturnum matrimonium, nullos genuerat liberos. Hæc eius animum cura angebat maxime; vt vndique sterilitatis remedia quæreret. Ergo ait illi nescio quis mulieris gratiam initurus, nullum remedium præsentius ad abolendam sterilitatem, quam Lauretanæ domus reliquias pie, religioseque custoditas: si quid inde abstulerit, breui eam matrem fore pollicetur. Id non promissum magis stolide, quam creditum. Illa igitur manifesta Dei vltoris ira, ablatum inde lapidem cum febris domum retulit: & ægritudo corporis animum vrgebat; adeo non vehementius febris æstu, quam conscientia iactabatur. Nec

prius ex iactatione illa conquieuit, quam Laureto Sacerdorem acciuit, & lacrymas poenitentiae indices profundens ablatum reddidit lapidem. Poenitentiam valetudo, non tantum venia est consecuta. Magno etiam Illyricis mercatoribus similis audacia stetit. Hi coepto ex Picentibus frumento, saxum ex Deiparae cella surreptum clam in onerariam abdiderant. Caeterum, vt fallerent homines, sacrilegij vindicem Deum non fefellerunt. Profectos ex portu atrox vis tempestatis subito adorta in ingentem adduxit metum: & trepidos vasorum, merciumque iacturam facere subegit. Haud procul exitio res erat, cum Deum parentis suae ultorem adesse senserunt: & flentes, tendentesque in coelum manus veniam pariter orare coeperunt. Placato precibus, ac lacrymis Deo, mare quoque placatur. Illi periculo erepti retro iter flectunt: ad Lauretum appellunt: lapidem Virgini restitunt. Prospero inde cursu in Dalmatiam prouehuntur. Peregrinorum quoque nonnullos, qui aliquid indidem seu lapidis, seu calcis abraferant, abeuntes morbus, velut diuinae prouidentiae lictor corripuit, nec ante eos dimisit, quam regressi cum lacrymis, & confessione temeritatis suae, ablata Deiparae reddiderunt.

*Sacrae cellae expilatores diuinitus comprehensi afficiuntur supplicio.*

*Cap. XXXI.*

Caeterum his, quos religionis species deceperat, leniorem se diuina seueritas praebuit: aliorum, quos auaritia in fraudem impulerat, audaciam grauius vindicauit. Per eadem tempora nonnulli Lauretanæ Domus ministri, ex composito sacros thesauros compilarant, quos à compilatoribus tutari debuerant. Sed celeriter Deus in fandum sacrilegium debita poena est persecutus. Iam res omnes in nauim conditas occulta asportabant fuga, cum agri Piceni oram praeteruectos aduersa tempesta reiecit eo, vnde conscenderant. Itaque in Recinetensium potestatem

*Sima. Laur.  
Hier.*

statem delati, in manifesto scelere deprehenduntur. Nec mora, prodendi exempli gratia, ne quisquam in posterum talia auderet, pro Aede Lauretana suspensi, nefarium sacrilegium foedo supplicio luunt. Verum fallendi spes alios ad simile facinus subinde pellexit. Haud ita multo post facinorosum hominem cupido incessit sacrosancti sacelli furtim expilandi. Is igitur sacrilegi conatus socium idoneum nactus, ferramenta parat quibus valuarum, & arcæ nummariæ seras aperiat. Omnibus in eam rem paratis, intra Virginis cellam solerter occulit se. Inde nocte concubia sacrilegium exsequens, sacra dona aurea, argenteaque congerit vnum in locum: mox arca, & sacelli foribus patefactis, templi quoque valuas molitur. Tandem his quoque refractis, circumspicere coepit quærens oculis adiutorem sceleris, qui in templi vestibulo (sic enim conuenerat) illa ipsa hora præsto esse debebat, sacra dona, nūmosque in destinatum locum abditurus. Ecce tibi dum intentius circumspectat, armatorum agmen (coelestium manum ante Aedem Virginis excubantium fuisse, creditum est) adesse cernit. Quorum inopinatus aspectus tantum illi terroris incussit, vt clausis propere valuis, abderet se, ratus caput suum ab illis peti. Cæterum infelix perfunctus (vt credebat) periculo, stimulante auaritia rursus audere coepit. Igitur cum iterum, ac tertio patefactis templi foribus, socium sceleris quæriraret, semper ei coelestis illa manus infestis occurrebat armis: ac trepidum effusa fuga compellebat in templum. Ita per spem, metuque nocte absumpta, tandem de salute magis, quam de præda sollicitus, irritò incepto abire statuit. Iamque appetente aurora, per auersam templi portam capebat fugam; cum coelestium excubiarum, quas diximus, occurso territus, in sacrosanctam cellam refugit. Manebant adhuc manifesta sacrilegij incepti vestigia, vt qui locus facinoris testis fuerat, etiam index foret. Superuenientibus igitur sanctissimi sacelli custodibus, valuæ refractæ, sacra dona congesta, haud leuibus argumentis il-

lum suspectum sacrilegij fecerunt. Nec mora trepidans, conscientiae notis prodentibus conceptum nefas, comprehenditur, quaestione habita, rem omnem confitetur: cum sceleris conscio merita poena afficitur, haud leue diuinæ prouidentiae erga res Lauretanas documentum.

*Duo adolescentes Daemonum seruitio eximuntur.*

*Cap. XXXI.*

**P**orro alij facinorosi homines, ac pene ad extremum perditum, Lauretanae Virginis ope ad honestam vitam, viamque salutis reuocati. Adolescens erat non genere magis, quam vitijs nobilis. hic in rixa graue vulnus in genu acceperat, irato Deo. Proinde nequicquam curare plagam prius, quam coelestem iram placare coepit. Iam in medicos, ac medicamenta bonam rei familiaris insumpsit rat partem: & curatio ad grauioris incommodi metum, quam ad vllam bonam spem pronior erat. Ad vltimum ingens animum eius formido incessit, seu maturi exitij, seu perpetuae imbecillitatis. Itaque damnata medentium ope, ad Lauretanam Virginem pariter spem, ac vota conuertit. Ac resipiscens lacrymis poenitentiae testibus Dei delinit iram: Deiparaeque auxilium implorat vouens, si discrimen illud euaderet, Lauretum se cum donis ad agendas illi grates iturum. mira dictu res. Hæc ingenti animi sensu elocutus, repente perfanato vulnere, recuperat corporis sanitatem. Cæterum homini ingrato, ac dissoluto redita salus pene exitialis fuit. Tanti beneficii immemor non sat habuit votum fallere, nisi etiam valetudinis beneficio ad pristinam vitae licentiam abuteretur. Namque in deteriora pronus, luxuriae impensius indulgendo eo demum processit, vnde receptum ad poenitentiam vix haberet. Adeo *novissima eius facta sunt peiora prioribus.* Actum de illo erat, nisi perditum hominem Deus respexisset: coelestique ope reduxisset in salutis viam. Tacitam subinde vocem audire visus iubentis ire Lauretum, & primo quoque

*Ann. Laur.  
Rier.*

que tempore votum, cuius damnatus erat, exsoluere; tandem paruit. Lauretum igitur profectus Deiparam muneribus colit. Sed non parua dictu res votiue peregrinationis fructum præripiebat. Venus quippe vsque eo deuinxerat illum sibi, vt adhuc in eodem hæsitans luto, quamuis Deo manum porrigente, ad sacram confessionem aspirare non sustineret. Ergo stimulante conscientia, nunc sacram Virginis Aedem, & destinatum sacris confessionibus locum obire: nunc templi formam, ac votiuas tabellas ex parietibus pendentes otiose contemplari: modo impulsu mali Dæmonis templo exire: modo diuini numinis instinctu eodem redire: insanum, ac mente captum diceres. adeo illum aliàs consilij, aliàs poenitentiae ipsius poenitebat. Et iam vix sui compos æstuabat animo pariter, & corpore; vt qui neque sacerdotum aspectum, nec conscientiae stimulos ferre posset. Iam consilij anceps, anxiusque per hæsecuras triduum extraxerat, cum Dei Deiparæque benignitate, noua illi spes salutis affulsit. Intererat forte rei diuinæ, cum vocem è coelo missam sibi audire visus est, cunctationem eius increpantis, iubentisque vnum è paratis Sacerdotibus aliquando adire: & noxis expedire animum cum proposito vitæ melioris. Perculit ea vox obstinatum animum, flexitque. ita demum victus, seu magis victor, mutata subito voluntate, facit imperata. Et libidinis coeno aliquando emerfus, ingenti vi lacrymarum vniuersas vitæ maculas eluit. Protinus coelesti, vt fieri solet, gaudio alacer ingentes Deo, ac Deiparenti grates agit, à præfenti corporis & animi periculo bis eius ope liberatus. Alterius iuuenis par conditio, nec dispar exitus fuit. Is in luxum, & ea quæ luxum sequuntur, effusus, breui opes paternas in flagitia, ac dedecora vitæ absumpserat. Dumque secum ipse nequitia, & improbitate certat, eo res tandem venit, vt non mortalibus magis, quam infernis monstris ludibrio foret. Horribiles ei Dæmonum facies occurfabant, quæ contemptim illum, velut mancipium suum accipiebant plagis. Nec corpori solum, sed animo quoque infeli-

infelicis adolescentis insultabant, subinde eum territantes indignis modis: credo ut illum ex malorum mole desperatio incesset. Adeo crudelis, atque importunus est in flagitiosos homines Dæmonum dominatus. Itaque miser vndique iam malis oppressus, prope iam desperatione torpebat; cum oblata subito lux eum ad spem salutis erexit. Namque æstuanti, circumspectantique coeleste auxilium, Lauretanæ Virginis, de cuius vi, ac benignitate mira multa inaudierat, memoria occurrit. Igitur subeunte animum pariter impuræ vitæ poenitentia, obortis lacrymis Deiparam inuocare: Deum per eam placare: coelestes iras auertere omni ope coepit. Sed salubre consiliū capessenti extemplo inferna illa obstabat manus, quæ contemptu in odium verso, miscens verberibus minas, à pio proposito absterrere hominem, & abstrahere conabatur. Cæterum vicit tandem Diabolicam importunitatē Christiana constantia. Adolescens Deiparæ tutela fretus decreuit rem bene coeptam perseueranter tueri. Prostrato igitur ante benignissimam patronam suam animo, non tantum corpore, spei, ac fiduciæ plenus aduersus infernas belluas eius præsidium implorare institit rogitans, ut miserrimæ seruitutis iugum ab suis ceruicibus aliquando depelleret, quò ipse iam liber Lauretum ire, & rite expiato foribus animo, meritas liberatrici suæ grates agere posset. Nec spes, precesque incassum cecidere. Extemplo diuina vis, oblata spe coelestis auxiliij, & supplicem illum ingenti gaudio compleuit: & importunos illos vexatores procul abegit. Auditæ frementium voces, & simul inuitis expressa confessio: Nihil se posse contra Mariam. Ergo ille vix præ gaudio sui compos, impigre Lauretum, uti vouerat, tendit. Ibi omnibus vitæ maculis confessione sacra elutis, Deo ac B. Virgini grates impense agit: & nonnullis Sacerdotibus (ex quorum numero Riera fuit talium rerum auidus in paucis) coeleste beneficium lætus enarrat.

*Iuuenem*

*Iuuenem in seruitutem assertum à Dæmone liberat,  
chirographo restituto. Cap. XXXIII.*

**A**lium porrò iuuenem Lauretanæ Virginis tutela  
seruauit, quem in præcipitem locum libido insana  
prouexerat. Hic vt erat proiectæ cupiditatis audaciæque,  
in vetitas se effuderat voluptates. Expugnato multarum  
matrum familias pudore, immodico mulieris cuiusdam a-  
more flagrabat: qua cum nec prece, nec precio, nec vi, do-  
loue potiri liceret; vltima experiri statuit. Igitur concilia-  
tum magicis cantionibus Dæmonem rogitat, vt se voti cõ-  
potem faciat, ad omnia se descendere paratum ostendens,  
si eo quod expeteret, frueretur. Diaboli ergo iussu à Chri-  
sto deficit: seque totum illi dedit, traditque. Super hæc  
omnia iurat conceptis ab illo verbis, & chirographo suam  
obstringit fidem. vsque eo impuras mentes voluptatis a-  
mor excæcat. Cæterum, vt potitus est, quod cupierat; fe-  
cit, vt fit, fastidium copia: & coelesti luce oborta, magni-  
tudinem sceleris sui fera æstimatione perpendit. Ergo po-  
steaquam animum curis anxium poenitentia subiit, ad  
venix spem erectus, coelestem opem spectare, Deum Dei-  
que parentem implorare coepit. Inter hæc occurrit ani-  
mo Virgo Lauretana, eiusque ædis Sacerdotes amplissima  
facinorum expiandorum autoritate præditi. Protinus  
Deo authore, ac duce Lauretum petit, haud dubius quin  
inibi esset tantis malis remedium inuenturus. Nec sua il-  
lum frustrata spes. Lauretum vt venit, Sacerdotem ido-  
neum nactus, re omni exposita, consulit, ecqua sibi spes  
sit reliqua salutis. Ille primo sceleris atrocitate exterritus  
paulisper hæsit: deinde immanitate facinoris demonstra-  
ta, ita spem illi salutis ostendit, si precibus, ieiunijs, vo-  
luntariaque corporis vexatione Deum placare penitus in-  
sistat. Cum ille nihil omnino poenarum recusaret; pro-  
misit Sacerdos, si imperata fecisset, se faciles aures ei da-  
turum, & tantum piaculum Deo propitio, vtrique expia-  
turum. In digressu hominem monet, vt per triduum ine-  
dia,

*Ann. Law.  
Riera.*



dia, cilicio, flagris corpus afflicteret. B. Virginis opem implorans: per eam à Deo veniam exposcat: se eodem triduo rem diuinam pro ipsius incolumitate facturum. Et vtrinque exstitit fides. Ita triduo extracto, Sacerdos optimum ratus est ante absolutionem, chirographum à Dæmone extorqueri, ne quid omnino iuris in illum haberet. Proinde hominem ab se dimittit monitum, vt augustissimum facellum ingressus precibus, lacrymisque Deiparam vsque eo fatigaret, dum chirographum à diabolo extortum reciperet. Morem gerit ille suæ salutis, securitatisque auidus, haud dubia spe, id se deprecatione Deiparæ Virginis impetrare posse. Ergo prostrato ante Virginem corpore, lacrymans obnixè eam precatur, vt recepto illo nefario chirographo, saluti incolumitatisque suæ consultum velit, ingenti miraculo voti compos efficitur. Versiculos illos ex animo iterabat. **MONSTRA TE ESSE MATREM: SVMAT PER TE PRECES, QVI PRO NOBIS NATVS TVLIT ESSE TVVS.** Talia precatus subito chirographum in manus suas delapsum conspicit. Itaque vix sibimet ex inopinato gaudio credens, integrato fletu grates Virgini enixius agit. Inde facello egressus lætitiâ exultans ad sacerdotem accurrit: receptum Deiparæ beneficio scriptum ostendit. Id erat tot tantisque in Christum, atque in ipsum, qui scripserat, diris & execrationibus refertum, vt facile appareret à sempiterno humani generis hoste dictatum. Verumtamen tantum vinculum omni diabolica fraude potentior vis diuina dissoluit. ita deuotum illud inferis caput, Deiparæ benignitate, afferitur in *libertatem filiorum Dei*: ne quisquam omnino quamuis facinorosus ac perditus, si modo ipse perire nolit, de sua salute desperet; ne cuiquam in dubium veniat Dei clementia, quæ vltro matrem suam reis patronam dederit ad salutem.

**FINIS LIBRI TERTII.**

HORÆ

HORATII TVRSELLINI  
E SOCIETATE IESV  
LAURETANAE HISTORIAE  
LIBER QVARTVS.



*Pij Quarti, & Cardinalis Vrbinatis studium  
Lauretanae Domus ornanda.  
Cap. I.*



INTER hec Paulo IIII. Pius sublectus, cuius Pontificatus, vt pace Italiae laetior, ita decore Lauretanae domus clarior extitit. Pius quippe superiorē domus Pontificiae porticum magna exstruxit ex parte. Vetus Xenodochium nouo adiecto edificio, amplius, & comodius fecit. Lauretanum oppidum Recinetensibus ademptum sui iuris esse iussit anno seculi huius LXV. Ad imedi causa fuit, quod negligenter ius dicere, labantes multis locis muros negligere arguebantur. Ita Lauretum trigesimo anno, quam a Paulo Tertio attributum Recinetensi ciuitati fuerat, a Pio Quarto in pristinam libertatem vindicatum est: & Lauretanus Praeses octo aureorum millia Recinetensibus, vel inuitis remunerare iussus. Nec minor in cultu B. Virginis, quam in re Lauretana amplificanda optimi Pontificis pietas enituit. Canonicorum, ministrorumque numerum non nihil imminutum suppleuit. Collegium Societatis Iesu a Paulo amplificatum simul Pontificali diplomate stabiluit, simul redditibus auxit. Inter quae Cardinali Carpen-

*Tradit. Lau.  
Riera in An  
nal. Lau.*

*Pij Quarti  
beneficia*

*Lauretū Re  
cinetensibus  
ademptum*

Y pensu

penſi humanis rebus erepto, Pontifex Laureti tutelam permifit Cardinali Vrbinati, qui nulli veterum Patronorum pietate, ac ſtudio erga Lauretanam Virginem ceſſit. Ac primum Pompeio Palanterio Aedis Lauretanæ cura, mandata, per eum templi tholum intrinſecus exornandum marmorato opere curauit. Ad radices Lauretani collis in via, quæ fert ad portum Recinetenſem, ſatis vberem, ornatumque peregrinis præbuit fontem. Inde per alios Præſides multa magnifice fecit, vt dicetur in loco.

*Picentium cura Aedis Lauretanæ aduerſus Turcas  
tuenda, & B. Virg. tutela Domus ſuæ.*

*Cap. II.*

**C**AETERUM eâ tempeſtate Turcicæ claſſis Lauretum petentis terror, & Picentium erga B. Mariam religionem, & B. Mariæ in Picentes beneuolentiam oſtendit. Renunciatum erat ab exploratoribus, ingentem Turcarum claſſem (in qua eſſent triremes centum, & quinquaginta) ex Epiro ſoluiffe eo conſilio, vt Lauretano templo diſpoliato, Anconam inuaderent. Igitur paucis iuteriectis diebus, fama haud procul ab Italia viſæ hoſtium claſſis, ingenti tumultu conciuit Picentes. Inter primum tumultum pubes Recinetenſis Lauretum conuolant ad Aedem præſidio, armisque obtinendam: & patriæ ac ſuorum immemores Lauretum aggeribus, ac propugnaculis muniunt. Certatimque alij Picentium populi accurrunt: cuncta vicina littora complent armatis, Lauretanam præcipue Domum aduerſus Barbaros ſumma ope deſenſuri. Omnibus quippe votis expetendum exiſtimabant, ſi ita res ferret, pro illa, & in illius conſpectu, honeſta morte deſungi. His armorum præſidijs acceſſerunt acerrima aduerſus immanes Barbaros tela, aſſiduæ piorum preces. Quicquid ſacerdotum, quicquid piorum hominū

Laureti

Lauretī, atque in finitimis circa oppidis fuit, Deum placare precibus, supplicationibus B. Virginem suae Domui, clientibusque tegendis inuocare non destitit. Nec preces, ac vota in irritum cecidere. Deipara Virgo nō solum à sua natali Domo Barbarorum vim arcuit; sed etiam à Piceni finibus prohibuit. Quippe Turcicae classis Duces mutato repente Anconitanae oppugnationis consilio, in Samnites maritimos rabiem verterunt suam. Itaque descensione facta, Ortonam, Vastum, Francauillam, aliaque haud obscura Samnitium oppida vi capta, ferro flammaque populantur. Samnio magna ex parte depopulato, haudquam tamen ausi sunt finitimam, praedaeque expositam regionem attingere: adeo praesens Lauretanae Virginis tutela fuit. At Pontifex mire latus Lauretanam Aedem diuinitus praesenti exemptam periculo, suas quoque partes esse duxit prouidere, vt illa in posterum non tantum à periculo abesset, sed etiam à periculi metu. Ergo de architectorum sententia, vicinos oppido colles, vnde oppugnari Aedes ab hostibus posset, mænibus, propugnaculis, fossis, aggeribus munire statuit: nimirum, vt non solum repentinos hostium impetus prohibere; sed obsidionem quoque sustinere egregie valeret. Ceterum pium Pontificis consilium alia ex alia cura distulit, denique mors intempestiua discussit.

*Conimbricensis Episcopus malis doctus ablatum Lauretanae Domui lapidem reddit.*

*Cap. III.*

**N**EC vero hæc tempestas, aut miraculorum expers, aut donorum fuit. Haud facile alias ante, tam paucis annis tam multa, tã testata, tã sermonibus hominū celebrata miracula. Illud toto Christiano orbe celeberrimū. Ioānes Soarius Conimbricēsis Episcopus vir doctrina pari

*Trad. Lau.  
Ann. Laur.  
Rier.*

ter, ac pietate clarus exstitit. Is anno huius seculi LXI. ad Tridentinum Concilium à Pio Quarto indictum proficiens, ex itinere diuertit Lauretum sub natalem Virginis diem. Ibi fufis rite precibus, votisque perfolutis, ingens eum cupido incesfit ædiculam Lauretanæ similem in suo Episcopatu condendi: ad eamque rem, vnum aliquem lapidem ex Lauretana auferendi Domo. Verum loci Præses, ac Patronus obstabant, interdictum Pontificium intentantes. Itaque Soarius honestum præferens titulum cultus Lauretanæ Virginis propagandi in Lusitania, quod optabat impetrat à Pontifice: ab eoque aufert solemne diploma. Id per Franciscum Stellam asseclam suum (nam ipse Tridentum perrexerat) ad Laureti destinat Præsidem. is erat Pompeius Pallanterius. Posteaquam Conimbriensis Episcopi sacerdotem Pontificali armatum diplomate ad subruendum augustissimum cellæ parietem, venisse fama vulgavit; enimuerò non Præsidi magis, & Canonicis, quam oppidanis aduenisque indigna res visa: nec tam præsentis damno, quam futuro exemplo perniciosa. Proinde passim querebantur, nimirum actum esse de sacrosancta Virginis cella: si semel initium auferendi eius lapides fiat, breui nullum lapidem reliquum fore. Verumtamen quia Pontificis vrgebat authoritas; Canonici, sacerdotesque Lauretani re diuina, ac supplicatione solemni ritu peracta, in sanctam Virginis cellam coeunt, imperata passuri magis, quam facturi. Cunctis tale ministerium obstinate detrectantibus, ipsemet Stella ferro lapidem è pariete eximit, aufertque, custodibus palam frementibus. Breue scilicet gaudium illud Episcopo futurum. Auferret sane sacrilegij minister Deo Deiparæque, quod vtique haud ita multo post, manifesta eorundem ira esset relaturus. Vaticinatio fuit. Hæ voces velut è cœlo missæ audacis hominis perculere pectus: & simul anxijis impleuere curis. Itaque fluctuans animo, quamuis vrgente Episcopi sui imperio, octo

dies

dies totos Laureti substitit: tempusque id omne in placando omni ope Deo nequicquam absumpsit. Neque enim cœlestem leniuit iram, qui causam iræ penes se residere pateretur. Denique ipsis Kal. Decembribus dat se se in viam, haud quaquam libero religione, ac solitudine animo. Cæterum postquam sine villo incommodo peruenit Anconam; securus periculi iter pergens, Deum adesse sensit suæ temeritatis vltorem. Ex eo quippe magnis semper imbribus, fœdaque tempestate vexatus, procedere tamen quo intenderat perseverans, multa magnaque adibat vitæ discrimina, in singula pene momenta. Viæ lacunis, voraginibusque teterrimæ passim obstare: torrentes obuij exitium minitari: equus quo vehebatur identidem corruere; ipse cadens lacunis hauriri: equi subinde mutati omnes inutiles reddi. Tandem varijs casibus infaustum iter morantibus, Decembri mense exeunte Tridentum aliquando peruenit, maximis incommodis periculisque defunctus. Ibi sacrum lapidem Episcopo tradit exponens, quanti tandem sibi stetit. At Episcopus nihilo cautior factus, cum spatio diuinitus ad resipiscendum dato, non didicisset alieno periculo, didicit suo. In Februarij mensis exitu, sacrum lapidem argentea inclusum theca transmittere parabat in Lusitaniam; cum repente ardentissima correptus febris, miserandum in modum æstuarè, iactarique cœpit. Ad febrim accedebat grauius atque atrocius malum, acerbissimus inguinum dolor, qui nullam sinebat eum capere quietis partem. Confestim medici adhibentur, qui omnibus rebus frustra tentatis (quia morbi causa consuetudinem, morbus ipse superabat artem) seuerè pronūnciant, sibi non vim, non causam morbi humanam videri. Proinde videret ipse, ne forte illud esset ab irato Deo inflictum malum. Ita parum prosperæ curationis euentum veriti, desperata eius valetudine discesserunt. Ingens Episcopum sollicitudo incefferat anxium, vtrum occulti alicuius delicti tam atroces ab se Deus expeteret poenas. Ergo  
desti-

destitutus à medicis æstuarè coepit animo etiã magis, quam corpore: in se ipsum intentius inquirere: & Lauretani lapidis religione animum stimulante, precibus, gemitibusque diuinum placare numen: ab Lauretana Virgine, si eam forte, violata eius Domo, læsisset, exposcere veniã: se ad omnia descendere satisfaciendi causa paratum profiteri. Nec in irritum missæ preces, culpam vtcumque agnoscentis, detestantisque. Mox tacitam velut missam è coelo vocem sibi audire visus, iubentis ademptum Lauretanæ Virgini saxum reddere. At ille veritus, ne id agræ mentis vanum esset ludibrium, simul quod lapidem ex autoritate Pontificis haberet, simul quod tanto bono iam parato fraudare nollet Lusitaniam; animi, consilijque incertus hærebat. Per hæc hebdomadæ aliquot absumptæ. Stella Domini sui iussu, coenobijs duobus sacrarum Virginum ciuitatis Tridentinæ sanctimonia inclytis, Episcopi periclitantis salutem impensius commendarat. Biduo interiecto vnum ex vtriusque coenobij primoribus responsum tulit. si saluus esse vellet Episcopus, Lauretanæ Virgini redderet, quod abstulisset. Ea vox, vt ad aures accidit Stellæ, animum quoque eius parumper defixit mirantis, qui tandem de Lauretano lapide rescuiissent claustris inclusæ virgines, quod Tridenti quidem præter se, & Episcopum (is rem summa ope taceri iusserat) sciret nemo. Haud dubius ergo totam illis rem diuino indicio enunciatam, Domino comperta renunciat. Tum vero ille attonito similis hæsit animo; inde conscientia ictus crebros edidit gemitus. Mox super lectum vbi iacebat, cubito alleuat se, & manus pariter oculosque tendens in coelum, manantibus vbertim lacrymis, veniam à Dei parente enixe perere insilit: ignosceret misericors mater pio errori: ignosceret delictum agnoscenti suum. nihil Lauretanæ Domus penes se, ipsa inuita, futurum. Fixum sibi, ac statutum esse extemplo restituere, quod accepisset: nec deesse fiduciam recuperandæ per eam salutis, lapide restituto. Proinde ip-

de ip-

de ipsa opem ferret, quæ spem fecisset. Nec vero aut ille suum promissum, aut B. Virgo eius spem fefellit. Exemplo Soarius Stellam ipsum, qui attulerat, Lauretum referre saxum illud, & iter maturare iubet. Vix dum ille vrbis portâ citato excesserat equo; cum Episcopus melius habere coepit. Igitur alterum protinus cursorem submittit, qui Stellam ad iter quam maxime accelerandam incitaret. Itaque ille mutatis subinde equis, quietis pene immemor strenue noctes, diesque currebat, Lauretum peruenire festinans. Dictu mirabile. quo propius is Lauretum accedebat (vt postea temporibus inter se collatis intellectum est) hoc melius habebat Episcopus; vt eodem tempore, & Virgini lapis, & salus Episcopo redderetur. Neque illud carere visum miraculo, quod Stella non magis difficili, impeditoque vsus erat itinere sacrum auferens lapidem, quam facili, expeditoque vsus est referens. Satis constat illum Tridento Anconam (ea xv. millia passuum abest Laureto) non toto quadriduo peruolasse. Adeo non tam equorum celeritas, quam diuina quædam vis obsecundabat redeunti. Hæc vti à me perscripta sunt, Raphaeli Rieræ, qui tū Laureti erat Stella ipse narrauit. Et sane propter euidenciam miraculi, res est omnium sermone celebrata.

*Sacer lapis magno apparatu, concursuque in suo loco repositus celebratur.*

*Cap. III.*

**L** Lauretum Stella attigit mense Aprili ineunte. Protinus Lauretano Præsidi rem omnem, vti gesta erat, enarrat: lapidem argentea, vt erat, theca inclusum cum Episcopi litteris tradit. Quæ fama posteaquam ad Sacerdotum, qui male ominati rem tentantibus fuerant, peruenit aures; pro se quisque fremere, Lauretanam Virginem natalis suæ Domus vlticem oculos aperuisse: & ne talia posthac alius auderet, insigne mortalibus documentum dedisse,

*Ann. Laur.  
Rier.*



dedisse. Cæterum vbi primum relati tam euidenti miraculo lapidis fama percrebuit; cunctis oppidanis, aduenisque visendi studio concurrentibus ad portam oppidi, supplicatio est indicta. Ibi Episcopi Conimbricensis litteris (hæ rem totam ordine exponebāt) propalam recitatis, insignis miraculo lapis ornatissimo impositus ferculo, quāta maxima tum potuit pompa à Præside, Canonicis, Sacerdotibus circumfertur: & prosequentibus amplius duobus hominum millibus, in suum reponitur locum. Lapidum duplex ferri retinaculum additum, quod monumentum foret ad posteros, eum temeritate hominum exemptum, Dei prouidentia restitutum. Ipsius quoque Episcopi litteræ ad Pium Pontificem transmissæ, tamquam miraculi testes: quæ hodie cum alijs litteris ad Pontifices pertinentibus, Romæ asseruantur in arce S. Angeli, vnde nos exemplum habuimus, quod hoc loco visum est intexere. Epistola igitur totidem pene verbis in Latinum translata talis est.

*Ioannes Episcopus Conimbricensis Præsidi Lauretano S. D. Pro mea erga Lauretanam Virginem religione, eius adis lapidē (quod te non fugit) summa ope, operaque curaueram. Ac demum interdicti Pontificij religione solutus à Pont. Max. impetraram, Cardinale Carpenſi Laureti Patrono non inuito. Sed Deus, ac Dei parens haud obscuris argumētis mihi denunciarūt, vt ablatum lapidem Lauretum remitterem. Quippe, & iniustatus morbus prosperam meam valetudinem diuinitus afflixit; & piorum, Deoque acceptorum hominum monitu hanc morbi causam esse perspexi. Itaque ego nulla interposita mora, veniam pacemque precatus à Deo, eiusque sanctissima parente, sacrum lapidem per eundem Franciscum Stellam Aretinum sacerdotē meum, qui istinc eum abstulerat, referendam curauit. Quæso obtestorque, vt remissum qua par est religione, ceremoniæque recipias, ac suo reponas loco, vna cum calce, quæ pariter remittitur. Vnum oro, vt arculas argenteas, quibus ea continentur, velut testes miraculi asserues ad posteritatis memoriam sempiternā. Gratissimum quoque mihi feceris, si Card. Patronum, ipsumque Pontifi-*

Pontificem Max. de tota refeceris certiores, ut posthac Censuras Ecclesiasticas in Aedis Lauretana violatores ratas esse, ac sanctas velint; ne quid omnino illinc in posterum auferatur. Orabis etiam cum istis sanctis sacerdotibus B. Virginem, ut hoc quicquid est, siue erroris, siue culpa clementer mihi condonet. Data Tridenti VI. Id. Aprilis An. M. D. LXII. Subinde tam certi, exploratique miraculi fama per Picenum Italiamque vulgata, & loci religionem, cultumque plurimum auxit, & maximam vndique peregrinorum molem cum donis exciuit. Satis constat, intra vnus mensis spatium, supra quinquaginta aduenarum millia confluisse Lauretum, studio celebrati fama lapidis visendi osculandique. Nec alia res illa tempestate, sermonibus hominum celebratior fuit.

*Plures præcipitis ruinae periculo liberantur.*

*Cap. V.*

PER idem tempus Deipara Virgo haud minus mortalium salutem, quam domum suam sibi cordi esse claris indicijs ostendit. Troilus Ribera vir nobilis Lauretum voti causa petens, haud procul maritimo Piceni castello (Cryptas vocant) per abscissas rupes iter faciebat eques. Ibi fallente vestigio, ex præcipiti in subiectum maris littus, equo inhærens deuoluitur, Lauretanam subinde Virginem inclamans. Nec defuit diuinum auxilium, mira res dictu, visuque. Equus cum equite de rupe reuolutus hæsit in femita propter mare: ipse etsi gladio ac pugione præinctus, incolumis euasit, nullaq. læsus ex parte. Ita Lauretum ad duplex votum exsoluendum, lætus, atque alacer tendit. Geminum ac par discrimen Salustius Turmæ equitum Pij Quarti Ductor, ope B. Virginis effugit. Is in altissima rupe Umbriæ iter faciens simul, cum

Z equo

*Ann. Laur.  
Rier.*

equo corruit præceps. Sed in ipso periculo memor B. Virginis Lauretanæ, quam ante adierat, eam lacrymabundus implorat. Aduit ruenti B. Maria, & præsentem strenue opem tulit. Itaque ille, etsi ad imam vsque vallem deuolutus, tamen sine vlllo grauiore incommodo surgit: & erat altitudo rupis vnde exciderat, passuum circiter quadraginta, ne quis eam rem miraculo eximeret. Par em in pari periculo B. Virginis opem expertus est Iosephus a Mōte Feltrio. hic editā conscenderat turrim ea mente, vt ibi statueret trabem. Cæterū vestigio fallente delapsus ferebatur præceps. Ibi tum Virginem Lauretanam inuocans extemplo visus sibi cælesti quadam vi, & quasi manu sustineri, ac paulatim sine molestia, periculoque demitti. Igitur solum attigit integris non solum membris, sed etiam sensibus. Illud autem admirabilius. Augustinus Cremensis Catari erat in Vrbe Dalmatiæ an. M.D.LXIII. Iunio ineunte, quo tempore ingens terræmotus bonam vrbis partem hausit, strauitue: & Franciscum Priulum Prætorem vrbis cum vniuersa familia oppressit, haud miserabili magis, quam memorabili clade. Tum igitur Augustinus, & ipse communis periculi particeps, B. Mariæ Lauretanæ implorauit opem. nec frustra. Illi subita parietis ruina obruto, vestimentis dilaceratis, summa duntaxat cutis perstringitur. Ita omnium opinione mortuus, repente B. Mariæ præsidio existit incolumis. Cuius incolumitatem illustriorem fecit aliorum, qui par discrimen subierunt, fæda ac miseranda mors.

*Nauta amissa nauis, B. Virginis ope seruatur,*  
*Cap. VI.*

*Ann. Laur.  
 Riera.*

**N**EC minor in maris tempestate sedanda, quam in terræmotu B. Virginis Lauretanæ vis existit. Sardus erat quidam Nauarchus peritus, & grauis. qui è Constanti-

stantinopoli onustam mercibus adducebat nauim. Hæc anno huius seculi LX. ipso peruigilio S. Andreae Apostoli, cum iam Miletus Asiae minoris Vrbs in conspectu esset, repente aduersa tempestate iactata, & validis verberata fluctibus fatiscere demum cœpit. Præcisa erat portus capiundi spes: & iam magis ac magis dehiscens carina vberim admittebat aquam. Ergo Nauarchus, nauæque humana ope damnata, Virginem Lauretanam inuocant supplices. Nec surdis auribus adhibitæ preces. Iam prope erat, vt nauis paulatim demersa hauriretur fluctibus, cum nautis, vectoribusque veniam exposcentibus à Deo, Deiparæque auxilium certatim implorantibus, repente inter nocturnas tenebras lux coelestis affulsit, quæ trepidis, & animos addidit, & viam ostendit salutis. Protinus scapham vident in medijs fluctibus pene immotam stare, velut ad effugium diuinitus paratam. Itaque cuncti ea strenue conscensa, cœlestem lucem præeuntem, quasi Ducem itineris sequuntur, Lauretanam esse Virginem rati. Paululum prouecti erant, cum respectantes, nauim quam reliquerant, haustam fluctibus cernunt. Deo igitur Deique parenti gratias, laudesque iterantes, coelestis luminis ductu in Adriaticum sinum deferuntur: ac tandem Italiae oram legentes Anconæ portum capiunt, ipso Apostoli Andreae solemnibus die. In terram egressis haud minori miraculo itineris celeritas, quam Ducis benignitas fuit. Compertum quippe est paucarum horarum spatium millia passuum amplius mille scapham peruolasse. Itaque è vestigio Lauretum profecti, sacrisque mysterijs rite expiati. Deiparæ Virgini vota exsoluunt, miraculum enunciant, predicantque.

*Duo viri à fulminibus liberantur. Duae item  
feminae steriles fecundantur.*

*Cap. VII.*

*Ann. Laur.  
Rier.*

**H**Aud praesentior aduersus fluctus, quam aduersus fulmina tutela exstitit B. Mariae Lauretanæ. Antonius à Sancto Stephano castello Lucensis ditionis, atroci procella ingruente, turrim ascenderat, campanum æs de more pulsaturus. Ecce tibi fulmen è cælo ruens turrim enim Antonio deijcit, qui fulmine afflatus, ruinaque oppressus, quatuor horas iacuit exanimis, obrutusque ingenti cumulo saxorum. Plura eodem tempore pro Antonij salute vota à propinquis Lauretanæ Virgini facta, quæ haud irrita ceciderunt. Remoto lapidum aceruo, Antonius viuus, valensque inuentus est. Qui breui receptis viribus, Lauretum venit anno. M. D. LXV. Deiparæ vota reddit, expertam eius opem impensius prædicans. Huic aliud simile eodem fere tempore. Marcus Antonius Ficinus à Monte Feltrio Carpenianæ Paroeciæ Sacerdos turri conscensa, ære campano sacrificij signum dabat. Cæterum subito ictus fulmine Lauretanam inclamat Virginem. Ergo afflatis dumtaxat humeris, vestituque ambusto, ipse haud dubia B. Mariae ope saluus euadit. Propere igitur Lauretum accurrit, vota Deiparæ reddit, votiua tabellam nobilem, miraculi ad posteros testem relinquit. Nec minus abolita clarissimis feminis sterilitas Lauretanam Virginem eadem tempestate nobilitauit. Julia Roburea Alfonso Estensis Ferrariæ Ducis vxor complures in matrimonio annos cum viro transfegerat prolis experta. Ad vltimum damnatis medicorum remedijs, ad diuinum se conuertit auxilium. Itaque Lauretum venit, animoque rite expiato, Virginem implorat, stirpem virilem exposcens. Addit precibus votum, si filioli compos fiat, se ad Lauretanam

tanam

ranam Aedem cum muneribus redituram, aut si quis casus obftet, pios viros suo loco cum donis esse missuram. Concepto voto domum reuersa prolem concipit; felicique enixa partu pulcherrimum edit infantem. Protinus voti memor infantis effigiem egregie pictam in argentea lamina pondo librarum octo: donum Virgini misit, & addito dono titulus accepti beneficii testis.

ALPHONSVS ESTENSIS ALPHONSI F.  
ALPHONSI DVCIS FERRARIENSIS N.  
ORTVS IDIB. NOVEMB. A. MDLX.

Huius miraculi fidem aliud consimile adfirmavit. Bernardinus Sanseuerinus Bisiniani Princeps huius, qui nunc est, pater plurimis iam annis cum coniuge exactis, nullos ex ea liberos genuerat. Igitur medicorum, medicamentorumque spe diu frustratus mœrebat non modo expers, sed etiam expes prolis, quam relinqueret tantæ ditionis hæredem. Ad vltimum, quod natura negabat, sibi à Deo, Deiparaque precibus exposcendum ratus est. Voto nuncupato, Lauretum cum vxore contendit. B. Mariam ambo enixe orant, optatam sobolem exposcunt. Nec diu B. Virgo eorum spem morata est. Enimvero priusquam Laureto discederet Princeps, vxorem vterum ferre certis indicijs comperit. Ac breui constitit, eodem illam tempore, quo votum domi conceperat, optatam sobolem concepisse. Cæterum nescio quo casu id beneficium breue, ac fugax fuit. Princeps paucis annis, quam pater factus erat vnico orbatur filiolo. Nec tamen B. Virgo eius fefellit spem, votumque. Haud ita multo post alium genuit filium, qui patri superstes, nunc Bisiniani obtinet Principatum.

*Multis*

*Multis desperata sanitas restituitur.*

*Cap. VIII.*

*Trad. Laur.  
Ann. Laur.  
Rjev.*

**M**ultis quoque per eadem tempora salus ( quamvis  
desperantibus medicis ) diuini redditus. Car-  
din. Moronus periculoso implicitus morbo, Lauretana  
Virgine implorata, repente conualuit. Itaque damna-  
tus voti Lauretum protinus venit: & gratijs B. Marię actis,  
extare voluit diuini muneris monumentum. Proinde vo-  
tuum inibitabellā suspendit hoc maxime titulo insignē.  
IOANNES CARD. MORONVS EPISCOP. PORT.  
GRAVISSIMA INFIRMITATE OPPRESSVS,  
A DEO. INTERCESSIONE B. MARIAE  
SEMPER VIRGINIS LIBERATVS, VOTI COMPOS  
VOTVM PERSOLVIT. AN. DOM. M. D. LXV.

*Card. Moro-  
ni votum.*

*Julian. Cæ-  
sar. mortife-  
ro morbo e-  
ripitur.*

Aliud admirabilius, sed paulo antiquius. Iulianus Cæ-  
sarinus ex Romanis proceribus, de quo ante diximus, an-  
no huius seculi LX. difficili, diutinaque dysenteria confe-  
ctus iacebat. Exhaustæ iam erant cum cruore vires: nec  
magis iā medici, quā eius domestici, ac propinqui actum  
de eius salute credebant. At ille expertæ alias Lauretanæ  
opis memor Deiparam inuocat. Protinus cunctis stupore  
attonitis, periculo eximitur. Quo propior mortis erat, hoc  
evidentius miraculum fuit. Sequitur aliud genere dispar,  
evidentia par. Ioānes Baptista Asculanus multos iam an-  
nos laborabat ex pedibus adeo grauitur, vt per se ipse in-  
gredi haud quaquam valeret. Igitur damnata medicorū  
spe, Lauretanæ Virginis opem implorat. Confestim equo  
vectus Lauretum venit. Quo postquam ventum est à duo-  
bus familiaribus in augustissimam cellam delatus, simul  
B. Mariam venerabundus salutauit, extemplo pristinam  
valetudinem recuperauit pedum, sic prorsus, vt per se suis  
pedibus regrederetur ad hospitium, vnde eum in sacro-

*Aeger ex pe-  
dibus sana-  
tus.*

sanctam

sanctam cellam modo ægrum, & pedibus delatum esse constabat.

*Duo Energumeni à vexatoribus Diabolis liberantur.*

*Cap. VIII.*

**P**Ar in Diabolis, atque in morbis depellendis, B. Mariæ virtus enituit. Illyrica subinde mulier Paula nomine, diu multumque à malorū Dæmonū manu, quibus obsessa tenebatur, vexata, sane mirabile, ac multiplex Lauretanis incolis, aduenisque spectaculum præbuit. Quippe cæteris humanis, diuinisque remedijs frustra tentatis, statuit ad Lauretanam Virginem, certissimum ærumnosorum, perfugium, conferre se se. Ergo Dæmones salubri consilio, itinerique obstare summa ope: & Lauretanum iter ingressam modo fremitu, & clamore horrendo in fugam auertere; modo obfirmato pergentem animo prostrernere humi; aliàs ipsam instigantes in itineris comites, sociosque incitare adeo, vt latratibus, infestisque dentibus cunctos à comitatu absterreret suo. Vicit tandem siue hominum pietas, siue diuina vis diabolicas artes. Itaque quamuis obluētans mulier à valida, minimeque timida virorum manu abripitur in sacram Virginis cellam. Pius, ac peritus talium rerum Sacerdos adhibetur, à quo per incarnati inibi Verbi mysterium iussi faceffere, tandem Diaboli abscedunt muliere exanimi relicta. Cæterum illam deinde receptis viribus, actisque gratijs abeuntem hand procul Laureto rursus inuadunt. Igitur retracta ad B. Virginis Aedem, mira quædam edere coepit, vaticinari, arcana patefacere multorum, peregrinis subinde linguis eloqui. Mirari primo qui aderant, inde admiratio in misericordiã verti. Horum precibus exorata Virgo exagitatores illos denuo exegit. At simul Laureti porta mulier pedem extulerat, confestim importuni illi vexatores aderant: & in

eam



eam velut in antiquam possessionem suam remigrabant. Id cum iterum, ac tertio euenisset, sensit aliquando mulier, se extra Lauretum saluam tutamque ab illis monstris esse non posse. Constituit ergo Laureti vitam degere: & sub umbra, tutelaque B. Virginis latere, eius semper obsequijs addicta. Ibi inter talia annis aliquot absumptis, felici exitu, supremum expleuit diem. Aliud eodem fere tempore accidit huic haud sane absimile. Alexander Galiardinus Bononiensis caupo fuit non ignobilis, is carissimam habebat filiam à quatuor teterrimis diabolis vexatam miseris modis. Hanc igitur magna spe, ac fiducia Lauretanæ Virginis fidei, tutelæque commendat. nec frustra id fuit. paulopost excussis infestis illis vexatoribus, liberam & incolumem filiam recipit. Voti compos eam Lauretum adducit, Deiparæ Virgini gratias acturus, & Lauretani auxilij testis futurus.

*Cecis duobus videndi facultas redditur.*

*Cap. X.*

*Anna Laur.  
Rier.*

**C**Aecis quoque per idem tempus videndi facultas red-  
dita. Petrus Romanus Faentinus erat Neophy-  
tus, qui utroque captus lumine multos iam annos in per-  
petua nocte moestam trahebat vitam. Ad vltimum fama  
de Lauretanæ Virginis miraculis Faentiam perlata ad  
spem visus recuperandi torpentem eius animum erexit.  
Lauretanam itaque Virginem bonæ spei plenus implorat.  
Mira dictu res. dum magna spe infisit precibus, repente  
discussis tenebris, optatam recipit lucem. Res satis testa-  
ta. Lauretum is venit anno M. D. LXIII. Annibalis Ca-  
salij Protonotarij Apostolici, & Vicarij Faentini testes  
miraculi litteras protulit. Aliud huic simile. Thomas Par-  
mensis ex longinquo, atrocique oculorum morbo, lumina  
prorsus amiserat. Desperata igitur humana ope, ad diui-  
nam

nam spectare coepit. Nocte quadam acri oculorum dolore excitus è somno, in ipso grabato, vbi iacebat, submittit genua venerabundus: Deiparam Lauretanam enixe inuocat: veniam à Deo, luminumque sanitatem per eam exposcit. si voti compos fiat, se Aedem Lauretanam aditurū vouet. Et votum Deo, Deiparæque cordi fuit. Cum recubisset Thomas, dulci correptus somno paulisper quieuit. Inde euigilans orti iam solis lucem sanis, ac vegetis oculis lætus hausit.

*Mutis duobus B. Virgo subuenit, alteri linguæ vsu,  
alteri exsectam linguam restituens.*

Cap. XI.

**N**Ec in cæcos B. Virgo benignior, quam in mutos fuit. Ioannis Vbaldi Patauini clarissimi copiarum Ducis paruus filius comitali oppressus morbo, vsu amiserat linguæ. Iam triennium mutus, atque æger iacebat, cum eius pater desperata medicorum ope, Lauretanæ Virginis implorauit auxilium. Et auditæ paternæ pro filio preces. Extemplo puer pristinam non tantum linguæ, sed corporis quoque diuinitus recuperat sanitatem. Igitur anno M. D. LXIII. Lauretum à patre adductus: Deiparæ Virgini ab utroque grates actæ: vota impense reddita: tota res Lauretano Præfidi, alijsque compluribus enarrata. Cæterum illud, vel maxime admirabile. Samnitum Prætor Lauretum petens Ciuitellam diuerterat. Ibi nefarium hominem apprehendit assuetum in Deum, ac Virginem Lauretanam, impia subinde verba iactare. Ergo infensus ira, protinus exempli prodendi causa, væsanam magniloquentiam exsecta sacrilego lingua vindicauit. Neque hoc contentus, eundem in custodiam traditum asseruari sedulo iubet, quoad ipse Laureto regressus decerneret, an esset poena grauiore multandus. Itaque miser ille supplicio

*Ann. Lawo.  
Rier.*

A a sumpto

sumpto æger, intentato sollicitus aliquando resipuit, & scelere in cultum verso, dies noctesque Lauretanam Virginem tacitis placare precibus, votisque institit, obsecrās, vt infensam sibi Proregis leniret irā: daretque facultatem animi labes sacra confessione expiandi. Nec ingratae Virgini, irritaeue exstiterunt impij hominis resipiscentis preces. Haud multo post species Deiparæ illi in somnis oblata est iubentis eum bono animo esse: breui fore, vt custodia emissus ad Lauretanam Aedem pergeret: ibique peccata confiteretur, nouæ linguæ subsidio. Prædictionem comprobauit euentus. Experrecto quædam quasi lingua renasci coepit, qua haud sane ægre sensa exprimeret mentis. Et Prorex Laureto reuersus re cognita, parcendū existimauit, cui Virgo ipsa pepercisset. Confestim igitur eum liberum dimittit monitum, vt suo posthac periculo sciperet. Datisque ad Pœnitentiarios litteris miraculi testibus, Lauretum destinat gaudio gestientem ad vota reddenda. Quo vbi venit, haud magis Proregis epistola, quã res ipsa miraculi fidem omnibus fecit. Quippe patefacto oris hiatu (mira dictu, mirabilior visu res) simul recisam linguam, simul lingulam quandam subnascentem videbant, & tamen vbi ille vellet, quanquam blefo ore, audiebant loquentem. Neque hic stetit res. Postquam domum reuertit, sacris mysterijs bis, terue perceptis, noua lingua ad iustam magnitudinem nouo excreuit miraculo. Itaque Lauretum denuo ad agendas Deiparæ grates profectus, ijs ipsis, qui exsectam paulo ante linguam viderant (quorum ex numero Raphael Riera fuit, qui hæc memoriæ prodidit) immortalis B. Mariæ dono renatam ostendit, cunctis rei nouitate atque admiratione attonitis, & tam eximium, tamque illustre miraculum B. Virgini gratulantibus.

*Indens*

*Iudæus à Beata Virgine vinculis exemptus,  
Laureti Baptismo expiatur.*

*Cap. XII.*

**N**Ec Christianos solum, sed etiam Iudæos Lauretana Virgo suæ benignitatis, opisque participes fecit. Nazarenus fuit Hebræus vir alioqui grauis, ac prudens, qui Nazarethi habitabat in vico, vbi Lauretanæ Domus diximus extare vestigia. Is igitur ex loci vicinitate, de quo multa fando audierat admirabilia, religionis aliquid traxerat. Iam Mariæ cui fauebat suæ, quam tanto à Christianis coli honore cognorat: iam à Christo ipso eandem ob causam haud sane multum abhorrebat. Cæterum, vt est genus hominum durum, atque obstinatum, in auita hærebat superstitione, qua illum à puero diuturnus vsus implicauerat. Sed grauis calamitas tandem obfirmatum animum flexit. Iam sexagenarius ob patratum nescio quod facinus, à Turcis comprehensus æternis addicitur vinculis. Tandem ærumnis confectus, desperata salute corporis, de animo cogitare cœpit. mox iniecta diuinitus ingenti salutis cura, veniam à Deo mundi conditore suppliciter orare institit. ita victa malis obstinatio, & diuina lux caliganti animo oborta. Ergo, & Iesum Christianorum Messiam, & Mariam Messiam matrem venerabundus implorat. Id cum impense fecisset, discedit cubitum spei, ac fiduciæ plenus. Nec vana spes fuit. Eadem nocte secundum quietem se illi obtulit Christus: quem cum ex specie, qua coli à Christianis solet, agnouisset; verum Deum, ac Messiam professus, insuper supplex adorauit in somnis. Confestim illi eximia pulchritudine, ac maiestate virginis species oblata est, cuius iussu altera virgo eius comes Nazarenus catenis eximit, quibus vincus tenebatur: fori-

Aa 2 busque

*Ann. Laur.  
Riera.*

busque carceris reſeratis, adhuc ſopitum ſomno, ſed per quietem, quæ re ipſa gerebantur, videntem deducit ad portum. Ibi potior virgo, quæ alterius Domina videbatur, nauiculam paratam oſtendens; Iam liber es, inquit, eſto liberatricis memor. en tibi effugium paravi, nec deero fugienti, tu modo Lauretum, quod oppidum in Piceno Italiae regione eſt, pete: ibi Chriſtianiſ initiatus ſacris ad Mariae aram te ſiſte, ſuſcepto conſilio vitæ melioris. Tum vero Iudæus gratijs vtrique, ac præcipue ei, quæ primas tenebat, actis, orare liberatricem ſuam, vt nomen ſuum edere ne grauetur. Et illa cum ſe Mariam Lauretanam, Luciam comitem eſſe dixiſſet; ſubito cum comite ex oculis abiit. Tum demum euigilans Hebræus veram rei geſtæ ſpeciem ſibi in quiete oblatam ſenſit. Dum rei miraculo defixus hæret, nullumque grates agendi Lauretanæ Virgini modum facit; nauicula, quam B. Maria hortante conſcenderat, per maria ſua ſponte incredibili celeritate ferebatur. Itaque diuino ductu impulſuque Anconam appellitur biduo. Miraculo deinde vulgato, à primoribus ciuitatis benigne accipitur; quibus instantibus, vt ibi baptiſmate ablueretur, atqui, inquit, Maria Chriſti mater Laureti me baptizari iuſſit. Ergo à Prætoſe Anconitano cum litteris commendatitijs dimiſſus Lauretum pergit: ibique Chriſtianiſ myſterijs ſatis imbutus Baptiſmo expiatur, ingenti vel ſuo, vel aliorum gaudio, ſæculi huius anno LX. Tota res ab ipſo per interpretem Riera, & alijs enarratur.

*Præcipua dona Pio Quarto Pontifice Maximo  
Lauretum lata, missaue.*

*Cap. XIII.*

**N**EC verò tam fœcunda miraculorum tempestas do-  
norum sterilis fuit. Cardinalis S. Præxedis effigiẽ  
suam à pectore argenteam pondo librarum quinque. Fran-  
ciscus Caetanus è nobilitate Romana aræ ornatum au-  
reum, Cardinalis Aragonius argenteum Phrygio opere  
& margaritis insignẽ. Alij porro minus nobiles alia mino-  
ra dona Virgini attulerunt, quę persequi operæ nõ est. Nec  
ignobilis pietas illustrium feminarum. Iuliæ Roburæ Du-  
cis Ferrariensis donum fuit sacerdotalis vestis argentea  
opere Phrygio magnifice picta. Ducis Grauinensis ami-  
culum aræ ex Attalica veste crispante. Ducis Montis Al-  
ti pluuiiale ex textili aureo: alterum Clœliæ Farnesiæ ex  
holoserico raso lilij aureis conspicuum. Nec facile alias  
insigniora tam paucis annis ciuitatum, oppidorumque do-  
na exstiterunt. Spelli oppidi in Umbria effigies missa ex  
argento librarum trium. Altera Sarnapi in Piceno lib. xi.  
Alia Arretij in Hetruria pondo VIII. Firmi quoque vrbis  
simulacrum argenteum alterum (nam alterum ab hinc  
xxx. fere annis missum) pondo XVIII. his tertium acces-  
sit hac eadem tempestate, item ex argento, & magnitu-  
dine, & pondere eximium, quippe librarum xxxiiii.  
Adiectus titulus votiuum donum nobilius fecit.

VRBS FIRMANA  
OB RECUPERATAM REMP.  
EFFIGIEM HANC ARGENT.  
DIVAE MARIAE DE LAVRETO  
VOTO PVBLICO D.

Hęc præcipua Lauretani facelli miracula, ac munera  
Pio Quarto Pont. Max. litteris consignata reperio.

*Pij*

*Codic. Lauv.  
Car. S. Præ-  
xedis D.  
Franc. Gae-  
tani D.  
Card. Ara-  
gon. D.*

*Duc. Ferrar-  
ien. D.  
Ducis Gra-  
uueusis D.  
Ducis Mon-  
tis Alti D.  
Cleliæ Far-  
nesiæ D.*

*Spelli oppi-  
di simulacr.  
argent.  
Sarnan. sim.  
argent.  
Arretij sim.  
argent.  
Firmi trie si-  
mul. argen.*

*Pij Quinti de Lauretana Aede testimonium, & Roberti Saxatelli, illo Pont. opera.*

*Cap. XIII.*

*Anna. Lau.  
Rier.*

**P**ius Quintus inde Pontificatum excepit, cuius incluta omnibus in rebus pietas in D. Mariæ Lauretanae cultu satis enituit. Nihil quippe illi antiquius fuit, quam ut eam suo aliquo munere insignem faceret. Proinde inter primum Pontificatus sui rudimentum, illustre in suo monumento testimonium Aedi Lauretanae dedit.

*Pij V. testi-  
monium.*

Nam cereos agnos de more consecraturus, effigiem Domus Lauretanae Angelorum humeris vectæ multis eorum imprimendam curavit, cum hoc titulo.

VERE DOMVS FLORIDA. QVAE FVIT IN NAZARETH. Quod quidem talis, tantique Pontificis testimonium eo nobilius censendum, quo plures orbis Christiani partes cum sacrorum agnorum imaginibus peragrauit. Neque eo contentus Pontifex, Cardinali Vrbinati Aedis Lauretanae tutelam impensius commendauit monito, nihil ut omnino prætermitteret, quod ad eam ornandam, augendamque pertinere existimaret. Itaque optimus Cardinalis ad id sua spõte pronus, impellente Põtifice, in eam curam totus incubuit. Iam Pallantërij successor Io: Baptista Maremontius semestris Præses procuratione Lauretana, Vbaldus deinceps Venturellus paucis mensibus etiam vita excefferat. Cardinalis itaque Vrbinas pari animi magnitudine, ac pietate mandata

*Robert. Sa-  
xatellus.*

Pij Pont. facefsens, Robertum Saxatellum virum manu, & consilio promptum Laureto præfecit cum summa potestate. Nec egregia Saxatelli industria Cardinalem, aut Pontificem frustrata est. Illo authore, ad augendam Lauretani templi maiestatem, sacerdotum, Canonicorumque delectus habitus: eximijs vndique cantoribus ingenti pre-

tio

tio accitis, symphonicorum chorus nulli secundus institutus: sacra suppellectile aucta, tabulis pulcherrime pictis, peripetasmatis comparatis nitor altaribus, templo splendor additus. Illa autem præcipua augustissimæ cellæ ornamenta. Sibyllarum signa duodecim è Ligustico marmore pulcherrime facta, & in suis loculamentis disposita: quatuor insuper æneæ valvæ ianuis impositæ mirabili opere cælata, Hieronymi Lombardi nobilis illa ætate statuarij, & fictoris manu. His accesserunt bina Principum Apostolorum simulacra ex argento sesquicubitalia, præclara arte perfecta, præcipuis diebus festis ornamento altaribus futura. Quin etiam Sanctissimæ Eucharistiæ honeste, ac decore ad ægros deferendæ, mortuis rite sepeliendis, Nominis Iesu, & Mariæ religioni tuendæ, sodalitates quatuor institutæ, Corporis Christi, Misericordiæ, Nominis Iesu, Rosarijque B. Virginis. Et suum, cuique sacellum cum sacra suppellectili, suus ad conueniendum locus, suæ leges datæ. Quibus sodalitatibus ingens sane, & Lauretano populo commodum, & templo decus accessit. Nec templi finibus Saxatelli se tenuit cura. Publicam bibliothecam cuiusque generis libris instruxit. Noxijs nemoribus, quæ supererant excisis, circumiacentes lacunas penitus exsiccauit. Submotoque Musionis fluuij menia subterlabentis alueo, Lauretanam habitationem lōge salubriorem fecit. Inde vt peregrinis Lauretum petentibus liber, & expeditus vndique pateret accessus, vias omnes, quæ Lauretum ferunt, iam longo vsu vitiatas, atque corruptas partim laterculo, partim glarea strauit. Quamquam horum pleraque Pio V. Pontifice inchoata opera, Gregorio XIII. deinde perfecta. Nauigium quoque ingens subuehēdis è Dalmatia ingentibus saxorum globis, ad Lauretanæ ædificationis vsum, Saxatellus ædificauit: magnamq. saxorum vim Lauretum subuehendā curauit. Hisce lapidibus à Ioanne Boccacino architecto haud ignobili, præclara Basilicæ Lauretanæ facies antiquo opere strui cœpta.

Sibyllarum  
signa xii.

Æneæ val-  
uæ quatuor  
Binæ Apo-  
stolorum si-  
mulacra.

*Domus*



*Domus Lauretanae hospitalitas, eleemosynaeq.  
Cap. XV.*

Hospitalitas  
Domus Lau  
rez.

**N**EC Saxatellus templo, oppido, vijs ornandis intentus, caritatis, benignitatisque Christianæ munia intermisit. Centenos primo, inde ducenos, saepe etiam trecentos, eoque amplius pauperes peregrinos hospitio exceptos, haud sane maligne alebat quotidie. Et quoniã vetus Xenodochium viris erat attributum; crescente in dies feminarum quoque multitudine, nouum mulieribus hospitium exstruxit, instruxitque. Honestiores etiam pauperum, quos à petenda propalam stipe retardabat pudor, occulta iuuabat ope. Principes quoq. viros humaniter æque liberaliterque tractabat. Lauretanam Virginem omnium gentium, omnium ferme ordinum hospitam diceres. Haud facile alias apparuit magis diuina prouidentia in humana iuuanda benignitate. Eleemosynarum, votiuæque pecuniæ tanta vis exstitit, vt ad tot, tantaque pietatis, Christianæque benignitatis opera non suppeterent solum, sed etiã superarent. Adeo res familiaris Dei causa erogata, diuina quadam vi cumulator redit. Itaque Saxatellus œconomus vnicus ad augendam rem Lauretanam versus, ex pecunia, quæ supererat (quo benignitatis fons perennis foret) luculenta sane, ac frugifera coemit prædia. In agro Recinetensi Montem Vrsu à Comite Bonarello aureorum millibus decem, totidem Turscionem in Auximano, alios porrò fundos in agro Castri Ficardi, egregium prædium (Aquaiuiam appellant) duobus aureorum millibus, & ducentis. Vineas tribus millibus. Et prata, ac saltus, ne vacua, & otiosa forent, armentis bouum, equarum, bubalorum, gregibus ouium, caprarum, aliorumque pecorum impleuit. Quibus ex rebus cum alię commoditates plurimę, tum vero annum vectigal ternorum ferme aureo-

aureorum millium Lauretanæ Domui accessit, haud leue subsidium benignitatis, cultusque diuini. Hæc autem fere omnia, sub Pio Quinto Pontifice, superfluente pecunia comparata. Adeo quod abunde dabatur pauperibus ingenti foenore reddebatur. Deum cum hominibus liberalitate certare diceres. Quin etiã Pius Dei Vicarius diuinum pro virili parte consilium iuuit. Nunquam enim cuiusquam gratia, aut preces flectere eum potuere, vt vota in Lauretanæ Domus emolumentum cedètia in alia pietatis opera conuerteret. adeo fixum habebat, vnde accepta essent beneficia à vouentibus, inibi vota soluenda: nec vsquam melius votiua munera, quam in Lauretanæ Domus ornamentis, & hospitalitate collocari.

*Pij Quinti, & aliorum Principum dona.*

*Cap. XVI.*

**N**EC nullam Pius Pontifex sui erga Lauretanam Virginem meriti gratiam, ac mercedem retulit. Michaellem Bonellum Cardinalem Alexandrinum sororis filium graui, periculosoque implicitum morbo, iamque morti proximum dolens, B. Virgini Lauretanæ pro illo vota fecit. haud frustra. Extemplo Pij Pontificis preces auditæ, moribundo Cardinali salus reddita. Et Pontifex voti compos celeritati diuini muneris pari religionis celeritate respondit. Vt primum Michael per valetudinem iter illud exsequi potuit, eum ad Lauretanam Virginem misit, receptæ diuinitus salutis testem votiuo cum dono futurū. Donum fuit aræ, & Sacerdotis præclara vestis argentea, opere crispo, hoc insignius quod, & pro egregij Cardinalis salute, & à Pio Pontifice mittebatur. Nec facile alias plura Lauretum tam paucis annis Cardinalium munera allata. Cardinalis Mantuani aræ ornatus ex veste Attalica. Cardinalis S. Georgij ex eadem materia vestis sacer-

Bb dotalis.

Card. Mon.  
ini D.  
Card. R.  
ini D.

Card. Mon.  
Pij V. Decretum.

Card. Mant.  
Donum.

Card. Mant.  
ini D.  
Card. R.  
ini D.  
Card. Vanc.

Anna. Laur.  
Riev.  
Pij V. vota,  
ac D.

Card. Alexandrini D.

Card. Mantuani D.  
Car. S. Georgij D.

Card. Montini D. dotalis. Cardinalis Montini aræ amictus ex Attalica veste bifariam crispante. Cardinalis Riarij aræ, & sacerdotis ornatus ex veste Damascena, effigiesque Christi, & candelabra cubitalia ex argento, haud vulgari opere facta. Cardinalis à Monte Alto (is postea Xystus Quintus Pontifex fuit) duplex altarium, simplex sacerdotis, ac ministrorum solennibus sacris operantium amictus, ex veste Damascena aureis floribus ingentibus pulchre, sciteque distincta. Cardinalis Sittici ab Altaemps sacerdotalis ornatus ex auro, argentoque, opere quâ reticulato, quâ Phrygio contextus. Cardinalis Perusini sacerdotalis amictus opere Phrygio conspicuus: alius huic fere geminus eadē materia, & opere Cardinalis Pacechi. Denique Cardinalis Vinerij pluuiiale præclarum, sacerdotisque, ac ministrorum solemnem caerimonia sacrificantium vestes aureæ, ingentibus floribus; auro crispo, & opere Phrygio insignes. Nec ciuitatum munera desiderata. Camertes pluuiiale ex textili aureo: Fabrianenses calicem argenteum magnitudine, ac pondere egregium: Viterbienses aræ amictum ex auro, argentoque contextum Lauretanæ Virgini dona portarunt. His accessere alia haud ignobilia, vel illustrium virorum, vel ignotorum hominum dona, quorum memoria, nescio quo casu intercidit. Exstat nudi pueri statua pene cubitalis ex auro solido, mira arte perfecta, cuius author, & causa non proditur. alij alio trahunt. vulgatiores fama est, votiuum donum esse Principis Asculani vnus è Regni Neapolitani proceribus: ei filium in Principatus auiti spem genitum, pede, manuque contracta deformem fuisse. Cæterum B. Virgine Maria Lauretana à parentibus inuocata, votoque pro filij incolumitate suscepto, diuinitus illi vsum redditum esse membrorum. Et sane huic famæ ipsius quoque statuæ habitus ac gestus fauent. Exstant alia præterea dona eiusmodi, quorum nulla, quod sciam, in litterarum monumentis exstat memoria. Huius quippe tempestatis codex donorum, decen-

decennium ferme complectens, aut intercidit, aut meas effugit manus. Proinde quæ dona extremum Pij Quinti, primumque Gregorij XIII. Pontificatum attigerunt, eorum memoriam, quia non accepi, non queo prodere. Cætera cum fide tradidi, uti accepi ex monumentis litterarum. Per id tempus argentea simulacra Asculi, Recineti, Montis sancti, Bononiæ, Mediolani, & alia, quæ in sacrario hodie visuntur, B. Virgini dicata existimo.

Bern. Cyril.

*Alij ab inundatione fluminis, alij à tempestate maris, & prædonibus liberantur.*

Cap. XVII.

Complura etiam huius tempestatis produntur miracula. Dominicus à Castro Florentino homo rusticanus hæud procul Elsa flumine in tugurio habitabat cum socijs duobus. Nocte igitur quadam maximis imbribus Elsa super ripas effusus, longe, lateque vicinos campos inundare coepit. Inde ingenti ruens impetu, quicquid obuium erat, secum trahere. Ibi Dominicus sævientis annis murmure excitus somno, caput effert tugurio: late stagnantes circa campos, aduentantemque fluuium conspicit. Ergo veritus, ne ingruente eluione, obrueretur vndis, extemplo cum socijs tugurij culmen ascendit. ibi gliscente periculo perstabat, subinde Lauretanam Virginem inclamans. Nixa erat casa stipitibus parum alte defixis, structa ex cratibus, stipulaque. Hanc igitur cum tribus illis fastigio insidentibus humo auulsam rapidus annis abripuit. Nec tamen eis imploratæ Mariæ auxilium defuit. Casa illa vagantis licentia fluminis per duo circiter milia passuum circumlata, tandem ad ingentem accedit arborem. Illi per fugium diuina ope nacti, omisso tugurio, arborem strenue scandunt. ibique manent, quoad remissa aquarum vi, fluuius iam lenior se in alueum recipiat. Ita

Trad. Laur.  
Ann. Laur.  
Rier.

LXXXI

Bb 2 omnes

omnes utique non tam arboris, quam Virginis secundum Deum, opē servati. Alij porrò, & piratarum, & tempestatis presentī periculo erepti, duplici Lauretanæ Virginis munere. Navis Anconitana Alexandrinis onusta mercibus Italiā repetebat. Cum esset in cursu, in piraticos complures incidit lembos, à quibus circumuenta bombardis, telisque oppugnabatur acerrime. Christiani numero ac viribus longe impares diuini spe auxiliij Barbarorū impetū sustinebant. Inter hæc alijs alios hortantibus, cuncti pariter Lauretanā inuocant Virginem. Precibus adijciunt votū. Mira dictū res. extemplo additi omnibus simul animi viresque. Redintegrato itaque prælio, hostium vim egregie repellunt. ita fauente Virgine, præsentī periculo exempti. Cæterum prædonum defuncti periculo dum curis soluti secundo feruntur vento, mutata repente tempestate, grauius maris adiere discrimen. Haud procul Aulone oppido ad Acroceraunios scopulos sito (Velonam corrupto vocabulo vulgus appellat) atrox procella præsens illis intētabat exitium. Igitur improuiso malo trepidi, voto B. Mariæ Lauretanæ facto, peregrinum nautico more sortiuntur. Nec mora tempestas repente sedatur, navis cursum repetit, Anconam tenet. innoxia. Tantaque fuit navis celeritas, vt sex non amplius horarū spatio ab Aulone, peruolarit Anconam. Ergo cuncti simul vectores, nautæque Lauretum profecti vota alacres exsoluunt, duplicis miraculi præcones pariter testesque.

*Plures Turcarum seruitio eximuntur.*

*Cap. XVII.*

Cæterum hi à vi Turcarum, alijs etiam à seruitio liberari. Michael Boleta ciuis fuit Catarenfis haud ignobilis. Hic captus à Turcis in oppido Cabala, non procul

*Anna Laur.  
Rier.*

procul Galipoli, versabatur. Quintum iam seruiebat annum, cum seruitij tædio libertatem spectare cœpit, & cum conferuis duobus agitare consilia fugæ. Iraque actuarium nauigium vacuum in portu sine custode naçti, ex composito conscendunt, strenueque propellunt ab littore. Sed eorum fuga haudquaquam Turcas sefellit. Qui confestim duobus expeditis, instructisque piraticis lembis fugientes seruos insectari summa ope cœperunt. Iamque haud procul aberat, quin Michael cum socijs caperetur à Barbaris, graui, vtique supplicio, cruciatuque multandus. Ergo vniuersi eius hortatu, à Deo, Deiparaque Virgine, Lauretana exposcunt veniam, opemque. Mira dictu, visusque res. Repente seça coorta tempestas adeo mare, cœlumque turbauit, vt Barbarorum naues procul abegerit. Et immissam diuinitus in hostes procellam res ipsa satis ostendit, quippe eodem ipso tempore, eodemque tractu maris, Turcæ iactabantur vndis; Christiani tranquillo æquore secunda aura ferebantur. Respectantes igitur, vt quam procul abessent Barbari cernerent, ex vittatis capitum tegumentis, quibus Turcæ vtuntur pro pileis (vt ea modo extolli, modo deprimi videbant, senserunt hostes infanis iactari fluctibus: nec iam de aliorum fuga, sed de sua salute sollicitos cum aduersa tempestate luctari, adeo diuinitus iniectus terror Turcarum animos à cura persequendi alios ad suimet tuendi curam auerterat. At Christiani non vento magis, quam B. Maria obsecundante, incredibile celeritate Catarum tenuere. Inde voti, coelestique doni memores Lauretum delati, Christianis mysterijs rite perceptis, Virgini grates agunt, eximium eius beneficium memorantes.

*Laqueo suspensus morti eximitur.**Cap. XVIII.**Ann. Laur.  
Ric.*

**A**lijs porro etiam extremo supplicio affectis salus red-  
dita. Thomas Venerus Dux cohortis militum Se-  
benici in præsidio erat. Is milites præfidiarios aduentan-  
tis Turcicæ classis fama conterritos non potuerat in offi-  
tio continere. Illis igitur fuga dilapsis, desertum præfi-  
dium cernens, protinus milite vno qui reliquus erat comi-  
te, Zaram contendit. Venetæ classis Duci fugam militum  
Sebenici periculum exponit suæ sortis ignarus. Dux quip-  
pe tali nuncio concitatus ira, Thomam cum comite su-  
spendio extingui extemplo iubet, spatio tamen utriusque  
ad procurandos de more animos dato. Ibi Thomas sacra  
confessione rite expiatus Lauretanam inuocat Virginem.  
votoque concepto, collum laqueo inserit haud dubia spe  
cœlestis auxiliij. Igitur fune ad antenæ cornu religato, an-  
tennâ cum Thoma pendente sustollitur. alligatum erat pe-  
dibus ingens ferri pondus: & carnifex pendentis corpus,  
antenna sublata, subitoque demissa impense quassa uerat  
ter, quaterue. Itaq. omnium opinione mortuus, post quar-  
tam horam patibulo eximitur tradendus sepulturæ. Exce-  
dit fidem, quod deinde traditur, non tamen Dei, ac Dei-  
paræ potestatem. Qui extinctus credebatur, inuentus est  
vixit valensque, cum miles supplicij socius, pari que con-  
ditione vsus efflasset animam. Thomas ergo cæteris admi-  
ratione defixis, è vestigio Lauretum iter intendit, Deo ac  
B. Virgini, quorû immortalis beneficio viuebat, grates actu-  
rus. Et res apud Lanretanos sacerdotes satis testata man-  
sit. Alia eiusmodi complura sciens prætereo, quod minus  
testata videantur, quam vt memoriæ prodenda sint ab eo,  
qui nihil ex vano haustum velit.

*Duo ab ultimo supplicio liberantur.*

*Cap. X X.*

**I**llud autem satis notum exploratumque, quamuis ab Apostolorum temporibus pene inauditum, ut Apostoli Petri è carcere diuinitus liberati, vetus exemplum instauratum quodammodo nostra tempestate videatur. Anno post Christum natum circiter M. D. LXX. vir quidam genere, ac factis clarus (nomen authores non edunt; credo quod ipse cælatum voluerit) ab vno ex primoribus Italiæ Principibus in custodia vinctus habebatur. Et falsis oneratus criminibus, iudice utebatur iniquo infensoque. Ergo cum haud dubiè instare sibi vltimum supplicium cerneret; Lauretanam implorat Virginem, orans ut priusquàm è vita discedat, faciat sibi Lauretanæ cellæ visendæ potestatem. Et piæ infantis preces Deiparæ cordi fuere. Sub noctem anxietate animi grauatum corpus arctior complexus est somnus. Dormienti præclara Lauretanæ Virginis oblata species, quæ moerentis pectus ingenti gaudio permulsi. Repente disruptis vinculis, foribusque carceris diuinitus patefactis (obuersabatur autem somniantis animo, quod extra somnium gerebatur) rei nouitate attonitum exire compellit. egressum ad proximum vrbis vicum deducit adhuc dormiètem: protinusque eius subducitur oculis. Tum vero ille expergefactus, vinculis & carceri ereptum se cernens, haud vanam sibi in quiete obiectam imaginem sensit. Gratijs ergo Virgini enixe actis, lætitia ex moerore gestiens domum suam recipit se. Cæterum haud ignarus fore, ut à satellitio Principis conquireretur summa ope, & grauius in semet tanquam fugitiuum consuleretur; implorata denuo Virgine Lauratana, facinus edidit memorabile. Summo mane, diuina fiducia armatus infensum Principem vltro adit: obstupescenti ad eius aspectum,

Ann. Laur.  
Rietæ.



Etum, rem omnem ordine vti gesta erat, exponit. Nec in tanto discrimine clienti Virgo defuit suo. Principi extemplo iniecta religio est eius violandi, quem Dei parens saluum voluisset. Enimvero id haud leue esse innocentiae argumentum. Igitur diuina vi tactus, quandoquidem, inquit, Lauretana Virgo tanto te miraculo liberauit; & ego mea sententia libero. Age dum ad augustissimam illam cellam, vti vouisti, perge: & Dei matrem propitiare nobis memento. Itaque ille duplicis voti reus, Lauretum venit. noxis confessione elutis, vota B. Mariae laetus exfoluit. Tam insigne miraculum ipsemet Raphaeli Rie-rae Poenitentiario enunciauit, qui ad posteritatis memoriam id litteris prodidit. Per idem tempus nobilis Hispanus (nomini parcitur, ne fama laedatur) ob patratum facinus morti addictus asseruabatur in custodia, supplicium in horas expectans. Interim subijt eius animum Virgo Lauretana, de cuius rebus admirandis multa olim in Italia, rumore nuncio, acceperat. Ergo ad spem salutis, ac libertatis erectus; orat veniam à Deo pariter, Deiparaque, vtriusque misericordiam & opem exposcit. addit precibus votum, se primo quoque tempore ex Hispania (vbi tunc erat) ad Lauretanam Aedem pauperum peregrinorum ritu, pedibus iturum precario victitantem. Incredibile dictu. Intra tres horas, iudices diuinitus reo reconciliati; sententia reuocata, atque rescissa: reus supplicio, ac vinculis exemptus. Caterum quem metus ad vouendum procliuem fecerat, voti immemorem securitas fecit. Iamque diutina mora tanti beneficij memoriam obruerat; cū Deus religionum vindex eam ab obliuione vindicauit. Nam cum ille sclopetum forte exploderet, ferrea fistula in manibus diffracta citra noxam, & periculi eum praesentis diuinitus vitati, & veteris beneficij, votique admonuit. Subijt illico religio animum, ac terror irati Dei. Itaque nulla interposita mora, ad vota Deiparae reddenda Lauretum, vti vouerat, iter contendit. ipsemet

eidem

eidem illi Rieræ rem omnem, sicut à me est exposita, enarrauit.

*Multiplex Lauretanæ Virginis auxilium in  
nauali de Turcis parata victoria.*

*Cap. X X I.*

**I**isdem temporibus in vltimo ferme rerum discrimine, Lauretanæ Virginis vis, vel maxime enituit. Selimus Turcarum Imperator Cypro per vim potitus, cæteræ Venetorum ditioni, orbique Christiano imminebat. Pius ergo V. Pontifex communi periculo communibus viribus occurrendum ratus, Venetis & Hispaniarum Rege in armorum societatem assumptis, ingenti mole bellum apparare cœpit. M. Antonius Columna Dux illa tempestate inter Romanos genere famaue clarissimus, Pontificiæ classi præpositus est, & mature soluere in Turcam iussus. Ibi eius coniux Felix Vrsina pari nobilitate mulier, stimulante metu orbitatis suæ, liberùmque, statuit in tot maritimi belli casibus ad Lauretanam confugere Virginem. Propere igitur cum honestissimo comitatu Lauretū accurrit, haud dubia, per Deiparam facile propitiari posse cœleste numen sibi, viroque. Solemnibus expiata mysterijs in sacrosancta cella supplex pernoctauit, veniam opemque sibi viroque suo à Deo, Deique matre impensius exposcēs. Inde B. Virgine accensis studijs, votiuisque muneribus culta, in eius gratiam Hebræum adolescentulum inibi è sacro fonte suscipit, & aureo donatum torque in suam adsciscit familiam. Nec irrita supplicatio, aut gratia fuit. Haud longo tempore intermisso, cumulati voti compos exstitit. Coniugem suum ex tam atroci prælio non reducem solum, sed victorem etiã recepit: eundemque in vrbe Roma, veteri Romanorum more renouato, insigni pompa ouantem læta conspexit. Cæterum eodem bello haud certio-

Cc

illa

illa in priuata re, quam Pius Pont. in publica Lauretanæ Virginis expertus est opem. Christianam classem vltimæ dimicationi instructam, intentamque esse iusserat. Nec ignarus erat, summam rerum in eo prælio verti. Proinde Pontifex vere pius, priuatis publicisque supplicationibus Deum conciliare institit. Præcipue in augustissima cella Lauretana orari assidue Deiparam iussit, vt in vltimo rerum discrimine pia mater adesset Christianis. Nec Pij Pontificis, piorumque spes in irritum cecidit. Inita pugna nauali, non tam humanæ, quam diuinæ opis res visa. Obsecundante Christianis, qui ante pugnam aduersus erat vento, fumumque bombardarum, ac tela hostium in ipforum ora retorquente, nobilissima est de Barbaris parta victoria. Plerique hostium cæsi: naues partim depressæ, partim captæ: Ingens præda, magna vis captiuorum: supra X. Christianorum millia seruitio exempta. Quorum quidem pars longe maxima deinceps Lauretum persoluentorum votorum gratia venerunt. Satis constat ipso naualis prælij die, antequam signa canerent, Christiana mancipia remigio à Turcis addicta, pro libertate, plerisque autem Duces, ac milites Christianæ classis pro salute ac victoria B. Mariæ Lauretanæ vota fecisse. Vt dubium cuiquam esse non possit, quin tam insignis victoria post Deum, Deiparæ debeat. Ergo non remiges modo captiui Turcarum, sed etiam milites, Ducesque Christiani ad agendas Deo ac B. Mariæ gratias, vota que reddenda Lauretum contulere se. Et diuini beneficii monumenta inibi exstare vtrique voluerunt: alteri quippe catenas, quibus religati ad remos fuerant, apud liberatricem reliquerunt suam: alteri Deiparæ velut auctori victoriæ, manubias hostium consecrarunt. Hoc autem vltimum, atque haud scio an maximum Pij Quinti humanorum operum fuit.

*Anna. Laur.  
Rier.*

*A Gre-*

*A Gregorio XIII. Indulgentijs, & vijs egregijs  
adornatur. Cap. XXII.*

**S**ecutus Gregorius XIII. Pont. Max. superiores Pontifices, vt Pontificatus diurnitate, ita Lauretanæ Virginis religione, ac magnitudine animi vicit. Nihil enim habuit prius, quam vt maxime inclyto in terris templo, si quid deesset, munifice adijceret. Itaque Indulgentias superiorum Pontificum non sua tantum firmavit auctoritate; sed prudentia etiam amplificavit. omnibusque promiscue Lauretanam Aedem visentibus cūctorum indulfit veniam delictorum. Pœnitentiariorum insuper auctoritatem auctiorem fecit, addita cœnobarum quoque à delictis referuatis absoluendorum facultate. Illud vero insignè Gregorij donum. Indicta in annum M. D. LXXV. Iubilæi celebritate, Indulgentijsque toto orbe terrarum, vt fieri solet, in Urbis gratiam suspensis, vnā excepit Aedem Lauretanam, quam nihilo secius, quam cæteris annis, illo quoque Romanæ celebritatis anno, ius suum obtinere voluit: ne Romana frequentia quicquam de Lauretana decerperet. Quin etiam Iubilæi anno circumactō, illam ipsam, quæ Romæ fuerat, Lauretano templo concessit Indulgentiam, quam etiam Romæ adepti denuo Laureti consequerentur, si præscripta fecissent. Inde orsus magnificum opus, & tali Pontifice, ac Lauretana maiestate dignum. Satis gnarus erat vias, quæ Lauretum ferebant, etiam in ipsa Pontificia ditone multis locis esse asperas, angustasque; vix vt equiti, peditique expeditus pateret aditus. Pulchrum fore B. Mariæ Lauretanæ ratus est, itinera adeo lata, ac munita esse, vt etiam quadrigis facile ac tuto adiri posset. Itaque præcipuas vias regio sumptu, prope ad veterem illam Romanorum magnificentiam, etiam per saxa ac rupes aperuit muniuitque. Nem-

*Ann. Laur.  
Kiera.*

pe, vel in ipsis Apennini iugis via tanta est amplitudine, ut quadrigę inter se occurrentes sine periculo commeent. Ita Pontifex perfecit (quod nisi factum videremus fieri posse nemo crederet) ut effedis, quadrigisque expeditus per Apenninos montes, ac iuga transitus pateret ex Vrbe, non solum in Picenum, sed etiam in Aemiliam, in Galliam Cisalpinam, in Poloniam, ipsamque Germaniam. Ergo ex remotissimis quoque orbis Christiani partibus plurimi rhædis, effedisque vehuntur Lauretum, inuitante itineris commoditate, quos difficultas antea deterrebat. Inter hæc Saxatellus vijs præcipuis circa Lauretū laterculo, aut glareæ stratis egregie ornatos addidit fontes, haud parua vel Lauretanæ peregrinationis decora, vel solatia peregrinorum.

*Celebritas Lauretana sub annum Iubilei.*

*Cap. XXIII.*

*Anna. Laur.  
Rier.*

**I**Nterim dum viæ sternuntur, anno M D LXXVI. qui Iubilei celebritate insignis extra Urbem fuit, tanta vis hominum confluit Lauretum, quantam nemo meminerat. Pompa utique adeo insignis, ut etiam posteris memorabilis sit futura. Quotidie septenæ, octonæue, nonnunquam etiam denæ ciuitates, seu pagi, vicique distincti agminibus Lauretum veniebāt, argenteas coronas, ingentes cereos aureis, argenteisue nummis obfitos, sacras vestes, calices, aliaque dona B. Mariæ ferentes. Et ordo, ornatusque venientium religionem spirabat. Sacræ quippe sodalitates agminibus, insignibusque discretæ, non solum prælatis crucibus auro, argentoque fulgentibus, sed vexillis etiam conspicuis, & Angelorum, Diuorumque personis suum quæque agmen ornauerant. In singulis porro agminibus, alij nudis incedebant pedibus, alij flagris nuda, & cruenta sibi terga cædebant: alij Deo, ac B. Mariæ

riæ non sine symphonia, solemniter canebant carmina. Cæterum inter omnes eminebant sodalitates Picentium, quæ sacras quæ priscorum, quæ recentium monumentorum historias interpositis personis referebāt: summaque actorū venustate in Lauretani tēpli atrio gratissima, vel cœlestibus vel mortalibus præbebant spectacula. Oppidum est Piceni haud sane obscurum, cui S. Genesius ex histrione Martyr nomen dedit. Oppidani veterem Patroni sui laudem pie, sancteque æmulantes, inter omnes populos, piorumque spectaculorum, sacræque pompæ facile primas tenent. Horum circiter mille præter mulieres, inconditamque turbam, Lauretum petentes obuijs miraculo fuerunt. Pompa erat talis. Præibant eorum complures pœnitentium habitu, cruciatuum, ac necis Christi Domini insignia præferentes, qui cilicinis induti faccis: capitibus aspersis cinere, nudis pedibus, tergis affiduo verbere laceratis, longo ordine procedebant. Hos tria deinceps sequebantur ornatissima sodalitia varijs distincta vestium, ac notarum insignibus: & quodque agmen cruces, ac vexilla adornabant argento, auroque fulgentia. Aequè autem omnia agmina accensis sodalium facibus collucebant: & longe, lateque percrepabant egregijs symphonicorū choris. Proximæ ibant tres velut cohortes: prima vetera sacræ historiæ argumēta, ac mysteria referebat. Altera Euangelij, Ecclesiasticorumque annalium illustria documenta virtutum. Tertia martyrum, ac militantis Ecclesiæ decora, nobilesque de Tyrannis victorias. Et personarum, rerumque gestarum simulacra ita ad viuum exprimebantur, vt res non referri, sed fieri, gerique viderentur. Omnino non temporis causa ficta spectacula, sed vera, & suis temporibus præbita crederes. Extremum agmen claudebat currus triumphantis Ecclesiæ, insignibus, cuiusque generis ornamentis, ac mira rerum, personarumque varietate conspicuus. Christus rediuiuus triumphali curru sublimis eminebat, qui super orbem terrarum sedens, &

vndi-

undique splendore collucens, sublata dextra obuijs populis benedicere videbatur. Circa eum symphoniaci pueri Angelorum faciem gerentes suauissimo concentu cuncta complebant. Currum porro vis ingens Martyrum, Diuorumque cuiusque ordinis, ac generis, virorum feminarum, Virginum coronata, cum victoriarum insignibus sequebantur, spectatorum turbam ad paria decora exemplis suis inuitantes. Sane tota actio non magis spectaculum fuit, quam inuitamentum pietatis.

*Ioannis Austriaci eximia pietas in Lauretana Aede visenda.*

*Cap. XXIII.*

*Ann. Laur.  
Rier.*

*Ioan. Austr.  
pietas & D.*

**N**EC illa tempestate Aedes Lauretana populorum spectaculis, quam procerum praesentia celebrior existit. Ioannes Austriacus vir Carolo Quinto Imperatore patre dignissimus, nec paterna gloria, quam sua virtute clarior, eodem ipso anno Lauretum voti causa aliquando perrexit. Is quinquennio ante aduersus Turcas nauali praelio dimicaturus Lauretanæ Virgini voverat, si superstes ipse partem de Barbaris victoriae foret, Lauretum utique ad eam iturum. Caeterum voti competentem publica negotia alia ex alijs morata erant, quominus ante id tempus posset fidem exsoluere. Itaque cum Neapolim victrici classe tenuisset, non horror saeuientis hyemis, non publicæ, priuatæque negotiorum curæ, non procerum, populorumque preces flectere eum potuerunt, ut ne summa hyeme, itineribus glacie, ac niue obsitis, fluminibus passim turgentibus, Lauretum ad Beatam Virginem iter intenderet. Et horrida tempestas insigniorem pietatem optimi Principis fecit. Recinetensem portum equo praetergressus, ut procul Aedem Lauretanam conspexit; venerabundus caput aperuit, ac  
Deipa-

Deiparam Virginem salutauit. Inde velut alienato à sui cura ad cœlestis Reginae venerationem animo, nunquam neque imbris, neque cœli inclementia perPELLI potuit, vt semel apertum operiret caput: adeo se caputque suum B. Virgini deuouerat, cuius præsidio se incolumem credebat esse. Postquam ad sacram Aedem peruenit, totius ante actæ vitæ noxis confessione expiatis, grates B. Mariæ ingentes agit: protinus vota persoluta satis magnæ pecuniæ cumulat dono. Comites insuper, & voce, & extemplo ad parem pietatis laudem accendit. Voti pietatisque munere perfunctus Neapolim regreditur, ingens Lauretanæ Virginis desiderium secum ferens.

*Singularis pietas, ac munificentia Ioannæ Austriacæ Magnæ Ducis Hetruriæ.*

*Cap. XXV.*

**N**EC per id tempus Principibus viris feminæ nobilissimæ pietate erga B. Virginem cessere. Quadrien-  
nio ante (opus enim fuit rerum, personarumque ordinem sequenti, negligere non nihil ordinem temporum) inter initia Pontificatus Gregorij XIII. Ioanna Austriaca Ferdinandi Cæsaris filia, eademque Francisci Magni Hetruriæ Ducis vxor Lauretum petijt, diuturnam Virginis visendæ sitim explere cupiens. Ergo Pontificis iussu, tota Pontificia ditione, regio cultu excepta à Paulo Odescalco Atriensi, & Pennensi Episcopo, qui ad id ipsum ab Vrbe destinatus fuerat à Põtifice Max. ad optatissimam Virginis Aedẽ deducitur. Ceterum pia mulier sub Recineti mœnibus, Lauretana Aede procul inspecta, confestim vehiculo desilit, ac submissis genibus Deiparam enixe salutat. Inde reliquum iter conficit pedibus, vniuerso comitatu Dominæ exemplum sequente. Lauretum intrauit in veste candida,  
tenui-

*Anna. Laur.  
Riera.*



tenuique, ex qua candor mentis eius eximius pelluceret. Inde etiam modestia eiusdem exstitit singularis. Nanque à duobus Episcopis in sacrosanctam Virginis introducta Domum, contemptis pulvinaribus, ac tapetis, super nudo pavimento procumbit in genua: cæli Regem, reginam que illius domus olim habitatores, nunc præfides impense colit: manantibusque lacrymis veniam sibi, ac viro suo: ad hæc concors coniugium, virilemque insuper stirpem precibus exposcit. Solemnibus exinde expiata mysterijs, insequentem noctem totam supplex ante Beatam Virginem, impensius iteratis absumpsit precibus. Idem duobus consecutis diebus, totidemque noctibus factitavit: tantum illi virium incensa pietas suggerebat. Discedens porro duo corda aurea aureis catellis ante B. Mariæ ora suspendit: siue vt monumento forent, illam sibi, viroque suo esse cordi, siue vt Virgo author concordia talem coniugis sui animum præstaret sibi, qualem suum erga illum sciret esse. Neque his contenta donis, ita discessit, vt fixum haberet, Lauretanam Virginem aliquo dono colere quotannis. Idq. quam diu vita suppeditavit, impensius etiã fecit, quam statuit. Argentea Christi crucifixi effigies præclara, cum ingenti cruce ex ebano, candelabra quatuor sesquicubitalia ex argento perbene facta, solennes Episcopi sacerdotis, ministrorū, aræque vestes ex auro argentoque bifariam crispante contextæ, & Phrygio insuper opere insignes: amictus quoque aureus Beatæ Virginis mirabili arte conspicuus, alia porro aræ toralia, & sacrorum calicum vela opere Phrygio, gemmis, auro, argentoque distincta, Ioannæ Austriacæ sunt munera. Nec in irritum piæ mulieris preces, donaque cecidere. A peregrinatione Lauretana, ex coniuge stirps ei virilis fuit, maternæ pietatis effigies in spem paternæ, ac pene regis ditionis genita, quæ matri aliquandiu superstes popularium suorum animos ad spem haud dubiæ felicitatis erexerat. Cæterum subinde mater

exstin-

*Codie. Laur.*  
*Magnæ Du-*  
*cis Herur.*  
*D. egregia*

extincta, & arcano Dei consilio matrem impubis filius secutus Hetruriam implevit mœrore, luctuque. At Ioanna Austriaca non solum factorem Lauretanam ornauit, sed etiam exemplum. Haud ita multo post Margarita Austriaca (vt in eadem familia non magis virtutis ex viris, quam ex mulieribus pietatis exempla pereretur) Caroli V. Imp. filia, eademque Octauij Farnesij Parmensis Ducis vxor, Lauretanam Virginem adiit cum egregia nobilissimorum Procerum manu. Ibi Confessionis Eucharistiæque mysterijs rite perceptis, totum triduum diuinis in templo officijs semper interfuit. in augustissimo sacello haud diutius, quam enixius Deo ac Dei matri supplicauit. Ingentique auri vi in arcam coniecta, B. Virginem se dignis muneribus coluit.

Margaritæ Austriacæ D.

*Ducis Lotharingi vxor paralytica Lauretum delata sanatur. Cap. XXVI.*

**N**EC Austriacarum mulierum, Italiæque ea propria laus fuit. Christerna, seu Christina Sueuorum rege, & Caroli Quinti Augusti sorore genita, eademque Dux Lotharingiæ, femina existit virili virtute, eximiaque pietate. hæc magno iam natu, quamuis ætate, ac paralyfi impedita, voti causa Lauretum venire constituit. Nec vnquam passa est, id sibi votum, suorum rogatu à Pontifice cum alijs pietatis officijs cõmutari, adeo ardens erat Lauretanæ Virginis visendæ cupido. Lectica igitur cum regio pene comitatu in Italiã, Picenũque delata pergat ire quo destinarat, satis fidens ab se valerudinem B. Mariæ operari posse. Ergo in sanctissimæ Domus aditu, non cœlestem modo lætitiã hausit animo, sed pristinam quoque recepit corporis sanitatem. Illa membrorum, quibus capta erat, vsu ac vires extemplo sibi redditas sentiens, primum præter morem, sine vlllo adminiculo institit pedi-

Ann. Laur.  
Rier.  
Vid. Brigæ.

D d bus,

bus, periculum virium factura. Inde cum res satis proce-  
deret, egressa, per se nullo adiutore, sacrosanctam Vir-  
ginis cellam suis pedibus circumijt gratulabunda, eius  
familiaribus miraculo attonitis, Deique ac Deiparae do-  
num certatim extollentibus. At Christina, quam ea-  
res propius attingebat, obortis gaudio lacrymis, in-  
augustissimum sacellum regressa, ante coeli reginam pro-  
uolui: nullum diuini beneficij efferendi modum, nullum  
agendarum gratiarum finem facere: se suaque Deo, ac  
Dei matri dedere. Exinde, vt tanti beneficij monumen-  
tum exstaret, ingens cor ex auro solido coronatum, quod  
hunc ad usum domo attulerat, ante B. Virginem catella  
aurea suspendit. Regia deinceps dona promit, torquem  
ex auro egregium, coronam ex vnionibus, baccisque,  
monile ex gemmis clarissimis: ara insuper ac sacerdotis  
ministorumque solemnicaeremonia sacrificantium vestes  
argenteas opere Damasceno sane mirabili. demum re-  
galia munera ingenti pecunia cumulat. Nec inde ipsa  
indonata abijt. Gregorius XIII. Pont. Iubileum illi  
amplissimum ab Vrbe miserat, quod ipsa cum vniuerso  
comitatu (in quo erant homines facile quingenti) rite  
percepit. Caeterum latum donis coelestibus pectus tri-  
stis de morte Sebastiani Lusitaniae regis (erat is sororis fi-  
lius) nuncius nonnihil turbauit. Verum in tanto, tam-  
que improviso vulnere, egregia generosae piaque feminae  
enituit virtus. A luctu propinqui Regis ad opem eius a-  
nimae ferendam versa, funus illi quanta maxima potuit  
pompa celebravit. Sed ita, vt in Aede Lauretana quam  
plurima pro eo sacra facienda curaret. Ad vltimum Chri-  
stiana pietate ardens, Nosocomium Lauretanum bis  
inuisit, binos singulis agris aureos nummos impertiens,  
haud minore liberalitatis laude, quam humanitatis.

Duc. Lotha  
imgz D.

Vrb. B. B.

Duo præcipiti ruina ex equo periclitantes à morte re-  
uocantur. Cap. XXVII.

**M**Inus illustre si personas conferas, sin res ipfas, magis  
admirabile extirrit, quod paucis ante annis acci-  
derat. D. Susanna Iacobi Thainonii Cortauellenfis equi-  
tis nobilis coniux fuit. hæc ab equo cui infidebat excussa,  
afflictaque ad terram, ad vltimum periculum venerat.  
Namque offibus, quâ fractis quâ luxatis, omnes amiserat  
sensus. Ad hæc membra vitalis pene destituerat calor.  
Itaque desperata à peritissimis medicis corporis salute, Sa-  
cerdos salutem curabat animi, moribundam de more Deo  
Diuisque commendans, & lustrali subinde respergens a-  
qua. Interim Iacobus carissimæ vxoris vicem sollicitus,  
templum proximum intrat. Ibi positis genibus, oculos  
pariter manusque tollit in coelum: lacrymansque enixe  
Lauretanam inuocat Virginem: votum precibus miscet, se  
ad Lauretanam Aedem iturum, si sua ope seruet eam, quâ  
nulla vis humana seruare possit. Nec irritum fuit votum.  
Vix dum plane id vouerat, cum mulier habere melius  
cœpit, ac breui confanatis diuinitus offibus membrisque  
conualuit. Eques igitur voti memor anno M. D. LXXV.  
(qui anno Iubilæo celebris & insignis fuit) Lauretum cum  
vxore contendit. Laminamque argenteam cum Laureta-  
næ Virginis effigie, quam hinc viri, hinc mulieris imago  
supplex orat, votiuum donum Deiparæ tulit. Additus la-  
minæ ritulus, qui totam rem breuiter exponit, miraculi ad  
posteròs monumentum. Huic aliud confimile eodem fere  
tempore. Nicolaus Pauonius ciuis Catacensis nobilis e-  
rat. Is cum eques exerceretur inter æquales, corruente  
ab rapido cursu equo, effusus in terram confraçto corpore,  
brachio etiam comminuto iacuerat exanimis. Expiranti  
finitem famuli excipiunt, domumque referunt haud sa-

Ann. Laur.  
Rier.  
D. Susanna  
Thainonia  
à morte re-  
uocatur.

Nicolaus  
Pauonius  
ab interitu  
liberatus.

tis compotem mentis. Adhibentur confestim medici, qui mali magnitudine victi, actum de illo esse pronunciant. Pauonius ergo amicorum suasu, B. Mariam Lauretanam implorat, vouens salute recuperata, ad eam salutandam esse venturum. Votum iucundissimus somnus excepit. In somnis Lauretanæ Virginis obuersata species, quæ affectos iacentis artus manu contrectas repente sanaret. Haud vanum fuisse somnium ostendit euentus. Nicolaus è somno euigilans, membra persanata comperit. Extemplo igitur exilit lætus è lectulo, Lauretum accurrit, votum exsoluit.

*Quidam ex inimicorum manibus ereptus, quamvis duodecim mortiferis plagis acceptis, diuinitus sanatur. Cap. XXVIII.*

*Anna Laur.  
Rier.*

**S**Equitur aliud in alio genere, admiratione præcipuè. Si Ioannes Philippus Ambrosius Neapolitanus tenui re, sed magna religione erga B. Virginem fuit. Is anno huius seculi LXXVIII. inermis inciderat in armatos inimicos, à quibus quam tumultuosissime circumuentus cædebatum ad necem. Iam vulneribus confossus haud procul exitio aberat: nec quisquam opem misero ferebat, & illi animis, armisque infesti non prius cædendi finem facturi erant, quam penitus extinctum cernerent. Ambrosius ergo media iam in morte, Lauretanam Virginem venerabundus inclamat. Nec frustra missæ preces. Extemplo è sæuentium manibus diuina vi ereptus præsentem interitum euadit. Ipsemet (quod postea narrauit) sublimem inde se diuinitus auferri sensit ad teli iactum: vbi exceptus à notis, ex sanguis ac semianimis desertur domum. Nec tamen vitæ discrimen euasisset, nisi nouam in eodem periculo Beatæ Mariæ sensisset opem. Duodecim numero acceperat plagas, plerasque mortiferas, quibus inspectis medici de eius salute penitus desperarant. At ille cœle-

*B. Mariae in  
media mor-  
te prædium:  
Nicolaus  
Pauonius  
ad interitum  
liberatus.*

stis opis modo expertæ memor, tantum miraculum hæud frustra esse credidit. Itaque vnde auxilium aduersus tela inimicorum adfuerat, indidem medicinam vulneribus sperare coepit. Ecce nouum miraculum: B. Virgo impensius ab illo implorata, coelestem plagis facit repente medicinam. Ergo ille omnium opinione mortuus, repente sanus vegetusque surgit è lecto. Lauretumque profectus, vota persoluit, illustre Lauretani auxiliij documētum: bis quippe vno tempore à media morte reuocatus. Proinde à nobis, ignotisque non iam Io. Philippus appellabatur, sed Lazarus rediuiuus.

*Mater, & filia à morte, alij ab alijs morbis liberantur. Cap. XXIX.*

**H**Aud maior in vulneribus, quam in morbis sanandis, per eà tempora Virginis Lauretanæ vis exstitit. Melido quidam fuit è Vasto vrbe Samnitium, cuius vxor, & filia graui, diuturna que feбри pariter afflictatæ iacebant morti proximæ. Iamque sacris candelis ad capita earum de more adensis, simul ambæ agebant animam; cum Melido, qui vtramque vnice diligebat, vltima experiri statuit. Igitur dolore ardens procumbit in genua: & manantibus vbertim lacrymis, Lauretanæ Virginis opem implorat: supplicationi votum addit, plurimum in Deiparæ benignitate spei reponens. Et spes nequaquam eum fefellit: mira res. repente coniux, & filia periculo exemptæ, paucisque diebus persanatæ. Inde à Melidone Lauretum adductæ, vota pro ipsarum salute suscepta Deiparæ Virginis reddiderunt, anno M. D. LVIII. Insecuto anno Ioannes Petrus Florentinus ex Anna Bassa Vercellenfi coniuge sua filiolum genuerat, vtroque lumine penitus captam. Qua baptismo rite lustrata, Anna mater Lauretanam Virginem enixe inuocans vouet, si puellæ vnus saltem oculi vsus

li vsus redderetur, eam abse Lauretum primo quoque tem-  
 pore delatum iri. Id votum B. Mariæ cordi fuisse statim  
 apparuit. Extemplo nulla humana ope infans cæca alte-  
 ro videre oculo cœpit. Mater ergo voti haud parum me-  
 mor, impigre Lauretum petit, luscâ gestans filiam sinu  
 materiem noui miraculi, nō solum veteris testem futuram.  
 Quo propius Lauretanam accedebat Domum, hoc melius  
 puella cernebat. Itaque postquam gratulabunda sacrosan-  
 ctam Virginis intrauit cellam (is dies fuit III. Non. Maij  
 anno huius seculi LXXX.) dextro oculo plane vide-  
 bat: iamque etiam sinistro videre cœperat. adeo Deus Deū  
 que parens vota exsuperant piorum. Sequitur aliud in di-  
 spari genere non dispar fortasse miraculum. Angelo Ber-  
 nardinio ex Aemilia, paruus erat filius, cui inter edendū,  
 os (ex carne opinor, id enim non traditur) transuersum  
 hæsit in gutture, adeo quidem pertinaciter, vt nulla hu-  
 mana opē excuti posset: & tumorem gutturis consecuta  
 febricula puerum acrius vrgebat. Iam puer exigua in spe  
 trahebat animam, cum pater carissimum filium moribun-  
 dum intuens, obortis lacrymis Lauretanam Virginē sup-  
 pliciter implorat. Nec mora. puer extuffito osse, diuinitus  
 imminente periculo eripitur. E vestigio à patre Lauretum  
 aduectus B. Mariæ sistitur. Ibi dum votum exsoluit (vt cū-  
 mulatum foret beneficium) febricula etiam, quæ ex mor-  
 bo erat reliqua, liberatur. Excipit aliud vsitatius, sed ta-  
 men non omittendum. Petrus Maria Florentinus diuti-  
 nis podagræ doloribus confectus, adeo iam captus erat pe-  
 dibus, vt sine adminiculis (cruces appellant) reptare non  
 posset. Tandem igitur damnata medentium ope, Laureta-  
 nam Virginem enixe inuocat. Nec frustra preces fuerunt.  
 Protinus depulso diuinitus morbo, vsus recuperat pedū,  
 & Lauretum profectus gratias agit Virgini. Inde cruces  
 ipsas, quibus æger subniti assueuerat, apud sacrosanctum  
 facellum suspendit miraculi argumenta.

Cæcæ infan-  
 ti lumē red-  
 ditur oculo  
 rum.

Puero tran-  
 suerfum, &  
 hæsit in gut-  
 ture. ex gutture.

Podagrinus  
 liberatur.

*Tres Ciuitates pestilentia liberantur.**Cap. XXX.*

**I**isdem temporibus Lauretana Virgo non magis ciuibus  
singulis, quam vniuersis ciuitatibus præsens in malis  
auxilium tulit. Anno huius seculi LXXVII. atrox morbi  
vis contagione vulgata, totam pene Siciliam peruaferat.  
Iamque nobilissimæ vrbes continuatis prope funeribus ex  
haustæ, horrenda superstitionibus præbebant spectacula. Ibi  
Panormitana ciuitas ingruente lue, cœlestem iram placare  
instittit, ita voto, & imploratione Lauretanæ Virginis,  
periculum euasit. Et votum cum fide exsoluit. Exstat ho-  
die lamina ingens argentea librarum fere nouem, vbi B.  
Mariæ Lauretanæ tecto insidentis expressa effigies visitur.  
Cui præclara imago Panormitanæ vrbis subiecta talem præfert  
titulum, depulsæ luis indicium.

Ann. Laur.  
Rier.

Panorm. pe-  
stil. liberat.  
Ann. Don.

Panormita-  
norum D.

FOELIX CIVITAS PANHORMI TRINACRIAE METR.  
B. VIRGINI LAVRETANAE DICAT  
EIVS PATROCINIIS A PESTE LIBERATA.  
AN. SAL. M.D.LXXVII.

Biennio ferme interiecto, Anicia Gallia vrbs non  
ignobilis, triduo distans à Lugduno, in grauiore etiam pe-  
riculo par Lauretanæ Virginis experta est præsidium. Diu-  
tina vrgente pestilentia, colonis, ac ciuibus pene exhau-  
sta haud procul exitio abesse videbatur. Itaque ciues, qui  
bus adhuc lues pepercerat, tam atroci, pertinacique ma-  
lo conterriti, commodissimum rati sunt, per Dei matrem  
placare iratum Deum. Communi ergo consilio, solenne  
Lauretanae Virgini votum nuncupant: stratique passim  
in templo veniam delictorum, finemque morbo precibus  
exposcunt. Nec frustra. Nuncupationem voti ciuitatis  
sanitas est consecuta: mali infesta vis profligata: pristina  
ciuitati facies reddi cœpta. Extemplo Lauterum votiua

Anicia vrbs  
pestil. liber.

Annicensiu  
Dona.

HOA

dona



Lugdun. pe  
fil. liberat.

1591

1592

Lugdunen-  
sum Don.

1593

Venusinæ  
Princip. D.  
Sfortiæ Pal-  
leuic. D.  
Card. Ab al-  
taemps. D.

Comit. Bri-  
atici D.  
Card. Est.  
Don.  
March. Va-  
sti D.  
Princ. Sul-  
mon. D.

Card. Riarij  
D.

1594

1595

dona publice per certos homines missa cum publico testi-  
monio, quod monumentum foret, & voti ab Anicienti-  
bus facti, & morbi Virginis ope depulsi. Nec Lugdunen-  
sis ciuitas Gallia clara in primis, ac nobilis, aut commu-  
nis cladis expers, aut Lauretani praesidij exfors fuit. Fœ-  
da namque lue claras iuxta, & obscuras domos popula-  
te, inopes humani auxilij Magistratus ad Deum, Deipa-  
ramque populum, ac vota verterunt. Publice voto pro ci-  
uitatis salute suscepto, Lauretanæ Virginis imploratur au-  
xilium. Extemplo auditæ preces. agri sanati, pestilentia  
discussa. Ergo anno M.D.LXXXI. ab gratia ciuitate vo-  
tuum donum B. Virgini mittitur, nec ciuium religione,  
nec amplitudine vr̄bis indignum: calix ex argento cælato  
inauratus, non minus opere, quam magnitudine inter cæ-  
teros eminens. Alia præterea dona haud exigui precii,  
magna, & Lauretani auxilij, & Lugdunensis pietatis ar-  
gumēta. Inter hæc Roberto Saxatello Pisaurēsi Episcopo  
creato, Iulius Amicus sublectus, qui & si parū lætis ob Lō-  
gobardia pestilentiam temporibus vsus, tamen Laureta-  
nam Aedē nō parū ornauit. Per id tempus sacra supellex,  
& instrumentū Aedis satis auctum. Venusini Principis con-  
iux oculos aureos, & coronam argenteam misit. Sfortia  
Pallauicinus triremem argenteam pondo librarum quin-  
que. Cardinalis Sitticus Abaltaemps pro recuperata pue-  
ri propinqua cognatione iuncti salute, eius imaginem  
ex argento expressam decem pondo. Delia Sanseuerina  
Comes Briatici lychnum argenteum pensilem sane egre-  
gium pondo XXI. Cardinalis Estensis cor aureum, Mar-  
chionis Vasti coniux argenteam arculam librarum fere  
xvi. Vxor Principis Sulmonensis pollubrum, & vr̄ceum ar-  
genteum operis, ac ponderis non poenitendī. Cardinalis  
Riarius crucem auream specie, ac precio nobilem. Mitto  
minora omnia, quæ referre operæpretium non ducimus.

FINIS LIBRI QUARTI.

HORA-

## HORATII TVRSELLINI

E SOCIETATE IESV  
LAVRETANAE HISTORIAE  
LIBER QVINTVS.

*Card. Vrbinitis, & aliorum Principum Dona.*

*Cap. I.*



VBINDE Lauretanæ Domus opulentiam Patroni mors ac pietas cumlavit. Cardinalis Vrbinas ne minus liberalis moriens in Lauretanam Virginem esset, quam viuus fuerat, testamento sacram facelli sui supellectilem luculentam in primis, & copiosam B. Marię magna legavit ex parte. Missa igitur ab hæredibus crux argentea præclara cum binis candelabris egregio opere factis. Pontificales amictus duo ex veste Attalica: totidem altarium, ac sacerdotum sacris operantium vestes ex aureo textili: toralia insuper, & sacrorum calicum velamina, Phrygio opere, auro argentoque distincta. Ad hæc sacra ara mobilis (petram sacratam vocant) è gemmis compacta: calices aliquot aurei, bini vrceoli argentei cum suo pollubro pulcherrime cælati, aliaque generis eiusdē, haud obscura Roburæ munificentia argumenta. Porro Vrbinati Cardinali in tutela Lauretana, successit Cardinalis Moronus. hic Vincentium Casalem Lauretanæ rei administrationi præposuit, spectata pietate ac fide virum. Quo Præsede Lauretanum instrumentum, ac supellex haud par-

*Cod. Laur.  
Vich. Brig.*

*Card. Vrb.  
D.*

*Card. Moronus Laur.  
Patron.*

E e                      u a

March. S. Crucis D. ua incrementa cepit. Lychnus egregius cum subiecta patina ex argento librarum xv. vasculum item odoramentarium argenteum Marchionissæ S. Crucis munera fuerunt. Caroli Archiducis Austriae numisma aureum suo nomine inscriptum. Maximilianæ Bauari Ducis filia corona delicijs magis quam precibus assueta è succino precioso, auro gemmisque discreta: crux aurea gemmis cælatisque operibus insignis, & aliæ præterea gemmæ. Alberti Marchionis Aquauitæ effigies argentea in supplicantis formata morem, decem pondo. Alberti Bauariæ Ducis crux ingens smaragdina, auro pyropisque exornata, & crystallino quasi monti imposita. Duodecim aureorum millibus æstimatam ferunt. Et munus per se insigne mittentis dissimulatio insignius fecit. Satis constat, hoc regale donum vulgaribus inuolutum linteis per obscurum hominem esse latum, suppresso donantis nomine. Itaque diu author tam eximij muneris homines latuit. Cæterum Dei utique nutu, cui non magis eximium donum, quam donantis egregia moderatio cordi fuerat, tandem doni author proditus, haud minore cum laude regie munificentia, quam Christianæ modestia. Amadei Dynastæ (is Emanuele Philiberto Duce est genitus) imago sua in argentea lamina expressa, & auro ac gemmis inclusa, donum est. Virginiae porro Sabellæ Vitellia effigies votiua ex aurea lamina, ebene inclusa, holoserico villoso substrato. Constantiæ Carrettæ corona aurea gemmis, vnionibusque conspicua. Cardinalis Madrucij aurea fibula ingens (quali Cardinales Episcopi uti in Pontificali amiculo solent) tribus margaritarum aceruis, instar nodorum, nobilis. Cardinalis Austriaci crux aurea aureo insidens monti, gemmisque distincta clarissimis. Hæc egregia nobilium virorum ac mulierum dona. Alia porro vulgaria, aut ignotorum, quæ percensere nostri instituti non est. Vnum tamen huius generis non tam precioso, quam precatione donantis insigne, non queo reticere.

Archid. Austriae D.  
Bauar. Duc. filia D.

March. Alberti Aquauitæ D.

Albert. Bauar. Ducis Donum egregium.

Amadei Sabellæ D.

Virginiae Sabellæ D.

Constantiæ Carrettæ Donum.

Card. Madrucij D.

Card. Austriaci D.

cere. Aureus annulus egregia smaragdo insignis re-  
per- tus in calice, donum hominis ignoti mortalibus, noti coe-  
lestibus, cum hisce verbis in scheda inscriptis.

VIRGO SINGVLARIS. MITES FAC ET CASTOS  
O AMOR QVI SEMPER ARDES, ET NVNQVAM EXTINGVERIS  
ACCENDE ME, SVSCIPE ME SERVVM TVVM B.

*Lauretani templi cultus augetur.*

*Cap. II.*

CAsalis interim Præses pro suo munere, Lauretanæ  
dignitatis studio flagrans Canonorum, clerique  
vniuersi studia accendere omni ope institit. Ille alternis  
hortando rogandoque nunc singulos, nunc vniuersos ad  
sua munia incitauit. Ille non dictis magis, quam (quod  
efficacissimum suadendi genus est) factis & exemplis per-  
pulis ad sedulam Deo Deiparæque operam in augustissi-  
ma illorum æde nauandam. Nam cum omnia Canoni-  
corum officia siue canendis diuinis laudibus, siue confes-  
sionibus audiendis, Præses ipse obiret primus; Canoni-  
cos cæterosque pudor haud segniter stimulabat. Ita,  
quamuis multiplicato labore, haud inuiti sequebantur  
Præsidentem præeuntem. nemine detrectante munus, quod  
ille occupasset. Et Casalis sedula fidelique eorum opera  
usus, egit transegitque cum Patrono, ipsoque Pontifice,  
vt auctis Lauretani Cleri laboribus, stipendia pariter au-  
gerentur. Cum stipendio cunctorum etiam sedulitas cre-  
uit. Canonicis nouo munere ad amplificandum templi  
cultum incitatis, Pœnitentiarios linteis vestibus super-  
indutos sericis infulis (stolas vocamus) ornauit. Ex  
quo non plus ipsis, quam templo decoris accessit. Duo-  
decim inde pueris sacrorum ministris ab se institutis ru-  
bræ vestis insigne dedit. Et quia vetus odeum aucto Sa-

*Ann. Laur.  
Kier.*

Odeum a  
Bifin. Prin.  
ornatum.

XII. Apost.  
simula. arg.

Vit. Brig.  
Hist. Laur.  
octo linguis  
mandata.

cerdotum, symphonicorumque numero, erat angustius; nouum multo amplius, multoque commodius instituit ornauitque, sumptu Bifinianensis Principis. Id nunc Odeum vsurpatur, pulcherrime laqueatum, præclaris tabulis pictis, exedrisque visendum. Ad solemne insuper aræ ornatum, duodecim Apostolorum simulacra ex argento sesquicubitalia egregio opere fecit. Fama est conflata omnia ex votiuus imaginibus argenteis iam vetustate exoletis; singula vero simulacra esse pondo circiter sexaginta. Ex quo coniectari licet, quanta tandem fuerit talium imaginum copia, quæ summam efficeret septingentarum, ac viginti librarum: quanta sit etiam hodie illiusmodi donorum vis, ac multitudo. Illud verò preclarum, ac frugiferum Casalis inuentum, vt omnium nationum aduenis Lauretanæ historiæ cognoscendæ copia foret, eius capita à Teremano Præsidente olim edita, in octo præcipuas linguas Græcam, Arabicam, Hispanam, Gallicam, Germanam, Illyricam, Latinam, Italicam vertenda curauit. Eademque in totidem ingentibus tabulis descripta medio proposuit templo, non minus decorum ratus B. Mariæ Lauretanæ Domum ab omnibus gentibus, quam historiæ linguas omnibus celebrari.

*Collegium Illyricum instituitur. Peregrini præsertim illustres laute tractantur.*

*Cap. III.*

Vit. Brig.

**A**T Gregorius Pont. memor eius, quod initio Pontificatus imbiberat, Lauretanæ Domus, reique Christianæ amplificandæ, vt Romæ atque alibi diuersarum nationum; ita Laureti Dalmatarum Collegium instituit, ingens afflictæ nationi, vel auxilium, vel solatium. Quippe tricenos ibi adolescentes litteris, bonisque moribus instrui iussit, haud maiori genti Illyricæ adiumento, quam

quam Aedi Lauretanæ ornamento futuros. His ex arca Lauretana stipendium, certasque ædes, vbi ante erat Nosocomium assignauit, nouo Nosocomio alibi excitato. Illyrici alumni festis diebus in templo linteati sacris solemnibus adesse, ac ministrare iussi: ijdem Patribus Societatis Iesu in disciplinam traditi. Porro in sacri cultus curam intentus Pontifex, Musicum organum alterum condidit, sane multiplex, ac varium, & auro picturisque conspicuum. Ex eo tempore bina egregia organa in templo Lauretano esse cœperunt, Iulianum, & Gregorianum, quo maior concentuum varietas solemnia sacra decoraret. Cæterum Cardinali Morono vita functo, Vastauillanus Cardinalis sororis filius à Pontifice subrogatus. Qui Vincentio Casali Massæ Episcopo designato, Vitalem Leonorium sublegit, Laureti Præsidem non pœnitendum. Is quippe, vt erat homo industrius, sedula agrorum cultura Lauretanæ Domus vectigalia auctiora fecit, ac benignitate in pauperes peregrinos nihil remissa, in Procerû hospitalium lautum ac liberale curam intendit. Itaque nouum, egregiumque conclaue, quod nuper in Pontificijs ædibus extructum erat, magnifice ad hoc ipsum ornauit. Ibi Principes viros excipiens, quæcunque ad hospitalitatis munus pertinebant, summa cum cura exsequebatur. Ita omnes læti domos redibant liberaliter se Laureti habitos, cultosque memorantes. Et ea res fructuosa etiam Lauretanæ Domui, non solum decora Beatæ Mariæ exstitit.

Vital. Leonorius Pref. Lauretan.

Hospitalit. Laur. Dom.

*Ducis Gioiosa, & Regis Gallia pietas, ac magnificentia in Aedem Lauretanam.*

Cap. III.

**N**Vnquam alias ante plures diuersarum gentium Proceres Lauretanam Aedem præsentia sua, ac muneribus

Vist. Brig.

ribus coluerunt. Author est Victorius Brigantius (is Lauretanus sacerdos assiduus, ac pius appendicem scripsit Historiæ Lauretanæ) complures per id tempus Dynastas cum donis venisse Lauretum. Gioiosa Dux Deiparæ salutandæ studio ex Gallia Lauretū profectus, haud minima liberalitatis, quam religionis signa præbuit. Quippe octo dies totos cultui B. Mariæ, & admirationi Aedis Lauretanæ dedit, quo temporis spatio ter in augustissima Virginis cella pastus est cœlesti dape. Discessurus autem quatuor aureorum millia in arcam coniecit munificentia memorabili. Nec eo contentus munere, cum ex vrbe Roma Pontificem de more veneratus diuertisset Florentiam, partem auri summā denuo Lauretanæ Virgini donum misit. doni appendix bini argentei lychni ingentis ponderis fuisse, qui assidue ante B. Virginem ardentes eximiam, ac pene regiam testantur munificentiam Gioiosæ Ducis. Hęc pecunia Lauretanarum ædium, quas Principibus viris excipiendis destinatas diximus, bonam condidit partem, eam scilicet, quæ è regione templi Lauretani perducta quidem ad culmen, sed rudis adhuc, & impolita hodie cernitur. Nec regali Galli Ducis munificentia Rex ipse Galliæ cessit. Henricus III. cum Lauretanam Virginem publicis implicatus negotijs visere, ac muneribus colere ipse non posset; Lusianum vnum ex proceribus Galliæ suo loco ad eam destinavit cum regali munere, anno M. D. LXXXIII. Donum votiuum scyphus egregius erat Virgini, vt virilem regi regnoque stirpē impetraret, munus & materia & opere maxime insigne. Scyphus ipse è gemma excavata. lapidem lazuli hodie vocant, veteres saphirum (vt quibusdam placet) appellabant. hæc gemma eximia magnitudine est, & aureis internitet venis. Operculum scyphi crystallinum tornatile, quod auro circumclusum clarissimæ gemmæ distinguunt. Porro in summo operculo Angelus aureus Gallici regni insigne liliū adamantinum sustinet manu. Constat quippe liliū ex tribus

Rrgis Fran  
ciæ D:egre.

tribus adamantibus auro mira arte illigatis. scyphi pes smaragdinus auro obducitur, atque substernitur, circa gemmis eximijque vnionibus adornatus. In Ipsa smaragdini pedis solea, quam auream esse diximus, doni author & causa his litteris incisa.

VT QVÆ PROLE TVA MVNDVM REGINA BEASTI  
ET REGVM, ET REGEM PROLE BEARE VELIS  
HENRICVS III. FRAN. ET POLON. REX  
ANNO M. D. LXXXIV.

Cæterum occulto Dei consilio preces interdum non audientis ad voluntatem, vt audiat ad salutem, donum ratum, votum irritum fuit.

*Alia Gallorum Dynastarum numerata.*

*Cap. V.*

**D**VX. inde Humalæ, vnus è primoribus Galliæ Dynastis, Lauretanam Aedem accessit. Ibi solemnibus mysterijs rite procuratis totum fere quatrimum in augustissimo sacello B. Virginis supplex exegit precibus. Demum Deipara muneribus culta, discessit. Egregium Ducis Pernonij munus subinde Lauretum affertur, memorabili quidem insigne miraculo. Dux Pernonius è Vasconia Lugdunum ad Henricum Galliæ Regem tendens, in via Gioiosa Ducem offendit eodẽ petentẽ. Itaque salute data acceptaque, ambo pariter iter facere coeperunt. Ventum erat ad angustam in præruptis rupibus viam, cum Pernonij equus factus est insolentior, & equi insolentia in Domini caput vertit. Pernonius obstinate se erigentem, iactantemque equum cohibere connixus, de altissima rupe agitur præceps. Pro mortuo sublatus in proximam Lugduno villam prope defertur. Hic omnium amicorum carissimus erat Regi. Rex igitur trepido nuncio excitus accurrit, totamque ibi transigit noctem, summa ope

*vis. Brig.*

*Ducis Pernonij casus*

reme-



remedia amicissimo viro adhibenda curans . Et Gioiosa vicem amici sollicitus, pro eius salute Lauretanæ Virgini votum suscipit . Nec frustra id fuit . Paucis horis interiectis, Pernonius liberius iam meante spiritu, alleuare oculos coepit . inde paulatim redeunte animo, circumstantes amicos agnoscere . Ibi Gioiosa, vt illum mentis compotem, laxataque morbi vi, magnitudinem mali sentire vidit, accessit propius : & bono animo esse iussum monet, magnam vt concipiat spem, sibi Beatæ Mariæ Lauretanæ opem affuturam, cui ipsemet paulo ante pro ipso vota fecisset . Rogitat deinde vtrum id votum ratum habeat . Ille cum voce assentiri non posset, capite annuit . Incredibile dictu. paucis horis sensus omnes cum voce pariter recipit . paucis diebus e lecto surgit incolumis . Ergo beneficij satis memor, certum hominem suo loco ad exsoluendam voti religionem destinat exinde Lauretum : per eum binos solido ex argento angelos cubitales dicat, qui ad pedes B. Mariæ hinc, & hinc accensis perpetuo cereis lucerent, monumentoque essent posteris, Lauretanæ Virginis ope redditam sibi huius lucis vsurâ . Hanc Gallorum Principum pietatem æmulata Claudia Turnonia, arcis Turnoniæ effigiem argenteam misit, seruata ne arcis votiuum donum, an voluntarium tutelæ Virginis conciliandæ? dono inscriptum.

Ducis Pernonij D.

HOC ARCIS TVRNONIAE.

*Marchio Badensis brachio captus ex vulnere diuinitus persanatur.*  
Cap. VI.

Vit. Brig.

**H**Aud minor Germanorum Principum in Lauretanam Virginem pietas exstitit, quam Gallorum. Iacobus Badæ Marchio, ex vulnere, quod in Coloniensi tumultu plumbea grande ictus in brachio acceperat, ad vltimum

eum venerat vitæ discrimen. Itaque Beatam Ma-  
 riam Lauretanam, celebre etiam illis locis nomen, im-  
 plorat vouens, se, si salutem recuperasset, Lauretum ad  
 eam cum donis iturum. Nec frustra id votum fuit: mox  
 periculo mortis eximitur: breui etiam sanatur, sed ita vt  
 brachium graui vulnere impense læsum, nisi toto corporis  
 trunco, mouere non posset. Igitur simul voti exsoluen-  
 di cura, simul recuperandi brachij spes eum ad Lauretanã  
 Virginem adeundam stimulabant. Lauretum se contulit,  
 anno huius seculi LXXXIII. Biduo ante natalem Christi  
 diem. Occultum omnibus suum volebat aduentum. Id-  
 circo octo dumtaxat famulis comitatus venerat. Augu-  
 stissimum sacellum ingressus, B. Virgini pro recuperata  
 salute enixius grates agit: voti uñque custodibus donũ tra-  
 dit: rogantibus nomen silentio supprimit. Inter dona fuit  
 aureũ sacerdotis amiculũ, & ex aureo torque pendens hya-  
 cinthus eximia magnitudine, ac specie. præcipuum do-  
 num aurea veluti pyxis, mira vndique arte cælata. binos  
 fere palmos circuitu amplectitur: & conchæ marine in-  
 star bipartita, partibus inuicem nexis, aperitur, claudi-  
 turque. Intus Marchionis effigies B. Mariæ supplican-  
 tis, salutisque per eam partæ monumentum: extrinsecus  
 in altera parte S. Georgij, ex equo Draconem hasta figen-  
 tis pulcherrimè cælata, & distincta gemmis imago: in al-  
 tera simulacrum Susannæ in lauacro à senibus depræhen-  
 sæ, eodem opere, ac specie. gratum vsquequaque visen-  
 tibus spectaculum. At Marchio vt vetus votum exsoluit,  
 nouo se obligat voto, si valetudinem integram recuperet;  
 & adijcit voto preces. In sacrosanctam Deiparæ cellam  
 identidem regressus, expertum eius implorat auxilium:  
 rogat, vt suum beneficium absolutum, ac perfectum ve-  
 lit, reddat brachium, cui reddiderit vitam. ita demum  
 cumulatam, & valetudinem futuram, & gratiam. Inter  
 has preces illo biduo absumpto, cum bona spe in hospi-  
 tium recipit se sub solis occasum. Nec sua illũ spes frustra-

March. Ba-  
denfis. D.

Cod. Laur.

ta est. Nox erat Christi natalis, & Marchio cubitum ier-  
 rat: Ecce tibi tertia fere vigilia, B. Virgo candida in veste  
 collucens, se illi offert in quiete; & bonum animum habe-  
 re iusso, brachium manu præhensum extendit illico fanat-  
 que. Confestim ille somno expergefactus, ac rei miraculo  
 motus famulos inclamat, lumen propere inferri iubens.  
 accurrunt impigre illi, illatoque lumine quid tandem rei  
 sit rogitant. tum Marchio, quæ dormienti species obuer-  
 sata sit, enarrare: brachium Dei, ac Deiparæ dono sanum  
 ac vegetum ostentare famulis attonitis rei nouitate, ac  
 miraculo. Protinus cuncti pariter venerabundi Dei cle-  
 mentiam verbis efferre, B. Mariæ beneficium prædicare,  
 coeperunt. Haud facile aliud miraculum magis euidens,  
 testatumque. Marchio ipse ubi primum illuxit, Laureta-  
 no Præsidi totam rem ordine, vti gesta erat, exposuit. &  
 ille tantam rem haudquaquam negligendam ratus mira-  
 culum rite consignandum litteris, subscribendumque à  
 testibus curauit. Notatum etiam hospitium ubi res acci-  
 dit, nimirum id cuius insigne est Ursus, & cubiculum,  
 ipsum requirentibus hodie monstratur. Marchio igitur  
 gratijs Deo, ac B. Mariæ impense actis, Romam iter in-  
 tendit. Quo vt venit, Gregorium Pontificem adit, rem  
 omnem enarrat: bis expertam Lauretanæ Virginis opem  
 miris extollit laudibus. Addebat miraculo fidem perso-  
 na narrantis. Nam Marchionis, vtpote Lutheranae di-  
 sciplinae innutriti, animum constabat ab eius sectæ errori-  
 bus intactum non fuisse: sed iam apparebat eum de Ca-  
 tholica religione, Christique Vicario recte sentire. Ita-  
 que Gregorius multiplicis miraculi admiratione pariter,  
 lætitiaque perfusus, Marchionem omni honore coluit.  
 Vulgata inde res per Urbem, cunctorumque sermonibus  
 celebrata. per eam occasionem Lauretanæ Domus religio  
 aucta. Porro Marchio Germaniã repetens rursus Laure-  
 tanam Virginem reuisit, iterum de tanto beneficio grates  
 agit. Domum inde regressus, magno religioni adimen-

to fuit; utique apud eos, qui Marchionem ex vulnere captum brachio nuper viderant, tunc diuinitus persanatum videbant: Et ipse dictis, factisque negotium summa adiuuabat ope. Vbicumque opus erat, geminum in suo duplici incommodo Deiparæ auxilium memorabat, Lauretanam Virginem laudibus in coelum ferens. Ita porro vitam ipse instituit, ut omnibus esset innocentia, ac pietatis exemplum. Valuit Principis authoritas præcipue apud populares suos. Complures eorum ad auitam religionem reuocati: dubij confirmati. multa etiam ab eo præclare instituta, genti suæ saluti futura, nisi immatura mors consccleratorum fraude (ut creditum est) accersita, optimi Principis salubria consilia oppressisset. Cæterum illo extincto, iacta ab eo semina vigere dicuntur, quæ vberes fortasse suo tempore fruges, Deo propitio, fundent.

*Eximia Dona, ac pietas Gulielmi Bauariæ Ducis,  
& aliorum Principum Germaniæ.*

*Cap. VII.*

**C**ONSTANS tam evidentis in nobilissimo Principe miraculi fama Germaniam peruagata, plures Dynastarum ad visendam, ac muneribus colendam Aedem Lauretanam accendit. Horum Gulielmus Bauariæ Dux primas tulit, vir vel opibus, vel pietate Germani nominis longe princeps. Hic Marchionis Badensis consobrini sui valetudine mire lætus, & paternæ in Virginem Lauretanam munificentia satis memor, regalis opulentia dona partim misit Lauretum, partim attulit. Inter dona missa erant equus generosissimus, laminaque argentea ebendo inclusa, vbi B. Mariæ Iesum puerum gremio gestantis, Iosepho fugæ comite in Aegyptum, effigies expressa cernitur. Cæ delabrum item argenteum pensile, non magis pondere,

*Vit. Brig.*

*Codic. Laur.  
Duc. Bauariæ D.*

quam opere egregium. pondus est librarum LXXX. opus autem eiusmodi, ut quatuor & viginti veluti rami ex eodem emineant trūco, scire omnes venusteque dispositi, adeo ut totidem cereos satis laxè sustineant. Ergo id candelabrum in ipsa Virginis cella perpetuo ante eius effigiem pendet. nobile omnino Bauari Ducis donum; sed hoc nobilius, quod dotatum venit. Dotis nomine perpetuum assignatum à Duce stipendium, ut quotannis per quadragenos dies festos ac solemnes, candelis vicenis, & quaternis candidis B. Virgini luceat. Inde Dux ipse sua munera secutus: & quatuor dumtaxat comitantibus, Lauretum mutatis subinde equis cucurrit ignotus. Annus agebatur M. D. LXXXV. Eximia tanti Principis modestia pietatem quoque insigniorem fecit. Namque humanas aspernatus delicias, ut diuinas liquidius hauriret, publicum, magnificumque Principibus excipiendis destinatum hospitium posthabuit priuato, tenuique. Quippe ex aulici strepitus, pompæque fastidio, auidus religiosæ quietis, ad Patres Societatis Iesu, de quo ordine optimè meritus erat, per familiariter diuertit. Ibique apud eos dies aliquot diuersatus est, vulgari quidem victu, cultuque contentus. Caterum tanta virtus diu latere non potuit. Præses Bauari Ducis aduentu cognito, prope ad eum venit: per liberaliter inuitat hospitio, rogat, vrget, instat: demum ut obfirmato animo recusantem vidit, incepto irritò discedit. Nec minor in templo modestia Ducis fuit, quàm in hospitio fuerat. Scabellum ad genua submittenda, sellaque ad confidendum apparatus erant pœne regio cultu. At ille non luxum ex Lauretana Aede, sed pietatem petens, adeo aspernatus est ea, ut ne aspexerit quidem. In augustissima porro Virginis cella vsque eo Christiana eius humilitas, pietasque enituerunt; ut ceteris miraculo forent. Nam tanta animi corporisque submissione supplicabat in turba; ut vnum aliquem de populo crederes. Obuersabatur credo eius animo Dei filius, qui cum in forma

Dei

Dei esset inibi exinanivit semetipsum formam serui accipiens. Ita porro assiduus erat in supplicando, vt in B. Virginis Domo habitare videretur. Nec obscuriore Laureti reliquit munificentiae suae, quam religionis vestigia. Praecipuum eius donum fuit libellus ex auro solido, qui trifaria diuisus, quatuor velut paginis gemmata sigilla, egregiaque imagines continet. Integumentum ex auro, vnionibus, gemmisque clarissimis, opere mirabili perfectum. pendet ex tribus catellis aureis, quas ex aureo fluentes anulo ingens saphirus exceptit. Fama est, hoc donum octo aureorum millibus aestimatum. Nec ferme aliud est in Aedis Lauretanæ thesauris, quod iucundius à peregrinis, auidiusque visatur. adeo non solum ornatus, sed etiã interiorum imaginum, sigillorumque eximia pulchritudo spectantium oculos capit, arte certante cum copia. Eiusdem donum Christus aureus fuit, ea specie qua rediuuus exstitit è sepulchro: sed sepulcrum adamantibus, pyropisque collucet. Egregia Bauari Ducis pietas multis Germaniæ proceribus exemplo fuit Lauretanæ Virginis salutandæ, colendæque muneribus, quorum deinde aduentus in Xysti V. Pontificatum incidit. Ducis tamen Branfuichienfis vxor amiculum argenteum B. Virginis, auro distinctum opere Phrygio, egregiam quoque aræ vestem, margaritis, adamantibus, pyropisque distinctam, donauit portauit Gregorio Pontifice. Cardinalis porro Madrutius ex legatione, qua apud Rodolphum Cæsarem functus erat, reuersus, crucem argenteam talium legatorum insignis, Lauretanæ Virgini donum tulit, legationis feliciter obitæ illius præsidio atque ope monumentum.

Duc. Bauariae D. eximium.

Duc. Branfuichien. Di

Card. Madrutij D.

Italia

*Italiae Principum pietas, ac dona.*  
*Cap. VIII.*

**N**ec obscura per id tempus Italiae Procerum pietas, aut liberalitas fuit. Ioannes Piccolhomineus laminam argenteam, in qua muli duo lecticam ferentes expressi, quorum alter hominem humi iacentem calcibus petit, haud dubium depulsi Virginis ope discriminis argumentum. Ioannes Baptista Duara Gonzaga compedes argenteas pro ferreis, quibus vincetus fuerat, donum attulit, indicium partæ per Virginem libertatis. Ludouicus Martinengus Brixienfis calices quatuor ex argento inaurato. Marchionissa Estensis suam, filijque sui imaginem B. Mariæ supplicantem ex lamina argentea pondo XIII. Dux Atriæ bina Angelorum simulacra sesquicubitalia præclaro opere, pondo XXXVI, quæ ante B. Virginem, apud aram ipsam locata ardentes cereos perpetuo præferunt. Votium id donum esse titulus basi incisus ostendit. Dux Terræ nouæ lychnum argenteum pensilem librarum XXII, haud minus opere, quam pondere egregium. Emmanuel Philibertus Dux Sabaudia effigiem suam corona, sceproque insignem, in supplicantis modum ex auro expressam, pondo librarum X. Cardinalis Columna Piceni legatus vas argenteum opere eximio, pondere non contemnendo. Cardinalis Aragonius calicem aureum opere, gemmis, & margaritis insignem, crucem crystallinam cum Christi effigie aurea, & quatuor candelabra argentea pulcherrime facta. Cardinalis Riarius aræ, & sacerdotis ornatum ex veste Damascena. Augustinus Cusanus, qui subinde in Cardinalium Collegium est cooptatus, sacerdotis aræque vestem ex auro, argentoque contextam Lauretanæ Virgini donum dedit. Et Gregorius ipse Pontifex Lauretana Domo cultu, ac muneribus aucta admodum lætus

Viçt. Brig.  
 Ioa. Piccol-  
 hominei D.

Duara D.  
 Viçt. Brig.

Ludou. Mar-  
 tinengi D.  
 March. Es-  
 ten. D.

Duc. Atria  
 D.

Duc. Terræ  
 Nouæ D.

Duc. Sabau-  
 dia D. egre-  
 gium.  
 Card. Colu-  
 mnæ D.  
 Card. Ara-  
 gon. D.

Card. Ria-  
 rij D.  
 Card. Cusa-  
 ni D.

Greg. XIII.  
 Pont. D.

latus, suum quoque proprium Pontificis donum exstare voluit. Romani Pontifices Dominica Quadragenarij ieiunij quarta (ea ab Missæ introitu, Dominica latere dicitur) veteri solemnique more Rosam auream consecrant. Ea stirps est, seu planta rosarum vernantium ex auro, quæ aureo inserta vasculo, & ex tripode eminens aureo, sesquicubitalem altitudinem facile excedit. Aureis nummis æstimari fertur circiter mille. Pontificale hoc donum Reginis plerunque mitti solitum, Gregorius Lauretanæ Virgini utpote reginæ mortalium & cœlestium misit. Et exstat in medio vasculo titulus donantis monumētum. Porro Nicolaus Gaetanus Cardinalis Sermonetæ nouo doni genere per id tempus Lauretanā Aedem honestauit. Hic siue communi familiæ (erat enim ex gente Bonifacij VIII, cuius Pontificatum sacrosanctæ cellæ in Italiam aduentus insignem fecerat) seu priuato quodam studio, Lauretanæ Virgini vnice deditus erat. Itaque sanus, ac valens in templo Lauretano, haud procul Deiparæ cella, sedem sepulcro suo delegit, idque magnifico sane opere exstruxit. Præclara utique ac perampla est monumenti species, vario distincta marmore; & æneo Nicolai Cardinalis simulacro pulcherrime facto insignis. Tabula marmorea sub eo posita his incisa litteris.

Card. Sermonetæ D.

NICOLAUS GAETANUS CARDINALIS SERMONETA  
 GENTILIS PAPÆ BONIF. VIII. CVM SVB ID TEMPVS  
 QVO ILLE PONTIFICATVM INIIT, SANCTAM HANC  
 DOMVM HIC TANDEM DIVINITVS CONSEDISSE  
 ET MVLTÀ SE A DEO OPT. MAX. B. VIRG. DEIPARÆ  
 PRECIBVS OBTINVISSE MEMINISSET, SPERANS  
 EIVSDEM OPEM MORIENTI NON DEFVTVRAM  
 MONVMENTVM HOC MARMOREVM. VIVENS ET  
 INCOLVMIS SIBI FACIENDVM CVRAVIT, ATQVE  
 IN EO VBI MORTALITATEM EXVISSET, CORPVS  
 SVVM RECONDI VOLVIT ANN. AGENS LIIV.  
 OBIIT ANNOS NATVS FERME LX.  
 ANN. SAL. HVM. M. D. LXXXV.  
 MENSE MAIO.

Nico-



Nicolaus igitur vita functus ab vrbe Roma Lauretum defertur. Ibi funus maximo apparatu factum, & absoluto dudum sepulcro corpus illatum, lapisque superpositus cum hoc titulo.

HIC HABITABO QVONIAM ELEGI EAM.

Exstat hodie in templo Lauretano stragulum ingens ex veste Attalica, quod vndique ambit fascia prægrandis ex holoserico villosa, nigro, quâ gentilitijs Gaetanæ familiæ insignibus, quâ crucibus aureis magnificè distincta; haud obscurum magnifici funeris argumentum.

*Lapidum, calcisue particulas ex sacrosancta Domo auferentium temeritas diuinitus vindicatur.*

Cap. VIII.

Viñ. Brig.

**E**odem ipso anno, qui fuit à Christo nato M. D. LXXXV. nouo miraculo intellectum est, quantæ curæ sit Deo Lauretana Domus. Lapidis fragmentum relatum est ex Sicilia, cuius ablati, & culpa vetustior, & pœna longinquior Panormitanus ciuis viginti ante annis Lauretum profectus lapidè è sacra surripuerat cella. Nec quantacumque pietatis in temerario facto species, aut interdicti Pontificalis igr. oratio diuinam auertit iram. Domum regressus graui extemplo implicatur morbo: ac ne repentini mali causa dubia foret, quotannis circa id tempus, quo culpam admiserat, poenam luebat. Septembri mense, aut certe Octobri, deficientibus subito viribus atroci vrgebatur febrî. Nec medentium iudicio naturalis vlla morbo suberat causa, & ipse culpam pietatis nomine inuolutam minime agnoscebat. Tenuit ea res annos viginti: per quos annos insanabili morbo nec causa, nec finis inueniebatur. Ad extremum cum alia nulla causa appareret redeuntis in orbem mali; religio subiit ægrum animum, & conscientia stimulante sacerdoti vulnus aperuit.

Ille

Ille enim uero temerariam pietatem talis morbi originem esse ait, impense monens, ut sacro lapide restituto, salutem in tuto locaret suam. Haud surdis hæc auribus dicta. Aeger veluti cœlesti voce iussus, lapidem eidem tradit remittendum, unde olim ab se fuerat ablatus. Nec mora. saxo illo reddito, æger valetudinem recepit. Et res satis testata. Io: Baptista Carminata Societati Iesu Præpositus in Sicilia Prouincia, sacrum lapidem cum litteris totam rem enarrantibus Romam destinauit ad Cardinalem Vastauil lanum Laureti Patronum. Ille eundem lapidem Leonorio Lauretano Præsidi cum Siciliensibus litteris transmissum suo reponi loco iussit. Leonorius ergo simul ac primum ad Lauretum perlatus est lapis; solemnibus supplicationibus indicta, obuiam ei procedit ad portam. Inde saxum miraculo clarum, quanta maxima potest pompa ad sacram deferretur Aedem. Mira res dictu, visuque. Vix sacrosanctæ Domui illatum erat, cum statim (tanquam Deo monstrante) vacuus apparuit locus, unde viginti ab hinc annis fragmentum illud auulsum esse constabat. Reposito in suum locum nota addita index miraculi, comprimendæ peregrinorum audaciæ. Per ea quippe tempora in minoribus lapidum fragmentis noua subinde mortalium temeritas noui prodendi exempli materiam Deo præbuerat. Multa inuenio exempla multorum, qui idem ausi celeriter poenas dederunt stultitiæ suæ, quoad malis docti ablata reddiderunt. Ea nos, ne similitudo satietatem pariat, omittemus. Nec sacrorum lapidum maior, quam calcis interlitiæ, qua lapides colligantur inter se, per idem ferme tempus Dei cura exstitit. Alexandria vrbs est Longobardiæ haud ignobilis, in Alexandri Tertij Pontificis Maximi gratiam à fœderatis ciuitatibus condita appellataque. Huius ciuis Lauretum profectus paululum calcis furto abstulerat è sacrosanctæ Virginis cella. Inde domum regressus comminutam calcem simul cū cerea agni cœlestis effigie includit argento. Cæterum stulta pietas

G g Deo

Deo Deiparaeque grata haudquaquam fuit. Vbi primum ille thecam (incertum quam ob causam) de coniugis suæ collo suspendit, Dæmonum Dux eam inuasit, cum non exigua satellitum suorum manu. Iamque annum nonum infelix mulier non sine ingenti viri sui dolore miseris vexabatur modis; cum remedium illi diuina benignitas obtulit. Io: Baptista Vanninus Sacerdos è Societate Iesu per id tempus Alexãdriæ sermones sacros de more habebat ad populum. Is vbi rem cognouit ex ipso viro, tanti mali authore, hortatur eum, vt sacrum illum restituat puluerem, si fecerit, haud dubie coniugem breui ab exagitatore Diabolo liberam fore. Facile persuasum. Ergo ille sacram calcem theca exemptam Vannino ipsemet tradit, orans, vt primo quoque tempore remittat eam Lauretum. Nec alterutrum spes fefellit. Paucis intermissis diebus, non tam exorcismorum vis, quam B. Mariæ deprecatio ex obsessæ mulieris corpore tres Dæmones exagitatores excussit. Confestim igitur Vanninus creditam sibi calcem theca inclusam Lauretum ad Rectorem Societatis Iesu destinat, rogans per litteras, vt simul quod ablatum erat Lauretanæ restitueret Domui, simul miseræ illi feminæ pacem, ac veniam à B. Virgine oraret: quo scilicet cæteris vexatoribus Diabolis expulsis, pristinam ei redderet sanitatem. Quod deinde ita vt orauerat, euenisse compertum est. Relata calx honesto asservatur loco, documentum mortalibus, ne tale quid audeant. Exstant quoque Vannini litteræ. Tertio Idus Nouembris, Anno M. D. LXXIX. datæ, miraculi testes.

Epi-

*Epidauria nauis insigni miraculo è manibus piratarum eripitur.*

*Cap. X.*

**C**Aeterum nobilissimum maximeque illustrem Grego-  
rij Pontificatum nobili illustrique claudamus mi-  
raculo. Epidauria nauis preciosis onusta mercibus per  
eadem tempora Constantinopoli redibat Epidaurum. Ra-  
gusam vulgus appellat. In medio cursu, tanta subito ma-  
ris malacia, ac tranquillitas exstitit; vt deficiente vento  
nauis oneraria se loco mouere non posset. Extemplo plu-  
res adfuerunt myoparones piratarum, qui circumfusi de-  
stitutam nauim summa vi oppugnare coeperunt. Christiani  
primum & si pauciores numero, Barbarorum impetum  
egregie sustinebant. Ad vltimum labore, ac vulneribus  
defatigati cedebant, nec viribus, nec animis pares. Iam  
prope res erat, vt victi caperentur à Barbaris, cum subijt  
eorum animos memoria Lauretanæ Virginis. Eam igitur  
cuncti inuocantes vouent, si imminenti eximantur peri-  
culo, egregium calicem Aedi Lauretanæ donum laturos:  
atque inibi labes animorum sacra confessione pariter ab-  
terfuros. Nec mistæ voto preces in irritum cecidere. Re-  
pente spissa exorta caligo intendentibus se tenebris con-  
didit lucem: & piratis prædæ inhiantibus conspectum  
Epidauriæ nauis eripuit. Agnouere Christiani Deiparæ  
auxilium: & lætitia ex metu gestientes, Deo Deique ma-  
tri certatim grates agebant. Contra furere, ac fremere  
Barbari dolore ereptæ de manibus prædæ, & tamen om-  
nia conari, vt recuperent amissâ. Sed frustra. Incubâs mari  
quedâ quasi nox iâ prospectum abstulerat: & Barbari haud  
secus quam in cæcis tenebris errabant. Inter hæc. ecce tibi  
peropportuna inter nebulam afflans aura onerariam im-  
pellit. Ita nauis B. Maria fauente, periculo erepta Epi-

*Anna. Lauo.  
Rier.*

Gg 2 daurum

daurum appellitur . Inde nautæ , vectoresque Lauretum petunt , vota perfoluunt . Hæ ferme Lauretanæ res Gregorio Pont. Max. euenerunt .

*Lauretum à Xysto V. ciuitatis iure donatum  
Episcopali sede .decoratur .  
Cap. XI.*

*Viç. Brigã.*

*Franc. Cantucius Epif.  
Laur.*

**E**Xinde Xystus V. Gregorij æmulator , vt cæteris rebus inferior videri noluit ; ita studio Lauretani cultus augendi , voluit haberi prior . Is quippe in Piceno natus , præcipuam Picentium Patronam omni ope ab se ornandam existimauit . Itaque velut Marcelli II. Pontif. consilia exsequeretur , Lauretum ciuitatis iure donatum Episcopali sede decorauit , aliquot circa oppidis ei contributis . Primus Lauretanus Episcopus Franciscus Cantucius fuit ciuis Perusinus , vir doctrina æque , ac sanctimonia clarus , qui nouam sedem egregijs imbuit institutis , exemplisque . At Xystus ne Lauretanæ vrbs nomen vanum , aut tenue foret , collem Laureto proximum ( Montem Regalem incolæ appellant ) coemptum æquare institit . ita nouæ vrbi amplificandæ spatium ab ea parte fieri cœptum . Huic spatio coedificando , singulis Piceni ciuitatibus imperatum , vt suas quæque inibi excitarent ædes . Haud grauate obtemperatum . Interim Pontifex Picenum , cæteramque Pontificiam regionem latrocinijs infestam non magis ferro , quam auro salubri ratione pacauit . Quippe latronibus ipsis , atque exulibus impunitatis , ac præmij spe in socios incitatis , Duces eorum cæsi , ceteri partim interfecti à socijs , partim ob interfectos socios restituti . Ergo Picentium ciuitates Picenti Pontifici , & de sua gente , & de Aede Lauretana optime merito egregiam ex ære statuum locauerunt . Nec suis per id tempus ornamentis Aedes Lauretana caruit

caruit. Pilæ, quæ pro columnis fornicem sustinent, & ipsa templi fornix, Cantucij Episcopi sumptu, marmorato opere adornari cœpta. Sacellum vnum è maioribus à Cardinali Aragonio picturis D. Thomæ Aquinatis præclare facta exprimentibus, gypso, auroque adornatum. Sacellum porro omnium maximum à Ducibus Hetruriæ, & Bauariæ expetitum, dirimendi certaminis causa, à communi Picentium eximijs pictorum platarumque operibus excultum, plurimoque exornatum auro. Inter hæc Leonorius Laureti Præses ornandæ, augendæque rei Lauretanæ intentus, Lactantij Venturæ nobilis architecti opera, facië Basilicæ opus à Gregorio maxima ex parte perfectum, ad culmen pene perduxit. Bonam Pontificiarum ædium partem excitauit è regione templi. Et Ferdinandus Archidux Austriæ de Lauretana ædificatione admonitus à Duce Bauariæ, eiusdem instinctu Lauretanæ Virginis cæsam è sylua materiam donauit. quæ in onerariam imposita, & Adriatico commissa mari Lauretum incolumis B. Maria fauente peruenit. In ea magna vis erat ingentium trabiû asserumque facile tribus aureorum millibus æstimabilis.

Card. Aragon. sacell.

Sacel. comm. Picen.

Archiducis Austr. D.

*Cardinalis Gioiosa suum Gallie patrociniū  
Virgini Lauretanæ commendat.  
Cap. XII.*

**C**Antucius inde primus Laureti Episcopus, septimo quam Episcopatum inierat mense, excessit e vita. Ingens bonis omnibus sui desiderium reliquit, pauperibus maxime, quorum parens habebatur. Porrò tanta eum sanctitatis fama profecuta est, vt facile appareret, verum esse, quod prouerbij obtinet locum: primum cuiusque ciuitatis Episcopum sanctum esse oportere. Cantucio sublectus Rutilius Benzonijs ciuis Ro: qui eruditione, & Ecclesiasticæ dignitatis studio clarus, quæ sacris concionibus

Vit. Brig.

Rutilius Benzonijs Episcopus Lau.

bus, quâ præclaris institutis Lauretanam ædem excoluit. ut iam sacro cultu, ac maiestate, nulli propemodum sacrarum ædium sit secunda. Sub id tempus Cardinalis Gioiosa nouus Galliæ Patronus Romam petens ex Gallia, cum nobilissimorum hominû comitatu Lauretum diuertit. Deductus est in Aedem Lauretanam à Mattheucio Archiepiscopo Raguseo, eodemque Anconæ Prætorè, Octauio Bandino Piceni Præsidente, & Rutilio Benzonio Episcopo Laurerano, qui aduentanti Cardinali obuiam processerant. Ibi Gioiosa in Virginis cella pie admodum sacræ operatus, sibi in animo esse dixit, suum Galliæ patronium certissimæ mortalium Patronæ impensius commendare: ac proinde solennem quadraginta horarum supplicationem inibi instituere. Pium Cardinalis consilium non modo authoritas probauit Lauretani Episcopi, sed etiam concio decorauit. A cõcione supplicatio summis hominû studijs celebrata, tum à Clero Lauretano, oppidanisque, tum à Capucinatorum manu, quam ad id Gioiosa secum adduxerat. Cardinalis autem in eo cuius ipse author foret, nemini cedens, suis cæterisque omnibus, vel pietatis, vel modestiæ exemplo fuit.

*Cardinalis Galli Patroni Lauretani egregia  
studia erga Beatam Virginem.*

*Cap. XIII.*

*Vict. Erig.*

*Card. Gal-  
lus Patron.  
Lauretanus  
Franc. Gal.  
Præfes.*

**C**Aeterum ille annus haud celebrior Lauretanis rebus fuit quam funestior. Biduo post peractas supplicationes, Leonorius Laureti Prætor, Patronus inde Cardinalis Vastauillanus, alter super alterum pestifero morbo absorpti. Itaque Lauretana tutela delata ad Anton. Mariam Cardinalem Gallum, tum Perusinum Episcopû, nunc Auximatem. Ab eo Io: Franciscus Gallus patruus Lauretanæ administrationi præpositus. Nec ita multo post

post Cardin. Gallus nouus Patronus Lauretum Pontificis iussu contulit se. Ibi summa omnium ordinum lætitia & gratulatione exceptus, creandorum Lauretanæ ciuitatis Magistratum leges, ac iura descripsit. Annus tum agebatur à Virg. part. M. D. LXXXVII. Quo eodem anno signum æneum Xysti Quinti Pontificis Maximi pulcherrime factum Berardini manu, summis studijs Lauretanorum, Picentiumque, maxima accolarum, peregrinorumque frequentia in templi gradibus positum est. Exinde Io: Francisco Gallo Laureti Præside, templi facies ad fastigium aliquando perducta, egregium sanæ Aedis Lauretanæ decus. Quippe & magnifice descripta est, & perfecta solerter. Tota constat ex Istro lapide (is ex Istria aduectus, Tiburtini, quo tantopere vsi sunt olim, & vtuntur hodie Romani, speciem reddit) examussim quadrato. tanto autem artificio structa, vt tantum opus pene ex vna lapidis gleba constare dicas. In media facie tanquã os, ianua patet maxima, striatis columnis marmoreis, & arcuata corona insignis. Huius latera binæ ianux minores cingunt stylobatis, parastatisque columnis interpositæ, quibus facies subnixa consurgit. Supra ianuam maximam, B. Mariæ paruum filium complexæ effigies ænea visitur pulcherrime facta, Lombardi manu. Sub fastigio in ipsa fronte ingens fenestra oculi instar, striatis columnis, cælatisque operibus adornata Basilicæ lumen præbet. Super fenestram titulus Aedis Lauretanæ aureis litteris in Luculleo marmore incisus. DEIPARAE DOMVS, VBI VERBUM CARO FACTVM EST. Humiliores ianuis minoribus fenestræ datæ: quæ Basilicæ alis impertiant lumen. Et supra hæc fenestras sua cuique inscriptio in pari marmore, aureis pariter incisa litteris. altera est.

Lauret. Tem  
pli facies.



SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS  
ECCLESIAM HANC EX COLLEGIATA  
CATHEDRALEM CONSTITVIT

XVI. KAL. APR. AN. M. D. LXXXVI. P. AN. I.

Altera verò .

SIXTVS V. PONT. MAX. PICENVS  
LAVRETI OPPIDVM  
EPISCOPALI DIGNITATE ORNATVM  
CIVITATIS IVRE DONAVIT

AN. M. D. LXXXVI. P. AN. I.

Absolutum erat opus, nisi quod gradus desiderabantur, quibus ascenderetur in templum. Igitur Io. Francisci Galli successor Hieronymus Gabutius novos gradus ab illo inchoatos ex Istro itē lapide satis ample magnificeque perfecit. Idem laternam egregiā templi hemisphærio imposuit. Ea quoque ex eodem structa saxo, constat columnis octo nouenorum pedum, opere Ionico. Intercolumnia fenestras octo præbent arcuatas, quibus aliæ totidem superaditæ latitudine pares, altitudine longe minores. Super has corona ducta, culmen octo quasi costis discretum sustinet. Id vero similiter, vt hemisphærium, plumbeis intectum laminis longe lateque conspicitur. Cardinalis porro Gallus, vt cum sua pietas admonebat, ab Aede ornanda ad pauperes subleuandos versus, congesta ingenti pecuniæ vi, Laureti Montem Pietatis instituit: vbi pauperibus oppidanis pecunia mutua daretur gratis, ne cogentur iniquitatem subire sceneratorum. Cæterum illud maxime memorabile Xysti V. Pont. munus, ( alij ad Gregorium XIII. trahunt) quod Lauretani templi valuas ex ære cælandas locauit aureorum millibus XL. Trium ianuarum fores erunt æneæ, vbi sacrarum historiarum argumenta mirabili opere cæлата visantur. Magnum omnino opus, ac multorum annorum. Et quantum ex principijs coniectare licet, longe egregium ac mirabile. Sic prorsus, vt nobilissimis S. Ioannis Baptistæ valuis, quæ Florentiæ miraculo sunt, ab ijs qui vtrasque inspexerunt, haud immerito

rito

sito conferantur: maximum vtique Lauretano templo ornamentum, & iucundissimum peregrinis spectaculum prabitura.

*Dona Lauretanæ Virgini lata missaue.*

*Cap. XIII.*

**N**ec vero Lauretana Domus pauperum incolarum cōmodis seruiens peregrinorum muneribus caruit. Fabricorum ferrariorum Bononiensis sodalitas ingens candelabrum fusile ex aurichalco donum portauit, non minus opere, quam inusitata magnitudine, ac pondere visendū. Catharina Medicea Franciæ Regina, ac Regum mater lychnum argenteum & pondere, & artificio insignem, donum Lauretanæ Virgini misit cum dote, vt perpetuo luceret. Ducis Cliuæ vxor amiculum B. Virginis aureum, argento illusum opere Phrygio, effigiemque suam in lamina argentea B. Mariæ Lauretanæ supplicentem: sed hoc posterius donum commune multorum. Parmensis Ducis filia binas, Federicus Tomacellus, & Antonius Spinellus Neapolitani, Alphonfus Vicecomes Mediolanensis, Marchio Capursus, & Episcopus Eugubinus singulas laminas argenteas cum effigie quisque sua supplice, quaternarum fere librarum: Marchio Vasti imaginem suam in aureo orbe minutis adamantibus, pyropisque circumfulgente depictam Lauretanæ Virgini consecrarunt. Horum donorum, plæraque votiua esse indicat Eugubinae laminæ titulus. EXAVDITA EST ORATIO TVA. Cæterum hi sua, alij suorum votiua simulacra miserunt. Princeps Stilianus argenteam filioli sui effigiem Deiparæ dicauit supplicē. Liuia Pignatella Neapolitana viri sui paruum filium B. Mariæ offerentis imaginem, ex argento expressam, pondo quatuor. Princeps Amalphetana infantem argenteum fascijs obligatum, ponderis dimidio maioris. Philibertus Emmanuel Dux Sabaudia donum in hoc gene-

Hh re egre-

Codic. Laur.  
Bononiensis  
Sodalit. D.

Reginæ Frā  
ciæ D.

Duc. Cliuæ  
D.

Duc. Parm.  
filia D.  
Fed. Tomac.  
Ant. Spinel.  
Alfon. Vice-  
com. D.  
March. Ca-  
pursij D.  
Ep. Eugu. D.  
March. Va-  
sti D.

Princip. Sti-  
liani D.  
Liuia Pigna-  
tella D.

Princip. A-  
malphet. D.  
Ducis Sabau-  
dia D. egre.

Corneti si-  
mulac. arg.Duc. Man-  
tuani D.Principis  
Mant. D.March. Im-  
perial. D.March. Lip-  
pæi D.  
Comit. Oli-  
uarenfis D.Proreg. Nea-  
pol. D.Portia. Vi-  
rellæ D.Card. Au-  
striaci D.Hieron. Gri-  
maldi D.Duc. Urbī-  
natiū D.

re egregium, infantis fascijs inuoluti simulacrum aureum iustæ staturæ, ob filium B. Mariæ precibus ex recenti matrimonio genitum. Quin etiam Cornerana Civitas suæ urbis simulacrum in lamina argentea ebena inclusa, donū portauit, subiecto titulo insigne, CORNETVM CIVITAS FIDELIS, Ab alijs porro sacra supellex data. Guilielmus Mantuæ Dux bina candelabra ex argento sexquicubitalia, Christique crucifixi effigiē præclaram ex auro in cruce aurea: omnia mirabili opere, atque arte perfecta B. Virgini dona trāsmisit. Nec ita multo post Mantuæ Princeps paternam pietatem æmulatus, aræ, sacerdotis, ministrorum solenni ceremonia sacrificantium vestes argenteas opere Phrygio, margaritis, auroque distinctas, votiua pro suscepta prole munera attulit. Marchio Imperialis Auria vir insigni aduersus Lauretanam Virginem religione, aureum cum patina calicem, lychnumque triplicem argenteum, pondere iuxta, & opere eximium tulit, quem ab se certo stipendio dotatum præcipuis diebus festis in medio ardere sacello voluit. Indidem lychnus alius argenteus pendet egregio opere trifariam distinctus, votium Marchionis Lippæi Mediolanensis donum. Comes quoque Oliuarenfis Catholici Regis apud Pontificem Legatus cum coniuge Lauretum profectus, lychnum argenteum B. Mariæ dono dedit. Aræ insuper, & sacerdotis vestem auro, argentoque fulgentem, opere Lusitanico sane egregio, & dona ingenti pecunia cumulauit. Proregina Neapolitana argenteum ciborium auro illusum, magnifico opere calatum. Portia Vitellia Christi crucifixi effigiem auream hebeno inclusam. Cardinalis Austriacus bina candelabra solido ex hebeno gémis, auroque distincta. Hieronymus Grimaldus Genuensis totidem candelabra ex argento cubitalia pondo XV. Lychni præterea argentei non vulgari pondere, atque opere complures, tacitis donantium nominibus, lati: vnus aureus multorum instar, Francisci Mariæ Urbinatiū Ducis donū, non materia ma-

gis,

gis, quam opere inclytum. Lychnus quippe trium angelorum humeris sustinetur, & Angeli ramos quernos (insigne id est Roburæ familiæ) prætendunt manibus. totum opus ex auro solido mirabili arte perfectum pondo librarum decem. Ergo ob eximiam dignationem, præcipuus ei locus datus, ut ante ipsa ora B. Virginis medius inter argenteos lychnos ex catellis aureis pendens perpetuo luceat. Iam altarium vestes aureæ singulæ dono datæ a Marchione Robureo, itemque à Benedicto Cardinali Iustiano, à Camilla Peretta Xysti Pont. sorore germana, quæ etiam amiculum B. Mariæ tulit, auro, Phrygioque opere visendum. Aliud amiculum dono misit Dux Bouini femina lectissima ex holoserico raso violaceo, margaritis, gemmisque consperso ad regiam magnificentiam, nisi breuitas obstarat. Attalicam quoque vestem preciosis substatam pellibus, cursorum præmium Florentiæ ludis partum Iustus Iusteijs Comes Veronensis B. Mariæ velut auctori victoriæ consecrauit. Ab alijs alia B. Virgini ornandæ dona ex mûdo fere muliebri deprõpta. Dux Cliuiæ eximia pietate mulier torquem aureum pòdere iuxta, & opere eximiũ: armillas aureas pyropis, adamantibusque distinctas: aureumque annulum nobili gemma insignem dono dedit. Vidobonus eques Ducis Bauaræ œconomus suo, & coniugis suæ nomine, binos aureos annulos adamante, ac pyropo insignes inuicem insertos, quibus inscripsum est. QVOS DEVS CONIUNXIT, HOMO NON SEPARRET. Ludouicus Georgius Papiensis torquem aureum libralem eleganti opere perfectum. Marchus Antonius Blanchettus Bononiensis coronam gemmeam auro illigatam. Casteluetrani Principis coniux aureum orbem ingentis instar numismatis, adamantibus, smaragdibus, margaritisque fulgentem. Illud vero haud magis doni precio quam donandi modo memorabile. Comes Antonius Martinengus cum Caratæ Marchionis filia de gemmata parua molis, sed ingentis pretij cruce, multos iam discepta-

March. Roburei D.  
Card. Iustiani D.  
Camilla Peretta D.

Duc. Bouini D.

Comit. Iustii D.

Duc. Cliuiæ D.

Equit. Vidoboni D.

Ludouici Georgij D.  
M. Ant. Blanchetti D.  
Princip. Casteluetr. D.

Comit Martinengi D.

rat annos. Cum nullus litis exitus reperiretur, conuenit inter eos, vt controuersa crux Lauretanæ Virgini adiudicaretur. Gratum id Deiparæ fuisse docuit euentus. Eam crucem depositam apud se Hieronyma Columna Dux Montis Leonis habebat. Igitur sorte quadam diuinitus accidit, vt cum Martinengus religionis ergo ad Aedem Lauretanam venisset ineunte Maio, eodem tempore, iisdemque diebus Hieronyma quoque veniret, Martinengi aduentus prorsus ignara. Ergo illum ex improviso Laureti conspicata obstupuit primo: inde salute data, redditaque, crucem illam B. Mariæ adiudicatam se mira opportunitate secum attulisse ait. Et aderat solennis inuentæ Christi Cruci dies. Itaque ambo rei diuinitus attemperatæ miraculo attoniti, ad sacrosanctam cellam pariter pergunt: gemmatamque crucem, ipso die Cruci sacro dedicant Virgini, dicas illam suo tempore repetiisse depositum. Ea crux hodie è gemmata B. Virginis Zona pendet eximij ornamenti præcipuum decus. constat quippe adamantibus fatis magnis nouem, quos tres vniones ingenti magnitudine instar ceraforum adornant. quatuor circiter aureorum millibus æstimatur.

*Episcopus Hybernus bis Hæreticorum piratarum manus euadit. Adolescens presenti naufragio eripitur. Cap. XV.*

**N**Ec muneribus, quam miraculis clarior per id tempus Lauretana Aedes exstitit. Edmundus Hybernus Ardacacensis Episcopus eodem ferme tempore duplicis voti reus Lauretum venit. Veniendi causa hæc fuit. Is ob religionem ab Elisabetha Angliæ Regina pulsus in exilium, cum fidis aliquot famulis profugerat in Scotiam. Sed vnde præsidium quærebat, periculum exstitit. Scotiæ Proceres Angliæ Regiæ rogatu, Edmundum in vincula conijci

conijci iubent. At ille rem odoratus, clam conscensa nau-  
 ui, Reginae insidias solerter elusit. Caeterum manifesto  
 periculo perfunctus, haud multo post occultum aliud di-  
 scrimen incurrit. Nec fortuita res, sed diuina fuit. Id-  
 adeo, & discriminis tempus, & oblatum in tempore coe-  
 leste auxilium ostendit. Nam dum Galliam Edmundus  
 petit, in Dracum Anglum Archipiratam nobilem incidit,  
 Pridie Natalis diei B. Mariae, qui dies ab Episcopo, eiusq.  
 famulis praecipua veneratione agitabatur. Et oblata in so-  
 nis vni ex comitibus species omnes ad spem salutis ere-  
 xit. Is ea nocte, qua occursum hostium antecessit, visus  
 sibi erat in quiete cum haereticis in magno hominum con-  
 fessu disceptare nudus. Ibi nuditatem suam erubescenti  
 virgo excellenti forma, candida in veste occurrit, qua  
 illum enixe rogitantem, vt suam nuditatem tegeret, be-  
 nigne, comiterque sua operuit palla. Hoc ille deinde  
 visum cum enuntiaffet Episcopo; communi consensu sta-  
 tuerunt, obuersatam in somnis Virginem, vtique Deipa-  
 ram fuisse, cuius praesidio tegendi forent. Itaque Edmun-  
 dus aduentante hostium classe, cum humanum nullum  
 pateret effugium, Mariae Lauretanae (cuius dies natalis  
 certam ei spem ostendebat salutis) cum suis implorat  
 opem. Adiectum precibus votum. Hostium manus si eua-  
 fissent, ad Lauretanam Aedem ituros, ac per triduum ini-  
 bi sacris operaturos. Nec irritae preces, votumue. Guber-  
 nator nauis, qua vehebantur, specie haereticus, Catho-  
 licorum fautorem se in ipso temporis articulo praebuit.  
 Namque vt Anglicanam classem adesse vidit; ratus id  
 quod erat, Catholicos, quos vehebat ad necem quaeri, Epi-  
 scopum cum famulis occuluit in sentina, remotissimo ab  
 oculis, tenebricosissimoque loco. Ibi nauis iam ab Anglis ca-  
 pta, & in Angliam abducta, octo ipsos latuerunt dies, Na-  
 uarcho cibaria semel in die clam subministrante. Neque  
 tamen interim praedones Angli segniter captam scrutati  
 sunt onerariam. Quotidie certatim infensis animis, omnes

rima-

246

rimabantur angulos, Episcopum de cuius fuga cognorant  
 quæritantes. Ad vltimum accensis facibus, cuncta inten-  
 tius perscrutantes delabuntur in sentinam. Ventum erat  
 ad latebram. Quo præsentius periculum, hoc euidentius  
 Deiparæ auxilium exstitit. Iam sacerdotem, cui visum in  
 somnis obiectum diximus, deprehensum in proximum at-  
 traxerant tabulatum, cæteros vestigaturi, cum diuinum  
 Catholicis præsidium senserunt adesse. Mox quippe sa-  
 cerdotem illum diuinitus ex ipsorum elapsum manibus  
 nunquam postea reperire potuerunt. Ergo octavo de-  
 mum die scrutandi defatigatione, curam quærendi Epi-  
 scopi omiserunt, ita navis dimissa à prædonibus iter coe-  
 ptum repetijt. Ecce autem aliud ex alio periculum. In eo-  
 dem Gallicano cursu classis alia piratarum occurrit, qui  
 truculentiores prioribus, Edmundum Episcopum Elisa-  
 bethæ Reginae instinctu quærebant ad necem. Hi navi ca-  
 pta, in eam transfiliant, euertunt merces, ad motisque lu-  
 minibus cuncta loca scrutantur intentiore cura. Venitur  
 ad latebram, tandem Episcopus ipse comprehēditur. Ad-  
 uer-erat, nisi præsens Deiparæ tutela furorem hostium retudis-  
 set. Ecce tibi dum captum extrahere conantur, repente ca-  
 pti ipsi oculis, lymphatisque similes errare cœperunt. Tan-  
 dem haud dubia Dei vindicis ira conterriti, captam one-  
 rariam dimitunt. Illa reperito cursu, optatum fauente Vir-  
 gine tenuit portum, bis paucis diebus vltimo periculo de-  
 functa. Episcopus eiusque familiares votorum, haud pa-  
 rum memores, protinus ex eo loco, vbi in terram descen-  
 derant, pedibus Lauretum vsque venerunt an. post Chr.  
 natum M. D. LXXXVI. Et Episcopus votis rite persolutis  
 totam rem litteris consignatam apud Aedem Lauretanā  
 reliquit, duplicis in duplici periculo suo auxiliij B. Mariæ  
 argumentum. Insequenti anno aliam B. Virgo haud mi-  
 nore miraculo à maris fluctibus liberauit, quam illos ab  
 infestis prædonibus liberauerat. Ioan: Baptista Capra à  
 Monte Albodo (oppidi in Piceno nomen est) adolescens  
 probus

probus, ac pius, phaselo vectus Calabriae oram legebat. Ventum erat in conspectum insulae Vulcaniae (ea Siciliae insulae obiacet) cum repente eum atrox vis tempestatis adorta in vltimum discrimen adduxit. Iam fractis remis, veloque amisso, prope erat, vt vexata nauicula mingeretur vndis, cum ipse ad spem salutis semet crexit. Itaque Mariam Lauretanam inuocans exclamat. Vt Angeli tuam Domum in Picenum, vbi nunc colitur, detulerunt, sic tu Deipara Virgo nauiculam hanc defer in portum. mira res. His precibus, velut freno iniecto, procella sedatur: secundus repente ventus existit. Phaselus in tutum appellitur. B. Virginem clienti suo obsecundare, & famae transuectae ab Angelis Domus suae fauere sentires.

*Duo sacerdotes Lauretanae Domus calcem furto sublatam malo docti restitunt.*

*Cap. XVI.*

**C**onfirmata hoc miraculo Lauretanae historiae fides, alio subinde sacrosanctae Domus religio sancita. Eodem ipso anno sacerdotes duo Placentini, ex composito, calcis aliquid e sacro pariete sustulerant eo consilio, vt id secum circumgestarent, Lauretanae Virginis monumentum, vitaeque praesidium. Sed questum inuito Deo praesidium in periculum vertit. In patriam regressos atrox pariter, minaxque occupat febris: qua pertinaciter tertium iam mensem urgente, tandem resipiscunt. Subit animum memoria Lusitani Episcopi, qui quanquam permissu Pontificis, lapidem ex Lauretana Aede sumpsisset; tamen in senso Deo, pene exitiali oppressus sit morbo, ex quo non ante conualuerit, quam sacrum Virgini restituerit lapidem. Ergo ambo communi consilio decernunt B. Mariae reddere, quod abstulissent: eamque enixe orant ipsorum inscitiae ignoscat: suaque recepta re, pristi-

*Vict. Brig.*



pristinam eis restituat sanitatem. Nec mora: calcem illam serico sacco includunt: litteras addunt miraculi testes. Peregrinis Lauretum petentibus tradunt. ipsi valetudinem recuperant. Calx ut erat in sacco serico à Placentinis aduenis Lauretum ad Rutilium Benzonium Episcopum perlata. Recitatis Placentinorum sacerdotum litteris, fides miraculo facta: vulgata inde res: & duorum exemplo repressa audacia multorum.

*Duobus Beata Maria eadem specie, qua  
Laureti colitur oblata desperatam  
à medicis salutem reddit.*

*Cap. XVII.*

*Vit. Brig.*

**N**EC natalem magis Domum, quam effigiem suam cum Domo allatam sibi cordi esse B. Virgo per id tempus ostendit. Tiberius Delphynus Ducis Mantuani a secula carus in paucis fuit. Hic graui, diutinaque febris tabe consumptus, urgente vi mali, haud procul aberat à fine. Iamque sacerdos eius animum Christianis mysterijs munitum solennibus precibus Dei, Diuorumque tutelæ impensius commendabat, cum moribundo Lauretana Aedes miraculis inclyta occurrit, quam cum valeret, occupationes visere prohibuerant. Subinde per quietem oblata Lauretanae Domus, ac Virginis species eum, & ad votum Deiparæ concipiendum, & ad bene de se sperandum erexit. Nec spes irrita fuit. Qui modo omnibus destitutus iacebat sensibus, quasi reuiuiscens, apertis oculis, liberius meante iam spiritu, loqui coepit: & conceptum Lauretanae Virginis ad eundem votum exposuit cunctis, qui aderant, rei admiratione obstupefactis. Paucis inde intermissis diebus plane conuuluit. Cæterum ille, ut primum per valetudinem votiuae peregrinationis iter exsequi, utcumque potuit  
( adeo

(adeo incensa erat voti exsoluendi cupido) nondum ex morbo satis validus Lauretum petit. Eo ubi ventum est, gratijs Deo, Deique matri auide, impenseque actis, vota alacer gaudio soluit. Exinde religiosissimum Beatæ Mariæ simulacrum cominus intentiore contemplatus cura, enimvero (inquit) hac ipsa specie mihi moribundo Beata Maria secundum quietem est visa; vt facile appareat Lauretanam effigiem illi, aut simillimam esse, aut certe carissimam. Alio deinde consimili miraculo huius rei adfirmata fides: Ioannes Raffredus adolescens è Lasturo vico Venetæ ditionis non procul Bergamo, insanabili oppressus morbo iacebat. Ad morbi tabem, qua miserime conficiebatur, accedebant dolores acerrimi, ac pene perpetui membrorum omnium. Itaque desperatis medentium auxilijs, Lauretanam Virginem inuocat vouens, semetque ad eam, si voti compos fuerit, primo quoque tempore iturum. Nec incassum votum cecidit. Iam destitutus à medicis, non tam cum morbo, quam cum morte luçtabatur; cum repete animam agenti spes salutis affulsit. B. Virgo, velut ex insperato se illi ostendit eadem specie, qua Laureti colitur (quam tamen ipse nunquam, ne pictam quidem antea viderat) bonoque animo esse iussum ingenti letitia simul, & religione perfudit, Confestim æger vtcumque poterat, superstrato genua moliri venerabundus; magnaq. fiducia in vltimo illo salutis discrimine, Deiparæ fidẽ implorare cœpit. Et illa bládo, maternoq. vultu, omite, inquit, timorẽ filii. Haudquaquam ex isto morbo morieris. Tu modo gratus esto, ac voti memor. Cæterum illo domesticos inclamante, vt illuc properarẽt, cœlestẽ reginam veneraturi, B. Virgo repente ex oculis abiit. Et exstitit vtrinque promissi fides. Aeger paulo post valetudine recuperata, Lauretum protinus ad reddenda vota perrexit, anno seculi huius XC. Ibi per otium Deiparæ contemplatus effigiem,

Ii affir-

affirmauit ijs, quibus rem omnem enunciarat, eadem prorsus forma, ornatuque sibi in quiete B. Virginem obuerfatam. Credas illam speciem, habitumque esse cordi B. Mariæ.

*Eques Belga insigni miraculo liberatus ab hostibus,  
ingenti mole cereum dicat.*

*Cap. XVIII.*

*Vit. Brig.*

**C**ereus votiuus vastæ magnitudinis, pondo CCC. per idem tempus à Belga equite nobili B. Virgini dono missus est, pene incredibilis miraculi testis. Voti, donique causa fuit, quod ille eques (nomen non proditur, quia ipse occultatum voluit) in Flandria, B. Mariæ ope manifestū capitis discrimen effugerat. Quippe iussu Parmensis Principis, cum equitibus octo explorandi causa improvide progressus, in hostium præcipitarat insidias. Erant hostes circiter octingenti partim equites, partim pedites, qui impigre circumfusi omnem illi effugij spem ademerat. Non tamen animis cecidit Belga, sed inuocata B. Maria Lauretana, adhortans socios fortiter pugnam capessit. Tantumque apud eos valuit fiducia Virginis; vt facile tanti periculi cogitationem excuteret. Itaque repente parvæ illi manui creuere animi viresque: nec imploratum cœleste auxilium pugnantibus defuit. Cum tot vndique manus eos incesserent telis; Deiparæ præsidio tecti hostilem impetū, telorumque procellam tantisper sustinere; quoad Hispanienses copiæ venire subsidio. Tum vero periculum in hostes vertit: plærique eorum cæsi, captiue. Ac ne dubia foret vis cœlestis auxiliij; neque ipse eques, neque comitū quisquam omnino: nec vero vllus eorum equus in tam atroci pugna, quæ tenuit horas duas, vlla est læsus ex parte. Sentires illos Deo protegente pugnasse, quo propugnante vicissent. Ergo ille tam insignis miraculi æternum

Laureti

Laureti voluit exstare monumentum. Ingenti mole cereū, quem dixi, ea lege misit, vt ante augustam Virginis Domum certis arderet diebus. stipendiumque certum attribuisse dicitur, vt illo absumpto, alius deinceps pari magnitudine cereus substituatur, ad posteritatis memoriam sempiternam.

*Surdus aurium vsum recuperat.*

*Cap. XVIII.*

**M**irandum minus, sed magis etiam testatum est, quod subijciam. Erasmus Decanus Cathedralis Ecclesie Cracouiensis in Polonia, vtraque captus aure nihil admodum audiebat: sic prorsus, vt non tam verbis, quam nutibus cum eo agendum foret. Is ante obstructas morbo aures, de admirabilibus Lauretanæ Virginis rebus, rumore nuncio multa cognorat. Tandem igitur postquam in medicis nihil opis esse apparuit, ægrum morbo animum subiit diuina vis Domus Lauretanæ. Ergo haud dubia spe erectus Lauretum venit. In augustissima Virginis cella sacrum facit, Diuæ opem implorans. Ibi præsentissimū morbi remedium inuenit. Sacris operatus sinistram sibi apertam sensit aurem: postridie re diuina inibi facta, dexteræ quoque auris vsum recuperat. Ita qui surdaster, aut surdus potius sacrosanctam Aedem intrauerat, intra biduum exijt lætus aurium vsum recepto. Totam rem ipsimet Rutilio Benzonio Episcopo, & Andrea Bentiuolo Præsidi Lauretano mistis gaudio lacrymis enarrauit. Non. Apr. Anni M. D. XC. Inter hæc Lauretum noua vrbs, laxato spatio strenue ædificabatur. Cæterum immatura Xysti Pont. mors opus ab alijs quoque Pontificibus frustra tentatum subito interrupit. Mons Regalis circumciscus, ac semirutus relictus: nouæ ædes extra vetus pomœrium sitæ nunc pro suburbio sunt, quarum etiam bona pars inchoa-

*Ann. Laur.  
Rier.  
Vist. Brig.*

*Andreas Bē  
tiuolus Præs.  
Laur.*

tæ manent. credas B. Mariæ Lauretanæ, quæ in solitudine sibi sedem quæsierit, ciuitatis celebritatem cordi non fuisse: ne quem aduenarum magis vrbis fama, quam loci religio inuitaret. Sub id tempus Andrea Bentiuolo extincto in administratione Lauretana successit Fuluius Paulucius Protonotarius Apostolicus, cuius virtutem difficillima tempora exercuerunt pariter, & illustrarunt.

Fuluius Paulucius  
Protonotarius  
Apostolicus  
Laur.

*Munera difficillimis Greg. XIII. temporibus  
Virgini missa, latae. Cap. XX.*

**A**Nno deinde M. D. XC. Septembri mense, Urbanus VII. Pontifex creatur, non minus breuitate Pontificatus, quam cunctorum desiderio memorandus. Sublectus Urbano Gregorius XIII. vir bonus ac pius, sed ferme valetudinarius, Pontificatum gessit annum. Tempestas fuit omnino misera, & infelix, nec vlla facies mali defuit. Latrones quos extrema Xysti tempora effuderat, gregatim impune volitabant. Pontificiæque regionis vias infestas habebant. Ad hæc erat summa cum caritate inopia. Super omnia foeda lues, extremæ famis comes, tota pene Italia per omnes ordines, atque ætates vagabatur. Neque is solum, sed etiam insequens annus Italiæ funestus fuit. Ergo agri cultoribus, vrbes ciuibus, oppida vicique incolis propemodum exhausti; nec tam morbo quàm (quod miserius est) fame. Hac igitur tempestate Lauretani minus vtique solito aduenarum, ac donorum; cæterum plus votorum fuit Lauretani templi visendi, adornandique. Id adeo insecuti anni satis ostenderunt. Nec tamen illa ipsa tempestas, quæ ciuibus vrbes exhaustit, non auxit muneribus Lauretanam Domum. Lælius Pignatellus Neap. lychnum argenteum bilibrem Virgini dicauit. Cardinalis Sfondratus Gregorij XIII. fratris filius B. Mariæ Lauretanæ effigiem ex argentea lamina expressam  
librarum

Lælij Pignatelli D.  
Card. Sfondrati D.

librarum ferme trium. Hercules Sfondratus Comes con-  
 similem B. Mariæ effigiem argenteam decem pondo ;  
 aliâ insuper laminam argenteam simili opere, sed ponde-  
 re dispari, & binos vrceolos argenteos. Alfonsus Coro-  
 neus gemmeam paterâ ingentis pretij. Ea tornatilis est ex  
 vnagēma excavata. smaragdi genus videtur. vulgo Aga-  
 thâ appellant. Dionysius Delphynus Venetus præclarū  
 sacrificaturi sacerdotis ornatum ex textili argenteo: Poly-  
 xena Perneſtina Proregina Boemiæ auream pallam ar-  
 genteis flosculis tanquam stellis scite, eleganterque distin-  
 ctam (ex ea Episcopale amiculum sane egregium factum)  
 Lauretanae Virgini dicauit. Cæterum illud munus maxi-  
 me memorabile, nec minus fructu, quam opulentia exi-  
 mium. Petrus Tyrannus Calliensis, homo prædiues &  
 opulentus in primis, moriens Lauretanam Virginem te-  
 stamento hæredem fecit ex assē. Hæreditatis caput Fal-  
 conaria, prædium sane luculentum. Id haud magis triti-  
 ci, quàm vini ferax, loco situm est maxime opportuno.  
 Haud procul abest Ancona marique: vt facile inde fruges  
 fructusque Lauretum subuehi nauigijs queant. Aestima-  
 tur vniuersa hæreditas aureorum millibus circiter lex-  
 aginta. opportunum sane Lauretanae Domus necessitati,  
 vel iam vrgenti, vel imminenti subsidium. Quippe sum-  
 ma illa rerum caritas atque inopia, quæ per id tempus af-  
 flixit Italiam, simul ingentes Aedis Lauretanae sumptus  
 impense augebat; simul eleemosynarum, donorumque  
 prouentum maxima intercipientebant ex parte. Nam præ-  
 ter D. CCC. nummos aureos, quos arca Lauretana quo-  
 tannis Episcopo pensitat, circiter sena aureorum millia in  
 Canonicos XI I. totidem Sacerdotes Mansionarios, vt vo-  
 cant, sex clericos chori adiutores, symphonicos pluri-  
 mos, aliosque complures templi ministros, cereos, oleum,  
 cæterumque ædis cultum erogat. Præsidis quoque Lau-  
 retani cohortem, ingentem fabrorum, rusticorum, pasto-  
 rum familiam alit. His accedunt Collegia duo, Societa-

Comitis Sfd  
drati D.Alfonsi Co-  
ronei D.Dionys. Del  
phyni D.Proreginae  
Boemiæ D.Petri Tyran-  
ni hæredi-  
tas.

tis

tis Iesu vnum, alterum Illyricorum. In quæ cum meliora  
 essent tempora, quinque ferme aureorum millia in annos  
 singulos infumebantur. Ad hæc in Nosocomio & Xeno-  
 dochio plurimi peregrini, quæ ægri, quæ pauperes susten-  
 tantur. Cœnobitis quoque, & sacerdotibus victus in tri-  
 duum præberi: cæteris aduenis egentibus publice panis  
 diuidi solet. Episcopi porro, Cardinales, alijque Princi-  
 pes viri benigne lauteque tractantur. Et ædificatio sum-  
 ptuosa iuxta & honorifica B. Virgini, nunquam ferme inter-  
 mittitur. Igitur hi tanti, tamque immanes annui sumptus  
 XX. aureorum millia excedere dicuntur) quos in vilitate  
 rerum, & copia, ægre Lauretana res sustinebat, illis tem-  
 poribus crescebant in immensum. Et annonæ inopia fer-  
 me quadriennium tenuit. Quo tempore agrorum, arcæque  
 prouentus duplo, aut etiam triplo minor erat, quam sole-  
 bat: & tamen pene duplicabatur impensa. Lauretanis ita-  
 que difficultatibus Calliensis hæreditas mira opportuni-  
 tate subuenit, non in præsens tempus magis, quam in fu-  
 turum. Subinde parua dictu res Aedis Lauretanæ religio-  
 nem haud parum illustravit. Marcus Sara latronum Dux  
 nobilis Pontificiam ditionem infestam habebat armis. Hic  
 cum maxîma consccleratorum manu in Picenum venit.  
 Cæterum vicit eius animum religio Virginis. Lauretum  
 prætergressus, vbi opportunum nactus est locum; festa cū-  
 cti agminis diplosione Lauretanam Virginem salutavit.  
 Adeoque non violauit res Lauretanas, vt etiam sacrosan-  
 ctam Aedem coluerit donis. Nam cum templi, vrbisque  
 aditu prohiberetur, certum hominem destinavit Lauretū  
 cum munere. Ita pecunia Deiparæ vltro donata ab ijs, qui  
 etiam per vulnera, & cædes quærere pecuniam assueue-  
 runt, Deo in matris suæ gratiam efferata quoque pectora  
 mitigante. Paulucius interim Præses, & si summa erat an-  
 nonæ caritas & inopia; tamen magnam vim panis egenti-  
 bus peregrinis diuisit quotidie, eo gratius munus, quo ma-  
 ior illos vrgebat fames.

M. Saræ in  
 Aedé Laur.  
 reuerentia.

Præ-

*Præcipua Clementis Octavi Indulgentia.*  
*Cap. XXI.*

**A**Nnuum Gregorij xiiij. Pontificatum Innocentius IX. menstruus ferme Pontifex excepit, quem coeptis ingentibus clarum subita mors præripiens, eximiam bonorum fefellit spem. Innocentio Clemens viij. subrogatus paterna prouidentia nobilis. Is quippe annonæ caritatem improbitate hominum auctam sua sedulitate laxauit: grassatoribus de medio sublatis, obsessas aperuit vias magno Lauretanæ peregrinationis bono. Idem ab insita pietate erga Deiparam Virginem, Lauretanam, Aedem insigni Indulgentiarum beneficio cumulauit; vt nihil iam adijci posse videatur. Haud ignarus erat Lauretanum templum quouis anni tempore ab aduenis celebrari. Superiorum Pontificum Indulgentias certis definitas temporibus videbat. Indignum rebatur complures peregrinorum per hyemem tot tantisque itinerum laboribus periculisque perfunctos à Virgine Lauretana discedere Indulgentiarum expertes. præsertim ita tradito more, vt nullum Lauretanæ peregrinationis munus tam solemne esset, quam animos sacra confessione impensius expiandi, nouæque in posterum vitæ instituendæ. Itaque Clemens Pont. optimum ratus, ac B. Mariæ decorum, neminem ab ea tristem discedere; omnibus quocumque anni tempore Lauretanam Virginis cellam rite adeuntibus delictorum omnium veniam benignissime concessit. Quin etiam permisit, vt dies translata in Picenum Sacræ Domus quotannis Laureti celebraretur Quarto Id. Decembris. Inter hæc confluentibus vndique agminibus conuenarum, vetus Lauretanæ maiestatis nitor, ac species restitui coepta. Nec modo studia hominum, sed etiam vota, donaque temporum difficultate creuerunt. Cardinalis

Sfon-



Card. Sfondrati Dona.

Sfondratus ad Bononiensem legationem proficiscens Lauretum diuertit. Ibi Deipara enixe salutata, ingens eum cupido incessit Lauretanam effigiem propius contemplandi. Igitur scalis admotis, venerabundus ascendit. Beatæ Virginis lineamenta, diu multumque contemplatus, anulum egregium, Cardinalatus insigne, clam sibimet detrahit: & B. Mariæ dicatum descendens relinquit, siue religionis erga illam suæ pignus, siue illius erga se patronij argumentum. Annulus est aureus egregio adamante illustris, quingentis aureis æstimatur. Hæc autem præcipua Cardinalis Sfondrati laus. Intra biennium ter Lauretanam Virginem ex itinere interuisit: tribusque eam eximijs muneribus coluit, adeo pium eius animum augustissimæ cellæ dulcedo ceperat. Eodem quippe anno Bononia Romam remigrans Lauretum ad Patronam suam salutandam reuertit, nec apparuit in eius conspectu vacuus. Crucem auream octo pulcherrimis smaragdibus visendam B. Virgini consecrauit. Ea crux quatuor circiter aureorum millibus esse perhibetur. pendet ex opulentissimo Deiparæ torque gemmato, egregium eius ornamentum. Insequenti deinde anno Cardinalis Sfondratus Mediolanum repetens Lauretanam reuisit Virginem, eique anulum aureum eximio adamante insignem dono dedit. Adamas humano vngue maior est, qui Christi pueri digito infertus, luminum repercussu, velut sidus emicat, hoc insignius donum, quod ad id ipsum ab illo emptum duobus aureorum millibus constat. Adamantem porrò alium aureo illigatum annulo Antonius Parauicinus Cremonensis donum tulit, pari fortasse animo, sed precio haudquam pari: aureis circiter centum æstimatum ferunt. Cardinali s inde Lotharingus multiplex regiæ opulentiaë munus per certos homines misit, crucem chrySTALLINAM cum aurea Christi effigie, calicem item aureum pede suffultum crystallino, candelabra duo, binos vrceolos cum polubro, vasculum aquæ lustralis cum suo aspergillo, pixidem,

Anton. Parauicini D.

Card. Lotaringi D.

dem, paciferamque imaginem, omnia è nobili cryſtallo, auro, electroque perfecta: binis ternisue aureorum millibus æſtimantur. Cardinalis Cæſij hæredes picturam textilem eximiam dono dederunt. In ea Lauretanæ Virginis imago viſitur tecto inſidentis, multis circa Angelis affictis. opus omnino egregium, totum ſerico, auroque contextum. ternos fere cubitus quaqua verſus patet. Deiparæ porro, & Angelorum imagines tanto artificio expreſſæ, vt ſpirare videantur. Cardinalis Ruſticucius aræ, & ſacerdotis veſtes argenteas, Lauretanæ Virginis effigie, & gentis ſuæ inſignibus conſpicias, donum attulit. Victorius Labdamarus Laudeniſis aræ ornatum egregium ex veſte argentea, criſpo opere, floribusque eminentibus inſignem: alterum aræ ornatum Princeps Venuſinus ex Attalica veſte auro criſpante diſtincta. Iaſon Villanus ciuis Bononiensis ſacerdotalem ornatum ex veſte Attalica, criſpo auro, & gentilitijs inſignibus nobilem. Bernardus Strozius Florentinus duas altarium, totidem ſacerdotum veſtes auro, argentoque fulgentes. Marchio Riani ſacerdotis, miniſtrorumque ſolenni ritu operantium argenteas veſtes ſericis floſculis, iuſta per interualla conſperſas. Super hæc Episcopale amiculū cõſimili materia atque opere. Lucas Turregianus Florétinus, aræ, ac ſacerdotis ornatū ex argenteo textili, quod ingentes aurei flores criſpanti opere diſtinguunt. Ferdinandus Gonzaga aræ veſtem aureâ opere Phrygio, ac margaritis illuſtrè. Scipio Spinellus Dux Seminariæ bina vaſa argentea cubitalia egregie facta, cælataque: vtrūque ſacris B. Mariæ emblematis, & argumētis inſigne: ex altero argenteū liliū multiplex, ex altero aureus vernantium roſarum ramus exiſtit. ea vaſa ad Virginis pedes hinc, & hinc locata viſuntur. Marcus Germanus Valcaſſani Baro coronam ex margaritis, gemmiſque in roſarum modum compactis, auroque illigatis. Dux Terræ Nouæ Antiſtitem B. Mariæ ſupplicantem in aurea lamina cælatum: calicem item, patinamque pariter ex auro.

Card Cæſii  
Donum.Card. Ruſti  
cucii. D.Victor. Lab  
dam. D.Princ. Venu  
ſini. D.Iaſon. Villa  
ni D.Bernardi  
Stroz. Don.March. Ria  
ni D.Luc. Turre  
giani D.Ferd. Gon  
zag. D.  
Duc. Semi  
naræ D.Baronis Val  
caſ. D.Duc. Terræ  
nouæ D.

Virg. Vrsin. ro. Virginij Vrsini Nomentani vxor Virginis Lauretanæ  
 Noment. d. supplicantis effigiem ex argento pene bilibrem. Lucas Tur  
 Luca Tur. regianus Florentinus suam, & vxoris imagines argen-  
 regiani D. teas in morem supplicantium, ponderis non contemnen-  
 di. Alij denique alias imagines argenteis laminis expres-  
 sas, binarum, ternarumque librarum Deiparæ Laureta-  
 næ dicarant. Illud huius generis eximium. Petrus Lomel-  
 lini D. linus Genuensis argenteum infantem naturali statura fa-  
 scijs constrictum pondo X. dono misit. votiuum id donum  
 esse facile coniectare licet. Illa haud dubie votiua. Huma-  
 num caput iustæ magnitudinis, ponderisque ex auro ab  
 Jacobi Gri mani D. Io: Iacobo Grimano missum. Maxilla cum dentibus ex ar-  
 gento expressa adamantibus duobus, tribusque pyropis in  
 Franc. Dei- signis à Francisco Deitristanio intimo Clementis Ponti-  
 tristan. D. ficis cubiculario: lychni etiam argentei complures dono  
 missi, artificio, ac pondere præclari. Sed vnus eminet in-  
 Ioan. Caroli ter omnes, Io: Caroli Imperialis Genuensis donum. Is ly-  
 Imper. D. chnus tribus veluti ramis figillatis conspicuus trifariam  
 lucet. pondus est librarum circiter xxx. Cæterum aliud in  
 Magni Duc. alio genere donum eximium Ferdinandi Medices Magni  
 Hetrur. D. Hetruriæ Ducis. Triremis argentea bicubitalis, remigio,  
 armamentisque omnibus instructa, ornataque, pondo cir-  
 citer XL. Votiuum donum esse insculpta in vtroque trire-  
 mis latere verba declarant.

FERDIN. MED. MAG. HETR. D.  
 OB TRIREMES SVAS A PESTE LIBERATAS  
 DEIPARÆ VIRGINI DICAVIT.  
 AN. M.D.XCIII.

Card. Mon talti D. exi- anium. Egregium quoque pondere, ac pretio Cardinalis Mon-  
 talti donum fuit. Is effigiem suam, ac fratris sui argen-  
 team pulcherrime factam pondo CXL. Lauretanæ Virgi-  
 ni consecrauit pio cum titulo,

ALEX.

ALEX. PERETTUS CARD. MONTAL. S.R.E. VICECAN.  
XYSTI V. NEPOS

D. MARIE IPSVM, ET MICHAEM FR. PERPETVO  
SVSTENTANTI MEMOR ET GRATVS  
SACRVM MONVMENTVM POS.

AN. M. D. XCIII.

Opus pluris duobus aureorum millibus stetisse dicitur.

*Illustrium feminarum munera.*

*Cap. XXII.*

**N**EC nobilium feminarum liberalitas per idem tempus obscura fuit. Polixena Perneftaina Proregina Boemicae S. Gerionis Thebaeorum Ducis caput praecleara inclusum theca, Lauretanæ Virgini donum misit. Theca argentea auro interlita, & egregie facta. S. Gerionis loricati speciem reddit à pectore: & lorica est argento, auroque conspicua, caput martyris gemmata redimitum corona. Huic subiecta basis ex hebeno, argentoque sacras Thebaeorum martyrum reliquias crystallo inclusas ostentat: votiuum donum esse constat. à Polyxena Proregina pro salute viri sui recuperata, Virgini redditum. Princeps Vastallæ binas effigies aureas, alteram suam, alteram viri sui cum duobus cordibus aureis sex pondo B. Virgini dedicauit. Maria Boadilia triremem cum B. Mariæ Lauretanæ effigie sublimi, ex lamina expressam argentea. Principis Castelluetrani vxor crucem auream mole quidem exiguam, sed materia nobilem, quippe sex adamantibus auro illigatis nitet. Ducis Niuerniensis vxor bina candelabra argentea bene facta pondo librarum octo, per coniugem suam Virgini donum misit. Hieronyma Spinula ornatum aræ ex veste Damascena violacea, auro conspicuum, binosque vrceolos cum suo pollubro ex argento pulchre, sciteque factos. Violanta Farnesia bina candelabra argentea

Proreg. Boemicae D.

Princip. Vastallæ D.

Mariæ Boadiliae D.

Princip. Castelluet. D.

Duc. Niuernensis D.

Hieron. Spinulae D.

Violant. Farnesiae Don.

Salust. Cre-  
scent. D.  
Princip. Bi-  
finian. D.

Iustin. Vice  
com. D.

Isabellæ Sa-  
baudæ D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

Duc. Cliuiz  
D.

egregio opere. Sallustia Crescentia Romana amiculum B. Virginis argenteum stellis aureis illustre. Principis Biffiniani vxor Draconem aureolum gemmis distinctum clarissimis, pretio septingentorum ferme aureorum. Iustina Vicecomes arę vestem ex auro, argento, sericoque suitablem, pictam opere mirabili, nouoque. Nam continuatis inuicemque implexis aureis, argenteis, sericisque versicoloribus filis, totū opus per se, nullo substratu, adminiculoque sultū acu pertexitur, vacuis in medio spatijs relictis. vulgo punctum in aere appellant. Opus reconditi artificij ac laboris pene infiniti. Hoc igitur opere tota illa, quam dixi, arę vestis perfecta est. Quindecim inibi B. Mariæ Rosarij mysteria scite expressa visuntur, quadratis inclusa spatijs, alternisque ingētibz floribus distincta, velut opere scutulato: ac ne inania sint vacua illa operis spatia; tota vestis argenteo textili subsuta internitet. Id vero (si famæ credimus) Vicecomitis matronę nobilissimæ non donum modo, sed etiam opus fuit. quamquam complura esse nobilium feminarum mūnera, quæ earundem etiam opera sint, satis constat: calicum præcipue sacrorum velamenta & B. Mariæ amicula. Isabella quoque consobrina Ducis Sabaudia coniuX D. Syluestri N. donum misit, sua (vt ferunt) elaboratum manu, sane egregium: arę, sacerdotis, ministrorumque solenni cerimonia operantium vestes ex serico, auroque contextas opere nouo, ac mirabili. Iacoba Dux Cliuia Badensis Marchionis (cui brachium Laureti diuinitus sanatum docuimus) germana soror torquem aureum, globo ex pyropis, adamantibusque pendulo insignem, Lauretanae Virgini donum misit.

Aduen-

*Aduentus, & dona Christinae uxoris*

*Magni Hetruriae Ducis.*

*Cap. XXIII.*

**C**AETERUM Christinae uxoris Magni Hetruriae Ducis aduentus vel pietatis, vel munificentiae argumentis maxime insignis fuit. Hæc cum regali pene comitatu Lauretum petens ingentia secum dona attulit. Attamen Christianae pariter modestiae, & S. Francisci memor vulgarem vestitum cinerei coloris adamauit: aurum, gemmasque deposuit, vt cœlestis Reginae, cui sciebat cordi semper fuisse paupertatem, illa cultus simplicitate caperet oculos. Et Dominae exemplum apud ancillas, matronas, asseclas, ipsosque corporis custodes valuit. Omnes Lauretanæ peregrinationis comites, modestiae quoque, & coloris socij fuere. Nec Clemens Pont. insigni clarissimæ feminae pietati defuit. Transeunti per Pontificiae ditionis oppida, vbique lautiae præbitæ regio apparatu, quacumque incedebat, non magis vestitus tenuitas miraculo erat, quam eximia pietas exemplo; vtique posteaquam Laureto appropinquauit. Quippe vbi primum Recineti egressa, procul Lauretanæ Basilicæ tecta conspexit; confestim lectica, qua vehebatur, exilit: procumbit in genua: B. Virginem salutat de via, nullo asseclarum detrectante pietatis officium, quod Domina occupasset. Inde pedibus cum Episcopis aliquot, cæteroque comitatu Lauretum ingressa, ad B. Mariae processit Aedem. Ibi contempto puluino, cæteroque apparatu, in sacrosanctæ Domus vestibulo genua submittit venerabunda. Hortantibus certatim Episcopis, ipsoque Cardinale Gallo, vt ipsam Deiparæ cellam intraret, nefas esse respondit ante noxas sacra confessione absterfas, augustissimum illud limen intrare, & os suum sanctissimæ Virgini ostendere. Nec vllæ  
cuius-

cuiusquam preces de proposito eam deducere potuerunt, adeo rara in eius mente infidebat religio Lauretanæ Domus. Tandem igitur animo rite expiato, cœlestique dape refecto, sacrosanctam cellam ingreditur. Creuerat pietatis ardor, vt fit, iniecta mora. Ergo B. Mariæ visendæ, salutandæque studio accensa procidit supplex: ibique impensis precibus plures absumpsit horas. Neque id semel fecit, sed toto triduo, tandiu enim Laureti substitit. Quo quidem tempore adeo erat in templo assidua, sacrisque intenta officijs; vt eam in templo habitare crederes. His pietatis indicijs par munificentia respondit. Sub digressum pueros cum donis regalis opulentia misit in templum. Altarium, sacerdotis, ministrorumque solenni ritu operantium vestes inter dona erant, auro, argentoque trifariam crispante, mirabili opere, artificioque perfectæ: super hæc arę toralia, & materia, & opere maxime insignia. Quippe totum pene eorum spatium occupant Prophetarum, Sibyllarum, Apostolorum, Euangelistarum imagines egregiæ, scite insertæ ramusculis, floribusque. opus autem vniuersum acu mira prorsus arte depictum, affirmare ausim, vix quicquam in eo genere artificiosius, preciosius, admirabilius vsquam factum. satis constat eius manu precium ad octo aureorum millia peruenisse. Eximia sacrorum calicum velamenta, aliaque generis eiusdem in doni cumulum accessere.

*Sacerdotis Hispani testimonium, & donum miraculo insigne.*

*Cap. XXIV.*

**P**Er eadem tempora Alfonso Sancius Hispanus sacerdos doctus iuxta, piusque Lauretum venit, recens ab vltimo oriente, insulisque Sinarum, quæ Philippinæ vocan-

vocantur. Hunc egomet paulo ante Virginis cella egres-  
sum offendi loci religione attonitum. Stuporis causam  
familiariter quærenti mihi respondet admirabundus. Pro  
Deus immortalis, quid hoc tandem rei est? equidem ni-  
hil vnquam tale expertus sum in vita, nusquam reperi  
præsentiorem Deum, adeo in hac sacrosancta Aede, vis  
quædam diuina meo se animo superfudit. Adiecit deinde  
se, & ad Vadalupæ, & ad Môtis ferrati, aliasque nobiles in  
Hispania B. Virginis ædes accessisse cæterum nusquam  
tam præsens sensisse coeleste numen. nimirum illic corti-  
cem hic medullam esse. Idem per Card. Gaetanum, cuius  
in comitatu venerat, cum impetrasset à Lauretano Præsi-  
de, vt liceret ei in sanctiore cellæ parte per noctare totam  
ibi precibus, ac vigilijs noctem exegit. Ac deinde fami-  
liaribus suis affirmavit, nullam sibi in omni vita iucun-  
diorem, beatioremque abijisse noctem. Porro cupido eum  
cepit augustissimam Virginis cellam munere aliquo suo  
ornatam relinquendi. Candidam vestem Damascenam  
inde vsque ab Sinis aduexerat: hac loculamentum Dei-  
paræ Virginis, & Christi Crucifixi cnm sacra Aede dela-  
tam imaginem decorare constituit. Igitur sarcinator ac-  
cerfitur, qui explicata, dimensaque veste Damasce-  
na, negare primo ad vtrumque opus satis ibi materiæ esse:  
inde Sancio instâte, vt intentiore cura omnia dimetiretur;  
diu hæsitauit. Ad vltimum Damascena veste sapius in-  
omnes partes versata, affirmare coepit, rationem ab se  
randem repertam efficiendi quod vellet: sed ita, vt illa  
ornamenta paulo breuiora existerent, quam opus foret.  
Agedum igitur, inquit Sancius, & istam sequere rationem;  
siquid deerit, B. Maria sibi ipsa supplebit. Morem gerit il-  
le, ac ne qua foret erroris suspicio, vetus loculamenti per  
istroma ad manum habebat, ad quod formam referret  
noui. Vestem Damascenam Sancio inspectante dissectam  
defert secum in officinam. Postero die prima luce attoni-  
to similis Sancium adit exclamans. enimvero B. Virginẽ  
in suo



in suo ornamento haud dubium miraculum perpetrasset. Nouum loculamenti peristroma, quod hesternae die breuius iusto fuerit, iam esse longius palmo. Sequitur hominem in officinam Sancius, fidem oculis suis, non illius uocibus habiturus. comperit haud uana illum attulisse. Nec quicquam excogitare ipse poruit, quae rem miraculo eximeret. Videbat quippe Crucifixi uelum, quod faciendum curauerat, iustum esse, nihilque inde detractum: & Damascena uestis erat peregrino quodam opere facta, ut fraus addentis ex nostrati, fallere gnarum talium rerum haudquaquam posset. quanquam talibus in rebus non addentis, sed detrahentis fraus timeri solet. Ad haec ipsemet Sancius, cum alijs multis adfuerat farcinatori uestem dimetienti, dissecantique: ut nihil per imprudentiam erratum esse constaret. Itaque & ab ipso, & ab alijs pro miraculo habitum: nos rem in medio relinquemus.

*Armillae B. Virgini oblatæ sua sponte Christi  
pueri manibus inseruntur.*

*Cap. XXV.*

**C**AETERUM illud non magis doni genere, quam euentu mirabile. Beatrix Gazæ matrona honestissimo ciui Romano nupta erat Romæ, delicijs æque, ac diuitijs nobilis. Ea religionis ergo Lauretum uenit Maio mense anno huius seculi XCIII. Confestim itaque interiorem sanctissimæ cellæ partem intrat, ubi religiosissima Laurentanæ Virginis puerum Iesum gremio tenentis effigies propius uisitur, coliturque: ea est preciosissima ueste, cultuque ad magnificentiam exornata. Ibi igitur fuis ad Christum, Christique parentem precibus, Gazæam cupido cepit Virginis ora, ornatumque intentius contemplandi. Ergo obtusorem oculorum aciem causata custodem (is tunc erat Papyrius N.) rogat, ut admoto ardenti cereo, Dei-  
paræ

paræ simulacrum sibi accuratius ostendat. Morem gerit ille haud grauate. ardenti face admota simul Virginē ostentat, simul Gazeæ rogatu, singulorum donorum laudat aucthores. Inter cætera donum erat egregium, frontale ex vnionibus eximia magnitudine, ac specie, à matrona Romana Virgini dicatum. Ea mulier delicijs, ac luxui dedita in paucis, etsi atroci genere mortis, tamen Christianè admodum, pieque nuper è vita decesserat. Huius ergo nomine audito Beatrix, vt eam familiariter norat, extemplo admirabunda succlamat. En causa, cur illa B. Virginis munere, delicatæ vitæ tam pium exitum inuenit. Inde ad custodem versa, & ego, inquit, hæc armillas, quibus nihil carius habeo, Christo, eiusque parenti libenter dicarem, si crederem feminæ improbæ donum non ingratum illis futurum. Tum custos timidæ nimium mulieri animos facere: Christum improborum Saluatorem, Mariam Patronam esse memorans. Itaque illa prope re armillas antiquo opère ex gemmis, auroque factas sibi detrahit, & custodi tradit offerendas Iesu, matrique. Protinus custos furcillam arripit tales ad vsus paratam: ambasque ei armillas inserit: mox sacrosanctæ statuæ admouet ea mente, vt de pueri Iesu erectis dexteræ digitis (neque enim occurrebat in præsentia locus commodior) eas suspenderet. Cæterum hastã reducens animaduertit, armillarum vnã hæsisse furcillæ, alteram digitis Iesu pueri præteritis, manum occupasse, idque ita apte, vt aprius non posset. mira res, vt erat custodi visa, tamen poterat esse fortuita. Subinde igitur hastam nihil prorsus loco motam eodem refert, armillam alteram indidem suspēsurus. Ecce aliud haud dubium miraculum. Dum sensim furcillam ad se reuocat, ratus in eadem Christi manu hæsisse donum, repente videt armillam è dextra lapsam in læuã manum, deiectoque in gremium Virginis aureo globo, quem puer Iesu illa manu sustinet, sinistrae manui insertam apte, atque eleganter adeo, vt scalis admotis, per otium,

Ll

de indu-

de industria aptius, elegantiusque inseri haudquaquam posset. Tum vero custos repente ex rei admiratione, sacro quodam perfusus horrore, mulierem compellat. En Christus donum tuum sibi cordi esse satis ostendit, qui me alia omnia agente, sibi ipsemet armillas induit tuas. At illa extemplo caelesti tacta numine ingemuit: & siue ex veteri superioris vitae luxu, siue ab recenti diuinæ benevolentiae indicio, ingentem inter singultus, lacrymarum vim profudit, sic prorsus, ut ab ijs, qui in altera sacri cubiculi parte supplicabant, lacrymantis gemitus, & singultus exaudirentur. Itaque nonnulli rei nouitate exciti prope ad sanctioris cubiculi ianuam accurrunt: mulierem cernunt lacrymis, ac religione perfusam, custodem ipsum tantæ rei admiratione defixum. Is deinde cum alijs multis, tum mihi ipsi rem, uti erat gesta, narrauit. Omnibus facti, euentique seriem reputantibus mira res visa: multorumque sermonibus, ac litteris celebrata. Hodie puer Iesus eas armillas manibus gestat, huiusce rei monumentum.

*Duo ex mortis faucibus erepti.*

*Cap. XXVII.*

**S**ED hoc mirabile magis, quam miraculum cuiquam fortasse videatur. Sequitur aliud manifestum certe miraculum. Eodem anno Bartholomeus Meliorinus Genuensis haud obscuro loco natus, Placentiæ ex iurgio, ut fit, ad manus venit. Erat ipse solus: rixa orta in ædibus Florentini mercatoris cum ipso ædium domino. Accurrentes igitur ad primum tumultum domestici, arreptis armis domino subsidium ferunt. Ibi in pugna Meliorinus graue in humero vulnus accipit: & quo grauius fit, pugio magna vi adactus in medio frangitur. Rixa aliorum intercessu sedata: Meliorinus grauius saucius domum relatus.

Extrem-

Extemplo medici adhibentur, absterfum vulnus inspicunt, reperiunt mucronem ossi alte infixum penitus hæ-  
 rere: nec aliter extrahi posse, quam vt secando vulnus  
 auerent, quo ars ad telum perueniret. Ergo dissecta cir-  
 ca vulnus quadrifariam in crucis modum carne, pugionis  
 fragmentum forcipe conantur euellere. Cum res non pro-  
 cederet, nouum durumque remedium excogitant. Mu-  
 cronem pertinaciter hærentem, pulsato è regione pecto-  
 re dimouere nituntur, exacerbantes subinde acerbissimū  
 plagæ dolorem. Posteaquam simul pulsatus, simul forci-  
 pe attractus pugio nulla lababat ex parte; seuerè pronun-  
 ciant, actum esse de illius salute, nisi eum Deus respexerit.  
 Et iam fama de eius morte Genuam perlata fecerat,  
 vt pro mortuo lugeretur à suis. At ille humanæ opi di-  
 uinam addendam ratus, Lauretanæ Virginis auxilium  
 implorat. Mira res dictu, visuque. repente mucro loco mo-  
 tus forcipem facilis sequitur: non tam humana vi, quam  
 cœlesti eum exire sentires. Itaque æger voti compos, vbi  
 primum ex vulnere conualuit, Lauretum contulit se hoc  
 ipso anno M.D.XCIII. cum ibidem hæc maxime scribe-  
 remus: ingentibusque Virgini gratijs actis, fragmentum  
 apud eam pugionis reliquit, tam insignis beneficij argu-  
 mentum. Per idem tempus ex eadem ciuitate Ioannes  
 Baptista Iudex adolescens genere, ac diuitijs nobilis, vo-  
 ti reus Lauretum venit. Eum proximo superiore anno Ve-  
 netijs, grauis, minaxque adorta febris atrocissime affli-  
 xerat. Ventum erat ad extrema. Deserto à medicis nul-  
 la spes salutis suberat. At ille (vt erat Lauretanæ Virgi-  
 ni addictus in paucis) patronam suam moribundus fiden-  
 ter implorat. Nec sua illum frustrata fides. Medici iam  
 desperata ægri salute, mortem haud dubiam opperieban-  
 tur; cum à domesticis ad eum reuocati venarum pulsum  
 explorant. Extemplo salubribus indicatijs erecti, magnam  
 & ipsi spem valetudinis concipiunt, & ægroto, ac necessa-  
 rijs faciunt. Nec irrita spes. Aeger ex eo in horas singu-

las, ac pene momenta, leuius habere coepit, quoad excussa febris, paucis diebus conualuit omnino. Igitur anno insequenti perrexit Lauretum ad vota reddenda. Ibi mihi haec ipsa memorię prodenti rem omnem, vti à me commemorata est, ipsemet enarrauit.

*Homo facinorosus ante confessionem sacrosanctae cellae aditu diuinitus prohibetur.*

*Cap. XXVII.*

**H**Aec quoque tempestas nouis miraculis ostendit, quantæ Deo sit curæ sanctitas Lauretanæ Domus. Per ea tempora Lauretū venerat peregrinus quidam omnibus sceleribus coopertus, & profligatæ vitæ apprime tenax. Huic igitur sanctissimæ cellæ limen intrare auso, repente in ipso aditu vmbra quædã horrenda specie se obiecit: quæ proiectæ audaciæ hominem fregit, ac repulit ingenti pauore percussum. Ergo scelerum cōscientia ictus sacerdotem adit animum expiaturus. Cæterum ad recollenda tot annis patrata facinora, multo opus erat tempore, magnoque sensu doloris: ipse autem ad sacram confessionem minime meditatus, ac paratus accesserat. Proinde à sacerdote dimittitur monitus, vt in sacrum sacellum recipiat se, ibi Dei, Deiparæque ope enixius implorata, in anteaactam vitam inquirat sedulo: tum demum paratior redeat ad confitendum. Dimissus ille mandata faceffit; sed videlicet mala consuetudo veram poenitentiam morabatur: & probri magis, quam culpæ dolor anxium animum stimulabat. Eum itaque sacrum Virginis cubiculum reperentem, eadem illa species oblata iterum ingressu prohibuit. Tum vero ingens illi dolor iniustus, se vt consceleratum, contaminatumque ab augustissima sede, à conspectu Deiparæ bis abactum esse. Extemplo flagitiosæ tabis, vitæque tædio captum, haud vana poenitentia

rentia excepit, & dolor offensi Dei. Ergo conscientia impensius excussa, flens redit ad sacerdotem: labes non confessione magis, quam lacrymis eluit. Expiato tandem animo, ad augustam Virginis Aedem verecunde, ac dubitanter accedit. mirabile dictu. qui audenti clausus fuerat, verecundanti aditus patuit.

*Quidam patraturus cædem in Lauretana Æde  
diuinitus in diuersum mutatur.*

*Cap. XXVIII.*

**I**isdem fere diebus aliud haud absimile accidit. Ciuis Asculanus honestus, ac diues filiolum ex nouo matrimonio susceperat mense septimo. Hunc nutrici alendum dederat; & quia vnicus, immaturoque partu editus erat, sollicito subinde eum reuisebat animo. Forte euenit, vt puerum natura imbecillum, nulla nutricis culpa, repentinus morbus extingueret. Enimvero nutrix haud ignara, quantum mali à pueri patre præferocis ingenij homine immineret sibi; protinus occulta fuga properat Lauretum, multum in Deipara præsidij ponens. Nec spes fefellit. Ille, vt vnicum filium exanimem conspexit, dolore simul, ira-que amens, furere, incusare Deum, Diuosque, nutricem quærere ad necem. Cum ea non compareret, iram in nutricium vertit, quem vulneribus confossum pro mortuo reliquit. Neque hic stetit cruore imbutus furor. Comper-  
ta nutricis fuga, propere succinctus armis Lauretum aduolat. Irrumpit in templum ea mente, vt nutricem, vel in ipsa sacrosancta cella ante ora Virginis trucidaret. Lustratis frustra templi recessibus, ventum erat ad Deiparæ cellam, vbi nutrix expiatis paulo ante vitæ maculis, obnixè B. Mariæ implorabat fidem. Itaque sub eius tutela, vmbraque latuit. Quippe homini furenti, & cædem anhelanti hæc diuinitus iniecta est cogitatio: si sacrosanctum li-  
men

men intraret, haud dubie futurum, ut emollito pectore, vlciscendi omitteret curam. Proinde alio versus omnes templi angulos perlustrare coepit. Ecce autem dum lymphato similis discurrit, forte aram B. Mariae Annunciatae titulo inclytam praeterit. Haec ara sacrosancto facello extrinsecus adiecta est, sub fenestra qua Gabriel Archangelus intrasse fertur. Igitur ille conspectis per fenestram forte luminibus, quae plurima ante B. Virginem vsque collucet; subita loci religione tactus, genua submittit. mira dictu res. Homo ferus, ac ferreus repente mollitur: mutatoque in diuersum animo, sacerdotem adit. Ibi abiectis armis, eius genibus aduoluitur, iter alienae caedis causa susceptum, vertere se in suam salutem velle memorans. Caeterum in eo quoque tutela Deiparae praesens apparuit, quod is ad eundem sacerdotem applicuit se, ad quem paulo ante nutrix accesserat. Itaque ille totius negotij satis gnarus, Asculani ciuis confessione audita, haud aegre lenitum iam animum perpulit, ut infanti feminae ignosceret. Et Asculanus vltro recepit, certis se indiciis ostensurum, bona fide redisse cum illa in gratiam. Dictis facta benigniora etiam adiecit. Mulierem domum reductam domesticis, virum eius benigne curatum agrestibus praeposuit rebus, periculo in emolumentum a Deipara verso. Sub id tempus Collegium Illyricum, ut eius alumni accuratius bonis artibus excolerentur Romam transferri placuit. Clementis itaque VIII. Pont. iussu alumni Romam euocati: & Romano Seminario aggregati, ius ac nomen Illyrici Collegij pro sua parte tuentur. Incidit haec migratio in annum M. D. XCIII. qui est nostrae historiae postremus, ut CCC. ipsos annos Aedis Lauretanae, nostra historia complectatur. Haec autem pauca de multis, ac prope innumerabilibus elegimus, quae litteris proderemus, lectorem monuisse contenti, tantam esse Lauretanarum rerum, miraculorumque syluam; ut a nemine tam multa, tam magna dici possint, quin multo plura ac maiora dictis supersint.

Cele-

*Celebritas & maiestas Aedis Lauretanae.**Cap. XXVIII.*

C Aeterum operæ pretium me facturum arbitror, si Lauretanam historiam breuis commemoratio de incredibilis Aedis Lauretanæ celebritate, maiestateque concludat. Nullum omnino tempus anni, nullus mensis, dies nullus abit, quin sanctissima Virginis cella à plurimis aduenis celebretur. Nec Picentium, Italorumque propria hæc laus pietatis, sed communis transalpinis, transmarinisque, maxime vero Illyricis, Francis, Belgisq. Nec desiderantur Hispani, Lusitani, Poloni, atque Germani. Duo tamen sunt anni tempora populorum, gentiumque omnium frequentia, ac celebritate præcipua, Ver, & Autumnus, quorum alteri dies concepto inibi Deo sacer, alteri natalis Deip. Virginis initium celebritatis facit. Vtraque autem celebritas trimestris est, quo tēporis spatio maximis populorū concursibus Aedes Lauretana celebratur pene quotidie; Namque agri Piceni nulla vrbs, oppidum pagus, vicus est, quin quotannis cateruatim, populatimque Lauretanam Virginem interuisat. Quorum exemplum finitimos circa populos Samnitium, Vmbrię, Flaminia, Aemilia, cæteraque Italia ad similem pietatis laudem inuitat. Veniendi ferme ratio talis. Præeunt sodalitates suis quæque insignibus, vexillisque distinctæ. Plerique enim præter Christi Crucifixi effigię, Deiparæ aliorumque Diuorum imagines pulcherrime pictas præferunt. Agmina claudunt sodalitatū moderatores, sacerdotesque cum sua cuiusque agminis symphonia. Sequuntur dona, argenteæ coronæ, calices, cerei nummis obstiti, præciosæ vestes, vrbium, oppidorumue argentea simulacra, votiuæ tabellæ, diuinorum beneficiorum B. Maria deprecante partorum indices. Interponuntur sæpe Angelorum, sæpe sacro-



pe sacrorum vatum, Sibyllarumque de B. Virgine vaticinantium, aliæque personæ habitu vestis insignes. Sæpe etiam excipit incondita, & promiscua cuiusque populi turba. In itinere carmina Deo, Dei parenti, Diuisque per interualla inuicem canunt. Obuias vrbes cum transeunt, eas ad Lauretanæ Virginis religionem, cultumque exemplis pietatis accendunt. Simul ac vero Aedes Lauretana in conspectum se dedit (ea quia in edito colle sita est procul conspicitur) extemplo vniuersi prosternunt corpora: & obortis præ gaudio lacrymis, Deiparam consalutant. Inde in ordines abeunt, instructisque agminibus procedentes canunt litanias, hymnosque. Nec desunt, qui exuti propere vestibus, paratos ad id faccos induant, comitesque subsequantur nuda sibi terga cædentes. Ad Laureti portam peregrinis sodalitatibus Lauretani sacerdotes linteati procedunt obuiam: easque in templum deducunt cum egregia symphonia, festoque campanarum, ac tubarum sono. Vbi ad Aedis vestibulum ventum est, aduenæ denuo prostratis corporibus, impense salutant Virginem, tanto utique animi ardore, sensuque; vt ceteri qui adsunt, illorum vocibus emolliti collacrymare cogantur. Posteaquam ad collucentem facibus, lychnisq. Deiparæ cellam peruentum est, Diuæque effigiem intueri, contemplarique coeperunt; incredibile dictum est, quæ voces, qui gemitus, quæ lacrymæ, quæ suspiria passim exaudiantur. Deum præsentem adesse facile sentias. Pleriq. porro diuino simul horrore, gaudioque perfusi, adeo sacris illis parietibus adhærescunt, vt inde auelli, abstrahique vix queant. Dumque aram Apostolorum, sacrum armariolum, obstructam ianuam, ipsumque caminum venerabundi contemplantur: dum meditantium animis B. Virgo in ijs locis aliquid agēs occurit, nullum intuendi finē, nullum osculandi modum facerent, nisi plurimorum item petentium, ardor obstaret. Finitimorum populorum hæc ferme ratio est. At exterarum gentium peregrini, alij

aut

pedibus, equis alij aut vehiculis gregatim confluunt, plerique peregrinorum habitu, ac notis insignes. Verum in dispari habitu aduenarum eminet Aedis Lauretanæ cultus idem. Omnium fere hoc commune est, vt delictis expiati cœlesti mensa reficiantur: plerique autem B. Virginis aram iactata pecunia, & preciosis cumulent donis. Quamquã dona insigniora sacelli custodibus tradi solent, vt in codicem referantur, quo eorum, & simul donantium exstet memoria ad posteros. Aram Apostolorum, & scilicet Deiparæ effigiem, pro varietate temporum, magnifica semper adornat vestis, incredibilisque cultus gemmarum, aliorumque donorum. Sacellum ipsum candidis semper cereis, lychnisque argenteis plurimis collucet: assiduis prope symphonicorum, musicorumque organorum personat cantibus: & quod caput est præsentis Dei numine semper affluit, quod in intrantes redundat aduenas: sic prorsus, vt pios insolito quodam gaudio, improbos horrore perfundat, ægris remedio, mœstis solatio, torpentibus incitamento, præsidio periclitantibus, perditis sit salutis. Porro præcipua Lauretani sacelli frequentia est circa ferias Paschatis, Pentecostes, & Natalem Virginis diem. Nam præter alios innumerabiles, qui pedibus, equis, quadrigis sub Pascha Lauretum petunt, plurimi ex Longobardiæ, Venetiæ, Dalmatiæque oppidis gregatim nauigijs Anconã delati, ad Lauretanam Aedẽ ferme pedibus pergunt. Hi fere postridie Paschatis, quod die in Sacro euangeliũ de peregrinis Emmauntẽ petentibus recitatur, peregrinorum habitum sumunt: & post faustam Antistitum suorum precationem, cum sacerdotibus innocentia custodibus pariter se dant in viam. Quorum quidem tanta est multitudo, vt duodena millia facile excedant. Inde excipiunt finitimorum pagorum, oppidorum, vrbiumque concursus incredibiles, ac subinde agmina plurima, ac maxima fœnifecarum, messorumque. Cæterum natalis dies B. Mariæ longe maxima aduenarum

M m frequentia

frequentia est insignis, toto pene Piceno (vt de cæteris regionibus taceam) Lauretum conflente. Satis constat illo biduo supra CC. hominum millia Lauretanã Aedem nuper accessisse. Itaque necessitas Custodes sacrosancti sacelli cogit, interiori eius parti cancellos per id tempus extrinsecus circumdare; vt in expedito sit, admittere, quos velint, aut excludere, turbasque vitare. Omnibus porro anni temporibus militum cohortes, ac turmæ equitum proficiscentes ad bellum diuertere solent Lauretum, vbi rite expiati, ludicris certaminibus militari more celebrant Virginem. Atque hæc iucridibilis aduenarum frequentia vias Lauretum ferentes frequentissimas diuersiis fecit. Itaque hospitiorum opportunitas, commoditasque viarum pedestrem quoque peregrinationem, quamuis delicatis, ac debilibus, haud sane difficilem præbent. Ad hæc itinerum celebritas tanta est, vt per ea tempora passim occurrant varij peregrinorum greges, ingens vel incitamentum pietatis, vel leuamentum laboris. Ergo ipse M. Antonius Columna (vt de alijs taceã) vir & opibus, & bellicis rebus inclytus votiuam peregrinationem Lauretanam exsequi sustinuit pedibus. Omnino vt Lauretum tandem ad conspectum Deiparę ventum est, superfundente se pijs mentibus Deo, tantam omnes hauriunt cœlestis lætitiæ voluptatem; vt maximum quamuis laboriosæ peregrinationis fructum se cepisse fateantur. Hic ego quid memorem quam multi faciant B. Virgini vota? quam multi reddant? quot è flagitiorum emergant cœno? quot in explicabilibus incestarum illecebrarum vinculis animuum exsoluant? quot veteres inimicitias, & inueterata odia deponant? quot homines dësperatæ salutis, *qui fœdus pepigerat cū inferno*, ex inferiorū faucibus erepti reuiuiscant? Nã quanto corporibus animi præstât, tanto plura, ac maiora in animis, quã in corporibus hominum curandis existunt Virginis Lauretanæ miracula. Vt hæc & alia, quæ attigimus, explicare velle oratione, hominis sit diuina

nam

nam potentiam (quæ Laureti, vel maxime se ostendit)  
humana imbecillitate metientis. Itaque satius duco suc-  
cumbere oneri, quam enarranda suscipere ea, quæ utique  
pertractando detererem. Hoc vnum liquido affirma-  
re possum, Lauretanam celebritatem, maiestatemque  
tantam esse, quantam qui oculis non subiecerint,  
haud quaquam concipere animis possint; ut si dein-  
de cum narratis audita conferas, famam re  
ipsa longe minorem inuenias. Adeo  
vna in terris Lauretana res non fi-  
dem solum, sed famam quo-  
que ipsam, quæ cun-  
cta in maius cele-  
brare solet,  
incre-  
dibili maiestate,  
ac fastigio  
vincit.

F I N I S .



I N D E X  
RERVM MEMORABILIVM  
QVAE IN HAC HISTORIA  
CONTINENTVR.



20

A

**ANNALES**  
Flumenses. 106  
Arbores ad  
S. Domus  
aduentum  
inclinatur.

B

**B**assa Turcarum insanabili morbo liberatus. 141

C

**C**anonici in Aede Lauretana  
instituantur. 87  
Capucini duo è maris fluctibus eri-  
piuntur. 137  
Card. Ceruinus in Aede Laur. co-  
lumbæ indicio, & B. Virginis  
monitu cognoscit se Pontificem  
Max. futurum. 143  
Carmelitani Aedis Lauret. curam  
suscipiunt. 70. deponunt, &  
abeunt. 76  
Clementis viij. Priuilegia. 99.  
Idem translationem S. Domus ex  
Galilæa explorat. 106

Clementis viij. beneficia. 255  
Collegium xij. puerorum Laureti à  
Paulo III. institutum. 118  
Collegium Societatis Iesu Laureti à  
Iulio iij. instituitur. 134  
A Paulo iij. augetur. 146  
A Pio iij. stabilitur. 169  
Collegium Illyricum à Gregorio  
xij. instituitur. 220  
Romam à Clemente viij. trās-  
fertur. 270  
Cæci illuminati. vide Miracula.

D

**D**almatarum luctus, amissa  
natali Virginis Domo. 18  
Desiderium eiusdem. 19  
Dalmata Sacerdos sua exta manu  
præferens Lauretum venit. 91  
Domus B. Mariæ magno honore  
in Galilæa colitur. 4  
In Dalmatiam asportatur. 8  
Diuinitus agnoscitur. 12  
Legatis in Galilæam missis ex-  
ploratur. 14  
In Piceni syluâ transfertur. 20  
Inde in collem duorū fratrum. 24  
Postremo in locum ubi nunc  
est. 26  
Eius vestigia. 26  
Situs admirabilis. 29

Dal-

## RERVM MEMORABILIVM.

Dalmatarum indicio agnosci- tur. 31	Lugduni. 214
Deinde B. Mariæ admonitu. 32	Macereti. 128
Legatis in Galileam missis ite- rū ac tertio exploratur. 34. 106	Mediolani. 193
Cælestibus flammis decoratur.	Montis sancti. 193
37. 41. 132. 135. 136	Panormi. 213
Dubitans de Lauretana domo male multatur. 159. 162	Pisauri. 112
Violatores S. Domus diuinitus vindicanur. 160. 163. 172.	Recineti. 75. 193
232. 233. 247	Sarnani. 128
<b>Dona, &amp; beneficia Sūmorum Pont.</b>	Spelli. 189
Clementis viij. 99	Vici Varronis. 128
Clementis viij. 255	Viterbij. 192
Gregorij xij. 203. 230	Vtine. 152
Innocentij viij. 70	<b>Dona Cardinalium &amp; Episcoporū.</b>
Iulij ij. 77. 82	Card. Abaltaemps. 192. 216
Leonis X. 86. 90	Card. Alexandrini. 193
Marcelli ij. beneficia destinata. 145	Card. Aragon. 189. 130.
Martini v. 51	137
Pauli ij. 65	Card. Augustani. 132. 142
Pauli iij. 114. 131	Card. Austriæ. 118. 242
Pij ij. 56	Card. Casii. 142. 257
Pij iv. 169	Card. Carpensis. 132. 142.
Pij v. 193	148
Xysti iv. 67	Card. Columnæ. 230. 250
Xysti v. 139. 140	Card. Cusani. 230
<b>Dona ciuitatum &amp; oppidorum.</b>	Card. Estensis. 216. 230
Coronæ argenteæ. 111	Card. Gaetani. 231. & 32.
Simulacra argentea. 112	Card. Lotharingi. 256
Anicia vrbis Fræciæ. 215. 233	Card. Madrucij. 218. 229
Arretij. 189	Card. Mantuani. 193
Asculi. 193	Card. Medices. 142
Bononiæ. 193. 241	Card. Montini. 112. 192
Camerini. 192	Card. Montalti. 192. 258
Corneti. 242	Card. Pacechi. 192
Fabriani. 192	Card. Palmerij. 113
Firmi. 112. 189	Card. Perusini. 192
	Card. Riarij. 129. 216. 230
	Card. Rusticucij. 257
	Card. S. Georgij. 193
	Card. S. Praxedis. 189
	Card. SS. Quattuor Coronat. 112

# I N D E X

Card. Sfondrati .	252. 256	148.	242
Card. Tranensis .	78	Ioannis Austriaci .	206
Card. Tridentini .	132	Laurentij Medices .	69
Card. Vinerij .	192	Magni Magistri Melitensis .	
Card. Vrbinatis .	192. 217	112	
Archiepiscopi Altouiti .	132	Magni Ducis Hetruriae .	258
Episcopi Cortonensis .	127	Marchionis Aquæuinæ .	218
Episcopi Eugubini .	241	March. Badensis .	225
Episcopi Recinetensis .	59	March. Bitontini .	113
Dona Principum ac Dynastarum .		March. Capursii .	241
Archiduc. Austriae .	228. 237	March. Estensis .	230
Afcanij Columnæ .	127	March. Imperialis .	242
Amadæi Dynastæ Sabaudi .	218	March. Lippæ .	242
Baronis Valcaffani .	257	March. Mantuani .	142
Bassæ Turcarum .	113	March. Riani .	257
Comitis Fulginatis .	129	March. Roburei .	243
Comit. Iusti .	243	March. Tripaldæ .	112
Comit. Martinengi .	243	March. Vasti .	113. 241
Comit. Oliuares .	242	Nicolai Frangipani .	19
Comit. Rangonis .	112	Principis Asculani .	191
Comitis Sfondrati .	253	Principis Bisiniani .	128. 132.
Ducis Ariani .	149	142.	220
Ducis Atriæ .	230	Principis Stilianii .	241
Ducis Bauariæ .	218. 227.	Principis Mantuani .	242
229		Principis Venusini .	257
Ducis Epirotarum .	149	Proregis Neap .	143
Ducis Ferrariensis .	127. 142	Regis Franciæ .	222
Ducis Gioiofæ .	222	Regis Romanorum .	143
Ducis Grauinæ .	142	Dona illustrium ac nobilium femi-	
Ducis Humalæ .	223	narum .	
Ducis Mantuani .	149. 242	Beatricis Gazæ .	264
Ducis Mediolanensis .	127	Camillæ Perottæ .	243
Ducis Parmensis .	127	Clæliæ Farnesiæ .	189
Ducis Pernonij .	224	Constantiæ Carretæ .	218
Ducis Traiectensis .	113	Constantiæ Leiuæ .	143
Ducis Terranouæ .	230. 257	Claudie Turnoniæ .	224
Ducis Sabaudia .	230. 241	Comitissæ Briatici .	216
Ducis Sermonetæ .	149	Comitissæ Palanæ .	141
Ducis Seminariæ .	257	Comitissæ Populi .	128
Duc s Vrbinii .	132. 142.	Ducissæ Amalphetanæ .	128
		Ducissæ	

## RERVM MEMORABILIVM.

Duciffæ Bouini.	147. 247	Violantæ Farnesie.	259
Duciffæ Bransuichien.	229	Dona nobilium & illustriū virorū.	
Duciffæ Cluivæ.	241. 243.	Alex. Calcagnini.	212
260		Alfonsi Coronei.	253
Duciffæ Ferrarien.	181. 189	Alfonsi Vicecom.	241
Duciffæ Grauinæ.	189	Antonij Perotti.	85
Duciffæ Lotharingæ.	210	Antonij Leiuæ.	90
Duciffæ Mantuanæ.	149	Antonij Pallauicini.	256
Duciffæ Montalti.	189	Antonij Pignatelli.	128
Duciffæ Niuernien.	259	Antonij Spinelli.	241
Duciffæ Urbini.	128	Augustini Auriæ.	149
Magnæ Duc. Hetruriæ.	208.	Bassani Mantuani.	127
261		Bernardi Strozij.	257
Duciffæ Parmensis.	241	Bernardini Sanquinij.	127
Hieronymæ Spinulæ.	259	Dionysij Delphyni.	253
Isabellæ Sabaudæ.	260	Equitis Videboni.	243
Iustina Vicecom.	260	Equit. Belgæ.	250
Liuiæ Pignatelle.	241	Federici Tomacelli.	241
Marchioniffæ Mantuanæ.	90	Ferdin. Gonzagæ.	108. 257
Marchioniffæ S. Crucis.	218	Francisci Dentristan.	258
Marchioniffæ Vastli.	113. 128	Francisci Gaetani.	189
Margaritæ Austriacæ.	128.	Georgij Monachi.	78
149 207		Hercules Mariæ Sfort.	137
Mariæ Boadiliæ.	259	Hieron. Grimaldi.	242
Principis. Amalphetanæ.	241	Honorij Sabelli.	137
Principis. Bisinianæ.	260	Iasonis Villani.	257
Principis. Casteluetrana.	243.	Ioan. Piccolhominei.	230
259		Io. Bapt. Carasæ.	98
Princ. Sulmonen.	216	Io. Bapt. Duaræ.	230
Princ. Vastallæ.	259	Io. Caroli Imperiali.	258
Princ. Venusinæ.	216. 257	Io. Francisci Bossii.	112
Portiæ Vitelliæ.	242	Io. Iacobi Grimani.	258
Portiæ Casie.	143	Iulij Monaldi.	128
Proreginæ Boemiæ.	241. 253.	Lælij Pignatelli.	252
259		Leonardi Vinerij.	128
Proreg. Neapol.	113. 242	Luca Turregiani.	257. 258
Proreg. Samnitium.	128	Ludouici Georgij.	223
Reginæ Franciæ.	241	Ludouici Gislardi.	112
Reginæ Hungariæ.	90	Ludouici Martinengi.	230
Sallustie Crescentiæ.	260	M. Antonij Blanchetti.	243
		Oliuerij	



I N D E X

Oliuerij Fagnani.	113
Pardi Pappacoda.	112
Petri Lomellini.	258
Petri Tyranni.	253
Pompilij Bononiensis.	128
Pyrrhi Gonzaga.	112
Sfortia Pallavicini.	216
Victorij Labdamari.	257
Vincentij Alfani.	112
Virginij Vrsin. Noment.	258
Dona Turcarum.	113. 141

E

<b>E</b> Leemosinae Domus Lauretana.	60. 119
Episcopi Conimbricensis malo doctus lapidem S. Aedi ablatum remittit.	174

G

<b>G</b> Regorij xij. beneficia.	203
Eiusdem donum.	230

H

<b>H</b> istoria Lauret. Præpositi Terremani.	61
Baptistæ Mantuani.	71
Hieronymi Angelitæ.	106

I

<b>I</b> ndulgentiæ Benedicti xij.	46
Vrbani vi.	48
Bonifacij ix.	49
Martini v.	51
Nicolai v.	53
Pauli ij.	65
Xysti Quarti.	67

Iulij ij.	77
Gregorij xij.	203
Clementis viij.	255
Iudæus carcere liberatus.	187
Iulius ij. à bombardæ ictu protectus.	81
Templum Lauretanum munit.	80
Aedes Pontificias condit.	84
Iulij ij. beneficia.	133

L

<b>L</b> Lauretana Domus vnde appellata.	20. 23
Turcas innadentes fugat.	69. 93
Christianorum exercitum inuadentem terret ac mutat.	94
Inter infestas copias militum intacta permanet.	52. 150
Lauretana templa passim excitata.	120
Lauretum conditum.	38
Mænibus cinctum à Leone X.	97
Salubrius redditur à Clemente vij.	114
Et à Saxatello Præsede Lauret.	191
Recinetensi ditione eximitur à Iul. ij. & Clemente vij.	78. 99
Recinetensibus redditur à Paulo ij.	115
Adimitur à Pio iv.	197
Episcopali sede, & ciuitatis iure donatur à Xysto V.	236
Lauretanum templum à Recinetensibus conditum.	44
Eo disturbato, aliud magnificentius à Paulo ij. Pont. Max. inchoa-	

## RERVM MEMORABILIVM.

choatum, caelestibus flammis decoratur.	38. 41	Fluminum periculo erepti.	180.	193
Lauretani templi opulentia Eugenio Quarto Pont.	52	Fulminibus exempti.		138
Lauretanae Aedis hospitalitas.	19.	B. Maria in somnis apparet eadem forma, qua Laureti colitur.	248. 249	
192.	221	Maris fluctibus erepti Capucini duo.		137
Lauretanae Aedis celebritas.	204	Morbis desperatis erepti.	12. 66.	
Lauretani Patroni.		213. 214. 248. 249.	262.	
Card. Robureus.	68	263		
Card. Bibiennensis.	97	Mortis e faucibus erepti.		
Prior Capuanus.	Ibid.	Iulianus Casarinus.	108	
Card. Contarenus.	115	Sicula puella ingulata.	157	
Card. Carpenfis.	Ibid.	Neapolitanus xij. mortiferis plagis confectus.	212	
Card. Vrbinas.	170	Marchio Badensis.	224. 225	
Card. Moronus.	217	Bassa Turcarum.	141	
Card. Vastauillanus.	221	Mutis linguae vsus redditus.	185.	
Card. Gallus.	238	186		
Leonis X. Priuilegia.	86. 87	Naufragio liberati.	154. 178.	
Dona.	90	79.		
		Paralytici curati.	79. 209	
M		Pestilentia liberatae vrbes & oppida.		
Martini V. Indulgentiae, & priuilegia.	50	Anicia.	215	
MIRACVLA variorum generu.		Lugdunum.	216	
Architectus sacros parietes per fodere aggressus exanimatur.		Panormum.	215	
101		Recinerum.	76	
Bombarda ictu liberatus.	81	Vtina.	152	
Caci illuminati.	152. 184.	Principes viri pestilentia exempti.		
185.	213	Card. S. Marci, qui postea Paulus ij. Pont. fuit.	64	
Carcere exempti.	155	Pradonum manibus erepti.	194.	
Iudaeus carcere emissus.	187	235. 245. 246		
Casu & ruina liberati.	108.	Podagrici sanati.	182. 214	
129. 177. 178. 212. 223		Puella septennis a B. Maria Lauretum adducitur.	38	
Daemoniaci liberati.	73. 183.	Puteo exempti.	139	
184		Sacerdos Dalmata sua exta manu		
Daemonum seruitio exempti.				
164. 165.	167.			
Daemonum tentationibus liberati.	67			

# M V L I N D E X

nu præferens Lauretum venit.	Pij Quarti beneficia.	169
91		
steriles fecundata.		180. 181
Surdus auditus redditus.		251
Servitio Turcarum liberati.		194.
& 95.		202
Supplicio exempti.		
Vaiuoda Transylu.		108
Alij. 197. & 198. vel 99.		
Suspendio erepti.		156. 196.
vel 98.		
Tempestate maris erepti.		153.
194.		247
	<b>P</b>	
<b>P</b> arietes S. Domui adiecti recedunt.		93.
Paulus à Sylua Heremita.		32. & 41.
Paulus ij. Pont. Max. B. Virginis Lauret. ope pestilentia liberatur		63.
Templum Lauret. condit.		64
Indulgentijs, & beneficijs ornatus		65.
Paulus iij. beneficijs cumulat Aedem Lauret.		114. bis inuisit.
131.		
Picentes Lauretanam Virginem Patronam adoptant.		36. egregie tuentur.
170		
Picentium Sacellum in aede Lauretana.		237.
Pius ij. Pont. Max. voto Lauret. Virginis factio sanatur.		56.
Eiusdem donum.		Ibid.
Profectio ad Aedem Lauretanam.		57
	<b>R</b>	
	<b>R</b> ecinetenses S. Domui templum circumdant.	44
	Eorundem præcipua religio erga Lauretanam Virg.	46.
	Eorundem Donum.	76
	Regine Neapolitanæ Lauretan. Aedem adeunt.	86.
	<b>S</b>	
	<b>S</b> ol per utrumque æquinoctium Lauretanam Virgin. quodnammodo salutat.	30
	<b>T</b>	
	<b>T</b> estimonia de Aede Lauret. Summorum Pontificum.	
	Pauli ij.	65
	Xysti Quarti.	68
	Iulij ij.	77
	Leonis X.	87. 88. 97
	Clementis vij.	1099
	Pauli iij.	114
	Pii Quinti.	190
	Testimonia Historicorum.	
	Fl. Blondi.	52
	Baptistæ Mantuani.	71
	F. Leandri.	110
	<b>X</b>	
	<b>X</b> ysti Quarti Indulgentia & beneficia.	67. 68
	Xysti V. beneficia.	136. 140

F I N I S.

ERRATA SIC CORRIGE.

Pag.	lin.			Pag.	lin.		
10	24	honore	horrore	155	11	XVXII.	XXVII.
11	12	arcus	arcu	158	30	miraculi	miraculum
32	21	irritæque	irrisæque	161	23	ex templo	extemplo
57	1	FELIX	INFELIX	164	4	afficitur	afficitur
59	18	eximæ	eximie	175	5	accelerandâ	accelerandû
60	23	suos	suas	Ibid.	27	mille	bis mille
62	22	aduenis	aduenas	189	5	Præxedis	Præxedis
69	18	per Franciscû	Perfranciscû	207	10	extemplo	exemplo
70	22	intexta	contexta	214	in marg. &		os
77	19	defigendum	defigendam	224	ult.	grande	glande
83	25	liminibus	luminibus	229	3	obscuriore	obscuriora
92	3	ait	ais	Ibid.	22	distinctum	distinctum
96	8	redunt	redeunt	237	17	Virginis	Virgini
103	5	designatum	designatum	249	12	Bergamo	Bergomo
105	4	collum	collium	Ibid.	17	femetque	femet
107	32	lapidium	lapidum	254	25	diplofione	displofione
110	5	Doniciana	Dominicana	258	1	Virginis	Virgini
116	28	incuria	iniuria	Ibid.	7	dicarant	dicarunt
122	28	Dixæesi	diæcesis	264	5	quæ	quod
153	26	duplici	duplicis	271	5	incredibilis	incredibili
154	16	memoriæ	memoria				

Cætera quibus potest ipse per se & videre & corrigere.

Collegij Soc. 125 v Paderbornæ 1669



REG-

# REGESTVM.

† A B C D E F G H I K L M N O P  
Q R S T V X Y Z.

Aa Bb Cc Dd Ee Ff Gg Hh Ii Kk  
Ll Mm.

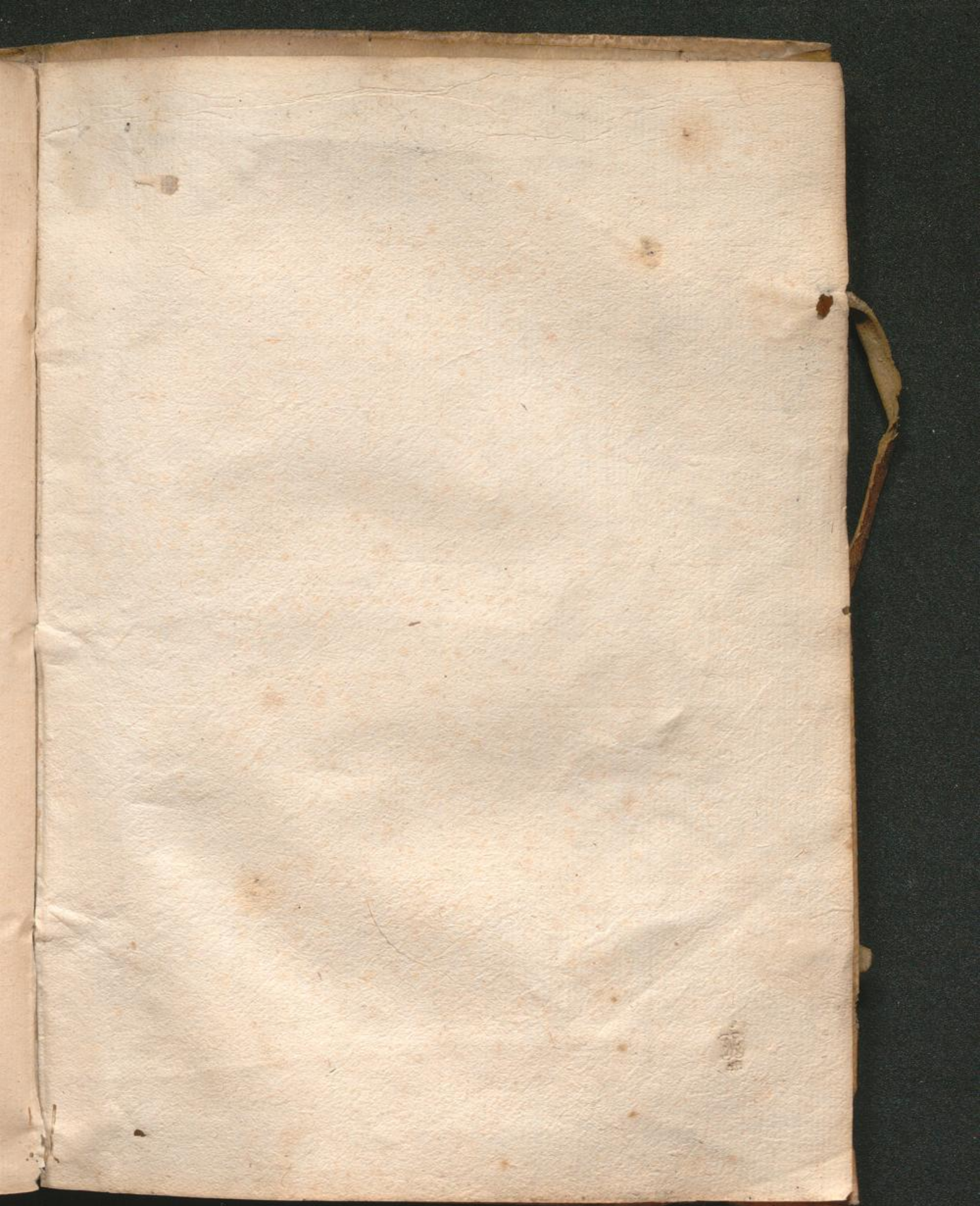
*Omnia sunt folia integra, prater Mm,  
qui est cum dimidio.*

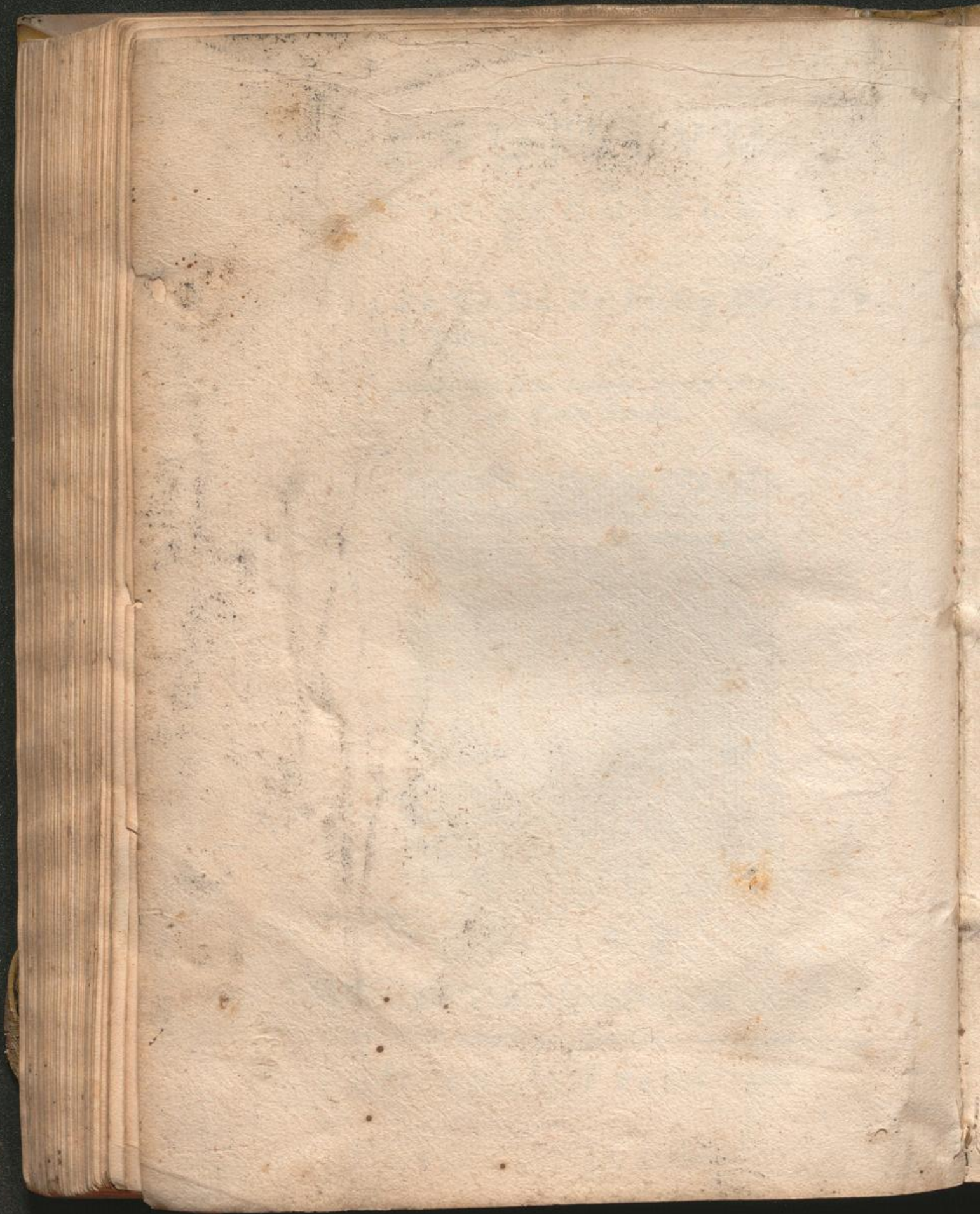


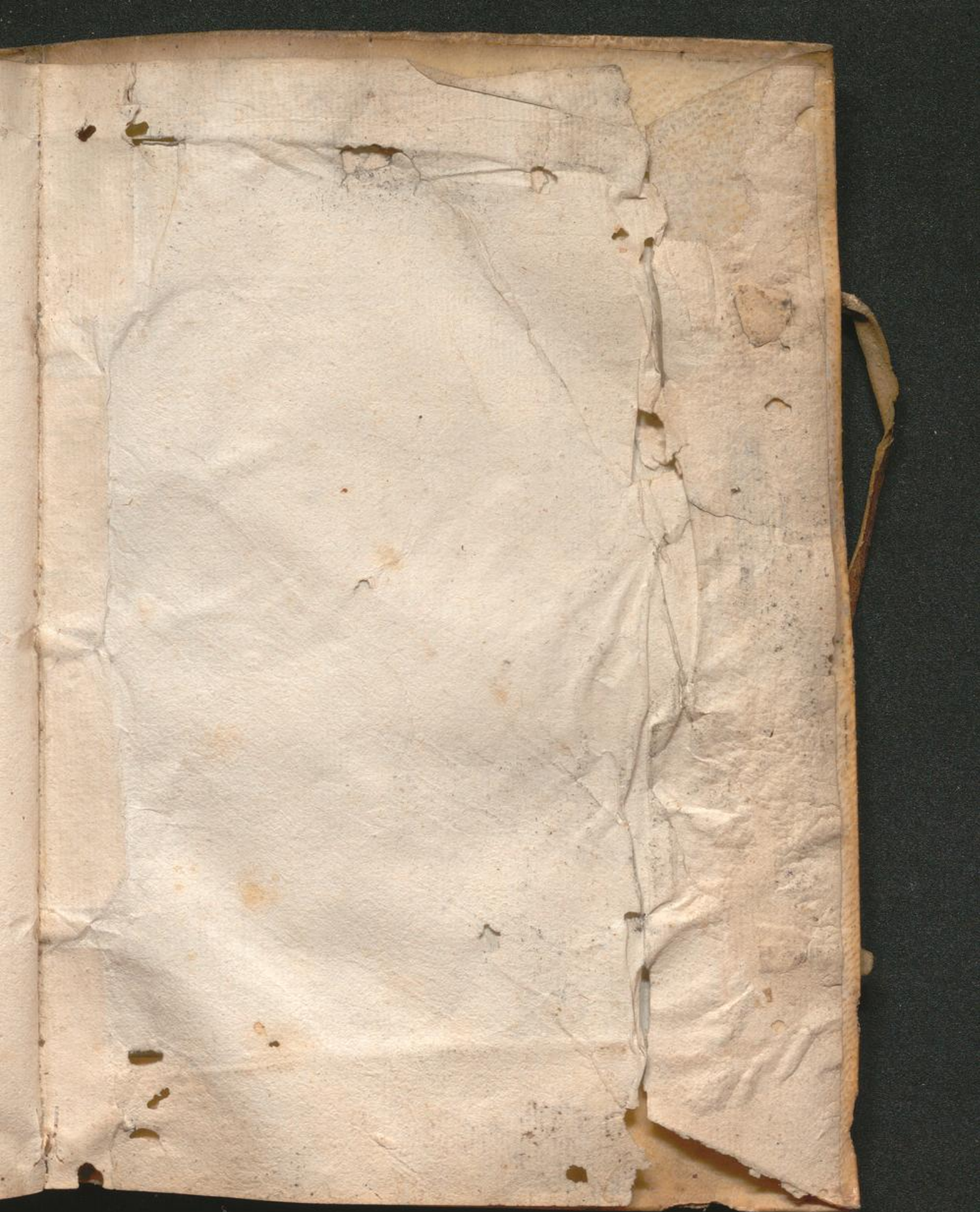
R O M Æ,

Ex Typographia Aloysij Zannetti. M. D. XCVII.

—  
SUPERIORVM PERMISSV.













977

Th  
4866